Anul XXXVII, No. 1—4 Ianuarie—Aprilie 1926

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie şi profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Şesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loichiţă şi Dr. Domiţian Spânu

---

SUMARUL:

	Pag.
Mitropolitul Nectarie, Pastorală	1
V. Gheorghiu, Anul şi ziua morţii Domnului nostru Isus Hristos	5
Ştefan, Mitropolit al Sofiei Cuvântare	28
D. Spânu, Norma Morală	31
I. Zugrav, Schitul Mănăstioara din jud. Suceava	45
Şt. Ionescu, Importanţa moralei creştine în viaţa socială . .	55
D. Ieremiiv, Despre persoana păstorului de suflete	59
V. Gheorghiu, Tradiţia despre apostolul şi presbiterul Ioan până la Eusebie al Cesareei	73
V. Loichiţă, Bucuria Invierii	98
P. Procopovici, Predică pentru Duminica lăsatului de carne .	101
I. Puiul, Cuvânt rostit în 26 Martie 1926 la înmormântarea protopresviterului judeţean şi parohului de Rădăuţi Dimitrie Cărbune	104

CERNĂUŢI, 1926
Editura Facultăţii de Teologie

7785

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVII IANUARIE—APRILIE 1926 No. 1—4

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Nectarie

din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Cernăuţilor şi Mitropolit al Bucovinei

Tuturor credincioşilor creştini din cuprinsul Arhiepiscopiei şi Mitropoliei noastre har, milă şi pace dela Dumnezeu Tatăl şi dela Domnul nostru Isus Hristos, iară din partea Noastră arhierească binecuvântare şi creştinescul salut:

Hristos a înviat!

Iubiţilor,

Iată din nou ziua Învierii Domnului nostru Isus Hristos ne luminează, iată paştile lui Hristos ne bucură din nou şi ne înveselesc.

Veniţi deci cu toţii, de luaţi lumină şi vă luminaţi! Bucuraţi-vă şi vă veseliţi, că astăzi mirele mult iubit, Domnul nostru Isus Hristos, din morţi a înviat şi celor din morminte viaţă li-a dat!

Veniţi cu toţii şi vă bucuraţi, căci aceasta este ziua care a făcut-o Domnul, ca să vă bucuraţi şi să vă veseliţi într'însa!

Veniţi să ne întâmpinăm unul pe altul cu creştinescul salut: Hristos a înviat!

Iubiţilor! Sf. Înviere a Mântuitorului nostru Isus Hristos e un fapt real adeverit istoriceşte şi adeverit ştiinţificeşte.

Istoriceşte e dovedit prin martori, cum se dovedeşte orice fapt. Un martor principal e sf. apostol Paul. Acest evreu erudit era cel mai aprig şi neîmpăcat duşman al

lui Hristos şi al ucenicilor săi. Printr'o minune deveni însă creştin şi apoi apostol. Acesta spune în scrierile sale următoarele: „Vă vestesc fraţilor evanghelia, care v'am mai binevestit-o, pe care aţi şi primit-o şi întru care vă şi aflaţi şi care este, că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi, şi cumcă s'a îngropat pentru păcatele noastre şi a înviat a treia zi după scripturi. Şi cumcă s'a arătat lui Chefa, apoi celor unspre-zece. După aceasta s'a arătat la mai mult de 500 de oameni de odată, dintre cari cei mai mulţi trăesc chiar până acuma, iar unii au adormit. După aceasta s'a arătat lui Iacov, apoi apostolilor tuturor. Iar mai pe urmă decât la toţi, ca unei rămăşiţe nevenită la vreme, s'a arătat şi mie. Că eu sunt mai tânăr între apostoli, care nu sunt vrednic a mă chema apostol, pentrucă am prigonit biserica lui Hristos“ (I Corint. XV, 1—10).

Iată dovada istoriceşte făcută prin martori cum se face dovadă la ori ce întâmplare. Aceste le spune sf. apostol Paul care era martor al evenimentelor de pe vremurile acele şi el ni induce şi alţi martori, după cum vedem, cari l-au văzut, după ce a înviat.

Dar şi ştiinţificeşte e explicabil faptul acesta, şi în mod simbolic în natură se observă o procedură, care o putem compara cu învierea din morţi. E sămânţa aruncată de plugar pe ogor. Plugarul o aruncă în pământ cu credinţa în Dumnezeu că se va face fruct. Nu trece mult şi sămânţa aruncată sub glia pământului încolţeşte, înverzeşte, se ridică ca lan şi lanul bătut de vânt se clatină în valuri mari de spice. Aşa şi trupul lui Isus a stat în pământ trei zile şi apoi a reînviat mai strălucit şi curat, ca o Dumnezeire.

Apostolii întristaţi întâiu până la moarte şi credincioşii lui sdrobiţi sufleteşte şi disperaţi au primit după trei zile vestea că Hristos a înviat şi s'a bucurat cum se bucură plugarul când vede sămânţa răsărind din pământ.

Iubiţilor creştini! Noi creştinii suntem încredinţaţi că Hristos a înviat din morţi. De aceea aţi venit la sf. biserică unde se vesteşte şi unde an de an se repetă vestea că Hristos a înviat.

Veniţi cu toţii ca să vă bucuraţi şi să vă veseliți, veniţi ca să căutaţi pe Hristos şi să vă închinaţi lui. Când Maria Magdalena și cealaltă Marie au venit să vadă mormântul, le-a întrebat îngerul de lângă mormânt: „pe Isus căutaţi, Nazarineanul“ şi tot el a răspuns: „S'a sculat nu este aici“ (Marcu 16, 4). Aşa, iubiţilor credincioşi, veniţi astăzi la sf. Paşti cu toții la biserică să-l căutaţi pe Hristos. Și e bine, e semn că veniţi să căutaţi pe Hristos. Hristos e cel bun; el dă sufletelor noastre bunătate, Hristos cel blând e cel ce dă blândeţe. Hristos e cel milostiv ce se îndură de toţi. Căutați pe Hristos mereu. Il căutați pe Hristos aice în biserică. Eu vă răspund: Da, el este aice în biserica unde îl căutați. Căutați-l mereu şi îl veţi afla. Numai nu-l căutaţi numai aice, căutaţi-l peste tot locul. Nu-l căutați numai astăzi, căutaţi-l mereu, tindeţi să vă împreunaţi cu el! Cu cuvintele îngerului vă întreb şi eu: Aţi venit să-l căutaţi pe Hrisos? Vă răspund: El nu este aice, cum cred unii; El nu este aice mort. El este aice, dar viu şi viază și în sufletele noastre dacă sunt credincioase.

In sufletele voastre este Hristos dacă sunteți buni şi el vă chiamă tot mereu la sine şi cu faptele voastre. Câţi bolnavi nu aşteaptă să vie cineva şi să-i ajute. Hristos ne chiamă la patul celui bolnav şi zice: ajută-l căci pentru unul ca acesta la judeţul cel de pe urmă voi zice: Bolnav am fost și m'ați cercetat. Dar la câţi orfani de tată şi de mamă, în nevoie şi mizerie nu ne chiamă Hristos zicându-ne: „Ce veți face unora ca acestora mie mia-ţi făcut“. Văduvele, invalizii, bătrânii, neputincioşii, toţi aşteaptă ajutor dela creştini. Să avem în vedere cuvântul scripturei: „Slujbă potrivită înaintea tatălui este a cerceta pe cei săraci şi pe văduve întru năcazurile lor“ (Iacov. I. 27).

Greul vieţii, calamităţile războiului năpraznic, câte lipsuri, câte boale, câte suferinţe nu s'au vărsat peste fraţii noştri! Și nu e mai plăcut lui Dumnezeu decât dacă mângăem pe cei întristaţi şi celor trudiți dacă le stăm aproape cu iubire. Pentru a face unele ca aceste

nu e nevoe să avem averi, avem o inimă bună, o privire blândă, duioasă şi drăgălaşă, o vorbă bună pentru cel supărat e balsam pe rana lui.

Să micşorăm deci suferinţele fraţilor noştri în lipsuri şi boale, cu sfatul, cu poveţele şi mai vârtos cu darul nostru. „Cel ce are două haine să dea una celui ce nu are, şi cel ce are bucate, aşişderea să facă“ (Luca III. 11).

Nu vom simţi bucurie mai mare decât dacă astăzi vom face milostenie, dacă vom uşura suferinţele şi lipsurile cu darul nostru de milostenie. Milostenia şterge din păcate, şi păcate avem cu toţii. Şi dreptul Ioan Sirah zice: „Apa stinge focul, milostenia păcatele“ (III. 39).

Iubiţilor, aţi venit la biserică să vă luminaţi şi să vă bucuraţi de vestea cea bună a învierii lui Hristos. A înviat Hristos; să învie Hristos şi în inimile voastre! Aţi urmat chemării clopotelor venind la biserică, acum urmaţi chemării lui Hristos şi mergeţi acasă şi vă veseliţi în sinul familiei! Bucuraţi-vă cu bucurie adevărată, dar faceţi bucurie şi celor întristaţi şi nevoeşi. Uitaţi-vă cum staţi astăzi aice la un loc ca cei mai buni fraţi unul lângă altul; aşa că astăzi nici un creştin bun nu e întristat nici amărît, nici unul pismuind, nici unul clevetind, cu toţii plini de bucurie, toţi buni unul spre altul, toţi bine grăitori, toţi veseli, căci e ziua sfântă şi frumoasă a Invierii!

Doamne, Doamne, fă ca aceasta zi sfântă şi frumoasă, aceasta zi plină de dragoste, plină de pace, plină da bucurie, să rămână mereu cu dreptcredincioşii Tăi! Darul cel sfânt al acestei zile, care ne face pre toţi mai buni, mai pacinici să rămână cu voi toţi!

Aceste rugând pe Prea Bunul Dumnezeu, Eu Arhiepiscopul şi Mitropolitul Vostru Vă doresc, iubiţilor creştini, sărbători fericite. „Hristos a înviat“!

Dat în reşedinţa noastră

Cernăuţi, de serbătoarea sfintelor Paşti la 4 Aprilie 1926.

Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos

Studiu de cronologie biblică de Prof. Dr. Vasile Gheorghiu

(Urmare)

5 Calcularea datei lunare a Paștilor dintre anii 24-36 d. H.

In baza principiilor mai sus expuse, după cari Iudeii își aranjau anii lor lunari în concordanță cu anii solari și își fixau zilele lor de sărbătoare, vom putea stabili și astăzi nu numai, cari dintre anii dela 24—36 d. H. trebue să fi fost ani ordinari și cari ani intercalari, ci și pe cari date fixe ale calendarului iulian trebue să fi căzut ziua de Paști a acestor ani. Se înțelege dela sine, că în toate vom trebui să ne orientăm după lunile noui astronomice din anii menționați mai sus. Aceste luni noui au fost calculate pentru anii menționați mai sus din nou de *Ginzel* și publicate în opera sa mare de astronomie matematică și tehnică citată până acuma de mai multe ori. Ne vom ține de calculele astronomice ale acestuia, pentrucă el însuși ne spune[1]) că a calculat datele lunilor noui și pline pentru acei ani fără de alt ajutor și că vom face bine, dacă vom trece peste calculele astronomilor mai vechi, precum cele ale lui *Ideler*, *Biot* ș. a.

Datele astronomice ale lunilor noui și a celor pline sunt calculate de *Ginzel* după meridianul de Greenwich și ne sunt cumunicate în ore astronomice. Orele astronomice se calculează dela ameazăzi la ameazăzi. Ele sunt redate nu în ore și minute, ci în cifre decimale[2]). Pentru a le putea utiliza pentru trebuințele noastre noi vom reda cifrele decimale în ore, minute și secunde. Cifrele obținute le vom transpune cu 12 ore mai târziu, pentru că noi în viața cea de toate zilele suntem obișnuiți a socoti orele dela miezul nopții la miezul nopții. Și în fine toate datele acestea noi le vom reduce apoi la meridianul din Ierusalim, pentrucă pre noi ne interesează timpul, când s'au

---

[1]) *Ginzel*, o. c., II, p. 208, n. 1.
[2]) *Ginzel*, ibd., II, p. 544.

văzut lunile noui şi cele pline nu în Greenwich, ci în Ierusalim, resp. în Palestina. Ierusalimul este situat cu 35⁰ 15′ mai la est de Greenwich. Cum tot 15⁰ geografice fac 1 oră, diferența de 35⁰ 15′ dintre meridianul Greenwich şi Ierusalim face 2⁰ 20′ 15″. Cu 2⁰ 20′ 15″ luna nouă şi cea plină trebue să se vadă mai curând în Ierusalim decât în Greenwich. Urmează deci că la datele, pe care le vom obține după operațiunile de mai sus, vom trebui să adaugăm încă aceasta diferență de meridian, adecă 2⁰ 20′ 15″.

După aceste note generale trecem la o cercetare mai amănunțită a lunilor noui de primăvară (Nisan) din anii 24—36 d. H., cari ne interesează.

Anul 24 d. H. este după calindarul iulian un an bisect. Are așadară 366 zile. In primăvara acestui an Ginzel [1]) fixează o lună nouă pe ziua II, 27·61, iară alta pe ziua III, 27·96. Redând cifrele decimale în ore, minute şi secunde datele de mai sus înseamnă, că luna nouă amintită mai întâiu a avut loc la 27 Februarie 14⁰ 38′ 24″, iară luna nouă amintită mai în urmă la 27 Martie 23⁰ 2′ 24″ [2]). Datele acestea arată momentul conjuncțiunii lunii noui în ore astronomice, calculate dela ameazăzi la ameazăzi, după meridianul de Greenwich. Dacă numărăm datele acestea în ore civile, socotite dela miezul nopții la miezul nopții, atunci luna nouă de Februarie a avut loc în ziua de 28 Februarie 2⁰ 38′ 24″, iară cea de Martie în ziua de 28 Martie 11⁰ 2′ 24″. Aceste date reduse la meridianul de Ierusalim (+ 2⁰ 20′ 15″) face una 28 Febr. 4⁰ 58′ 39″, iară cealaltă lună nouă 28 Martie 13⁰ 22′ 39″. Luna nouă în momentul conjuncțiunii sale nu se vede de pe pământ, pentrucă discul ei luminos este întors spre soare. Abia după un răstimp de cam 32 ore luna nouă în forma de seceră subțire se poate vedea pe cerul senin dela apusul soarelui. Deaceea la datele de mai sus noi vom trebui să mai adăugăm încă 32⁰ pentru a afla timpul, când se putea vedea în Ierusalim aceste luni noui. Luna nouă din 28 Febr.

---

[1]) *Ginzel*, o c., II, p. 548.
[2]) Cf. *R. Schram*, Kalendariographische und chronologische Tafeln, Leipzig, 1908, p. 368

4⁰ 58′ 39″ se putea vedea în Ierusalim abia în ziua următoare de 29 Februarie 12⁰ 58′ 39″. Dară ea nu poate veni în privire ca lună nouă de Nisan, pentrucă Paştile (14 Nisan) ar fi căzut încă înainte de ecvinocțiul de primăvară, care în sec. 1 d. H. cădea precum am zis mai sus în ziua de 22 Martie [1]). Nici luna nouă din 28 Martie 13⁰ 22′ 39″ nu se putea vedea în Ierusalim mai înainte de ce n'au trecut dela conjuncțiune cel puţin 32 ore. Adaugând la data de mai sus deci 32⁰ ajungem la data de 29 Martie 21⁰ 22′ 39″. Aceasta dată arată că abia seara târziu în noaptea de 29 spre 30 Martie ar fi putut să se vadă în Ierusalim craiul nou al acestei luni noui. Dară cum pe timpul ecvinocțiului soarele apune cam pe la ora 18 (6) seara, craiul nou al acestei luni noui nu s'a putut observa în Ierusalim încă în seara acestei zile îndată pe la apusul soarelui, ci abia în ziua următoare de 30 Martie ş. a. încă fiind ziua şi până a nu se vedea pe cer mai multe stele decât numai luceafărul de seară. Deaceea ziua următoare de 31 Martie va fi fost ziua de 1 Nisan a anului 24 d. H. Paştile se serbau 14 zile mai în urmă, aşadară în seara zilei de 13 Aprilie a calendarului iulian. Aceasta zi era o zi de Joi.

In anul iulian 25 d. H. deasemenea nu poate veni în privire luna nouă din II, 16·28, ci numai cea din III, 17·65 [2]). Socotită în ore dela miezul nopții şi redusă la meridianul de Ierusalim aceasta lună nouă întră în stadiul de conjuncțiune la 18 Martie 5⁰ 56′ 15″. După un răstimp de 32⁰ aceasta lună nouă în formă de seceră subțire pe cer ar fi putut să se observe în Ierusalim, aşadară în ziua de 19 Martie 13⁰ 56′ 15″. In seara acestei zile încă de cu zi se va fi putut vedea în Ierusalim craiul nou al acestei luni noui. Ziua următoare de 20 Martie, care începea la ludei cu seara zilei de 19 spre 20 Martie, va fi fost ziua de 1 Nisan. Paştile (14 Nisan) cădeau 14 zile mai în urmă, aşadară în ziua de 2 Aprilie. Aceasta era o zi de Luni. Dela ziua de 1 Nisan a anului precedent 24 d. H.,

---

[1]) Vezi şi mai sus Candela, 1925, p. 454 s.
[2]) *Ginzel,* ibd.

care coincide cu ziua de 31 Martie a calendarului iulian, și până la ziua de 1 Nisan a anului 25 d. H., care coincide cu ziua de 20 Martie a calendarului iulian, au trecut, nesocotind ziua din urmă, 354 zile. Anul 24/25 al Iudeilor a fost așadară un an ordinar regular [1]).

In anul 26 d. H. Ginzel [2]) înregistrează o lună nouă în ziua de III, 7·51, iară alta în ziua de IV, 5·69. Cea dintăi calculată în ore și minute dela miezul nopții și redusă la meridianul de Ierusalim cade în ziua de 8 Martie 2⁰ 34′ 39″, cea din urmă în ziua de 6 Aprilie 6⁰ 53′ 51″. La aceste date adaugăm câte 32 ore pentru a stabili timpul cel mai curând, când se puteau vedea acestea luni noui în Ierusalim. In cazul dintăiu ajungem la data de 9 Martie 10⁰ 34′ 39″, în cazul al doile la data de 7 Aprilie 14⁰ 53′ 51″. In seara zilei de 9 Martie încă de cu zi înainte de a răsări mai multe stele se va fi putut vedea pe la apusul soarelui craiul nou pe cer. Și totașa și în ziua de 7 Aprilie. Așa fiind atât ziua următoare de 10 Martie, cât și cea de 8 Aprilie putea să fie ziua de 1 Nisan. In cazuri de îndoială rămâne hotărîtoare însă acea lună nouă, care este mai aproape de ecvinocțiul de primăvară, dacă nu cumva stau împotrivă motive de altă natură, precum recolta întârziată etc. In cazul de față ziua de 10 Martie stătea mai aproape de ecvinocțiul de primăvară (22 Martie), decât ziua de 8 Aprilie. Deaceea ziua de 10 Martie trebue să fi fost ziua de 1 Nisan. Paștile anului acestuia au căzut deci în ziua de 23 Martie. Aceasta era o zi de Sâmbătă. Cum dela 1 Nisan (20 Martie) a anului 25 d. H. și până la 1 Nisan (10 Martie) a anului 26 d. H. (exclusiv) trec 355 zile, anul acesta este la Iudei un an ordinar abundent.

Trecem la anul 27 d. H. *Ginzel* [3]) înregistrează o lună nouă la III, 26·24, ceea ce în ore și minute socotite dela miezul nopții și după meridianul de Ierusalim face

---

[1]) Anii lunari de câte 12 luni se numesc la Iudei ani ordinari, cei de câte 13 luni ani intercalari. Cei ordinari pot fi sau regulari de câte 354 zile, sau defectuoşi de câte 353 zile sau abundenți de câte 355 zile. Şi totaşa şi cei intercalari sunt sau regulari de câte 384 zile sau defectuoşi de câte 383 zile sau abundenți de câte 385 zile.

[2]) *Ginzel*, ibd.

[3]) *Ginzel*, ibd.

ziua de 26 Martie 20⁰ 5′ 51″. După trecere de 32⁰, așadară în ziua de 28 Martie 4⁰ 5′ 51″ ar fi putut să se vadă în Ierusalim craiul nou. Cum însă craiul nou nu se vede demineața, ci numai seara îndată după apusul soarelui, în seara zilei de 28 Martie încă de cu zi până a nu răsări pe cer mai multe stele decât numai luceafărul de seară s'a văzut în Ierusalim craiul nou al acestei luni noui. In consecință ziua următoare de 29 Martie trebue să fi fost ziua de 1 Nisan, pentrucă nu numai că împotrivă nu stăteau oarecari obstacule, ci pentrucă dela data de 10 Martie (1 Nisan) a anului trecut (26 d. H.) și până la data de 29 Martie (1 Nisan) a anului acestuia (27 d. H.), pe care nu o socotim, trec exact 384 de zile. Anul acesta al Iudeilor este așadară un an intercalar regular. Așa fiind ziua de 1 Nisan nici nu mai putea să întârzie cu vre o lună, ci trebuia să coincidă cu luna nouă din 29 Martie. Ziua de Paști (14 Nisan) trebue să fi fost ziua de 11 Aprilie. Aceasta era o zi de Vineri. Dară ea nu poate veni în privire ca zi, în care Domnul Iisus Hristos Și-a sigilat opera Sa de mântuire murind pe cruce, pentrucă anul 27 d. H., după cum am arătat mai sus, este anul, când Domnul abia Și-a început activitatea Sa Messianică și cum activitatea Sa Messianică a durat prin curs de 3 ani dearândul, anul 27 d. H. nu poate fi în nici un caz totdeodată și anul morții Domnului.

Anul iulian 28 d. H. este iarăși un an bisect, care are 366 zile. Ca lună nouă de Nisan poate veni în privire numai luna din III, 14·51 [1]), adecă cea din 15 Martie 2⁰ 34′ 39″, socotită în ore și minute dela miezul nopții și după meridianul din Ierusalim, pentrucă anul precedent al Iudeilor a fost un an intercalar și după un an intercalar nu poate să urmeze decât un an ordinar. La data lunii noui de mai sus, care este data conjuncțiunei ei, dacă adăugăm 32 ore, ajungem la data, când ar fi putut să se vadă aceasta lună nouă în formă de seceră (craiu nou) pe cer. Aceasta dată este 16 Martie 10⁰ 34′ 39″. In seara zilei de 16 Martie încă de cu zi se va fi putut

---

[1]) *Ginzel*, ibd.

vedea în Ierusalim craiul nou al acestei luni. Ziua următoare de 17 Martie trebue să fi fost deci ziua de 1 Nisan. Dela ziua de 29 Martie (1 Nisan) a anului trecut 27 d. H. şi până în ziua de 17 Martie (1 Nisan), exclusiv, a anului acestuia (28 d. H.) trec 354 zile. Anul este deci un an ordinar regular. Paştile anului 28 d. H. cad 14 zile mai în urmă, aşadară în ziua de 30 Martie. Aceasta era o zi de Marți. In consecinţă ea nu poate veni în privire în nici un caz ca zi a morții Domnului nostru Iisus Hristos, pentrucă în baza rapoartelor evangeliilor noastre canonice este incontestabil că Domnul a murit într'o zi de Vineri.

In anul 29 d. H. o lună nouă cade în ziua de III, 3·53, iară alta în ziua de IV, 2·23 [1]). Cea dintăiu nu poate veni în privire ca lună nouă de Nisan, pentrucă Paştile ar cădea încă înainte de ecvinocțiul de primăvară. Deaceea nu ne rămâne alta, decât ca să considerăm luna nouă din 2 Aprilie ca lună nouă de Nisan. Redusă la meridianul de Ierusalim şi redată în ore şi minute socotite dela miezul nopții conjuncțiunea astronomică a acestei luni noui află loc în ziua de 2 Aprilie 19⁰ 51′ 27″. Adaugând la aceasta dată 32⁰ ajungem la data de 4 Aprilie 3⁰ 51′ 27″. In seara acestei zile încă de cu zi trebuia să se vadă în Ierusalim, dacă cerul era senin, craiul nou al acestei luni. Ziua următoare ce 5 Aprilie trebue să fi fost ziua de 1 Nisan. Zic „trebue“, pentrucă dela ziua de 17 Martie (1 Nisan) a anului precedent (28 d. H.) şi până în ziua de 5 Aprilie (exclusiv) a anului acestuia (29 d. H.) au trecut 384 zile. Anul acesta era deci la Iudei iarăşi ca şi anul 26/27 d. H. un an intercalar regular de 384 de zile. Aşa fiind Paştile anului 29 d. H. trebuie să fi căzut în ziua de 18 Aprilie a calendarului iulian. Aceasta era o zi de Luni şi ca atare nu poate veni în privire ca dată a morții Domnului nostru Iisus Hristos.

Trecem la anul 30 d. H. In acest an avem o lună nouă la II, 20·60 şi alta la III, 22·25 [2]). Luna nouă din 20 Februarie nu poate veni în privire ca lună nouă de Nisan,

---

[1]) *Ginzel*, ibd.
[2]) *Ginzel*, ibd.

pentrucă era prea timpurie. Dară luna nouă din 22 Martie trebuia să fie luna nouă de Nisan, pentrucă anul precedent al Iudeilor a fost un an intercalar şi după un an intercalar nu putea să urmeze decât un an ordinar. Redusă la meridianul de Ierusalim şi redată în ore şi minute socotite dela miezul nopţii conjuncţiunea astronomică a acestei luni noui are loc în ziua de 22 Martie 20^0 20′ 15″. După 32 ore, aşadară în ziua de 24 Martie 4^0 20′ 15″ s'ar fi putut vedea craiul nou al acestei luni noui pe cer, dacă n'ar fi fost prea demineaţă. Dară în seara zilei de 24 Martie încă de cu zi se va fi văzut în Ierusalim craiul nou al acestei luni, presupunând că cerul nu era cumva înourat. Ziua următoare de 25 Martie trebue să fi fost ziua de 1 Nisan. Dela data de 5 Aprilie (1 Nisan) a anului 29 d. H. şi până la 25 Martie, exclusiv, a anului acestuia 30 d. H. trec întocmai 354 de zile. Anul 29/30 al Iudeilor este deci iarăşi un an ordinar regular. Paştile anului 30 d. H. cad 14 zile mai în urmă, aşadară în ziua de 7 Aprilie a calendarului iulian. Aceasta era o zi de Vineri. Ea este cea dintăi şi după cum ne vom convinge din expunerile ce mai urmează şi unica zi, care poate şi trebue să fi fost Ziua Mare a Morţii Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Cercetările noastre asupra duratei activităţii Messianice a Domnului nostru Iisus Hristos nu ne îndreptăţesc întru nimic a trece preste acest an. Dară cum alţi exegeţi au fost de socotinţa, că şi anii următori până la 34 d. H. şi chiar şi până la 36 d. H. ar putea să vină în privire ca ani ai morţii Domnului, noi vom continua cercetările noastre asupra lunilor noui de Nisan şi până la anul 36 d. H. Ele ne vor arăta, că alt an decât numai anul 30 d. H. nici nu mai poate veni în privire ca an al morţii Domnului Iisus Hristos. In felul acesta însuşi cerul înstelat va confirma data lunară şi anul morţii Domnului nostru Iisus Hristos, stabilită de noi mai sus.

In anul 31 d. H. avem o lună nouă la III, 11·45, adecă 12 Martie 1^0 8′ 15″ (după meridianul de Ierusalim şi socotită în ore şi minute dela miezul nopţii[1]). Această

[1]) *Ginzel*, ibd.

lună nouă trebuie să vină în privire ca lună nouă de Nisan, pentrucă nu există nici un motiv, care ne-ar necesita ca să trecem preste ea. Paştile căzeau după ecvinocţiul de primăvară. Craiul nou al acestei luni noui trebue să se fi văzut în Ierusalim după un răstimp de 32 ore, aşa-dară în ziua de 13 Martie încă dela 9° 8′ 15″ înainte, dacă lumina soarelui n'ar face să dispară din privirile noastre discul mic al lunii noui. Dară în seara zilei de 13 Martie ş. a. încă de cu zi se va fi văzut în Ierusalim craiul nou pe cer în formă de seceră îngustă. Ziua următoare de 14 Martie va fi fost ziua de 1 Nisan a anului 31 d. H. Dela data de 25 Martie (1 Nisan) a anului precedent 30 d. H. şi până la data de 14 Martie, exclusiv, a anului 31 d. H. trec 354 zile. Anul este iarăşi un an ordinar regular. Paştile Iudeilor căzeau în ziua de 27 Martie. Aceasta zi era o zi de Marţi. In consecinţă Paştile anului 31 d. H. nu pot veni în privire ca Paşti ale morţii Domnului Iisus Hristos.

Anul iulian 32 d. H. este iarăşi un an bisect. Luna nouă de Nisan trebuie să fi fost luna nouă din III, 29·36[1]), adecă cea din 29 Martie 22° 58′ 39″ redusă după meridianul din Ierusalim şi redată în ore şi minute socotite dela miezul nopţii. După 32 ore, aşadară în ziua de 31 Martie 6° 58′ 39″ ş. a. nu în demineaţa, ci în seara aceleeaşi zile încă înainte de a apare mai multe stele pe cer trebuie să se fi văzut craiul nou al acestei luni noui în Ierusalim pe cerul senin. Ziua următoare de 1 Aprilie trebue să fi fost ziua de 1 Nisan, pentrucă dela 14 Martie (1 Nisan) a anului precedent 31 d. H. şi până în ziua de 1 Aprilie, exclusiv, a anului 32 d. H. trec 384 zile. Anul era aşadară un an intercalar regular. Paştile Iudeilor cad în ziua de 14 Aprilie. Aceasta zi era o zi de Luni. In consecinţă ea deasemenea nu poate veni în privire ca zi a morţii Domnului.

După un an intercalar urma la Iudei numai decât un an ordinar. Deaceea pentru anul 33 d. H. poate veni în privire ca lună de Nisan numai luna, a cărei conjunc-

---

[1]) *Ginzel,* ibd.

țiune află loc în III, 18·96 [1]), adecă luna nouă din 19 Martie 13° 22′ 39″ (după meridianul din Ierusalim și în ore civile). La data aceasta astronomică dacă adaugăm 32 ore știm timpul cel mai timpuriu, când ar fi putut să se vadă în Ierusalim craiul nou al acestei luni. Făcând această operațiune ajungem la data de 20 Martie 21° 22′ 39″. In seara acestei zile însă nu se putea vedea pe cerul din Ierusalim craiul nou, pentrucă apusese aproape deodată cu soarele. Dară în seara zilei următoare de 21 Martie craiul nou al acestei luni cu bună seamă că se va fi putut vedea în Ierusalim, dacă cerul nu era cumva înourat. Ziua următoare de 22 Martie va fi fost „sfințită“ ca zi 1 a lunei Nisan. Dela 1 Aprilie (1 Nisan) a anului 32 d. H. și până la ziua de 22 Martie, exclusiv, a anului 33 d. H. trec 355 zile. Anul era un an ordinar abundent, așa că ziua de 22 Martie era totdeodată și ziua cea mai târzie, care putea să vină în privire ca zi de 1 Nisan. Paștile anului acestuia cad în ziua de 4 Aprilie. Aceasta zi era o zi de Sâmbătă. In consecință ea deasemenea nu poate veni în privire ca acea zi, în care Domnul a murit pe cruce. Dară țin să notez, că mulți dintre acei exegeți, cari cred, că Domnul Și-ar fi serbat Cina Sa cea de taină deodată cu Paștile Iudeilor, așadară în ziua de 14 Nisan, și ar fi murit în ziua de 15 Nisan, recurg cu drag și la acest an ca an al morții Domnului Iisus, susținând că ziua de Joi ar putea să fie socotită ca zi de 14 Nisan, iară ziua de Vineri ca zi de 15 Nisan. Dară cu nedreptul, pentrucă în cazul acesta luna nouă de Nisan ar fi trebuit să se vadă în Ierusalim încă în seara zilei de 19 Martie. In acea seară însă luna nouă era numai 4—5 ore după conjuncțiunea sa astronomică. Atât de curând după conjuncțiune luna nouă însă nu se vede nici chiar la ecvator, necum în Ierusalim. Dară chiar dacă am face abstracție de aceasta imposibilitate astronomică, anul morții Domnului nu se poate străpune în anul 33 d. H. nici pentru motivul, că Dânsul Și-a început activitatea Sa Messianică încă în anul 27 d. H.

---

[1]) *Ginzel*, ibd.

şi rapoartele evangeliştilor nu ne îndreptăţesc întru nimic a susţine, că activitatea Lui Messianică ar fi durat mai mult de 3 ani şi câteva luni. Chiar dacă am vroi să susţinem, precum fac unii, că Domnul Şi-ar fi început activitatea Sa Messianică abia în anul 29 d. H., numărând adecă cei 15 ani ai lui Tiberiu dela moartea lui August (14 d. H.), anul 33 d. H. ar fi prea întârziat, pentrucă dela anul 29 d. H. şi până la 33 d. H. trec nu 3, ci 4 ani. Şi în afară de acestea dificultăţi noi am ajunge în cazul acesta în grea colisiune şi cu celelalte date privitoare la începutul şi sfârşitul activităţii Messianice a Domnului.

Dacă în cele ce urmează mai continuăm a arăta zilele de 1 Nisan şi de Paşti şi pentru anii 34, 35 şi 36 d. H.. o facem numai pentru a se putea vedea şi mai luminos, că aceşti ani nu mai pot veni în privire ca ani ai morţii Domnului Iisus Hristos ş. a. nu numai din cauză, că sunt prea întârziaţi, ci şi din cauză, că ziua de Paşti nici nu cade într'o zi de Vineri.

In anul 34 d. H. avem o lună nouă la III, 8·66, adecă 9 Martie 6^0 10′ 39 (Ierusalim şi ore civile), iară alta la IV, 6·99 [1]), adecă 7 Aprilie 14^0 51′ 51″ (Ierusalim şi ore civile). După 32 ore cea dintâi ar fi putut să se vadă cel mai timpuriu la 10 Martie 14^0 10′ 39″, cea din urmă la 8 Aprilie 22^0 5′ 51″ pe cerul din Ierusalim, ş. a. cea dintâi încă în aceeaşi seară de cu zi, cea de a doua însă abia în seara zilei următoare de 9 Aprilie deasemenea de cu zi. Nu există nici un motiv, ca luna nouă văzută în seara zilei de 10 Martie să nu fie considerată ca lună nouă de Nisan. Ziua următoare de 11 Martie va fi fost deci ziua de 1 Nisan. Dela 22 Martie (1 Nisan) a anului 33 d. H. şi până la 11 Martie (exclusiv) a anului 34 d. H. au trecut 354 de zile. Anul expirat era la Iudei un an ordinar regular. Paştile Iudeilor cădeau în ziua de 24 Martie. Aceasta era o zi de Mercuri. Ca atare nu poate veni în privire ca zi a morţii Domnului Iisus Hristos. Numai în cazul, când, dreptcă fără motive suficiente, am susţine, că luna nouă din 8 Aprilie ar fi

---

[1]) *Ginzel*, ibd.

fost luna de Nisan, ziua de Paşti ar putea să vină în combinaţie ca zi a morţii Domnului, căci în cazul acesta ziua de 1 Nisan ar fi ziua de 10 Aprilie, iară Paştile ar fi trebuit să cadă în 23 Aprilie. Aceasta zi era o zi de Vineri. Dară strămutarea Paştilor pe luna lui Aprilie este, precum am zis şi mai sus, absolut nemotivată şi anul 34 d. H. ar fi şi prea întârziat, pentruca abia la Paştile acestui an Domnul să-Şi fi putut încheia activitatea Sa Messianică.

In anul 35 d. H. luna noua de Nisan putea să fie numai luna nouă din III, 27·68 [1]), adecă 28 Martie 6^0 39′ 27″ (după meridianul din Ierusalim şi redată în ore civile). Craiul nou se va fi văzut în Ierusalim abia în seara zilei de 29 Martie 14^0 39′ 27 încă de cu zi. Ziua următoare de 30 Martie va fi fost ziua de 1 Nisan. Paştile cădeau în ziua de 12 Aprilie. Aceasta era o zi de Marţi şi nu vine în privire. Anul expirat socotit din 11 Martie (1 Nisan) 34 d. H. şi până la 30 Martie, exclusiv, a anului acestuia numără 384 zile şi era un an intercalar regular.

In anul 36 d. H., care este un an iulian bisect, luna nouă de Nisan trebue să fi fost luna nouă din III, 16·16 [2]), adecă 16 Martie 18^0 10′ 39″, după meridianul din Ierusalim şi în ore civile. Craiul nou trebuie să se fi văzut în Ierusalim în seara zilei de 18 Martie (2^0 10′ 39″) ş. a. încă de cu zi, aşa că ziua de 19 Martie va fi fost ziua de 1 Nisan, iară ziua de 1 Aprilie ziua de Paşti a Iudeilor. Aceasta zi era o zi de Duminică şi ca atare deasemenea nu mai poate veni în privire ca zi a morţii Domnului nostru Iisus Hristos.

Cu acest an încheiăm cercetările noastre, pentru că dintre cercetătorii serioşi ai acestei chestiuni nimene nu mai străpune moartea Domnului Iisus Hristos pe anii, cari mai urmează de aici înainte.

---

[1]) *Ginzel*, ibd.
[2]) *Ginzel*, ibd.

Concluziuni.

Rezultatul cercetărilor noastre de până acuma îl putem rezuma deci în următoarele:

Potrivit profeției profetului Daniil Messia avea să-Și încheie legătura Sa veșnică cu omenirea cam pe la Paștile anului 30 d. H.

Rapoartele evangeliștilor arată, că Domnul Iisus Hristos îȘi începe activitatea Sa Messianică de fapt câteva luni înainte de Paștile anului 27 d. H. și Și-o continuă prin 3 ani de-arândul, iară la Paștile anului 30 d. H. în ziua de 14 Nisan, când la templul din Ierusalim se sacrificau meii pascali, Dânsul moare pe cruce pe muntele Golgotha ca adevăratul Miel pascal al creștinătății într'o zi de Vineri. Data aceasta a morții Domnului Iisus Hristos este deplin confirmată și de cercetările astronomice și calendariografice, pe cari le-am făcut în această direcție, așa că asupra acestui punct nu mai poată să încapă vre-o îndoială.

Domnul Iisus Hristos Și-a îndeplinit așadară opera Sa de mântuire în ziua de 14 Nisan, care coincide cu ziua de 7 Aprilie a calendarului iulian, în anul 30 al erei creștine și Lui fie lauda și mărirea în toți vecii. Amin!

ANEXE:

1. Tabloul zilelor săptămânale ale tuturor datelor lunare dela anii 199 î. d. H. — 2000 d. H. după calendarul iulian.

Ziua săptămânală a oarecărei date lunare a vre-unui an din cei menționați mai sus se află în următorul chip:

Cauți mai întâiu în tabloul anilor (B) anul respectiv. La stânga sunt înșirați anii iuliani ordinari, la dreapta anii bisecți. Aflând anul respectiv cauți apoi în linie verticală trecând cu mâna în sus cifra lunei. Această cifră este arătată și în capul tabloului (A) din stânga. Aici vei afla în fine la locul de încrucișare cu data respectivă lunară pe care o cauți, ziua săptămânală. D. e.: Cineva vroește să știe pe care zi săptămânală cade ziua de 7 Aprilie a anului 30 d. H. Pentru anul 30 d. H. cifra lunei Aprilie este 7. Sub cifra 7, la data lunară de 7 vei afla apoi (în tabloul A), că ziua săptămânală de 7 Aprilie este V (adecă Vineri).

A							
	1	2	3	4	5	6	7
1	D	L	M	M	J	V	S
2	L	M	M	J	V	S	D
3	M	M	J	V	S	D	L
4	M	J	V	S	D	L	M
5	J	V	S	D	L	M	M
6	V	S	D	L	M	M	J
7	S	D	L	M	M	J	V
8	D	L	M	M	J	V	S
9	L	M	M	J	V	S	D
10	M	M	J	V	S	D	L
11	M	J	V	S	D	L	M
12	J	V	S	D	L	M	M
13	V	S	D	L	M	M	J
14	S	D	L	M	M	J	V
15	D	L	M	M	J	V	S
16	L	M	M	J	V	S	D
17	M	M	J	V	S	D	L
18	M	J	V	S	D	L	M
19	J	V	S	D	L	M	M
20	V	S	D	L	M	M	J
21	S	D	L	M	M	J	V
22	D	L	M	M	J	V	S
23	L	M	M	J	V	S	D
24	M	M	J	V	S	D	L
25	M	J	V	S	D	L	M
26	J	V	S	D	L	M	M
27	V	S	D	L	M	M	J
28	S	D	L	M	M	J	V
29	D	L	M	M	J	V	S
30	L	M	M	J	V	S	D
31	M	M	J	V	S	D	L
	1	2	3	4	5	6	7

D. H.

Anii 199—45 î. d. H sunt ani iuliani ideali, întru cât ei de fapt n'au fost socotiţi pe vremea lor după acest călindar. Dela 42—9 î. d. H. tot al 3-le an iulian este intercalar. Dară pentru aceea dela 8 î. d. H. — 4 d. H. nu există ani intercalari. Abia dela anul 8 d. H. se intercalează câte o zi tot la 4 ani.

B														
Ian.	3	4	5	1	2	6	7	6	4	2	7	5	3	1
Febr.	6	7	1	4	5	2	3	2	7	5	3	1	6	4
Mart.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
April	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
Mai	4	5	6	2	3	7	1	1	6	4	2	7	5	3
lunie	7	1	2	5	6	3	4	4	2	7	5	3	1	6
lulie	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
Aug.	5	6	7	3	4	1	2	2	7	5	3	1	6	4
Sept	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7
Oct.	3	4	5	1	2	6	7	7	5	3	1	6	4	2
Noe.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
Dec.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7
	199	198	192	195			196							
î. d H.	188	187	186	184	194	191	190							
	182	176	175	178	183	180	179	185				197	193	189
	171	170	164	167	172	174	168							
	160	159	158	156	166	163	162							
	154	148	147	150	155	152	151	157	181	177	173	169	165	161
	143	142	136	139	144	146	140							
	132	131	130	128	138	135	134							
	126	120	119	122	127	124	123	129	153	149	145	141	137	133
	115	114	108	111	116	118	112							
	104	103	102	100	110	107	106	101	125	121	117	113	109	105
	98	92	91	94	99	96	95							
î. d. H.	87	86	80	83	88	90	84							
	76	75	74	72	82	79	78							
	70	64	63	66	71	68	67							
	59	58	52	55	60	62	56							
	48	47	46	44	54	51	50		97	93	89	85	81	
	37	31	41	28	43	40	34	73						77
	32	26	25	23	38	35	29	45	69	65	61	57	53	49
	16	10	20	7	22	19	13						42	
	11	4	3		17	14	8		36		39	30		33
	5				6	2	1	24	15	27	18	9	21	12
	03	04	5	1	2	6	7							8
	09	10	11	13	14	17	18	12	16	20	24	28	32	36
	15	21	22	19	25	23	29							
	26	27	33	30	31	34	35							
	37	38	39	41	42	45	46	40	44	48	52	56	60	64
	43	49	50	47	53	51	57							
	54	55	61	58	59	62	63	68	72	76	80	84	88	92
	65	66	67	69	70	73	74							
	71	77	78	75	81	79	85							
	82	83	89	86	87	90	91	96	100					
	93	94	95	97	98									
	110	05	06	03	09	01	02			104	08	12	16	20
	21	11	17	14	15	07	13							
	27	22	23	25	26	18	19							
	38	33	34	31	37	29	30	24	28	32	36	40	44	48
	49	39	45	42	43	35	41							
	55	50	51	53	54	46	47	52	56	60	64	68	72	76
	66	61	62	59	65	57	58							
	77	67	73	70	71	63	69	80	84	88	92	96	200	
	83	78	79	81	82	74	75							
	94	89	90	87	93	85	86							
		95		98	99	91	97							

A

	1	2	3	4	5	6	7
1	D	L	M	M	J	V	S
2	L	M	M	J	V	S	D
3	M	M	J	V	S	D	L
4	M	J	V	S	D	L	M
5	J	V	S	D	L	M	M
6	V	S	D	L	M	M	J
7	S	D	L	M	M	J	V
8	D	L	M	M	J	V	S
9	L	M	M	J	V	S	D
10	M	M	J	V	S	D	L
11	M	J	V	S	D	L	M
12	J	V	S	D	L	M	M
13	V	S	D	L	M	M	J
14	S	D	L	M	M	J	V
15	D	L	M	M	J	V	S
16	L	M	M	J	V	S	D
17	M	M	J	V	S	D	L
18	M	J	V	S	D	L	M
19	J	V	S	D	L	M	M
20	V	S	D	L	M	M	J
21	S	D	L	M	M	J	V
22	D	L	M	M	J	V	S
23	L	M	M	J	V	S	D
24	M	M	J	V	S	D	L
25	M	J	V	S	D	L	M
26	J	V	S	D	L	M	M
27	V	S	D	L	M	M	J
28	S	D	L	M	M	J	V
29	D	L	M	M	J	V	S
30	L	M	M	J	V	S	D
31	M	M	J	V	S	D	L
	1	2	3	4	5	6	7

B

Ian.	3	4	5	1	2	6	7	6	4	2	7	5	3
Febr.	6	7	1	4	5	2	3	2	7	5	3	1	6
Mart.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7
April	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3
Mai	4	5	6	2	3	7	1	1	6	4	2	7	5
Iunie	7	1	2	5	6	3	4	4	2	7	5	3	1
Iulie	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3
Aug.	5	6	7	3	4	1	2	2	7	5	3	1	6
Sept.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2
Oct.	3	4	5	1	2	6	7	7	5	3	1	6	4
Noe.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7
Dec.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2

205	06	01	09	10	02	03						
11	17	07	15	21	13	14						
22	23	18	26	27	19	25	08	12	16	20	24	28
33	34	29	37	38	30	31						
39	45	35	43	49	41	42	36	40	44	48	52	56
50	51	46	54	55	47	53						
61	62	57	65	66	58	59	64	68	72	76	80	84
67	73	63	71	77	69	70						
78	79	74	82	83	75	81	92	96	300			
89	90	85	93	94	86	87						
95		91	99		97	98						

306	01	02	10	05	03	09				304	08	12
17	07	13	21	11	14	15						
23	18	19	27	22	25	26	20	24	28	32	36	40
34	29	30	38	33	31	37						
45	35	41	49	39	42	43	48	52	56	60	64	68
51	46	47	55	50	53	54						
62	57	58	66	61	59	65	76	80	84	88	92	96
73	63	69	77	67	70	71						
79	74	75	83	78	81	82						
90	85	86	94	89	87	93						
	91	97		95	98	99						

401	02	03	05	06	09	10	404	08	12	16	20	24
07	13	14	11	17	15	21						
18	19	25	22	23	26	27	32	36	40	44	48	52
29	30	31	33	34	37	38						
35	41	42	39	45	43	49	60	64	68	72	76	80
46	47	53	50	51	54	55						
57	58	59	61	62	65	66	88	92	96	500		
63	69	70	67	73	71	77						
74	75	81	78	79	82	83						
85	86	87	89	90	93	94						
91	97	98	95		99							

502	03	09	06	01	10	05					504	08
13	14	15	17	07	21	11						
19	25	26	23	18	27	22	16	20	24	28	32	36
30	31	37	34	29	38	33						
41	42	43	45	35	49	39	44	48	52	56	60	64
47	53	54	51	46	55	50						
58	59	65	62	57	66	61	72	76	80	84	88	92
69	70	71	73	63	77	67						
75	81	82	79	74	83	78	600					
86	87	93	90	85	94	89						
97	98	99		91		95						

A

	1	2	3	4	5	6	7
1	D	L	M	M	J	V	S
2	L	M	M	J	V	S	D
3	M	M	J	V	S	D	L
4	M	J	V	S	D	L	M
5	J	V	S	D	L	M	M
6	V	S	D	L	M	M	J
7	S	D	L	M	M	J	V
8	D	L	M	M	J	V	S
9	L	M	M	J	V	S	D
10	M	M	J	V	S	D	L
11	M	J	V	S	D	L	M
12	J	V	S	D	L	M	M
13	V	S	D	L	M	M	J
14	S	D	L	M	M	J	V
15	D	L	M	M	J	V	S
16	L	M	M	J	V	S	D
17	M	M	J	V	S	D	L
18	M	J	V	S	D	L	M
19	J	V	S	D	L	M	M
20	V	S	D	L	M	M	J
21	S	D	L	M	M	J	V
22	D	L	M	M	J	V	S
23	L	M	M	J	V	S	D
24	M	M	J	V	S	D	L
25	M	J	V	S	D	L	M
26	J	V	S	D	L	M	M
27	V	S	D	L	M	M	J
28	S	D	L	M	M	J	V
29	D	L	M	M	J	V	S
30	L	M	M	J	V	S	D
31	M	M	J	V	S	D	L
	1	2	3	4	5	6	7

B

Ian.	3	4	5	1	2	6	7	6	4	2	7	5	3	1
Febr.	6	7	1	4	5	2	3	2	7	5	3	1	6	4
Mart	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
April	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
Mai	4	5	6	2	3	7	1	1	6	4	2	7	5	3
Iunie	7	1	2	5	6	3	4	4	2	7	5	3	1	6
Iulie	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
Aug.	5	6	7	3	4	1	2	2	7	5	3	1	6	4
Sept.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7
Oct.	3	4	5	1	2	6	7	7	5	3	1	6	4	2
Noe.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
Dec.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7

603	09	10	01	02	05	06		604	08	12	16	20	24
14	15	21	07	13	11	17							
25	26	27	18	19	22	23	28	32	36	40	44	48	52
31	37	38	29	30	33	34							
42	43	49	35	41	39	45	56	60	64	68	**72**	76	80
53	54	55	46	47	50	51							
59	65	66	57	58	61	62	84	88	92	96	700		
70	71	77	63	69	67	73							
81	82	83	74	75	78	79							
87	93	94	85	86	89	90							
98	99		91	97	95								

709	10	05	02	03	06	01							704	08
15	21	11	13	14	17	07								
26	27	22	19	25	23	18	12	16	20	24	28	32	36
37	38	33	30	31	34	29								
43	49	39	41	42	45	35	40	44	48	52	56	60	64
54	55	50	47	53	51	46								
65	66	61	58	59	62	57	68	72	76	80	84	88	92
71	77	67	69	70	73	63								
82	83	78	75	81	79	74	96	800						
93	94	89	86	87	90	85								
99		95	97	98		91								

810	05	06	03	09	01	02			804	08	12	16	20
21	11	17	14	15	07	13							
27	22	23	25	26	18	19	24	28	32	36	40	44	48
38	33	34	31	37	29	30							
49	39	45	42	43	35	41	52	56	60	64	68	72	76
55	50	51	53	54	46	47							
66	61	62	59	65	57	58	80	84	88	92	96	900	
77	67	73	70	71	63	69							
83	78	79	81	82	74	75							
94	89	90	87	93	85	86							
	95		98	99	91	97							

905	06	01	09	10	02	03								904
11	17	07	15	21	13	14								
22	23	18	26	27	19	25	08	12	16	20	24	28	32
33	34	29	37	38	30	31								
39	45	35	43	49	41	42	36	40	44	48	52	56	60
50	51	46	54	55	47	53								
61	62	57	65	66	58	59	64	68	72	76	80	84	88
67	73	63	71	77	69	70								
78	79	74	82	83	75	81	92	96	1000					
89	90	85	93	94	86	87								
95		91	99		97	98								

A

	1	2	3	4	5	6	7
1	D	L	M	M	J	V	S
2	L	M	M	J	V	S	D
3	M	M	J	V	S	D	L
4	M	J	V	S	D	L	M
5	J	V	S	D	L	M	M
6	V	S	D	L	M	M	J
7	S	D	L	M	M	J	V
8	D	L	M	M	J	V	S
9	L	M	M	J	V	S	D
10	M	M	J	V	S	D	L
11	M	J	V	S	D	L	M
12	J	V	S	D	L	M	M
13	V	S	D	L	M	M	J
14	S	D	L	M	M	J	V
15	D	L	M	M	J	V	S
16	L	M	M	J	V	S	D
17	M	M	J	V	S	D	L
18	M	J	V	S	D	L	M
19	J	V	S	D	L	M	M
20	V	S	D	L	M	M	J
21	S	D	L	M	M	J	V
22	D	L	M	M	J	V	S
23	L	M	M	J	V	S	D
24	M	M	J	V	S	D	L
25	M	J	V	S	D	L	M
26	J	V	S	D	L	M	M
27	V	S	D	L	M	M	J
28	S	D	L	M	M	J	V
29	D	L	M	M	J	V	S
30	L	M	M	J	V	S	D
31	M	M	J	V	S	D	L
	1	2	3	4	5	6	7

B

Ian.	3	4	5	1	2	6	7	6	4	2	7	5	3	1
Febr.	6	7	1	4	5	2	3	2	7	5	3	1	6	4
Mart.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
April	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
Mai	4	5	6	2	3	7	1	1	6	4	2	7	5	3
Iunie	7	1	2	5	6	3	4	4	2	7	5	3	1	6
Iulie	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
Aug.	5	6	7	3	4	1	2	2	7	5	3	1	6	4
Sept.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7
Oct.	3	4	5	1	2	6	7	7	5	3	1	6	4	2
Noe.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
Dec.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7
	1006	01	02	10	05	03	09				1004	08	12	16
	17	07	13	21	11	14	15							
	23	18	19	27	22	25	26	20	24	28	32	36	40	44
	34	29	30	38	33	31	37							
	45	35	41	49	39	42	43	48	52	56	60	64	68	72
	51	46	47	55	50	53	54							
	62	57	58	66	61	59	65	76	80	84	88	92	96	1100
	73	63	69	77	67	70	71							
	79	74	75	83	78	81	82							
	90	85	86	94	89	87	93							
		91	97		95	98	99							
	1101	02	03	05	06	09	10	1104	08	12	16	20	24	28
	07	13	14	11	17	15	21							
	18	19	25	22	23	26	27	32	36	40	44	48	52	56
	29	30	31	33	34	37	38							
	35	41	42	39	45	43	49	60	64	68	72	76	80	84
	46	47	53	50	51	54	55							
	57	58	59	61	62	65	66	88	92	96	1200			
	63	69	70	67	73	71	77							
	74	75	81	78	79	82	83							
	85	86	87	89	90	93	94							
	91	97	98	95		99								
	1202	03	09	06	01	10	05					1204	08	12
	13	14	15	17	07	21	11							
	19	25	26	23	18	27	22	16	20	24	28	32	36	40
	30	31	37	34	29	38	33							
	41	42	43	45	35	49	39	44	48	52	56	60	64	68
	47	53	54	51	46	55	50							
	58	59	65	62	57	66	61	72	76	80	84	88	92	96
	69	70	71	73	63	77	67							
	75	81	82	79	74	83	78	1300						
	86	87	93	90	85	94	89							
	97	98	99		91		95							
	1303	09	10	01	02	05	06		1304	08	12	16	20	24
	14	15	21	07	13	11	17							
	25	26	27	18	19	22	23	28	32	36	40	44	48	52
	31	37	38	29	30	33	34							
	42	43	49	35	41	39	45	56	60	64	68	72	76	80
	53	54	55	46	47	50	51							
	59	65	66	57	58	61	62	84	88	92	96	1400		
	70	71	77	63	69	67	73							
	81	82	83	74	75	78	79							
	87	93	94	85	86	89	90							
	98	99		91	97	95								

A								B																							
	1	2	3	4	5	6	7	Ian.	3	4	5	1	2	6	7	6	4	2	7	5	3	1								
								Febr.	6	7	1	4	5	2	3	2	7	5	3	1	6	4								
1	D	L	M	M	J	V	S	Mart.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5								
2	L	M	M	J	V	S	D	April	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1								
3	M	M	J	V	S	D	L	Mai	4	5	6	2	3	7	1	1	6	4	2	7	5	3								
4	M	J	V	S	D	L	M	Iunie	7	1	2	5	6	3	4	4	2	7	5	3	1	6								
5	J	V	S	D	L	M	M	Iulie	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1								
6	V	S	D	L	M	M	J	Aug.	5	6	7	3	4	1	2	2	7	5	3	1	6	4								
7	S	D	L	M	M	J	V	Sept	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7								
8	D	L	M	M	J	V	S	Oct.	3	4	5	1	2	6	7	7	5	3	1	6	4	2								
9	L	M	M	J	V	S	D	Noe.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5								
10	M	M	J	V	S	D	L	Dec.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7								
11	M	J	V	S	D	L	M		1409	10	05	02	03	06	01						1404	08								
12	J	V	S	D	L	M	M		15	21	11	13	14	17	07															
13	V	S	D	L	M	M	J		26	27	22	19	25	23	18	12	16	20	24	28	32	36								
14	S	D	L	M	M	J	V		37	38	33	30	31	34	29															
25	D	L	M	M	J	V	S		43	49	39	41	42	45	35	40	44	48	52	56	60	64								
16	L	M	M	J	V	S	D		54	55	50	47	53	51	46															
17	M	M	J	V	S	D	L		65	66	61	58	59	62	57	68	72	76	80	84	88	92								
18	M	J	V	S	D	L	M		71	77	67	69	70	73	63															
19	J	V	S	D	L	M	M		82	83	78	75	81	79	74	96	1500													
20	V	S	D	L	M	M	J		93	94	89	86	87	90	85															
21	S	D	L	M	M	J	V		99		95	97	98		91															
22	D	L	M	M	J	V	S		1510	05	06	03	09	01	02			1504	08	12	16	20								
23	L	M	M	J	V	S	D		21	11	17	14	15	07	13															
24	M	M	J	V	S	D	L		27	22	23	25	26	18	19	24	28	32	36	40	44	48								
25	M	J	V	S	D	L	M		38	33	34	31	37	29	30															
26	J	V	S	D	L	M	M		49	39	45	42	43	35	41	52	56	60	64	68	72	76								
27	V	S	D	L	M	M	J		55	50	51	53	54	46	47															
28	S	D	L	M	M	J	V		66	61	62	59	65	57	58	80	84	88	92	96	1600									
29	D	L	M	M	J	V	S		77	67	73	70	71	63	69															
30	L	M	M	J	V	S	D		83	78	79	81	82	74	75															
31	M	M	J	V	S	D	L		94	89	90	87	93	85	86															
	1	2	3	4	5	6	7			95		98	99	91	97															
									1605	06	01	09	10	02	03															
									11	17	07	15	21	13	14															
									22	23	18	26	27	19	25	08	12	16	20	24	28	32								
									33	34	29	37	38	30	31															
									39	45	35	43	49	41	42	36	40	44	48	52	56	60								
									50	51	46	54	55	47	53															
									61	62	57	65	66	58	59	64	68	72	76	80	84	88								
									67	73	73	71	77	69	70															
									78	79	74	82	83	75	81	92	96	1700												
									89	90	85	93	94	86	87															
									95		91	99		97	98															
									1706	01	02	10	05	03	09				1704	08	12	16								
									17	07	13	21	11	14	15															
									23	18	19	27	22	25	26	20	24	28	32	36	40	44								
									34	29	30	38	33	31	37															
									45	35	41	49	39	42	43	48	52	56	60	64	68	72								
									51	46	47	55	50	53	54															
									62	57	58	66	61	59	65	76	80	84	88	92	96	1800								
									73	63	69	77	67	70	71															
									79	74	75	83	78	81	82															
									90	85	86	94	89	87	93															
										91	97		95	98	99															

Data lunară a calendarului gregorian se află, dacă la data calendarului iulian se adaug din ziua de 5 Oct. 1582—29 Febr. 1700 câte 10 zile; 1 Martie 1700—29 Febr. 1800 câte 11 zile; 1 Martie 1800—29 Febr. 1900 câte 12 zile; 1 Martie 1900—29 Febr. 2100 câte 13 zile.

A								B																			
	1	2	3	4	5	6	7	Ian.	3	4	5	1	2	6	7	6	4	2	7	5	3	1
								Febr.	6	7	1	4	5	2	3	2	7	5	3	1	6	4
1	D	L	M	M	J	V	S	Mart.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
2	L	M	M	J	V	S	D	April	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
3	M	M	J	V	S	D	L	Mai	4	5	6	2	3	7	1	1	6	4	2	7	5	3
4	M	J	V	S	D	L	M	Iunie	7	1	2	5	6	3	4	4	2	7	5	3	1	6
5	J	V	S	D	L	M	M	Iulie	2	3	4	7	1	5	6	6	4	2	7	5	3	1
6	V	S	D	L	M	M	J	Aug.	5	6	7	3	4	1	2	2	7	5	3	1	6	4
7	S	D	L	M	M	J	V	Sept.	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7
8	D	L	M	M	J	V	S	Oct.	3	4	5	1	2	6	7	7	5	3	1	6	4	2
9	L	M	M	J	V	S	D	Noe.	6	7	1	4	5	2	3	3	1	6	4	2	7	5
10	M	M	J	V	S	D	L	Dec	1	2	3	6	7	4	5	5	3	1	6	4	2	7
11	M	J	V	S	D	L	M		1801	02	03	05	06	09	10	1804	08	12	16	20	24	28
12	J	V	S	D	L	M	M		07	13	14	11	17	15	21							
13	V	S	D	L	M	M	J		18	19	25	22	23	26	27	32	36	40	44	48	52	56
14	S	D	L	M	M	J	V		29	30	31	33	34	37	38							
15	D	L	M	M	J	V	S		35	41	42	39	45	43	49	60	64	68	72	76	80	84
16	L	M	M	J	V	S	D		46	47	53	50	51	54	55							
17	M	M	J	V	S	D	L		57	58	59	61	62	65	66	88	92	96	1900			
18	M	J	V	S	D	L	M		63	69	70	67	73	71	77							
19	J	V	S	D	L	M	M		74	75	81	78	79	82	83							
20	V	S	D	L	M	M	J		85	86	87	89	90	93	94							
21	S	D	L	M	M	J	V		91	97	98	95		99								
22	D	L	M	M	J	V	S		1902	03	09	06	01	10	05					1904	08	12
23	L	M	M	J	V	S	D		13	14	15	17	07	21	11							
24	M	M	J	V	S	D	L		19	25	26	23	18	27	22	16	20	24	28	32	36	40
25	M	J	V	S	D	L	M		30	31	37	34	29	38	33							
26	J	V	S	D	L	M	M		41	42	43	45	35	49	39	44	48	52	56	60	64	68
27	V	S	D	L	M	M	J		47	53	54	51	46	55	50							
28	S	D	L	M	M	J	V		58	59	65	62	57	66	61	72	76	80	84	88	92	96
29	D	L	M	M	J	V	S		69	70	71	73	63	77	67							
30	L	M	M	J	V	S	D		75	81	82	79	74	83	78	2000						
31	M	M	J	V	S	D	L		86	87	93	90	85	94	89							
	1	2	3	4	5	6	7		97	98	99		91		95							

Calendarul corectat de sf. Sinod cu 13 zile în plus începând cu ziua de 1/14 Oct. 1924.

29	30	25	33	34	26	27							1924	28	
35	41	31	39	45	37	38									
46	47	42	50	51	43	49	32	36	40	44	48	52	56		
57	58	53	61	62	54	55									
63	69	59	67	73	65	66	60	64	68	72	76	80	84		
74	75	70	78	79	71	77									
85	86	81	89	90	82	83	88	92	96	2000					
91	97	87	95		93	94									
		98			99										

2. **Transformarea decimalelor de zi în ore, minute şi secunde.** (Vezi Schram, p. 368.)

Decimalele de zi		Ore	Minute	Secunde	Decimalele de zi		Ore	Minute	Secunde
0·00	(0·50)	0(12)	0	0	0·25	(0·75)	6(18)	0	0
0·01	(0·51)		14	24	0·26	(0·76)		14	24
0·02	(0·52)		28	48	0·27	(0·77)		28	48
0·03	(0·53)		43	12	0·28	(0·78)		43	12
0 04	(0·54)		57	36	0·29	(0·79)		57	36
0·05	(0·55)	1(13)	12	0	0·30	(0·80)	7(19)	12	0
0·06	(0·56)		26	24	0·31	(0·81)		26	24
0·07	(0·57)		40	48	0·32	(0·82)		40	48
0·08	(0·58)		55	12	0·33	(0·83)		55	12
0·09	(0·59)	2(14)	9	36	0·34	(0·84)	8(20)	9	36
0·10	(0·60)		24	0	0·35	(0·85)		24	0
0·11	(0·61)		38	24	0 36	(0·86)		38	24
0 12	(0·62)		52	48	0·37	(0·87)		52	48
0·13	(0·63)	3(15)	7	12	0·38	(0·88)	9(21)	7	12
0·14	(0·64)		21	36	0·39	(0·89)		21	36
0·15	(0·65)		36	0	0·40	(0·90)		36	0
0·16	(0·66)		50	24	0·41	(0·91)		50	24
0·17	(0·67)	4(16)	4	48	0·42	(0 92)	10(22)	4	48
0·18	(0·68)		19	12	0·43	(0·93)		19	12
0·19	(0·69)		33	36	0·44	(0·94)		33	36
0·20	(0·70)		48	0	0·45	(0·95)		48	0
0·21	(0·71)	5(17)	2	24	0·46	(0·96)	11(23)	2	24
0·22	(0·72)		16	48	0·47	(0·97)		16	48
0·23	(0·73)		31	12	0·48	(0·98)		31	12
0·24	(0·74)		45	36	0·49	(0·99)		45	36

3. **Reducerea datelor astronomice la meridianul din Ierusalim.**

Reducerea orelor, redate de Ginzel în cifre decimale dela amiazăzi, în ore şi minute dela miezul nopţii şi transformarea lor de pe meridianul Greenwich pe cel din Ierusalim (35⁰ 15′ est), aşadară cu un plus de 2⁰ 20′ 15″ [15⁰ = 1 oră].

0·00 = 14⁰ 20′ 15″	0·34 = 22⁰ 29′ 51″	0·68 = 1 zi 6⁰ 39′ 27″
0·01 = 14⁰ 34′ 39″	0·35 = 22⁰ 44′ 15″	0·69 = 1 zi 6⁰ 53′ 51″
0·02 = 14⁰ 49· 3″	0·36 = 22⁰ 58′ 39″	0·70 = 1 zi 7⁰ 8′ 15″
0·03 = 15⁰ 3′ 27″	0·37 = 23⁰ 13′ 3″	0·71 = 1 zi 7⁰ 22′ 39″
0·04 = 15⁰ 17′ 51″	0·38 = 23⁰ 27′ 27″	0·72 = 1 zi 7⁰ 37′ 3″
0·05 = 15⁰ 32′ 15″	0·39 = 23⁰ 42′ 51″	0·73 = 1 zi 7⁰ 51′ 27″
0·06 = 15⁰ 56′ 39″	0·40 = 23⁰ 56′ 15″	0·74 = 1 zi 8⁰ 5′ 51″
0·07 = 16⁰ 1′ 3″	0·41 = 1 zi 0⁰ 10′ 39″	0·75 = 1 zi 8⁰ 20′ 15″
0·08 = 16⁰ 15′ 27″	0·42 = 1 zi 0⁰ 25′ 3″	0·76 = 1 zi 8⁰ 34′ 39″
0·09 = 16⁰ 29′ 51″	0·43 = 1 zi 0⁰ 39′ 27″	0·77 = 1 zi 8⁰ 49′ 3″
0·10 = 16⁰ 44‘ 15″	0·44 = 1 zi 0⁰ 53′ 51″	0·78 = 1 zi 9⁰ 3′ 27″
0·11 = 16⁰ 58′ 39″	0·45 = 1 zi 1⁰ 8′ 15″	0·79 = 1 zi 9⁰ 17′ 51″
0·12 = 17⁰ 13′ 3″	0·46 = 1 zi 1⁰ 22′ 39″	0·80 = 1 zi 9⁰ 32′ 15″
0·13 = 17⁰ 27′ 27″	0·47 = 1 zi 1⁰ 37′ 3″	0·81 = 1 zi 9⁰ 56′ 39″
0·14 = 17⁰ 42′ 51″	0·48 = 1 zi 1⁰ 51′ 27″	0·82 = 1 zi 10⁰ 1′ 3″
0·15 = 17⁰ 56′ 15″	0·49 = 1 zi 2⁰ 5′ 51″	0·83 = 1 zi 10⁰ 15′ 27″
0·16 = 18⁰ 10′ 39″	0·50 = 1 zi 2⁰ 20′ 15″	0·84 = 1 zi 10⁰ 29′ 51″
0·17 = 18⁰ 25′ 3″	0·51 = 1 zi 2⁰ 34′ 39″	0·85 = 1 zi 10⁰ 44′ 15″
0·18 = 18⁰ 39′ 27″	0·52 = 1 zi 2⁰ 49′ 3″	0·86 = 1 zi 10⁰ 58′ 39″
0·19 = 18⁰ 53′ 51″	0·53 = 1 zi 3⁰ 3′ 27″	0·87 = 1 zi 11⁰ 13′ 3″
0·20 = 19⁰ 8′ 15″	0·54 = 1 zi 3⁰ 17′ 51″	0·88 = 1 zi 11⁰ 27′ 27″
0·21 = 19⁰ 22′ 31″	0·55 = 1 zi 3⁰ 32′ 15″	0·89 = 1 zi 11⁰ 42′ 51″
0·22 = 19⁰ 37′ 3″	0·56 = 1 zi 3⁰ 56′ 39″	0·90 = 1 zi 11⁰ 56′ 15″
0·23 = 19⁰ 51′ 27·′	0·57 = 1 zi 4⁰ 1′ 3‘‘	0·91 = 1 zi 12⁰ 10′ 39″
0·24 = 20⁰ 5′ 51″	0·58 = 1 zi 4⁰ 15′ 27″	0·92 = 1 zi 12⁰ 25′ 3″
0·25 = 20⁰ 20′ 15″	0·59 = 1 zi 4⁰ 29′ 51″	0·93 = 1 zi 12⁰ 39′ 27″
0·26 = 20⁰ 34′ 31″	0·60 = 1 zi 4⁰ 44′ 15″	0·94 = 1 zi 12⁰ 53′ 51″
0·27 = 20⁰ 49′ 3″	0·61 = 1 zi 4⁰ 58′ 39″	0·95 = 1 zi 13₀ 8′ 15″
0·28 = 21⁰ 3′ 27″	0·62 = 1 zi 5⁰ 13′ 3″	0·96 = 1 zi 13⁰ 22′ 39″
0·29 = 21⁰ 17′ 51″	0·63 = 1 zi 5⁰ 27′ 27″	0·97 = 1 zi 13⁰ 37′ 3″
0·30 = 21⁰ 32′ 15″	0·64 = 1 zi 5⁰ 42′ 51″	0·98 = 1 zi 13⁰ 51′ 27″
0·31 = 21⁰ 56′ 39″	0·65 = 1 zi 5⁰ 56′ 15″	0·99 = 1 zi 14⁰ 5′ 51″
0·32 = 22⁰ 1′ 3″	0·66 = 1 zi 6⁰ 10′ 39″	
0·33 = 22⁰ 15′ 27″	0·67 = 1 zi 6⁰ 25′ 3″	

4. Craiul nou în Ierusalim

(după 32 ore dela conjuncţiune).

0·00 = 1 zi 22° 20′ 15″
0·01 = 1 zi 22° 34′ 39″
0·02 = 1 zi 22° 49′ 3″
0·93 = 1 zi 23° 3′ 27″
0·04 = 1 zi 23° 17′ 51″
0·05 = 1 zi 23° 32′ 15″
0·06 = 1 zi 23° 56′ 39″
0·07 = 2 zile 0° 1′ 3″
0·08 = 2 zile 0° 15′ 27″
0·09 = 2 zile 0° 29′ 51″
0·10 = 2 zile 0° 44′ 15″
0·11 = 2 zile 0° 58′ 39″
0·12 = 2 zile 1° 13′ 3″
0·13 = 2 zile 1° 27′ 27″
0·14 = 2 zile 1° 42′ 51″
0·15 = 2 zile 1° 56′ 15″
0·16 = 2 zile 2° 10′ 39″
0·17 = 2 zile 2° 25′ 3″
0·18 = 2 zile 2° 39′ 27″
0·19 = 2 zile 2° 53′ 51″
0·20 = 2 zile 3° 8′ 15″
0·21 = 2 zile 3° 22′ 39″
0·22 = 2 zile 3° 37′ 3″
0·23 = 2 zile 3° 51′ 27″
0·24 = 2 zile 4° 5′ 51″
0·25 = 2 zile 4° 20′ 15″
0·26 = 2 zile 4° 34′ 39″
0·27 = 2 zile 4° 49′ 3″
0·28 = 2 zile 5° 3′ 27″
0·29 = 2 zile 5° 17′ 51″
0·30 = 2 zile 5° 32′ 15″
0·31 = 2 zile 5° 56′ 39″
0·32 = 2 zile 6° 1′ 3″
0·33 = 2 zile 6° 15′ 27″
0·34 = 2 zile 6° 29′ 51″
0·35 = 2 zile 6° 44′ 15″
0·36 = 2 zile 6° 58′ 39″
0·37 = 2 zile 7° 13′ 3″
0·38 = 2 zile 7° 27′ 27″
0·39 = 2 zile 7° 42′ 51″
0·40 = 2 zile 7° 56′ 15″
0·41 = 2 zile 8° 10′ 39″
0·42 = 2 zile 8° 25′ 3″
0·43 = 2 zile 8° 39′ 27″
0·44 = 2 zile 8° 53′ 51″
0·45 = 2 zile 9° 8′ 15″
0·46 = 2 zile 9° 22′ 39″
0·47 = 2 zile 9° 37′ 3″
0·48 = 2 zile 9° 51′ 27″
0·49 = 2 zile 10° 5′ 51″
0·50 = 2 zile 10° 20′ 15″
0·51 = 2 zile 10° 34′ 39″
0·52 = 2 zile 10° 49′ 3″
0·53 = 2 zile 11° 3′ 27″
0·54 = 2 zile 11° 17′ 51″
0·55 = 2 zile 11° 32′ 15″
0·56 = 2 zile 11° 56′ 39″
0·57 = 3 zile 12° 1′ 3″
0·58 = 2 zile 12° 15′ 27″
0·59 = 2 zile 12° 29′ 51″
0·60 = 2 zile 12° 44′ 15″
0·61 = 2 zile 12° 58′ 39″
0·62 = 2 zile 13° 13′ 3″
0·63 = 2 zile 13° 27′ 27″
0·64 = 2 zile 13° 42′ 51″
0·65 = 2 zile 13° 56′ 15″
0·66 = 2 zile 14° 10′ 39″
0·67 = 2 zile 14° 25′ 3″
0·68 = 2 zile 14° 39′ 27″
0·69 = 2 zile 14° 53′ 51″
0·70 = 2 zile 15° 8′ 15″
0·71 = 2 zile 15° 22′ 39″
0·72 = 2 zile 15° 37′ 3″
0·73 = 2 zile 15° 51′ 27″
0·74 = 2 zile 16° 5′ 51″
0·75 = 2 zile 16° 20′ 15″
0·76 = 2 zile 16° 34′ 39″
0·77 = 2 zile 16° 49′ 3″
0·78 = 2 zile 17° 3′ 27″
0·79 = 2 zile 17° 17′ 51″
0·80 = 2 zile 17° 32′ 15″
0·81 = 2 zile 17° 56′ 39″
0·82 = 2 zile 18° 1′ 3″
0·83 = 2 zile 18° 15′ 27″
0·84 = 2 zile 18° 29′ 51″
0·85 = 2 zile 18° 44′ 15″
0·86 = 2 zile 18° 58′ 39″
0·87 = 2 zile 19° 13′ 3″
0·88 = 2 zile 19° 27′ 27″
0·89 = 2 zile 19° 42′ 51″
0·90 = 2 zile 19° 56′ 15″
0·91 = 2 zile 20° 10′ 39″
0·92 = 2 zile 20° 25′ 3″
0·93 = 2 zile 20° 39′ 27″
0·94 = 2 zile 20° 53′ 51″
0·95 = 2 zile 21° 8′ 15″
0·96 = 2 zile 21° 22′ 39″
0·97 = 2 zile 21° 37′ 3″
0·98 = 2 zile 21° 51′ 27″
0·99 = 2 zile 22° 5′ 51″

5. Tabloul lunilor noui de primăvară după meridianul de Greenwich (Ginzel) şi cel din Ierusalim şi fixarea zilei de 1 Nisan şi de Paşti (14 Nisan) pentru anii 20—36 d. H. cu indicarea zilei săptămânale şi a ciclului intercalar.

Anul iulian	Lunile noui de primăvară după meridianul de		Apariţia Craiului nou în Ierusalim	Ziua		Ciclul de intercalare
	Greenwich	Ierusalim		1 Nisan	14 Nisan (Paşti)	
20[1])	III 12·74	13 Mart. 8⁰ 5′	14 Mart. 16⁰ 5′	15 Mart. (Vineri)	28 Mart. (Joi)	384 (19)
21	III 31·44	1 Aprilie 0⁰ 53′	2 Aprilie 8⁰ 53′	3 Aprilie (Joi)	16 Apr. (Mierc.)	354 (1)
22	III 20·56	21 Mart. 3⁰ 56′	22 Mart. 11⁰ 56	23 Mart. (Luni)	5 Aprilie (Dum.)	355 (2)
23	III 9·96	10 Mart. 13⁰ 22′	11 Mart. 21⁰ 22′	13 Mart. (Sâmb.)	26 Mart. (Vineri)	384
	IV 8·41	9 Aprilie 0⁰ 10′	10 Aprilie 8⁰ 10′	11 Apr. (Dum.	24 Apr. (Sâmb.)	384 (3)
24	III 27·96	28 Mart. 13⁰ 22′	29 Mart. 21⁰ 22′	31 Mart. (Vineri)	13 Apr. (Joi)	355
25	III 17·65	18 Mart. 5⁰ 56′	19 Mart. 13⁰ 56′	20 Mart. (Marţi)	2 Aprilie (Luni)	354 (4)
26	III 7·51	8 Mart. 2⁰ 34′	9 Mart. 10⁰ 34′	10 Mart. (Dum.)	23 Mart. (Sâmb.)	355 (5)
27	III 26·24	26 Mart. 20⁰ 5′	28 Mart. 4₀ 5′	29 Mart. (Sâmb.)	11 Apr. (Vineri)	384 (6)
28	III 14·51	15 Mart. 2₀ 34′	16 Mart. 10⁰ 34′	17 Mart. (Mierc.)	30 Mart· (Marţi)	354 (7)

[1]) Anii subliniaţi sunt bisecţi.

Anul iulian	Lunile noui de primăvară după meridianul de		Apariția Craiului nou în Ierusalim	Ziua		Ciclul de intercalare
	Greenwich	Ierusalim		1 Nisan	14 Nisan (Paşti)	
29	IV 2.23	2 Aprile 19° 51'	4 Aprilie 3° 51'	5 Aprilie (Marţi)	18 Apr. (Luni)	384 (8)
30	III 22·25	22 Mart. 20° 20'	24 Martie 4° 20	25 Mart. (Sâmb.)	7 Aprilie (Vineri)	354 (9)
31	III 11·45	12 Mart. 1° 8'	13 Mart. 9° 8'	14 Mart. (Mierc.)	27 Mart. (Marţi)	354 (10)
32	III 29·36	29 Mart. 22° 58'	31 Mart. 6° 58'	1 Aprilie (Marţi)	14 Apr. (Luni)	384 (11)
33	iII 18·96	19 Mart. 13° 22'	20 Mart. 21° 22'	22 Marti. (Dum.)	4 Aprilie (Sâmb.)	355 (12)
34	III 8·66	9 Mart. 6° 10'	10 Mart 14° 10'	11 Mart. (Joi)	24 Mart. (Mierc.)	354(13)
	IV 6·99	7 Aprilie 14° 5'	8 Aprilie 22° 5'	10 Apr. (Sâmb)	23 April (Vineri)	384
35	III 27·68	28 Mart. 6 ' 39'	29 Mart. 14° 39'	30 Mart. (Mierc.)	12 Apr. (Marţi)	384(14)
36	III 16·16	16 Mart. 18° 10'	18 Mart. 2° 10'	19 Mart. (Luni)	1 Aprilie (Dum.)	354
	IV 14·62	15 Aprilie 5° 13'	16 Aprilie 13° 13'	17 Apr. (Marţi)	30 Apr. (Luni)	355(15)

Ştefan, Mitropolit al Sofiei: Cuvântare

Suedia în opera creştinismului practic[1])

Majestatea Voastră, I. Preasfinţiţi şi preacucernici
Părinţi şi fraţi în Hristos, dragi amici!

Cu graţia şi cu ajutorul lui Dumnezeu, azi am încheiat lucrul grandios al acestei conferinţe a bisericilor, prima după felul ei — Life and Work — pentru viaţă şi activitate şi după vizitarea solemnă în ziua următoare a Upsalei istorice, ne vom împrăştia în toate părţile lumei ca să ne întoarcem fiecare în patria sa şi acolo să continuăm opera, care ne-a adunat aici sub drapelul iubirei creştineşti.

Nu ne vom mai grăbi spre impunătoarea, frumoasa şi măreaţa clădire a academiei muzicale, unde aproape o lună întreagă, în confortul bine îngrijit şi perfect ve-deam şi întâlneam feţele voioase şi zâmbitoare ale Suediei nobile şi ospitaliere, care a dat tot: libertatea, timpul, osteneala şi liniştea sa, ca să fim toţi în totul mulţămiţi şi, ce-i mai important, ca să prospereze ideia şi opera conferinţei.

Nu vom mai asculta sunetele poruncitoare ale clo-poţelului cel plictisitor, care ne-a silit să ne învăţăm a vorbi mai laconic şi care câteodată cu neînduplecata sa cruzime ne bucura a pune limită infinitelor referate şi discursuri şi în modul acesta pentru un timp anumit ne elibera dela marea îmbulzeală de critici, urări şi pro-puneri.

Noi suntem acum în ajunul plecării noastre. Avem încă o zi, după care sub cerul senin al fermecătorului Stockholm nu vor mai fi fluxurile şi refluxurile sufle-

---

[1]) In spaţioasa sală a majestosului Hotel Regal în Stockholm, în ziua de 29 August a. c. Comitetul suedez a dat în onoarea membrilor conferinţei o mare agapă de adio, care a fost prezidată de Moştenitorul tronului şi soţia lui. Aici au fost adunaţi 2000 delegaţi şi oaspeţi.

La această memorabilă agapă I. Prea Sfinţitului Mitropolit al Sofiei i-a revenit onoarea înaltă de a pronunţa cuvântarea de adio şi de a-şi ex-prima impresiile şi mulţămirile din partea conferinţei, faţă de Suedia, în frunte cu democratul ei Rege Gustav al V-lea şi eruditul Arhiepiscop.

telor noastre, ale dispoziţiunilor noastre interne de a se întâlni şi de a se saluta în tonuri şi gânduri colective. Insă ne grăbim de a spune că sentimentele şi dorinţele inimei noastre, ideile raţiunii noastre, creaţiunea voinţelor noastre, bazate pe credinţa noastră creştină, de când s'au întâlnit şi s'au cunoscut în atmosfera cea cultă a acestei ţări pline de har, la masa prezentă de adio, iluminată de binecuvântare şi cordialitate, în mod elocvent subliniază încă odată faptul, că îşi dau mâna pentru o plecare armonică spre viitorul luminat al uniunei practice creştine, ale cărei fundamente solide s'au pus aici.

Spiritul înţelepciunei şi al practicei, spiritul răbdării şi al iubirii, cu ospitalitatea fierbinte cu care Stockholmul şi Suedia întreagă ne-au surprins şi ne-au uimit, va rămâne pentru a străluci şi în viitor cu putere şi frumuseţe asupra „Life and Work"-ului.

Stockholmul de acum înainte cu drept întră în analele istoriei bisericii universale şi cu demnitate ocupă locul său în năzuinţele bisericii lui Hristos, ca în mod practic să ia în posesiune prin pace şi iubire sufletul omului — întregul univers.

Pentru tot ce am auzit şi am văzut, pentru tot ce am simţit şi retrăit în Stockholm, în această încântătoare Veneţie de Nord a Europei — noi suntem până în adâncul sufletului plini de adâncă mulţămire faţă de Dumnezeu, Care a binevoit să ne adune din cele patru părţi ale lumii în înaintata şi progresata Suedie, care de mult se înalţă ca un far al credinţei şi progresului, învăţăturii şi umanităţii, caritătii şi iubirii. Noi toţi am înţeles — ce înseamnă democratizm şi cultură; născuţi şi crescuţi în sânul bisericei lui Hristos — asta înseamnă Suedia.

Dar tot ce am văzut, am auzit şi am retrăit aici, care umple sufletele noastre de entuziazm însufleţit şi de speranţe luminate cu amintiri scumpe şi cunoştinţi folositoare, noi datorăm exclusiv comitetului din Stockholm, care în mod ideal şi-a îndeplinit datoria sa şi cu mare merit a provocat în noi admiraţie şi iubire.

El a prevăzut şi a îndeplinit totul cu exactitate sur-

prinzătoare. Totdeauna şi pretutindeni era la înălţimea situaţiei sale, aşa că tuturor le-a dat primirea cea mai sinceră şi frăţimea cea mai caldă. Nu vom uita niciodată ordinea fixă, repeziciunea, voioşia şi bucuria cu care membrii acestui comitet îşi îndeplineau diferitele ocupaţii ale misiunei delicate cu care au fost însărcinaţi. Acestea fapte ne-au dat povaţă bogată şi noi am luat-o ca ceva bun.

Nu putem să nu exprimăm mulţămirea noastră acestui comitet încă şi pentru aceia, că a avut ideia fericită de a ne bucura cu posibilităţile de a face cunoştinţă cu viaţa provincială a frumoasei lui patrii, unde toţi, cari pentru câteva zile am fost afară de Stockholm, am constatat cultura şi progresul, spiritul creştinesc și ospitalitatea din toată inima a poporului suedez, căruia din partea întregei conferinţe îi mărturisim şi exprimăm sentimente sincere de mulţămire şi recunoştinţă. Ori vom fi noi în viaţă spre a lua parte şi la altă conferinţă a „Life and Work-ului“ sau nu, asta nu e important; important însă este să urăm conferinței viitoare aceiaşi primire și aceiaşi organizație ideală, cu cari comitetul din Stockholm ne-a surprins, ne-a bucurat şi ne-a dat concursul în tot timpul prezentei conferinţe. Nu putem dori şi nici să ne gândim la ceva mai bun şi mai perfect. Să fie cunoscut de toți cetăţenii Suediei şi mai ales de cei, cari nemijlocit au purtat organizaţia şi activitatea conferinţei din Stockholm pentru creştinizmul practic, că noi toţi reprezentanți ai diferitelor biserici transportăm cu noi impresiile cele mai frumoase dela încântătoarea Suedie şi avem adâncă recunoştinţă pentru toţi membrii comitetului din Stockholm, care cu adevărata demnitate au arătat cultura şi caracterul puternic al patriei sale.

In acest moment de adio nu avem timp, chiar nu sunt nici cauze concrete să numărăm meritele cetăţeţenilor Suediei faţă de opera şi viaţa conferinţei, căci dela primul cetăţean al acestei ţări nobile — înţeleptul şi democratul rege Gustav al V-lea, până la ultimul cetăţean, ba chiar şi acolo undeva către nordul de ghiaţă

toți delegaţii am constatat iubire şi conlucrare la opera noastră. Căci dela Arhiepiscopul Upsalei până la clericul cel mai tânăr şi seminarist, noi am văzut stăruință până la uitare de sine. Dreptatea însă cere să notăm că sufletul acestei organizații ideale a fost mult amabilul Domn major Jostet, pe care nici unul din noi nu-l va uita, ci fiecare îl va arăta ca exemplu, ca ideal pentru servirea desinteresată şi de abnegaţiune pe altarul activităţii publice. Şi acum când noi suntem în pragul despărţirei de amabila, frumoasa şi culta Suedie, când privirile noastre sunt deja îndreptate spre gări şi porturi, din partea tuturor reprezentanţilor conferinței să-mi fie permis de a îndrepta către cetăţenii acestei ţări binecuvântate încă odată cuvântul cel mai frumos al inimii omului: mulţumesc. Noi datorăm şi sincer mărturisim cea mai mare recunoştință mai întâi înţeleptului rege al Suediei şi întregei case regale, neobositului Arhiepiscop al Upsalei, guvernului, Comitetului din Stockholm, în genere — întregului şi amabilului popor suedez, căruia Dumnezeu însutit să-i remunereze ceia ce el ne-a aranjat şi ne-a dat prin stăruinţa şi iubirea comitetului.

Să fie binecuvântată Suedia în care s'a născut şi şi-a luat viaţa opera noastră spre mărirea lui Dumnezeu şi pentru progresul şi mărirea sfintei biserici a Lui în sufletele şi inimile, în viaţa şi activitatea întregii omeniri, ca să ajungem în viitor idealul evangheliei — o turmă cu un păstor — Domnul Iisus Hristos.

Din bulgăreşte de **Ierodiaconul Iosif Lazaroff**

Norma Morală

(Discurs de inaugurare).

Morala sau *etica* este ştiința despre viața morală a omului. Izvoarele ştiinței acesteia ca disciplină profană sânt escluziv rațiunea şi experiența. Ştiința teologiei însă se foloseşte de revelațiunea pozitivă divină ca izvor principal al ei. Aşa şi *teologia morală* sau *etica teologică*

spre deosebire de *morala* sau *etica filosofică*. Totuș teologia morală nu se reduce numai la înșirarea de adevăruri revelate, ci ea confruntă adevărurile acestea cu rezultatele științelor profane, în deosebi ale eticei filosofice, le desvoltă și le clarifică, elaborând astfel un sistem rațional pentru trebuințele practice ale vieții. Deci în activitatea aceasta rațională conzistă mai cu seamă progresul științific și al teologiei morale ca și al teologiei în genere[1]), încât reproșul ce se face teologiei ca știință pentru metoda ei pretinsă neștiințifică nu denotă decât necunoștință de cauză sau poate chiar rea voință.

Pentru discursul acesta de inaugurare a cursurilor din teologia morală mi-am ales ca subiect: *norma morală*. Chestiunea aceasta este cea mai importantă problemă etică[2]) și deci de egal interes pentru teologia morală și pentru etica filosofică[3]). De aceea vom cerceta de data aceasta mai întâi ce ne spune în baza experienței rațiunea cu privire la norma morală și numai în rândul al doilea ne vom folosi de sf. Scriptură, confruntând și ilustrând rezultatele obținute cu afirmațiunile relative ale revelațiunii divine.

I. 1. Esența vieții este mișcare, activitate, practică. Viața omenească în multe din manifestațiunile ei (nașterea, nutrirea, creșterea, înmulțirea etc.) este comună cu cea a plantelor și a animalelor. Dar pe când întreaga activitate a vieții vegetale și animale decurge automatic-instinctiv și inconștient, la om singure schimbările organice se întâmplă automatic-mecanic[4]). Restul, deci aproape întreaga activitate a vieții omenești, isvorește din rațiune și libertate și din conștiință, cu un cuvânt din spiritul naturii umane. Filosofia își pune și problema hotarelor însuflețirii și ale spiritualității, pe care unii o rezolvă prin *panpsihism* (însuflețirea întregii naturi) sau prin

---

[1]) „Die Stärke der ungläubigen Philosophie liegt in der Schwäche der Theologie, wenn diese der spekulativen Kraft entbehrt und nicht immer von neuen Ideen befruchtet wird.“ F. X. *Linsenmann*, Lehrbuch der Moraltheologie, Freiburg i. B. 1878, pg. 5.

[2]) Fr. M. *Schindler*, Lehrb. d. Moralth. I., Wien 1907, pg. 83.

[3]) L. *Lemme*, Christliche Ethik, Großlichterfelde-Berlin 1905, I. pg. 25.

[4]) *Rădulescu-Motru*, Curs de Psihologie, București 1923, pg. 262.

materialism (negarea existenței substanței spirituale). Aberațiunile acestea ale științei sânt ușor de înțeles dacă ținem samă pe deoparte de greutățile enorme ce le întâmpină cunoașterea adevărului în genere, iar pe de altă parte de faptul că hotarele între imperiile singulare ale vieții sânt la aparență labile. Dar adevărata știință este conștie de mărginirea puterilor sale și unde n'are siguritate deplină nu afirmă, iar unde n'are bază suficientă nu formulează nici ipoteze. In timpul din urmă *psihologia experimentală* a dovedit că fenomenele psihice sânt ireductibile la materie: „Autoobservarea arată cu evidență necesitătoare că fenomenele psihice nu sânt nici materie, nici mișcare cerebrală și nici prin cea mai severă analiză ele nu pot fi reduse la aceasta“ [1]). Se impune admiterea existenței unei substanțe spirituale: „Intreaga viață a conștiinței noastre răsare nemijlocit dintr'o substanță spirituală unitară, durabilă și reală“ [2]). Spiritul omenesc se arată astfel de a fi în marginele experienței noastre un fenomen singur în felul său [3]). Aceasta afirmă și revelațiunea divină.

Sf. Scriptură spune că în întreaga lume văzută singur omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu [4]), el a fost înzestrat adecă pe lângă corp mut și cu *suflet,* nu numai simțitor ca al animalelor, ci și *cuvântător (rațional-conștient), liber și nemuritor* [5]). De aceea între activitatea desfășurată de spiritul omenesc și cea desfășurată de restul imperiului vieții pământene există o deosebire esențială. Limba a fixat în mod clar deosebirea aceasta.

2. Activitatea liberă şi conștientă a omului se numește activitate *morală* sau *etică,* iar activitatea automată-mecanică și instinctivă a vieții se numește *naturală-necesară* sau *amorală.*

Moral şi etic sânt derivațiuni dela latinescul *mos-moralis* și dela grecescul ἔθος—ἐθικός (ἦθος—ἠθικός).

---

[1]) A. *Messer,* Psychologie[2], Stuttgart u. Berlin 1920, pg. 365.
[2]) I. *Geyser,* Lehrb. d. allg. Psychologie[3], Münster i. W. 1912, pg. 488.
[3]) Dr. theol. et phil. Nico C*otlarciuc* (act. Metropolitul Bucovinei), Das Problem der immateriellen Seelensubstanz, Paderborn 1910.
[4]) I. M. 1, 26.
[5]) Eccl. 12, 7; Mt. 19, 28; I. Cor. 15, 45: ψυχήζουσα; Conf. art. I. 22.

In limba română cuvintele acestea înseamnă *morav, obiceiu, datină,* adecă acțiunile constant repetite în sinul unei societăți omenești sau acțiunile constant repetite din partea individului singular. Dar deși numirea este identică, experiența ne învață că datina socială și cea individuală nu se acoper în totdeauna. Individul, născut și crescut în societate, se conformă tradiției moravului social (ἔθος) și astfel acesta devine morav sau datină individuală (ἦθος). Individul însă are și datinele sale deosebite de ale celorlalți în mijlocul cărora trăiește, iar uneori se întâmplă că individul matur revine asupra supunerii sale față de datina socială și i se opune cu îndârjire. Din viața de toate zilele mai știm apoi că acțiunile des repetite, fie din partea singularului, fie din partea mulțimei, nu se numesc toate moravuri sau datine. Cum nu se vorbește de moravuri animale (decât doar în înțeles impropriu), așa nu se numesc moravuri nici acțiunile naturale-necesare ale omului (mâncatul, băutul etc.), oricât de des s'ar și repeți ele. Acțiunile acestea sânt moravuri cel mult cu privire la împrejurările externe în cari se întâmplă și cari atârnă de rațiunea și libertatea omului (d. p. dormitul la geamul deschis, mâncatul acasă sau în restaurant). *Noțiunii cuvintelor* ἔθος (ἦθος), *mos și morav le subzace deci rațiunea adecă știința că ele se întâmplă prin noi (conștiința), și libertatea voinței.* De fapt noi nu numim moral numai ce este morav social sau individual, ci numirea aceasta o dăm fiecărei activități rațional-conștiente și liber voite. Moral este totul ce izvorește din rațiune (conștiință) și din libertatea voinței, iar unde lipsește conștiința și libertatea lipsește și moralitatea. De aici urmează că subiectul sau purtătorul moralității este numai individul omenesc sau persoana, pentrucă numai aceasta este purtătorul rațiunii (al conștiinței) și al libertății. *Rațiunea-conștiința și libertatea voinței, adecă o anume stare psihică a subiectului activ, formează regula, măsura sau norma pentru valabilitatea faptei morale.* Știința moralei numește măsura aceasta *norma morală subiectivă-formală* sau *principiul moral.*

3. In limba de toate zilele cuvântul moral (moralitate)

se întrebuințează numai pentru binele moral sau pentru valoarea morală. Dar din analiza dată reiesă că moral este o noțiune generală, ea însemnează atât *binele* cât și *răul moral.* Și ceea ce este imoral cade în sfera noțiunii cuvântului moral. Acțiunea liberă și conștientă poate fi bună sau rea (sârguința-lenea ; adevărul-minciuna ; milostenia-furtul).

Prin norma subiectivă-formală ființa moralității nu este deplin determinată. Norma aceasta trebue întregită prin o a doua normă, în baza căreia se face deosebirea între binele și răul moral, între valoarea și nevaloarea morală.

Voința și rațiunea în sine sânt totdeauna bune. In activitatea lor însă, voința și rațiunea se îndreaptă spre oarecare obiect care poate fi bun sau rău.

Forma voinței și a raţiunii (conștiinței) se umple așazicând de materia obiectului către care facultățile acestea sânt îndreptate. De aceea norma, în baza căreia se deosebesc obiectele bune ale voinței de cele rele, se numește *norma morală obiectivă-materială* sau *criteriul moral* [1]).

II. 1. Inainte de a putea răspunde la întrebarea ce este binele sau valoarea și răul sau nevaloarea morală, trebue să ştim mai întâi ce este valoarea şi nevaloarea sau binele și răul în genere.

Fără îndoială, valoarea există numai pentru subiecte judecătoare, iar cum am văzut mai sus ca atari ni se prezintă în marginele exprienței noastre singuri oamenii.

Valoare există deci numai pentru oameni și cel mult pentru ființele şi obiectele în locul cărora omul vrea să se transpună, atribuindu-le judecată. Astfel întreaga realitate, întreaga fire, este supusă *judecăților de valoare* ale omului.

Bună numim noi orice existență care întrunește în sine toate proprietățile ce-i revin în baza propriei sale ființe (ceriul, pământul, mineralele, plantele, animalele, oamenii etc.). Valoarea aceasta, atribuită unui lucru în sine din cauza conformității sau potrivelii cu propria sa

---

[1]) D. *Spânu*, Suferințele Sociale şi Christos, Cernăuți 1925, pg. 51 sq.

natură, se numeşte *valoare absolută.* Dar noi mai atribuim valoare şi unui lucru în raport cu alt lucru sau în raport cu noi înşi-ne, pentrucă şi între naturile duor lucruri deosebite există uneori oarecare conformitate (căldura este bună pentru plante, animale şi oameni ; unele plante sânt bune pentru animale şi pentru oameni ; unele animale sânt bune pentru oameni etc.). Valoarea aceasta se numeşte *valoare relativă. Norma valorii în genere este prin urmare conformitatea sau potriveala cu natura proprie a lucrului calificat bun sau cu natura altui lucru cu care cel dintâi se compară*[1]). Nepotriveala sau contrarietatea cu natura proprie sau cu natura altui lucru cu care se compară dă unui lucru numirea de rău sau de nevaloare.

Aristotel zice că toate doresc binele[2]). Aceasta este adevărat, dar binele nu este bine pentrucă toate îl doresc, ci el se doreşte pentrucă are în natura sa ceva conform cu natura celui ce-l doreşte.

Valoarea absolută şi valoarea relativă, concepute în felul de mai sus, se deosebesc esenţial de valoarea morală. Valorile amintite au existenţă proprie în afară de conlucrarea omului, valoarea morală însă este exclusiv realizată de om cum reiesă din norma subiectivă-formală a moralităţii, stabilită mai sus. Dar chiar din cauza că n'are existenţă proprie-obiectivă, valoarea morală primeşte atributul acesta de valoare sau bine, pentrucă ea se compară cu ceva în afară de sine. Iar întrucât valoare morală se activează numai de om, putem uşor înţelege că *filosofia morală a tuturor timpurilor a aşezat norma morală materială-obiectivă în natura omenească.*

Natura omenească nu este însă un întreg omogen, dorinţele, tendinţele şi inclinaţiunile firesti ale omului sânt foarte varii. Şi varietatea aceasta bogată a dorinţelor naturii omeneşti a determinat varietatea de concepţii cu privire la norma morală materială.

2. Judecăţile morale se rostesc într'un anume mod de activitate a spiritului omenesc, adecă prin *conştiinţă* (συνείδησις *conscientia, conscience, Gewissen).* In cele

---

[1]) V. *Cathrein*, Moralphilosophie [4], Freiburg i. B 1914, I. pg. 178 sq.
[2]) Ethic. Nic. I, 1.

precedente am constatat că conștiința în înțelesul de știință despre ceea ce facem este un moment ființial al moralității. Dar conștiința prin care se rostesc judecățile despre bine și rău nu conzistă simplu în știința că noi facem ceva, *ci ființa fenomenului acestuia psihic este știința că ceea ce facem este bine sau rău, apoi manifestarea lui în formă de poruncă (imperativ) pentru făptuirea binelui și evitarea răului și în sfârșit manifestarea lui după faptă ca aprobare (laudă) a binelui și desaprobare (mustrare) a răului (conștiință concomitantă, antecedentă, consequentă).* Conștiința aceasta se numește *conștiință morală* sau cu termenul popular cuget.

Conștiința morală prin ființa ei ne impune binele sau valoarea morală cu *poruncă necondiționată, ca ceea ce trebue să facem, ca obligațiune, ca datorie absolută.* Așa se prezintă psihologic conștiința morală în întreaga omenire.

Conștiința morală este un habit, o dexteritate, o însușire înăscută și nealterabilă, a spiritului omenesc. După un loc dela sf. *Ieronim* [1]) habitul acesta primordial al naturii omenești se numește συντήρησις (păstrare, conservare), pentrucă prin el se câștigă și se păstrează nealterate principiile morale [2]). Intr'atât *apriorismul* etic sau *nativismul* are dreptate, dar el n'are dreptate când afirmă că și cuprinsul conștiinței morale este înăscut, căci cuprinsul acesta se câștigă din experiență. Aici adevărul se găsește pe partea *empirismului.*

Copilul se conduce mai întâi ca orice ființă vie de instincte, de imboldurile firești pentru conservarea și promovarea propriei naturi [3]). Organele instinctelor sânt mai cu seamă simțurile și manifestarea lor internă în senzațiuni, imaginațiuni, sentimente și afecte. Din experiența simțurilor copilul învață ce este conform cu natura sa și-l promovează și ce este opus naturii sale și-l daunează, el învață ce este bunăstarea, plăcerea și bucuria și ce este

---

[1]) Comentar la Ezechiel I. 1, 10.

[2]) Cf. E. *Voiuțchi*, Prel. Acad. d. Teol. mor. ort. I., Cernăuți 1911, pg. 124. După alții cuvântul acela întunecos nu este decât o schimonosire prin copiare greșită a cuvântului συνείδησις. Cf. I. *Mansbach*, Kaih. Moraltheologie I[4], Münster in W. 1922, pg. 90.

[3]) H. *Martensen*, Die christl. Ethik I.[4], Karlsruhe u. Leipzig, 1883, pg. 122.

starea rea, neplăcerea și durerea. *Astfel ce produce plăcere se întipărește în conștiință ca bine, iar ce produce neplăcere se întipărește ca rău.* Sentimentele acestea primordiale și elementare ale plăcerii și neplăcerii [1]) au îndemnat de aceea pe mulți filosofi să așeze *sentimentul la baza conștiinței morale (sentimentalismul — Shaftesbury, Hutcheson, Hume, Smith etc.)*, iar pe alții să vadă în *plăcerea senzuală* (ἡδονή) *scopul suprem al vieții omenești (edonismul — Aristipp, Helvetius, de la Mettrie).* Nu se poate nega că direcțiunile aceastea etice au în oarecare măsură dreptate, totuș ele sânt departe de a putea explica întreaga realitate a conștiinței morale.

Copilul ajunge cu vremea la înțelegere și la conștiința de sine. Cuprinsul conștiinței copilului, aquiziționat prin simțuri, se prelucră prin activitatea intelectului, prin reflexiune. Senzațiunile și imaginațiunile devin prin cugetare reprezentațiuni, noțiuni, idei și judecăți, iar la plăcerea și neplăcerea senzuală se adaoge plăcerea și neplăcerea spirituală. Prin educație apoi și reflexiune asupra ordinei sociale și a ordinei naturii sfera noțiunilor despre bine și rău se lărgește considerabil [2]). In om începe a se mișca și instinctul atragerii către semenii săi *(instinctul social)*, care în intern se desprinde ca sentiment de dragoste și de prietenie, opunându-se astfel și corectând tendințele instinctului conservării de sine. In boldurile de acțiune al instinctelor și complexul de imbolduri venite dela natura externă și dela mediul social trec toate prin lumina rațiunii (reflexiunii) și devin astfel motive, cauze conștiente, pentru activitatea omului [3]). *Egoismul* și *altruismul* încep a-și ține cumpăna în conștiința subiectului activ. Omul învață ce este mulțumirea și stima față de alții, învață cinstea și omenia, învață a aduce jertfe. Principiul ce într'o formă sau alta se găsește în omenirea întreagă [4]) și pe care *Hillel* l-a exprimat în cuvintele: „*Ce ție nu-ți place, altuia nu face*“ se întipărește în conștiință. Astfel *în locul instinc-*

[1]) Messer, o. c. pg. 276.
[2]) Mausbach, o. c. I., pg. 92.
[3]) Messer, o. p., pg. 314.
[4]) *E. Westermarck*, Ursprung und Entwicklung der Moralbegriffe I², Leipzig 1913, pg. 85.

telor oarbe raţiunea ia conducerea supremă a voinţei. Intr'atât are dreptate *intelectualismul* (Socrates şi după el aproape toţi eticianii mai de seamă). Dar curentul acesta greşeşte când vrea să reducă cuprinsul întreg al conştiinţei morale excluziv la raţiune. Instinctele şi sentimentele nu numai că sânt factorii primordiali cari întipăresc impresiile lor în forma deşartă a conştiinţei, dar ele conlucră necontenit cu raţiunea la formarea conştiinţei morale. Şi mai mult greşeşte intelectualismul când în senz aprioric vrea să aşeze norma materială morală în pura raţionalitate a voinţei *(Kant)*. Inaintea venirii lor în atingere cu experienţa facultăţile spirituale ale omului sânt simple forme, privirea lor în sine de normă morală materială este o contradicţie, căci cum am văzut la început norma morală formală nu ne spune nimic despre ceea ce este bine sau rău, abia obiectele către cari se îndreaptă facultăţile spirituale determină bunătatea sau răutatea acţiunii. *Obiectele aceastea ni se oferă însă numai în natura omenească (microcosmos) sau în natura externă (macrocosmos).*

Astfel norma morală materială are existenţă obiectivă afară de conlucrarea omului (eteronomie), omul nu-şi dă singur norma sau legea morală (autonomie).

Activitatea conformă cu activitatea propriei naturi şi a naturii externe se întipăreşte în conştiinţa morală ca bine, iar activitatea neconformă cu norma numită se întipăreşte în conştiinţă ca rău, pentrucă cea dintâiu deprinde în internul omului mulţumire, plăcere şi bunăstare, iar cea din urmă se manifestă în intern ca nemulţumire şi neplăcere. Astfel complexitatea de motive, oferite de natura externă, raţiunea le măsură după motivul buneistări lăuntrice, le supune motivului acestuia ca motiv în sine. „Pacea lăuntrică este scopul final al moralităţii, el are valoare universală“,[1]) deci mult defăimatul *eudaimonism* (εὐδαιμονία = *fericire, bunăstare)* al eticei antice concordă cu realitatea.

Norma aceasta morală materială a făcut ca în conştiinţa întregii omeniri să se cristalizeze un număr oare-

[1]) G. Hoinca, Versuch einer psychologischen Grundlegung der Moral, Paderborn 1912, I pg. 6.

care identic de maxime morale a căror observare desprinde la mulțime aprobare, iar neobservarea deșteaptă desaprobare. Ținuta aceasta a mediului încunjurător silesc individul să se conforme judecății mulțimei și să și-o întipărească în conștiința sa. Intr'atât este adevărată reducerea binelui și a răului moral la moravurile și datinele sociale (*pozitivismul*). Dar moravurile și datinele popoarelor pe lângă marea asemănare și chiar identitatea între olaltă au și deosebiri mari. Acestea merg uneori așa de departe că ceea ce este bine în anume loc și timp, în altă parte și vreme este rău. Deosebirile acestea se reduc la împrejurările externe de viață se schimbă după locuri și timpuri. Meritosul cercetător pe terenul eticei comparative E. *Westermarck* zice: „Asemănările legilor morale își au originea în constituția unitară a naturii umane — deosebirile se reduc la împrejurări externe“ [1]). Nu e mirare deci că subiectul moralității, individul, îndemnat la reflexiune deodată cu schimbarea împrejurărilor externe ale vieții sau de alte cauze ajunge să se opună uneori cu îndârjire moravurilor sociale ce în baza normei materiale obiective stabile și unitare pentru toți oamenii el le găsește rele. De aici urmează ca binele moral nu este niciodată identic cu moravul social. Propoziția sofismului antic (Archelaos) [2]) „Τὸ δίκαιον καὶ τὸ αἰσχρὸν οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ (θέσει, ἔθει)“ exprimă un neadevăr. Individul nici odată nu se lasă tiranizat de mediul social împotriva conștiinței sale. Totuș pozitivismul etic a fost și este un curent destul de puternic al eticei filosofice (*Montaigne, Charron, Th. Hobbes, B. Mandewille, A. Comte, socialismul modern etc.*) și anume sau din cauză că susține schimbabilitatea noțiunilor despre bine și rău și slăbește astfel necondiționalitatea binelui moral, dând drum liber bunului plac după împrejurări sau din cauza aparenței seducătoare că pozitivismul rezolvă cel mai bine chestiunea morală. Dar nici natura omenească cu instinctul ei indelebil după fericire nu este

---

[1]) Ursprung u. Entwicklung der Moralbegriffe, Leipzig 1909, pg. 587.
[2]) *V. Windelband* (et. Rothacker), Lehrb. d. Gesch. d. Phil., 11 Tübingen 1924, pg. 63.

normă morală materială suficientă. Obiectul fericirii diferă adeseori dela individ la individ, puterile omenești sânt apoi mult prea slabe față de puterile cosmice ca să poată realiza fericirea dorită cu atâta tenacitate. Realitatea aceasta a născut cele mai diverse păreri cu privire la obiectul fericirii omenești. Pe lângă plăcerea senzuală amintită mai sus, obiectul fericirii omenești a fost găsit în folosul individual sau social *(utilism, utilitarism — Demokrit, Epikur, Gassendi; Bentham, Spencer, Feuerbach)*, apoi desvoltarea și evoluția naturală a individului *(Fr. Nietzsche ș. a.)* sau *în progresul cultural al omenirii (umanitarism — Schleiermacher, Wundt, Windelband etc.)*. Divergența aceasta de opinii, cari pentru explicarea în amănunte a faptelor conștiinței morale se diferențează și mai mult, este acuma în sine destulă dovadă că nici unul dintre obiectele induse ale fericirii omenești nu poate fi cel adevărat. Ori cât de mult s'ar atinge faptele conforme scopului perfecționării cu sfera moralității sau ar cădea în sfera aceasta, faptul că conștiința morală ne impune binele moral ca poruncă absolută și necondiționată rămâne neexplicat. Complexitatea de scopuri, oferită de natură în genere și de natura noastră îndeosebi, sânt scopuri relative și nu sânt în măsură să satisfacă nostalgia omului după fericire. *Fericirea omului trebue așezată într'un scop sau ideal suprem „care până la urmă să rămână acelaș și să nu poată fi înlocuit prin altul“* [1]). Și scopul acesta, *bunul cel mai înalt, ținta ultimă a vieții umane nu se găsește în lumea aceasta, în imanență.*

Convingerea despre relativitatea cosmosului, câștigată prin proprie experiență sau primită dela alții și verificată numai prin experiență proprie, ridică pe om la ideia de Dumnezeu, Creatorul și Susținătorul a toate, Perfecțiunea și Binele absolut. In el așează omul fericirea sa, deci în *transcendență*. De fapt credința în nemurirea sufletului și în răsplata după moarte pentru faptele sale prin fericirea vecinică sau prin pedeapsă vecinică în altă lume este un bun al cunoștinței omenirei întregi. Una din maximele prințului egiptean *Ptahotep* (3500 a. Chr.) sună:

[1]) Martensen, o. c. I. pg. 183.

„Dacă eşti înţelept creşte copilul tău în dragostea lui Dumnezeu, iubeşte pe cei ascultători, urăşte pe cei neascultători“ [1]). Istoria ne dă dovada că moralitatea sau imoralitatea popoarelor stă în strânsă legătură cu credinţa aceasta. Astfel conştiinţa morală îşi găseşte experienţa ei deplină numai înşirată în concepţia despre Univers [2]). Adevărul acesta l-a bănuit acuma *Pythagora*, *Herraclit*, *Platon*, *stoicii*, *Aristotel*, dar ideia lor nelimpezită despre Dumnezeu nu cunoştea providenţa păcatul şi nici mântuirea. De aceea etica filosofiei antice s'a rotit necontenit între extremele *misticism* — *contemplaţiune* şi *edonism*, fără să se poată opri la adevărata cale a mijlocului. Singur *Aristotel* sa ridicat până la *monoteismul curat* [3]), şi a isbutit să formuleze un sistem etic foarte aproape de adevăr, asigurându-şi astfel influenţa ce a avut-o în veacurile următoare [4]). De fapt majoritatea covârşitoare a filosofilor evului mediu şi a timpului nou aderă la sistemul teist. Insuşi *Kant*, „der Alleszermalmer“, postulează la sfârşitul sistemului său etic existenţa lui Dumnezeu ca a Legiuitorului suprem şi a Răsplătitorului pentru faptele din lumea aceasta.

Totuş realitatea răului din lumea aceasta formează pentru etica filosofică, bazată numai pe puterile raţiunii omeneşti, o greutate neînvingibilă. „La spatele tuturor încercărilor de a baza morala pe religie, adecă de a personifica în fiinţa Zeităţii întreaga sumă a normelor morale şi apoi a le deduce de aici, pândeşte grozava problemă a teodiceei“, zice filosoful *Fr. Iodl* [5]). De fapt problema aceasta este problema centrală a Universului şi prin propriile puteri omul nu este în măsură s'o deslege. Dar credinţa în Dumnezeu include şi credinţa în revelaţiunea pozitivă divină, care vine în ajutorul străduinţei zădarnice a omului pentru a pătrunde până la sfârşit în tainele lumii

---

[1]) La A. Krawutzky, Einleitung in das Studium der katholischen Moraltheologie, Breslau 1890, pg. 39.
[2]) Lemme, o. c. I. pg. 39.
[3]) Martensen, o. c. pg. 183.
[4]) Windelband, o. c. pg. 121.
[5]) Gesch. der Ethik, II², Stuttgart und Berlin 1912, pg. 465.

acesteia. Astfel şi problema teodiceei nu s'a deslegat până astăzi de nimene decât cu ajutorul revelaţiunii pozitive.

3. Toate mitologiile popoarelor păstrează ca un fel de reliquie a revelaţiunii primordiale că răul din lume îşi are oarecum originea dela şarpe, dela femeie şi dela pom *(Gutberlet)*. Aceasta ne aduce aminte de locul *Genezei (2, 16)* unde se opreşte omului celui dintâi mâncatul din pomul cunoştinţei binelui şi a răului şi de întâmplarea tragică de mai apoi *(Gen. 3)*. Istoria aceasta străveche exprimă simbolic adevărul că omul ca creatură era dator să supună voia sa Voinţei divine şi el a călcat datoria aceasta, devenind astfel prin vina proprie autorul răului din lume şi al dureroasei istorii a omenirii. Sf. Scriptură întreagă nu cuprinde apoi în fond nimic alta decât îndurarea lui Dumnezeu faţă de omenirea căzută şi mântuirea neamului omenesc de vina păcatului strămoşesc. Sf. Scriptură accentuează stricăciunea lumii acesteia [1]) şi slăbiciunea firii omeneşti pentru făptuirea binelui [2]), îndreptând privirea omului spre Dumnezeu.

„Tatăl nostru din ceriuri“ [3]) nu poate fi judecat de făptura sa: „Oare nu va zice făptura făptuitorului: la ce m'ai făcut aşa?“ [4]). Cum întreaga lume creată prin ordinea şi armonia sa preamăreşte mut şi înconştient pe Creatorul său, „vestind eterna lui putere şi dumnezeire“ [5]), aşa şi omul se poate apropia de Dumnezeu numai *admirându-L* [6]), *lăudându-L* [7]) şi *supunându-se Voei Lui* [8]). *„Sfinţască-se numele tău, vie împărăţia ta, facă-se voia ta precum în ceriu aşa şi pe pământ“* [9]), *învaţă Mântuitorul pe oameni ca să se roage. Voia lui Dumnezeu prin care s'au făcut toate este pentru toată legea supremă.* Prin împlinirea voei lui Dumnezeu întreaga lume creată îşi manifestă propria sa fiinţă, se desvoltă şi se desăvârşeşte. Numai

---

[1]) „Καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐντῷ πονηρῷ κεῖται“. I, Ioan 5, 19.
[2]) Lupta binelui şi a răului în firea omenească la Rom., cap. 7.
[3]) Rugăciunea domnească la Mt. 6, 9 şi Lc. 11, 2.
[4]) Rom. 9, 20; comp. şi Ies. 29, 16; Ier. 18, 6.
[5]) Rom. 1, 20.
[6]) Rom. 11, 33.
[7]) Rom. 9, 15.
[8]) Rom. 12, 2; Col. 4, 12.
[9]) Mt. 6, 9—10; Lc. 11, 2.

pe calea aceasta poate ajunge şi omul la desăvârşirea sa, la fericirea posibilă în lumea aceasta şi la desăvârşirea deplină în viaţa cealaltă prin vederea feţei celei prea luminoase alui Dumnezeu[1]): „Că la tine este izvorul vieţii, întru lumina ta vom vedea lumină“[2]). Această lumină noi văzându-o, încetează dorinţa de orice înţelepciune şi bunătate. Căci în privirea binelui celui mai înalt se cuprind toate celelalte bunuri şi câştigarea acelui bun este plinirea a toată bucuria, după cum zice Psalmistul: „Sătura-mă-voiu când mi se va arăta slava ta“[3]).

Cum se împlineşte voia lui Dumnezeu ne spune *Legea Veche* şi *Legea Nouă*. Cea Veche este stadiul de pregătire pentru Cea Nouă: „παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν“, cum zice din duh, nu poate întra în împărăţia ceriurilor“[4]) Din acestea vedem că rezultatul obţinut prin analiza conştiinţei morale în scopul eruării normei morale concordă întocmai cu afirmaţiunile sf. Scripturi. *Norma morală formală sânt facultăţile spiritului omenesc, iar norma morală materială are existenţă obiectivă în natura neschimbabilă a macro- şi în deosebi a microcosmosului, întrucât acestea sânt concretizarea Voei eterne alui Dumnezeu care în Atotsfinţenia ei nu poate porunci voinţei omeneşti decât numai ce o promovează şi o desăvârşeşte cu adevărat.*

Prin urmare *Creştinismul nu este misticism magic şi teurgic, nici contemplaţie înactivă şi contrară firii omeneşti. Creştinismul este real şi adevărat, El se ridică deasupra naturii umane, nu tiranizându-o şi nimicindu-o, ci înălţându-o şi desăvârşindu-o până la sfinţenie.* „Scris este că nu numai din pâne va trăi omul“[5]) zice Mântuitorul[6]) şi la adevărul acesta mare sf. Pavel adaoge cuvintele proroculuі Avacum[7]): *„Dreptul din credinţă va trăi“*[8]). Dar Mântuitorul ne-a învăţat să ne rugăm şi aceasta:

---

[1]) I. Tim. 6, 16.
[2]) Ps. 36, 10
[3]) Ps. 16, 15 şi Mărt. Ortod. I. 16.
[4]) Ioan 3, 5.
[5]) Deut. 8, 3.
[6]) Lc. 4, 4
[7]) Hab. 2, 4.
[8]) Rom. 1, 17.

„Pânea noastră cea de toate zilele dăne-o nouă astăzi“ [1]), iar apostolul neamurilor scrie lui *Timotei să se fereascâ de oameni „cari opresc căsătoria şi se abştin dela mâncare, lucruri ce a creat Dumnezeu pentru primirea lor cu mulţumire din partea celor credincioşi cari au cunoscut adevărul“* [2]).

D. Spânu.

Schitul Mănăstioara jud. Suceava

Cunoscut numai de locuitorii din partea locului, cari merg încolo de 2 până la 3 ori pe an, de Schimbarea la faţă şi Intâmpinarea Domnului, când se face la schit sf. liturgie, fiind atraşi atât de sentimental de mulţumire sufletească de a-şi fi făcut peregrinajul obicinuit anual cât şi de vraja destul de frumoasei naturi cu dealuri împădurite, schitul acesta nu este nicăieri amintit în vre'o scriere istorică sau descriptivă a părţilor noastre, nici chiar în fostul Şematism şi actualul anuar al archidiecezei Bucovinei. El a trecut nebăgat în samă de comisia austriacă care făcea îndată după anexarea Bucovinei consemnarea şi hotărnicia averilor şi moşiilor mănăstireşti. Acest „Ausweis aller Güter, welche die Bukowiner Geistlichkeit diesund jen seits sowohl an Moschien als Weingärten besitzet“ dela anul 1873 [tip. la Werenca: Topographie der Bukowina. Cernăuţi 1895, p. 178—183], socoteşte ce-i drept şi schituri mai mici ca b. o. Crisceatic, dar schitul Mănăstioara Sucevii lipseşte [v. în privinţa schiturilor mai mici ca d. ex. Vijniţa, schit care poseda numai un petec de pământ pe care se poate hrăni un cal, apoi schitul Babin cu numai $^1/_2$ de falce, I. Nistor: Istoria fond. bis. Cernăuţi 1921, p. 18 şi 19]. Cum, după cum se va vedea mai târziu data întemeiării schitului nostru deocamdată nu se poate fixa decât numai aproximativ, această scăpare din vedere a aşa de exactei comisii austriace pare a fi un indiciu că schitul era de origină relativ nouă, puţin dotat

[1]) Mt. 6, 11; Lc. 11, 3.
[2]) I. Tim. 4, 3.

și puțin cunoscut. Mai vine în considerare faptul că schitul e așezat în colțul de țară care intră ca un ic în trupul Moldovei prădate, într'o pădure tăinuită chiar pe frontiera țării în teritoriul demarcat. Așa se face că și rapoartele comisiilor și cercetătorii istorici cari în parte se bazează pe aceste dintâi inventarizări ale mănăstirilor, nu cunosc acest schit.

Poziţia şi descrierea schitului.

Poziţia schitului.

La o depărtare de 12 km. de Suceava, pe șoseaua ce duce dela Suceava spre Chilișeni, între satele Bosanci și Udești se află sătișorul Rușii-Mănăstioară, sediul parohiei de care ține schitul Mănăstioară. De acolo se ajunge la schitul Mănăstioară sau pe o cărare deadreptul peste deal, cale de 1 oră pe jos, sau pe drum bătut prin satul învecinal Rus-Plavalar, cu un încunjur bun, cale de 1 oră cu trăsura. In mijlocul unei păduri foste a răposatului proprietar mare Dionizie zis Mizic Pruncul, astăzi coproprietatea unui nepot al său Ioan Pruncul, a duor evrei şi a unui altuia polon-armean, la o cotitură a foarte primitivului drum de pădure răsare deodată într'o poeniță încunjurată de un pomăt o bisericuță sveltă într'un stil deosebit de original. In jurul bisericii se văd câteva cruci de morminte, iar înspre sud-ost la depărtare de 1—2 km. vre'o 5, 6 căsuțe. Sunt schitul și cătunul Mănăstioara.

Descrierea schitului.

a) *Exteriorul.*

Biserica, de care este lipit în continuarea aceleiași axe și turnul cu clopote, e așezată pe o temelie de piatră și clădită din bârne de stejar, cari posterior la o reparație de prin anii 1900 au fost blănite cu scânduri de brad. Ea are o lungime totală de ca 14 m, o lățime de ca $3^1/_4$ m care la absidele laterale ajunge aproape 5 m. Inălțimea acoperișului ajunge până la 7 m. Turnul bisericii cu crucea sa ar ajunge cam 9—10 m. Bătător la ochi e faptul că

biserica are două rânduri de acoperișuri — de șindrilă —, unul cel mai de jos care cuprinde și absida altarului și e rotunzit la răsărit, și altul suprapus care e mai scurt și acopere numai naosul și pronaosul și e în 2 table. Acoperișul cel inferior e la înălțimea de ca $3^1/_2$ m, iar cel superior începe la o distanță de 1 m de cel inferior. Biserica are un turn subțire cu o lanternă cu 4 ferești mici de formă lungăreață în cele 4 regiuni. Altarul primește lumina prin o fereastă mică dreptunghiulară de ca 50/30 cm. Câte o fereastă de aceiași mărime se află și la absidele (sânurile) laterale.

Clopotnița cuprinde din totalul mai sus amintit de 14 m aproape 3 m lungime. Acoperișul ei în 4 table se ridică osebit de cel al bisericii.

Aceasta ar fi descrierea sumarică a înfățișării exterioare a schitului după cum se află în starea de acum, dar după cum rezultă din Inventarul schitului dela 1892 aflat în actele parohiatului din Rus-Mănăstioara biserica și clopotnița au suferit schimbări prin blănirea cu scânduri și acoperirea unor părți cari erau mai înainte libere, așa în special a pronaosului și a clopotniței. „Inventariul sf. biserici ort.-or. cu hramul Intimpinarea Domnului pe moșia privată Mănăstioară a patronului Mihail de Pruncul din Plavalari, luat în scris în anul 1892 din ansa (!) introducerii a parohului Constantin Sorcean“ descrie schitul astfel :

„A. *Biserica.*

„Schitul e clădit pe temelie de piatră zidită. Pareți-s de bârne de lemn de stejar și nu-s zugrăviți și nici văruiți. Schitul e de m lung, m lat, m înalt. [Pe pagina următoare însă inventarul spune că *înlăuntru* schitul e de 7·35 m lung și 3·15 m lat]. „Dinlăuntrul constă numai din 2 despărțituri, altar și staulul bărbaților. Staulul pentru femei lipsește. Schitul e acoperit cu șindilă. „Deasupra întrării se estinde un acoperemânt de șindilă sub care e clădit un cerdac de lemn de stejar, care suplinește întru câtva staulul femeelor“. Aceasta descriere a inventarului în legătură cu cercetarea la fața locului ni

arată că cu ocazia ultimei reparaturi s'a inchis *cerdacul* liber care „suplinia staulul femeelor“ — staul de altfel de prisos pentru un schit de călugări sihastri —, devenind astfel un adevărat pronaos.

Tot așa s'a întâmplat și cu *clopotnița*. Inventarul susnumit spune mai departe sub lirera B. Clopotnița. „Lipit de cerdacul de dinaintea ușei întrării bisericii se află clopotnița. Ea constă din 4 stâlpi de stejar de 3·50 m înalți, așezați de 2 m depărtare deolaltă în cuadrat și acoperiți cu un acoperemânt de draniță“. Spațiul gol dintre stâlpi a fost deci și el blănit. De blănirea aceasta generală de pe din afară a scăpat numai un colac frumos de ciubuc împletit care încinge ca un brâu biserica întreagă afară de clopotniță.

B. *Interiorul schitului.*

Clădirea se împarte înlăuntru în 4 despărțituri aproape egale. Altarul cuprinde din lungimea totală ca 3 m, naosul ca $4^1/_4$ m, pronaosul 3 m și Clopotnița 3 m. Intrarea se face acum prin o ușă simplă în păretele de miazăzi a pronaosului de acum, a fostului cerdac, îndată acolo unde se leagă cu clopotnița. Inainte vreme însă fiind cerdacul liber, prima ușă trebue să fi fost cea dela naos. Ea se află și acum plină de o mulțime de iscălituri a vizitatorilor, dar mai ales a foștilor finanțeri sau „livizori“, adecă revizori, cum li ziceau oamenii. Nume polone în -ski și cehe în -ek. Ușa aceasta e mai nouă, simplă, boită verziu, dar la pervazul ușii iasă la iveală stejarul vechi, simplu, dar cu gust sculptat. Firește că și înlăuntrul bisericii înoitorii au căptușit pretutindenea bârnele de stejar, lăsând liber numai ici colea stejarul care păstrează frumoase încrestări.

In staulul bărbaților pe păretele nordic se află o tăbliță pe care stă scris în litere cirilice albe: „Aceasta biserică din Mănăstioară s'au răpăluit la anul 1848 August la 13 s'au început lucru și s'au săvărșit Noemvrie la 20 prin chiverniseala oamenilor Vasile Co[s]ma, Gavriil Botnar, Nica Bolohan, Georgi Bolohan carturah (?)“. Iată-ni

cu importanta ştire că în anul 1848 s'au făcut alte reparaţii, cari, după cum se pare, au fost destul de mari, căci din acelaş an respectiv din anul următor sunt şi unul din cele 2 clopote ale bisericii.

Odată în faţa iconostasului, se constată cu mirare că iconostasul are numai 2 uşi, cea împărătească, adecă şi cea de miazănoapte, iar pentru cea de miazăzi — se vede — n'a ajuns lăţimea aşa de redusă a bisericii. In inventarul dela 1892 scrie însă că: Iconostasul are 6 rânduri de icoane şi numai 2 uşi. Uşa de cătră miazănoapte (!) lipseşte". Se pare că mai degrabă e o nebăgare de samă decât că în anul 1892 ar fi fost altfel decât de prezent.

Iconostasul e destul de iscusit zugrăvit, cu excepţia faptului că persoanele sunt prea puţin svelte. Impresionează plăcut culorile vechi, aurul şi roşul aşa de plin şi totuşi aşa de discret. Pe lângă Domnul nostru Iisus Hristos, şi Maica Domnului vedem pe s. ierarh Nicolai, iar la locul hramului icoana întimpinării Domnului. Aceasta din urmă însă de dată mai nouă având şi inscripţie în româneşte cu litere latine, pe când restul iconostasului are inscripţii slave. Să indice aceasta o schimbare a hramului sau poate numai mutându-se iconostasul, după cum vom vedea mai târziu, mai larg înspre naos i s'a adaos şi icoana hramului care la început n'avuse loc?

Am reuşit să descifrez la icoana Mântuitorului jos în dreapta următoarea extrem de importantă inscripţie: Н[лк]зсщ, ar fi deci anul 7284 dela facerea lumii, ceea ce ar corespunde anului 1775 sau 1776. Jos în partea stângă ni s'au păstrat şi numele pictorului: *Antonii Zograf.*

De observat e că icoanele aceste principale, în genere întreg iconostasul contrastează cu cele de desubt dela baza iconostasului, cari sunt de o factură mai nouă, inferioară cu execuţie. Tot aşa e mai nouă şi inferioară sculptura şi pictura ornamentală a cadrelor icoanelor de jos. Aceste pot proveni dela reparatura din anul 1848 sau de mai târziu chiar, căci scrisoarea cu caractere latine de pe icoana hramului se obicinuieşte abia mai târziu prin anii 70.

Alt lucru interesant, lipsesc uşiie împărăteşti, e numai blana (Türstock) şi perdeaua. Aceasta ni comunică şi sus-

amintitul inventar [v. litera C. Altar]. Dar lipseşte — lucru pe care inventarul nu-l relevă — şi uşa de miazănoapte, e numai borta uşei.

De observat mai e că în altar imediat după iconostas, la o distanţă de ca 60 cm, se află la o înălţime de 2 m o bârnă traversă frumos sculptată, care pare a indica locul unde era aşezat iconostasul înainte.

In adevăr şi jos în pardoseala de piatră şi mai sus se mai află câte o asemenea bârnă de stejar la aceiaşi distanţă de locul unde se află acuma iconostasul. E deci aproape sigur că iconostasul, a fost mutat în spre naos ca să se mărească altarul, eventual să se poată lărgi iconostasul. Chiar faptul că absidele laterale intră acum ceva în spaţiul altarului întăreşte aceasta presupunere.

In *altar* pe prestolul de lemn aşezat pe un picior pătrat zidit de piatră nu se afla nici chivot nici sfeşnice şi cruce, ci numai un antimis fără burete.

Antimisul are următoarea scrisoare pe el:

„Dumnezeul şi sfântul Oltariu: ca să se săvârşască pre dânsul sfintele dumnezeieştile slujbe: care s'au sfinţit de Preosfinţitul Mitropolit a toată Moldavia Kyr Gavriil pe numele tuturor sfinţilor ⁂ ⁂." E deci din anul 1762/3, dela mitropolitul Gavril Calimachi (1760—86) contimporanul anexării Bucovinei [v. Iorga: Ist. bis. rom. II p 336] şi ne mărturiseşte că schitul trebue să fie cel puţin de pe aceasta vreme.

Deasupra sf mese se află în chip de baldachin icoane — mai nouă — zugrăvită pe pânză „a încoronării Maicii Domnului" după cum zice şi amintitul inventar [v. la Diverse No. 38]. Ea are ca 2 pe 2 m.

Se mai păstrează în altar 2 liturgiri. Unul tipărit la Iaşi în anul 7226 Decemvrie. E deci din anul 1747 [v. Bianu-Hodoş: Bibliografia veche rom. II. p 99 No. 255] şi altul tipărit sub Mitropolitul Calinic Miclescu în anul 1868. Numai pe acesta îl aminteşte inventarul sub 37, numărând între cărţile bisericeşti „numai un Liturghier legat în păreţi subţiri" după cum şi de fapt e legat acest din urmă Liturghier. Se vede deci că la retragerea lor călugării au luat toate cărţile. Intr'un dulapuşor îngust se

mai păstrează un potir de alamă, un discos de alamă, o stea de alamă. Despre aceste se spune în inventar că sunt „argintuite“ [v. Inventar No. 8—10], dar' de prezent nu mai e urmă de o argintare. Mai sunt: o linguriță de alamă sau bacfon, 2 copii primitive de fer și o cadelniță de alamă singurul din aceste obiecte taxată în inventar cu 6 cor. [v. No. 13]. Se mai află o rânduială a proscomidiei tipărită la anul 1803, fără ridicarea locului unde s'a tipărit. In altar mai sunt atârnate pe părete 3 icoane și anume Maica Domnului, înmormântarea Domnului și Maica Domnului încunjurată în cerc de busturile apostolilor, dar' aceste sunt de origene nouă, tipărituri fără valoare [v. Inventar No. 26, 27 și 28]. In fine mai aflăm pe perete însemnat că în anul 1910 în 28 Septemvrie a vizitat schitul I. P. S. Mitropolitul Vladimir, vizită relatată și de Condica Cronicală a parohiei [v. p. 22] *Vesminte bisericești* am aflat un rând dăruite de răposatul fost paroh al comunei învecinate Udești, Părintele .Ștefureac.

Pe timpul inventarului din a. 1892 se află numai „un rând de acopereminte de Damasc cu flori“ [v. No. 36].

Din interiorul bisericii ar mai rămânea de amintit următoarele „*Acareturi de lemn*“: 2 cruci, un cheruvim, 2 sfeșnice mari zugrăvite cu 12 fofexe, una strană dăscălească, una strană pentru oaspeți, una măsuță pentru așezarea darurilor, una ladă de lemn pentru păstrarea luminilor [v. Inventar No. 17—25].

Se mai află o icoană dublă de lemn; înfățișând pe o parte Maica Domnului și cealaltă Intimpinarea Domnului. Pare a fi de pe la 1890. Mai veche este o icoană reprezentând pe Domnul Iisus Hristos încunjurat în formă de cerc de medalioanele apostolilor. Păstrează numele donatorului: Giorgi Bolohan 1849 Martie 13“, unul din cei 4 gospodari înoitori ai bisericii.

In naos, cam la mijloc se află o bârnă care leagă părețiі laterali. Frumos sculptată ea atârnă ca o sprânceană la 2 m înălțime. Despre rostul acestei bârne nu mi-am putut da sama.

Jos în *turnul de clopote* se află procesia acestui schit. Ea constă din 2 cruci și un prapor și 3 sfeșnice

[v. invent. Nr. 33—35]. Pe praporul (steagul) de o formă rară, bățul de purtat fiind pus nu în mijlocul, ci pe olature a praporului e însemnat anul 1872. El reprezintă pe o parte pe s. George și s. Dimitrie pe cealaltă pe Domnul Is. Hristos. Sus în clopotniță sunt 2 clopote, dintre cari unul de o cumpănă de 40 oca, adecă 50 kg, în valoare de 200 coroane, iar celalt, mai mic, de o cumpănă de 15 oca = 19 kg, în valoare de 70 coroane [v. Invent. Nr. 3 și 4].

Cel mai mare are următoarea inscripție: „Acest clopot sau vărsat satul Plavalar cu hramul Vovidenia cu cheltuiala Vasili Cosmi, Bu[dnar?] Nica . . . [Bolohan?] și cu toți lăcuitorii, anul 1849".

Sunt parte tot acei gospodari cari au „răpăluit" biserica în anul 1848 și ne informăm de aici că sunt din Plavalar satul cel mai apropiat pe a cărui teritoriu se şi alfă schitul.

Timpul clădirii schitului

Despre timpul întemeierii schitului, condica cronicală a parohiei Rus Mănăstioara începută pe la anul 1900, după cum se poate conchide din viza vizitației canonice din anul 1901, nu dă nici o deslușire. Ea ne relatează textual așa: „Schitul sau biserica filială din comuna Mănăstioară, din pădurea boerului Mihail Pruncul cu hramul întimpinarea Domnului s'au clădit de lemn de stejar din timp mai vechi și fără să se știe de cătră cine și de câtă vreme. Aici se află lângă biserică și un țințerim în care se află înmormântați și poporenii din Plavalar [v. Cond. cron. a paroh. Rus Mănăstioara p. 6].

Gospodarii mai în vârstă deasemenea nu știu nimică despre originea schitului. Ei știu numai atât că îndată ce au văzut călugării că Nemții se așează deabinelea în țară, sau retras dincolo peste granița și schitul a rămas pustiu. Se spune chiar că înainte vreme se putea videa în ogradă fundamentul de piatră a chiliilor lor.

Din cele câteva date mai sus induse, precum din antimisul dela 1763 4, din însemnarea de pe icoana Mân-

tuitorului care spune că a fost zugrăvită în anul 1775 sau 1776, putem să ni formăm părerea hipotetică că schitul datează chiar de pe aceea vreme. In adevăr în prima jumătate a veacului al 18-lea, prin un Pahomie de Roman (1707—1714) și atâția alți, schimnicia după învățăturile lui Dimitrie de Rostov era la modă. Veacurile înființării marilor mănăstiri se sfârșiseră, o mulțime de schituri de mănăstioare se înființează. Pahomie întemeiază schitul Pocrovului. Un monah Antonie strânge pomeni pentru un schit din părțile Bacăului (v. în priv. ac. Iorga: Ist. bis. rom. II, pag. 95—97). La Putna se întemeiază sihăstria (v. S. Reli: Cei din urmă sihaștrii ai Bucovinei în Bis. ortod. rom. Ian. 1923). Din multe mănăstiri se desprind schimnici, întemeiază schituri pentru a trăi în despărțire și mai desăvârșită de lume. Schituri și sihaștrii de aceste, cari după o bucată de vreme după venirea Austriacilor s'au stins în uitare și părăsire, vor fi fost multe, în special pe moșiile mănăstirești. Așa pe moșia mănăstirii Solca în Ţibeni sau Pârlișeni a fost un schitișor care a trecut ne-băgat în samă (v. Insemnarea din o psaltire slavă, aflătoare în biserica Sbierenilor din Siret, publicată la I. G. Sbiera: Familiea Sbiera, Cernăuți 1899, pag. 77). La Onciul Isidor: Istoria fond. religionariu, se amintește de soarta multor schituri desființate, dar de un schit Mănăstioara Sucevii nu aflăm nimic (v. „Candela“ anul 1890 No. 4, pag. 206/7).

In „consemnarea mănăstirilor, sub care se înțeleg și schiturile, — ce se află în districtul Bucovinei“ (publicată la Werenka: Topographie der Bukowina, Cernăuţi 1895, pag. 138 9) se amintește o mănăstire Merești, cu 4 călugări și 1 călugăriță(?). Totașa e amintită localitatea Merești în tabela localităților din anul 1776 (v. Werenka: o. c., pag. 135). Fiindcă în adevăr, în fața schitului nostru, la vreo 4 km depărtare în spre Sud, în vechiul regat se află localitatea Merești, s'ar putea pune întrebarea dacă nu e identică mănăstirea amintită mai sus cu schitul nostru. Nu-mi e cunoscută o mănăstire sau un schit Mereşti, dacă însă schitul nostru ar fi identic cu Merești, atunci s'ar fi păstrat ceva din aceste în tradiția locală și apoi schitul

se află pe teritoriul moșiei Rus-Plavalari, numit în unele locuri și simplu Plavalar sau Rus, moșie care în anul 1776 era proprietatea boeriței Ilinca Balș [v. Individual-Ausweys din a. 1776, la Werenca s. c. p. 156/7].

Din aceste rezultă că, dacă timpul întemeierii s'ar putea aproximativ fixa, mai greu e de a statori *cine a fost întemeietorii* săi. Așezat între Dragomirna și Neamț, schitul nostru poate să-și datorească înființarea influenței unui din aceste 2 focare de viață călugărească. Chestiunea aceasta ne rămâne rezervată spre a o studia. Atâta pare însă statorit că abia înființat schitul, anexarea Bucovinei de Austriaci i-a curmat firul vieții, cordonul trecea doar prin coasta sa. Așa s'ar explica faptul că s'a desființat de sine, fiind părăsit de locuitorii săi.

In rezumat 3 sunt cauzele uitării respective a necunoașterii sale: 1. Relativ noua sa întemeiare, 2. Poziția sa în mijlocul unei păduri, proprietate particulară, în partea cea mai avansată a limbei de țară dintre Suceava și Chilișeni, 3. Sărăcia sa, lipsa de dotațiuni.

Averea schitului

Despre teritoriul care aparține schitului, adecă ograda, pomătul și fânațul di'mprejur, deja inventarul din anul 1892, care se bazează pe unul mai vechi, din anul 1852, vestește nedumeriri și incălcări. „Lungimea și lățimea ogrăzii bisericii respective a schitului nu se poate constata cu securitate, deoarece nu-i despărțită ograda de teritoriul pământului și a (e) fânațului cu care stă în legătură nemijlocită, cari au după inventarul din 15/27 Noemvrie 1852 o estindere de 3 jugăre 183 □ și se folosește de către patronul atinenței Plavalar: Mihail de Pruncul și nu de respectivul paroh ca sesie cum se află însemnat în inventar".

S'a încercat deci de a se lua înapoi teritoriul acesta de 3 jug. și 183 □, pe care l'o fi dăruit proprietarul pădurii, poate chiar acea Ilinca Balș care e amintită la 1776, ca prima bază pentru întemeierea și desvoltarea schitului. Odată ce schitul și-a sfârșit rostul a intrat în moște-

nirea drepturilor sale parohul acelei parohii de care se ține schitul, parohie care a luat și numirea sa după aceasta Mănăstioară, căci așa trebue să se explice numirea Rușii Mănăstioarei, Rușii după familia Rusu Balș, iar Mănăstioară după acest schit. [De fapt, după informațiunile date de C. Sa părintele paroh Ambrozie Popovici prin anii 50 ai secolului trecut când s'a făcut tabelele funduare s'au întabulat întreaga pădure, cu teritoriul schitului cu tot, pe proprietarul de atunci al moșiei. Schitul e numai simplu însemnat prin un pătrat. Comuna parohială condusă de C. Sa încearcă însă să-și redobândiască drepturile asupra acestui teren și e în litigiu cu proprietarul moșiei şi al pădurei.

Preot Dr. I. Zugrav, Rădăuți

Importanța moralei creștine în viața socială

In afară de *scepticism,* nimeni n'a ridicat vre-o îndoială asupra rostului *moralei* în viaţa individuală şi socială a popoarelor. Deosebirile şi poticnelele încep, când e vorba de conceperea şi aplicarea moralei la practica vieţii. Cu privire la importanţa ei, putem chiar afirmà, că nu există problemă, care să intereseze şi să pasioneze în gradul cel mai înalt umanitatea ca problema morală. Nu întâlnim ființă omenească, care să stee pe o treaptă de oarecare cultură și civilizaţiune umană, şi să nu tresară, să nu se impresioneze, să nu se arunce în vâltoarea primejdiei pentru ceeace este bine pentru ceea ce este drept. Să nu ne ducem cu mintea decât la doi ţărani de ai noştri, cari au isbucnit într'o neînţelegere din cauza unui neînsemnat răzor de pământ tras mai la dreapta ori mai la stânga; şi vom vedea cum sunt în stare să se distrugă pe brazda răscolită de curând, fiindcă s'a nesocotit un principiu de drept, un principiu de morală. Orice acțiune prin urmare, fie că este pornită dela individ, fie că e pornită dela societate, nu poate să aibă viaţă sau durată fără atributul acesta de „moral“. Istoria ne arată clar, că popoarele, care au

înăbuşit ori au nesocotit îndatoririle lor morale, au trebuit să ajungă la o disoluțiune a vieții lor sociale. Cât de crud ne descrie Apostolul Pavel în epistolele sale şi obiceiurile antichităţii în epoca de ivire a creştinismului. Imoralitatea şi perversiunea omenească bântuia ca o molimă întreaga societate de atunci, unde lascismul sodomismul, masohitismul şi alte păcate deveniseră adevărate plăgi sociale. Atât de desperat este dumnezeescul Apostol în căutarea unui om drept în cât strigă împreună cu psalmistul zicând:

„Nu este drept nici unul“ ... „Toţi s'au abătut, împreună netrebnici s'au făcut“ ... Rom. III v. 12.

In cunoscuta sa istorie asupra vieţii romane: — Darstellungen aus der Sittengeschichte — Friedländer ne arată decadenţa şi ca urmare prăbuşirea spre care merge acest popor.

Cu privire la morala creştină putem încă afirma şi mai mult. Nu există sistem politic, social ori economic, care să aducă o reformă durabilă în viaţa cetăţenească, cât timp acel sistem nu este plămădit în spiritul Evangheliei lui Christos, adică în spiritul dreptăţii şi al iubirii creştine.

Creștinismul social, care se afirmă astăzi mai pretutindeni, caută să ducă un pas mai departe principiile moral-creștine, trecându-le din viaţa individuală în organismul vieţii sociale. Crizele social-economice nu se pot tămădui, atâta timp, cât lumea se îndepărtează în soluţionarea acestor probleme de spiritul umanitarist al Evangheliei lui Christos. Iată de ce problema socială rămâne înainte de toate o problemă morală și nu numai o chestiune de stomac.

* * *

Diferitele sisteme morale, care au încercat o renaştere sufletească în afară de elementul creştin-religios, au ajuns: fie la afirmarea unor anumite interese, fie la supravalorificarea individului deci la o concepție anarhistă, fie la o negațiune a moralei, adică la un scepticism mai mult ori mai puţin conservat.

In aceste extreme, morala creştină vine cu duhul blândeţei şi al înţelegerii, cu duhul dragostei şi al dreptăţii. Ea toarnă balsamul alinător peste asperităţile şi fricţiunile dintre indivizi. Ea este chemată a îmblânzi, a tempera, a înobila pasiunile şi instinctele omului, care-l trage adesea sub nivelul animal. De aceea putem afirma cu drept cuvânt, că în afară de morala creştină nu există morală.

* * *

Veritatea şi stabilitatea unui criteriu moral cu sancţiune şi obligativitate universală nu poate eşi decât din fundamentul unei morale aşezate în cadrele unei concepţii metafizico-religioase, precum este concepţia moralei creştine. Critica adusă trancendentalismului moral n'a avut drept rezultat îndepărtarea acestei concepţii, ci din contra aşezarea lui pe o mai puternică bază obiectivă. Unitatea care trebue să stăpânească fiinţa omenească, trebue să fie reflexul unei unităţi transcendente, a unei unităţi spirituale, care-şi are rădăcina în Dumnezeu.

* * *

In mecanismul vieţii actuale, care încă n'a ajuns la zenitul său, adică la suprema lui desvoltare, dar care a făcut extraordinare progrese în privinţa tehnicii, a mobilităţii, a intensificării mijloacelor de producţiune, intelectualismul a dominat în detrimentul celorlalte puteri sufleteşti. In scurt, omul a putut străbate cu iuţeala rândunicii văzduhurile, adâncurile apei şi ale pământului, întinderea şi pustiul, se reducă la inexistenţă spaţiul şi timpul, ceeace i-a procurat o prea mare încredere în forţele sale trupeşti, pierzând astfel legătura cu transcendentul, cu infinitul, cu Dumnezeu.

Cum omul nu poate renunţa la instinctul său de cunoaştere şi de stăpânire a forţelor naturii, mecanicismul vieţii îşi urmează drumul său în mod instinctiv şi inconştient. Reîntoarcerea omului la o stare de reverie şi de atitudine pastorală, de primitivitate şi naturalism, este chestiune de fantezie şi imaginaţiune.

Cu toate acestea, mecanicismul vieţii sociale trebue mlădiat spre o concepţie mai înaltă de existenţă. Și aici intervine morala creştină cu o lărgire a conceptului despre viaţă, cu virtuţiile înfrânării şi dragostei, cu îndepărtarea risipii şi a producţiunii superflue, cu transformarea muncei în muncă utilă pentru ameliorarea suferinței celor mulți şi nevoiaşi. Indepărtarea luxului, care a început a pătrunde şi acolo unde trebue să domnească cea mai deplină simplitate şi cea mai puternică credinţă, este o cerinţă creştină. Intr'o povestire cu mult tâlc, intitulată: „Prințul Fericit“ un scriitor englez de mare talent, ne spune soarta tristă a unui biet principe, căruia după moarte i s'a ridicat o statue de către oraşul recunoscător, cu multe diamante, safire și pietre preţioase. Și cum nefericitul prinţ revenind în spiritul său de asupra cetății sale natale, a trebuit să se înduioşeze cu lacrimile lui de o biată rândunică întârziată, care piere și ea mai târziu în gerul timpuriu al iernii, spre a ciuguli toate acele pietre scumpe, şi ale împărţi rând pe rând în mâinile sângerânde ale bietelor orfane şi lucrătoare, care cădeau sub oboseala acului, spre a împodobi cu fireturi şi broderii hainele luxoase ale femeilor aristocrate. Statuia rămasă despodobită şi urâtă a fost în urmă dărâmată după soclul ei, spre a fi trimisă la cuptor şi turnată pentru un alt personagiu. Frânturi din ea mai zăceau pe lângă postament alături de cadavrul îngheţat al bietei rândunici întârziate.

Mlădierea mecanismului prin urmare spre un spiritualism moral iată direcţiunea spre care îndreaptă contribuţia moralei creştine.

* * *

In fărămiţarea vieţii actuale e nevoie de reconstruirea căminului familiar, de sădirea virtuţilor creştineşti, de formarea atitudinilor în viaţă după caracterul şi hotărârea magnifică a sfinților şi a mucenicilor luptători. E nevoie de atitudini drepte, sincere, consecvente, nu de mlădieri, compromisuri, machiavelism ori pragmatism. Cine ne poate da aceste atitudini contra fățăriei şi a

împerechilor decât atitudinea bunului creştin prin puterea adevărului evanghelic ?

Ori poate săvârşi lucrul acesta *morala budistă*, ori morala *Islamismului*, dacă putem vorbi acolo de o morală ?

Budismul cu morala sa urmăreşte în adevăr deslegarea problemei răului şi nimicirea suferinţii. Totuş rezultatul la care ajunge e cu totul distrugător pentru individ. A nimici suferinţa, înseamnă a nimici simţirea, a nimici conştiinţa, a nimici personalitatea, sentimentul, voinţa. E o nimicire lentă, dar totală a individului până la dispariţia lui în *Nirvană*. Ori un asemenea procedeu nu mai moral nu se poate numi.

Dar nu mai puţin *Islamismul*, care eternizează o situaţie înjositoare pentru femee, care menţine poligamia, distrugând principiile demnităţii fiinţei umane, care transformă statul într'un despot nemilos al cetăţeanului, care se conduce după criteriul plăcerii, lăsându-se în soarta oarbă a fatalismului, unde nu mai există loc pentru voinţa şi liberatatea individului, înţelegem bine, că o asemenea religie nu poate fi capabilă de o regenerare morală-socială.

Iată pentru ce stăruim în concluzia noastră, că nu există morală în afară de morala creştină şi adevărata renaştere a societăţii nu se poate face decât numai şi numai prin această morală.

Şerban Ionescu

Despre persoana păstorului de suflete

§ 26. Nebeţiv.

După enumerarea însuşirilor pozitive sf. Paul induce mai multe însuşiri negative ale preotului, cu intenţia de a arăta acele viţii de care preotul trebue numaidecât să fie liber. Şi dintre aceste apostolul înfierează la primul loc *beţia* ca unul din cele mai urîte şi mai primejdioase viţii care totodată este poate şi cel mai răspândit între oameni. Cine ştie câte jertfe târăşte demonul beţiei în

prăpastia peirii atât materiale cât şi morale? Cât de adeseori se nimiceşte în urma acestui viţiu toată averea unei familii, cât de adeseori se pierde toată vaza ei, toată fericirea şi pacea internă! Din oameni avuţi se fac săraci, iar cei cu o avere neînsemnată, care însă încă ajunge spre a li asigura traiul încâtva îndestulat, devin cerşitori cari se lasă mai curând sau mai târziu susţinuţi de rudenii sau cunoscuţi, dacă nu cad în sarcina obştimei! Ar fi însă numai o nenorocire relativ nu prea însemnată, dacă beţia s'ar îndestula cu desfiinţarea bunei stări materiale. Aceasta ea însă nu o face. Precum un incendiu cuprinde dintâiu numai exteriorul clădirii, mai târziu însă, păşind înainte, ajunge în lăuntrul ei, spre a omorî toate fiinţele care nu se putură salva prin fugă, din fum şi flacări: aşa nimiceşte beţia în primul rând bunăstarea cea materială, cuprinde după aceasta cu braţele ei pernicioase trupul beţivului, îl face pe acesta irezistent, apoi bolnăvicios şi ireparabil bolnav trupeşte şi sufleteşte, ia par'că în treacăt în posesie pe toţi descendenţii lui nimicind ce este moralicește bun într'însul şi închizându-i aşa întrarea în împărăţia ceriurilor. Iată, aceste sunt urmările, aceste fructele beţiei! Şi oare cum ar putea cineva, care este dedat acestui viţiu, să fie conducătorul spiritual al unei comune? Cu totul imposibil este aceasta.

După cum este cunoscut există multe feluri şi graduri de beţie. Cele zise pân'acum se refer la beţivi din datină care în fiecare zi consumă o cantitate oarecare de băutură alcoolică, adeseori foarte însemnată. Din nenorocire se întâmplă astfel de persoane în poporul nostru de rând destul de adeseori. Este una din cele mai însemnate datorii ale păstorului de suflete ortodox de a se lupta din răsputeri mai ales în contra acestui fel al beţiei, fiind acesta cel mai periculos şi înrădăcinat viţiu în popor. Afară de beţivi de soiul acesta dăm nu prea arareori şi de o altă specie. Sunt o samă de oameni care nu-s dedaţi beţiei necontenit, cari trăiesc în trezvie şi cumpătate săptămâni, ba luni întregi, spre a se îmbăta cu atâta mai amar la o ocaziune oarecare.

Alţii iarăş beau în taină, ruşinându-se de patima lor şi presupunând că astfel o vor ascunde înaintea ochilor altora. Ei se înşală însă, căci pe beţiv îl cunoaşte toată lumea, deşi nu-l vede bând.

Dacă beţia în orice formă şi grad se condamnă de toată lumea acuma la fie care om de rând, este învederat că viţiul aceasta nu poate fi compatibil cu starea preoţească. Aceasta însă înseamnă, că preotul ortodox nu numai că trebue să se ferească a se deda beţiei, ci el are să şi vegheze asupra reputaţiunii sale în aşa fel, ca să nu fie nici chiar bănuit de cineva că bea în secret. Şi pentru ca aşa o presupunere să nu poată prinde rădăcină, preotul să nu cerceteze prea adeseori localuri în cari se dau băuturi alcoolice. El să se ferească aşişderea de a lua parte la ospeţe în casele poporenilor săi, mai ales atunci, când acolo se cinstesc cu rachiu, precum este usitat la poporul nostru dela ţară. In scopul de a stârpi acest obiceiu urâcios, păstorul de suflete va face bine de a da onoarea vizitei sale numai în casele acelor persoane care îi vor făgădui anterior, că în prezenţa lui nu vor cinsti pe oaspeţi cu băuturi alcoolice, ba nici nu vor procura astfel de băuturi. Dacă preotul va fi consecvent în privinţa aceasta, va fi făcut foarte mult pe calea stârpirii beţiei între popor.

§ 27. *Negrabnic a bate.*

Oameni dedaţi beţiei foarte adeseori sunt dispuşi a se prinde cu alţii la certuri şi bătăi. A ataca pe cineva corporal este însă nu numai un lucru foarte urît, un lucru chiar periculos — în privinţa urmărilor ce pot în astfel de cazuri să se iveascâ atât pentru cel atacat cât şi pentru bătăuşul însuş — dară şi o dovadă irresturnabilă despre un caracter neastâmpărat, nechibzuit, pătimaş, brutal, care nici decum nu poate să aibă trecere între oameni. Fiecare om cinstit şi pacinic, cunoscând pe cineva de bătăuş, se va feri de a veni în atingere cu el.

Astfel fiind lucrurile, oare un păstor de suflete,

de care se fereşte toată lumea, şi toţi cei ce trebue să vie în atingere cu el o fac aceasta numai cu frică şi cu cutremur, va putea să isprăvească în mod îndestulălor datorinţele sale de învăţător, de duhovnic, de mângâetor al celor întristaţi? Pătimaş precum este, el în multe cazuri nu va putea îndeplini corect obligămintele chiemării sale; dar şi păstoriţii lui nu vor fi sufleteşte dispuşi de a se folosi de conducerea lui spirituală, chiar dacă aceasta ar fi de alminteri ireproşabilă.

Scopul care-l urmăresc oamenii cu bătăi, este duplu. Bătaia poate fi aplicată ca răsbunare sau ca mijloc de creştere. Ca răsbunare bătaia este de sigur condamnată de toată lumea cinstită. Nu aşa însă stă lucru cu ea, dacă se aplică în mod educativ. Sunt o seamă de oameni, care persistă încă în opinie că prin bătaie se poate înrâuri asupra ucenicului într'un mod salutar şi de aceia recomandă întrebuinţarea acestui mijloc mai ales în şcoală. Dar cu nedrept. Nici în şcoală ca catihetul, păstorul de suflete să nu-şi permită a pedepsi pe copii cu pedepse corporale, deoarece folosul din astfel de procedeuri este sau *nul* sau *foarte mic*, iar daunele multe şi grele. Astfel copiii devin nervoşi şi fricoşi şi se preocupă mai mult cu gândul cum ar putea să evite un conflict cu catihetul, decât cu povăţuirile lui. Astfel ei vor fi din cauza fricii mai aplicaţi la minciună, numai spre a evita nemulţumirea catihetului. Ora de religie nu va fi pentru dânşii o oră de plăcere şi de folos spiritual, ci o oră de turburare, de frică, de nervozitate şi de eventuale daune morale. Şi dacă un păstor de suflete cu un caracter violent şi aplecat la întrebuinţarea pedepselor corporale s'ar putea provoca — deşi cu nedrept — la folosul de bătăi ca mijloc de creştere al tineretului, ca conducător al celor vârstnici şi în general ca membru al societăţii el n'ar putea înduce nici acest dubios şi slab motiv spre justificarea conduitei sale necorespunzătoare.

§ 28. Neagonisitor de dobândă urâtă.

Mai întâi trebue ca păstorul de suflete creştin să fie liber de viţiile cele mai condamnabile şi bătătoare la ochi. Deaceea apostolul enumără la primul loc beţia şi deprinderea a bate, și abia acum prescrie el ca preotul să nu fie agonisitor de dobândă urâtă (*αἰσχροκερδής*, turpi lucro inhians).

Noi vom vedea din cele următoare că apostolul îi cere opriți dela tagma preoţească pe oamenii care râvnesc prea mult la adunarea bunurilor materiale, conform cu zisa Mântuitorului: „*Nu vă adunați comori pe pământ, unde molile și rugina le strică și unde furii le fură*“ [1]). Dacă așadară nu se pot recomanda de preoți cei ce sunt „*iubitorii de argint*“, cu atât mai puţin pot să fie admişi la starea aceasta toți aceia cari la ajungerea scopului lor primejdios se folosesc de *mijloace oprite* prin legea sau bunul simț moral sau dealtfel *penibile*. Pe toţi aceştia îi subsumează apostolul sub titlul de *αἰσχροκερδής*.

Cine agoniseşte dobândă urâtă? Acela ce în scopul dobândirii mijloacelor de traiu sau unei posiţiuni mai favorabile sau unui alt avantaj oarecare se foloseşte de mijloace penibile, neiertate, mârşave. O samă de astfel de mijloace se opresc şi se urmăresc aspru prin legi civile, b. o. furtişagul, prădarea, adăpostirea lucrurilor furate ş. a. d.

Apostolul însă nu se va fi gândit în locul acesta tocmai la astfel de oameni care aflându-se în conflict cu legile penale sunt aşa de greu discalificaţi în genere, că nime nu-i va ţinea de apţi de a fi conducători spirituali creştini.

Mai sunt însă şi alte mijloace de dobândă urîtă care, deşi se tolerează de legile statelor, totuşi sunt dispreţuite de toală lumea, precum întreţinerea unei cârciume sau unei case de desfrâu şi alte ocupațiuni la fel. Astfel de oameni nefiind stigmatizaţi prin pedepse civile publice şi devenind bine situaţi în privinţa mate-

[1]) Mat VI, 19.

rială, lesne ar putea fi recomandaţi de clienţii lor la un post de conducător în biserică. Şi tocmai acest fel de dobândă urîta pare să fi avut sf. apost. Pavel în vedere, enumerând însuşirile preotului.

In zilele de astăzi episcopii cu greu vor afla ocaziune de a respinge dela preoţie pe cineva pentru că şi-a discalificat conduita prin agonisire de dobândă urîtă. Cu atât mai uşor se poate întâmpla, că unul sau altul deviind preot îşi caută ocupaţiuni, care n'au trecere la oameni nepreocupaţi, sau se amestecă în afaceri riscate, prin care nu numai ca nu dobândeşte nimic, dar adeseori îndură pagube materiale simţitoare, scăzând totodată şi vaza sa înaintea poporenilor. Şi tocmai de astfel de ocupaţiuni şi afaceri trebue să se fereiască preotul creştin în ziua de astăzi, dacă vrea să corespundă demândului apostolic de a nu fi agonisitor de dobândă urâtă.

§ 29. Blând.

Fericitul *Augustin* vorbind despre tratarea păstoriţilor din partea păstorului de suflete spune aceste cuvinte semnificative: „*Non aspere, quantum ego existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, sed magis docendo, quam iubendo, magis monendo, quam minando*“. Tot acelaş iucru îl pretinde şi sf. apost. Pavel, când spune, că preotul trebue să fie *blând*. Şi această însuşire pozitivă a stării preoţeşti o induce el abia după ce a enumărat dintâi însuşirile negative care stau mult în contra blândeţii. Căci nici beţivul care este foarte adeseori aplecat la certe şi bătăi, nici bătăuşul, nici agonisitorul de dobândă urâtă nu vor fi aplicaţi la blândeţe. Cine însă merită a fi numit *blând?*

Răspunsul ni-l dă nouă fericitul Augustin. Preotul să dovedească prin argumente raţionale, că toate câte trebue de păstrat sau împlinit sunt postulatele unei raţiuni sănătoase, deci nu pot să fie decât spre folosul acelora cărora li se împun; şi din contra neascultarea şi nebăgarea în seamă pot cauza mai curând sau mai

târziu numai neplăceri, pagube şi nenorociri. Stăruind în aşa fel, ca fiecare membru al comunei spirituale să fie în măsura a înţelege cu puterile intelectuale proprii, că poruncile lui Hristos şi ale bisericii sale sunt date numai în folosul lui, păstorul de suflete va ajunge mai mult prin povățuire (docendo) şi admoniere (monendo), decât prin ordin autoritativ sau ameninţarea acelor care nu vreau să se supuie ordinului (jubendo, minando).

Păstorului de suflete nu-i stau la îndemână mijloace de forţă, precum b. o. judecătorului lumesc. Dreptaceea nici ordinele lui nepricepute nu vor avea acea eficacitate care o au ordinele diregătoriilor lumeşti. Dar și dacă ar avea ele aceiaşi putere de constângere, oare ar pute să aducă oare care folos în privinţa mântuirii sufletului? O faptă silită, o isprăvire care nu purcede din voia liberă *n'are nici o valore* înaintea tribunalului judecătorului ceresc. Dar spre a fi liber în acţiunile sale omul trebue să înțeleagă fapta ce se pretinde de el cu toate urmările ei. Și înțelegerea aceasta trebue să-i-o mijlocească păstorul de suflete cu admonierea *blândă* şi cu povăţuirea temeinică. Dară încă şi un alt motiv trebue să îndemne pe păstorul de suflete de a fi blând.

Oameni cu un caracter aspru, autoritar şi fără cruţare cătră slăbiciunile acelora cu care vin în contact, nu se vor bucura prea mult de dorul altora de a conveni adeseori cu dânșii. Și dacă păstoriții se vor feri a conveni cu coducătorul lor spiritual, atunci de bună seamă acest din urmă va pierde adeseori posibilitatea de a înrâuri asupra lor în privinţa creşterii lor spirituale şi conducerii religioase. Din contra un păstor de suflete cu caracter blând, indulgent, îngăduitor va fi căutat şi cercetat nu numai de membrii comunei sale proprii spirituale, ci şi de vecini şi chiar şi de străini de legea ortodoxă, şi aşa va avea prilej înbelşugat de a pune în aplicare calităţile sale pastorale şi a fi activ cu succes în via Domnului, spre folosul tuturor cari au fericirea de a-l cunoaşte şi a veni în atingere cu el.

§ 30. Nesfadnic.

După ce sf. apostol a indus viţii grave de care păstorul de suflete creştin numai decât trebue să fie liber şi a statuat blândeţe ca acea însuşire generală de care preotul creştin trebue să se lase condus în întreaga activitate pastorală a sa şi în fie care act deosebit al ei, mai aminteşte el încă două calităţi negative care deşi mai puţin grave, dar cu atât mai adeseori le întâmpinăm între oameni. Şi de aceste — va să zică de viţii îndicate prin ele — ar fi de dorit, ca preotul creştin să fie liber. Viţiile acestea sunt *sfădnicia* şi *iubirea de argint*. Apostolul Pavel pretinde ca preotul să fie *nesfadnic* şi *neiubitor de argint* (ἄμαχος, ἀφιλάργυρος).

Ar putea să pară cuiva că un om care-i aplicat la certuri şi sfezi, dacă-i dealminteri un caracter integru, nu-i o nenorocire mare, mai ales dacă respectivul certându-se nu exagerează şi ştie a se cumpeni în vorbă, neîntrebuinţând decât expresiuni demne şi cuviincioase. Dar tocmai aici zace răul, că cei ce se apucă la sfadă mai nici odată nu sunt moderaţi în expresiunile lor şi adeseori jignesc pe adversar ba prin înjurături, ba prin cuvinte ironice ori sarcastice, ba prin aceia că-l fac ridicol în ochii altora. Şi aceasta se întâmplă nu numai, dacă stau la ceartă oameni simpli şi neculţi, dară adese ori şi între oameni eruditi, ba şi între cei cu o cultură vastă şi înaltă, între parlamentari şi chiar savanţi. Insă câteodată vine încă şi mai rău. Câteodată cei ce stau la sfadă nu se îndestulează numai cu cuvinte, ci se lasă împinşi prin temperamentul lor la acte de forţă fizică şi certurile nu arareori se prefac în bătăi.

Precum se vede aşadar sfădnicia adeseori cade în păcate grele, şi dacă nu prin firea sa propie, de bună samă prin urmările sale funeste trebue de considerat de un viţiu însemnat, de care trebue să se ferească conducătorul spiritual şi urmaşul lui Hristos.

§ 31 Neiubitor de argint.

Iubirea de argint înseamnă alipirea către bunurile materiale sau *strângerea bunurilor pământești.* Oare pretinde apost. Pavel, dacă prescrie ca preotul să fie *neiubitor de argint*, ca acesta să se lapede de orice câștig al bunurilor materiale? Nu poate să fie aceasta. Căci preotul ca om are şi trebuinţele omeneşti care recer oareşcare cantitate de bunuri materiale. Ba preotul ortodox de mir de obicei are a purta grija nu numai pentru persoana sa proprie, ci şi pentru soţia şi copii săi, aşadară cu atât mai mult nu poate renunţa la agonisirea bunurilor materiale, încât aceste sunt necesare pentru recerinţele de trai ale persoanelor care depind de el şi pentru sprijinirea săracilor din comuna sa. — Sub *iubirea de argint* (φιλαργυρία) în înţelesul sf. s.ripturi nu este aşadară a se înţelege orice strângere a bunurilor materiale, ci numai cea fără măsură şi cu scop necurat sau cu mijloace moraliceşte neadmisibile. Cât despre aceste mijloace, apostolul le-a stigmatizat deja anterior, demândând, ca preotul să fie „*neagonisitor de dobândă urîtă*“. Aici trebue aşadară a se gândi numai la inavuţirea, cu mijloace iertate, însă cu *scop neertat.* Asta este aceia ce trebue de înţeles sub φιλαργυρία în înţelesul strâns al cuvântului. Şi ca atare este de bună seamă *iubirea de argint* un viţiu mai uşor decât αἰσχροκέρδεια, care folosindu-se de *mijloace neertate* poate să aibă şi un *scop neertat.*

Dară şi φιλαργυρια poate uşor să devie un viţiu greu şi foarte primejdios. Ea poate să devie un izvor de multe neajunsuri morale şi păcate grele. Cine strânge fără măsură bunuri materiale, uşor poate cădea în ghiarele *mândriei,* acestei rădăcini a tuturor păcatelor. Ei poate, pierzând din vedere ori ce scop lateral, să adune averea pentru sine însaşi, şi se va face *avar.* El poate cădea în ispita de a asupri pe aproapele său, cu care dealminteri ar fi trăit în pace şi liniște ş. m. a. Cu tot dreptul aşadar cetim în sf. scriptură că mai uşor este

ca să *treacă cămila prin urechia acului, decât să între bogatul în împărăția ceriurilor.*

Iar sf. *Grigorie Teologul* zice aşa: „Aceasta este scopul şi ţânta a toată potestatea spirituală, a lua seama la folosul altora cu *postpunerea avantajului propriu*“ [1]). Şi în alt loc: „Să se îmbarce altul — aşa am zis către mine însumi — în scopul negoţului, stimulat de plăcerea navigației sau de iubirea câştigului, să cutreere mările depărtate, să lupte mereu cu vântul şi valurile, să facă şi un câştig mare, dacă-i succede, sau să învingă mari pericole: eu din partea-mi prefer, să rămân pe pământ uscat, să zic din depărtare rămas bun câştigului şi mării, să cultivez un petec mic, dar plăcut al câmpului, aşa de bine precum se poate face aceasta, să trăiesc din bucate reduse şi neînsemnate şi aşa să sfârşesc zilele mele sigur şi în pace, în loc de a mă expune *din cauza câştigului primejdiilor durabile şi mari*“ [2]).

La aceste frumoase cuvinte ale renumitului părinte bisericesc să se gândească pururea păstorul de suflete ortodox.

§ 32. *„Şi se cade lui şi mărturia bună să aibă dela cei din afară“.*

După ce sf. apostol a indus toate acele însuşiri ale preotului creştin, despre care am vorbit pân'acuma, mai cere el încă ceva ce nu se ţine strict de aceste însuşiri, este însă pentru o rodnică şi binecuvântată activitate în păstoria sufletelor de mare importanţă. El cere adecă dela cei ce au intenţiunea să devie preoţi, ca ei „*să aibă mărturia bună dela cei din afară*“. Oare cine este a se înţelege aici sub „*sub cei din afară*“. Sub cuvintele aceste trebue de înţeles în primul rând pe păgâni şi pe cei neortodocşi cari, dispreţuind pe păstorul de suflete ortodocs cel fără vază, uşor ar putea să dispreţuiască şi biserica dată în seama astorfel de conducători, şi aceasta ar fi o piedecă mare în ce priveşte

---

[1]) Despre fugă c. 54.
[2]) Ibid. c. 100.

aducerea pe calea adevărului a celor rătăciți. Dară și mai nimerit va fi, dacă vom înțelege sub *cei din afară* pe toți aceia care nu aparțin tagmei clericale, fie ei necreștini fie eretici sau chiar și creștini ortodocși. Căci acești din urmă neavând opinie bună despre păstorul de suflete al lor, nu vor prea băga în seamă povățuirile și îndemnările lui și astfel se vor scandaliza și decădea în privința religios-morală. Din cauza aceasta fiecare preot creștin trebue să năzuiască din răsputeri, ca vaza lui ca om și preot să fie recunoscută de toată lumea.

Nu este așadară de ajuns, ca păstorul de suflete creștin să se știe pe sine însuș de om onest, de preot fără prihană, înzestrat cu toate însușirile bune preoțești, dar mai trebue ca onestitatea și virtuositatea aceasta a lui să fie recunoscută și de alții. Dictonul vulgar „Eu nu mă simt mustrat de conștiința mea, nu-mi pasă de părerea altora“ — nu este nimerit nici pentru oamenii cei de rând și cu atât mai puțin pentru un preot creștin. Căci dela părerea, dela opiniunea altora despre noi depind în mare parte succesele noastre în viața aceasta pământească. Și dacă zice așa de nimerit *Shakespeare: „Cinstea e un ce nevizibil, și adeseori o posede acela ce nu o posede“* — apoi urmează că, dacă chiar cei vițioși sau cel puțin cei fără merite râvnesc prin fățărnicie, ca să fie onorați printre oameni și să-și câștige o vază care într'adevăr nu li compete — oare cum să nu râvnească de a fi cinstiți și recunoscuți de oameni aceia ce într'adevăr merită onoarea și recunoștința, și mai ales aceia care prin purtarea și viața lor trebuie să fie spre pildă altora?

Baza unei *„mărturii bune din partea celor din afară“* este purtarea noastră externă ce poate fi observată de toată lumea. Un păstor de suflete însă care n'ar pune o cumpănă mare pe această purtare a sa, nu numai că ar slăbi puterea înrîuririi sale directe asupra păstoriților, dar ar și renunța deadreptul la conducerea lor pe calea indirectă, ce ar fi fatal mai ales pentru

aceia care vin cu el numai foarte rar în atingere sau şi nu vin defel [1]).

Să vedem acuma care preoţi nu corespund demândului apostolic de a avea o *mărturie bună la cei din afară*. Fără îndoială în primul rând toţi aceia care nu corespund însuşirilor preoteşti amintite în cele precedente, deci toţi cari după prescriptele sf. ap. Pavel nu trebuiau să fie primiţi în tagma preoţească, precum beţivi, bătăuşi, sfadnici, hrăpareţi ş. a. d. — cu un cuvânt toţi aceia cari trăiesc în păcate notorice. Astfel de preoţi sunt a se pedepsi aspru din partea diregătoriei bisericeşti. In primul rând ei trebue mutaţi într'o păstorie de suflete îndepărtată, pân'unde încă n'a ajuns faima cea rea despre dânşii, şi aspru chemaţi a se îndrepta. In caz de recidivă trebue de aplicat sancţiuni şi mai severe, până la scoaterea lor totală din serviciu.

Sunt însă o seamă de păstori de suflete, dealtfel buni şi credincioşi chiemării lor, cari totuş din cauza negligenţei sau lipsei de prudenţă pastorală nu se pot bucura de o mărturie bună din partea „celor din afară“. Unii sunt prea zeloşi şi nu ştiu a cruţa slăbiciunile omeneşti; ei mustră pe cei păcătoşi în public atuncia, când ar ajunge o mustrare secretă, sau aplică mijloace prea aspre în vreme ce mai bine ar fi de a întrebuinţa mijloace mai domoale sau a nu le întrebuinţa de fel, lăsând îndreptarea deocamdată pe seama păcătosului. Alţii iarăşi prin laşitatea lor urzesc lesne părerea cașicând ar fi ei înşişi părtaşi în fărădelegi cu aceia pe care îi cruţă prea mult şi fără temeiu. O seamă de preoţi dau prilej la sminteli prin purtarea lor externă

---

[1]) Die Betrachtung des Lebens Christi uud seiner Abbilder hat die Christen gebildet. Durch das äussere Festleben der Kirche wird die innere kirchliche Gesinnung gewekt, gepfanzt und befördert. Ohne die äussere Abtötung ist die innere Abtötung sehr *verdächtig*. Durch den äusseren Stand der Vollkomenheit wird am leichtesten, sichersten und volkommensten auch der innere Stand der Vollkommenheit ereicht Das häretische Festhalten an dem jüdischen Zeremonialgesetz, sowie die heidnischen Gewohnheiten und Sitten—waren der *mächtigste Gegner des Christentums;* und wenn jetzt das Neuheidentum aus dem öffentlichen und Privatleben alles, was das Gepräge des Christentums an sich trägt, angreift, zu überwinden und zu beseitigen sucht, so weiss es recht gut, warum es dies tut“. (*Benger.* Pastoraltheologie. Regensburg 1890. II. Band. Pag. 24.)

nechibzuită, aparând prin locuri unde n'ar trebui să apară, sau trăind în prietenie cu oameni care n'au trecere bună la păstoriţii lor sau comunicând cu diferiţi indivizi într'un mod ce nu corespunde caracterului acestora sau nu stă bine unui preot creştin. Asemenea lucruri vădesc imprudenţă la un păstor de suflete căreia sunt expuşi mai ales preoţii tineri, de care însă nu sunt scutiţi şi preoţii bătrâni, dacă se îndeletnicesc prea mult cu cele timpurale şi se cufundă în grije pământeşti. Astfel de păstori de suflete nu pot să aibă la popor o trecere bună şi din chiar cauza aceasta nu vor putea fi activi în via Domnului cu succes mare.

Râvnind păstorul de suflete pentru o mărturie bună dela „cei din afară", el trebue să se ferească de a cădea în extrem şi a străduí de a fi pe placul poporenilor cu ori ce preţ. In privinţa aceasta frumos ne îndrumează sf. ap. *Pavel.* dacă scrie: „*Că îndemnarea noastră nu este dintru înşelăciune nici din necurăţie nici cu vicleşug; ci precum ne-am adeverit de la Dumnezeu a fi credincioşi a primi evanghelia, aşa grăim: nu ca şi cum am plăcea oamenilor, ci lui Dumnezeu, celui ce cearcă inimele noastre. Că nici odată întru cuvânt de măgulire am fost la voi precum ştiţi; nici prin prilej de lăcomie; Dumnezeu este martor; nici căutând dela oameni slavă, nici dela voi, nici dela alţii*[1]). — Iar sf. *Grigorie cel Mare* zice aşa: „Totodată trebue păstorul de suflete să veghieze cu atenţiune, ca să nu-l stârnească pofta de a plăcea oamenilor, ca el la cercetarea zeloasă a vieţii celei interne şi la administrarea cea plină de grijă a afacerilor externe să nu caute mai mult dragostea supuşilor săi decât adevărul şi să nu-l însăşineze de creator în acest mod iubirea de sine, în vreme ce el pare a fi bogat în fapte bune şi înstrăinat lumii. Un duşman al Mântuitorului este acela ce pe baza faptelor sale celor bune doreşte în locul Lui să fie iubit de comună; deoarece şi sluga prin care mirele trimite darurile sale se face părtaş de gândul adulter,

---

[1]) I. Tesal II, 3—6.

dacă năzuieşte ca să placă ochilor miresei. Dacă această iubire de sine a ocupat inima păstorului de suflete, ea îl contrânge uneori la o nesăbuită *îngăduinţă,* uneori la *asprime* nechibzuită. La slăbiciune seduce aceasta iubire de sine inima lui, dacă el vede supuşii săi păcătuind şi n'are îndrăzneala de a-i mustra, ca nu cumva dragostea lor către dânsul să răcească; câteodată el încă gugulește chiar prin deşarte scuze greşelile supuşilor, împotriva cărora ar trebui să-şi rădice glasul înfruntător . . . Aşa se poartă pastorii de suflete cei iubitori de sine fără îndoială numai fata de aceia de care se tem că ar putea fi stingheriți în năzuința lor după onorurile pământeşti, deoarece pe aceia pe care-i cunosc în aceasta privinţă ca pe nişte oameni fără putere îi supără necurmat cu înfruntări aspre şi severe, nu-i admoniază niciodată cu blândeţe, ci îi întimidează, uitând de bunavoinţa pastorală, cu dreptul de putere. Pe aceştia îi mustră glasul lui Dumnezeu prin profetul: „Cu asprime şi violenţă aţi domnit voi peste ei“ [1]). Deoarece ei se iubesc pe sine mai mult decât pe creatorul lor, se înaltă în sumeţie peste supuşii lor, şi nu bagă în seamă ce sunt *datori* a face, ci aceia ce *pot* să facă. Ei nu se sfiesc de judeţul ce are să vie şi se laudă în răutatea lor de puterea lor timporală; ei se bucură că pot face şi cele oprite, fără ca cineva din supuşii lor să li se opună [2]).

(Va urma) **D. Ieremiiv**

---

[1]) In originalul cetim: „*Vos autem cum austeritate imperabatis eis et cum potentia*“ (Ezech. XXXIV, 4). Cuvintele aceste nu consună *ad literam* cu sf. scriptură, ceea ce se întâmplă adeseori la sf. Grigorie, care de bună seama va fi citat din memorie. In sf. scriptura cetim: „Pe cea slabă (oaie) nu aţi întărit-o şi pe cea bolnavă nu aţi vindecat-o şi pre cea zdrobită nu aţi legat-o şi pre cea rătăcită nu aţi întors-o şi pre cea pierită nu aţi căutat-o şi *pre cea tare aţi asuprit-o cu osteneală.*
Pars II. c. 8.

[2]) Liber reg. pastor.

Tradiţia despre Apostolul şi presbiterul Ioan până la Eusebie al Cesareei.

(Studiu biblic-isagogic)

de Prof. **Dr. Vasile Gheorghiu.**

Aproape în toate scrierile mai compendioase de introducere în cărţile sfinte ale T. N., precum şi în cele de istorie bisericească asupra veacurilor celor dintăi creştine vom afla tractate mai scurte sau mai pe larg despre Apostolul şi presbiterul Ioan.

Unii susţin că Apostolul Ioan este identic cu presbiterul Ioan. Alţii însă se încearcă a ne dovedi, că apostolul Ioan nu trebueşte confundat cu acest Ioan, care purta de obiceiu conumele de presbiterul Ioan, ci că este deosebit de acesta. Şi unii şi alţii aduc multe temeiuri pentru a-şi baza părerea, pe care o preconizează. Cele mai puternice dintre acestea sunt cele aduse din tradiţia veche bisericească.

Cum chestiunea aceasta, orişicât de neînsemnată ar apare în primul moment, nu este lipsită de importanţă în ce priveşte autoritatea divină a cărţilor sfinte ale T. N., daţi-mi voie, că în cele ce urmează să arăt, ce ne spune tradiţia cea mai veche bisericească despre Apostolul şi presbiterul Ioan.

Dintre scrierile T. N. numai apocalipsa ne spune cu cuvinte exprese că este scrisă de Ioan. Acest Ioan ni se prezintă ca un bărbat creştin, care a fost martor ocular al vieţii şi activităţii Domnului Iisus Hristos (1, 17) şi de prezent este predicator al cuvântului lui Dumnezeu (1, 2). Felul cum ne vorbeşte la 21, 14 despre cei 12 apostoli nu ne opreşte nicidecum de a zice, că autorul acestei scrieri a făcut şi însuşi parte din colegiul celor 12 apostoli. Din toată ţinuta autorului faţă de cetitorii săi rezultă, că el trebue să fi fost nu numai o persoană prea bine cunoscută lor, ci se bucura la ei în acelaşi timp şi de cea mai mare autoritate. de care se poate bucura vre un om în chestiuni religioase. Cu deosebire

el era cunoscut şi respectat în comunităţile bisericeşti creştine din provincia romană Asia ş. a. în Efes, Smirna, Pergamum, Tiatira, Sardes, Filadelfia şi Laodicea (1, 11). Deaceea autorul acestei scrieri crede de ajuns ca adresându-se acestor biserici să le spună simplu, că cel care le scrie este Ioan (1, 1. 4. 9; 22, 8). Primirea bună a acestei scrieri era cu aceasta deplin asigurată. Alt Ioan în afară de el nu există în acele părți de țeară. El nici nu-i cunoaşte pre cetitori abia de curând, ci acum de multă vreme (1, 9). Acest Ioan nu poate fi deci altul decât apostolul Ioan, fiiul lui Zebedeiu, care în timpul marelui răsboiu iudaic a părăsit Palestina şi s'a strămutat cu locuinţa sa în Efes, capitala provinciei romane Asia.

Şi autorul evangeliei a patra nu poate fi altul decât numai apostolul Ioan. El scrie evangelia sa dreptcă pentru cetitori, cari nu cunosc nici datinele şi obiceiurile Iudeilor din Palestina şi nici ţeara lor. Insuşi însă o cunoaşte bine şi cunoaşte prea bine poporul Iudeu. Deaceea el este în măsură să dea cetitorilor săi cele mai necesare şi exacte lămuriri în aceste direcţii. Privitor la persoana sa însă nu socoate necesar, ca să se exprime mai pe larg. Se vede că el este o persoană prea bine cunoscută cetitoriior. Că este Apostolul Ioan rezultă din următoarele indicii: 1. In 1, 14. 16 autorul se numără pre sine la aceia, în mijlocul cărora întrupatul Cuvânt al lui Dumnezeu, Domnul Iisus Hristos, Şi-a desvoltat activitatea Sa Mesianică. Şi autorul s'a învrednicit ca să vadă mărirea Fiiului lui Dumnezeu, care era plin de dar şi de adevăr. 2. Şi în 19, 35 ni se spune, că autorul evangeliei noastre a fost martor ocular al faptului, că Domnul Iisus Hristos, răstignit fiind pe cruce, a fost străpuns cu o suliţă în coastă şi că din ea a curs sânge şi apă. 3. Din 21, 18 ss. rezultă, că autorul evangeliei a 4 a fost soţul apostolului Petru în momentul, când Domnul după învierea Sa din morţi li s'a arătat la lacul Tiberiadei. Dară tot din acel loc putem reţine, că apostolul Petru pe timpul, când autorul scrie această evangelie, nu mai era în viaţă.

El adeverise prin moartea martirică pe care o îndurase cuvintele profetice ale Mântuitorului. Autorul evangeliei noastre însă trecuse de mult preste limita ordinară a unei vieți omenești, aşa că în cercul cunoscuţilor şi învățăceilor săi începuse a prinde rădăcini tot mai puternice legenda, că dânsul nici nu va mai muri. 4. Acesta este totdeodată învăţăcelul iubit al Domnului şi acela, care la Cina cea de taină s'a răzimat pe pieptul Domnului (13, 23). Cum la Cina cea de taină au participat numai apostolii, autorul evangeliei noastre trebue să fie unul din colegiul celor 12 apostoli ş. a. unul dintre cei mai intimi apostoli ai Domnului. El nu poate fi apostolul Petru, pentrucă este deosebit de acesta (vezi 13, 23—26; 18, 15—16; 20, 2—10; 21, 7. 15—23). Şi nici apostolul Iacob, fiiul lui Zebedeiu, nu poate fi, pentrucă acesta, deşi şi el unul dintre cei mai intimi apostoli ai Domnului şi martorul schimbării Lui la faţă, a murit încă în anul 44 d. H., ucis fiind de Irod Agrippa I (Fapt. Apost. 12, 1 ss.) aşa, încât nu mai poate veni în vedere ca autor al evangeliei noastre. 5. Cum în fruntea scrierilor istorice autorii de pe atunci nu obişnuiau ca să-şi pună numele, este explicabil de ce nici autorul evangeliei noastre nu se induce pre sine nicăieri pe nume. Iară dacă dânsul îşi retace numele său, ba chiar şi al părinţilor săi chiar şi în acele locuri unde ştim că au fost prezenți (19, 25 şi locurile paralele), el o face din modestie. Aşa se explică şi faptul, că dânsul îl induce pre Ioan Botezătorul numai simplu cu numele de Ioan. Faţă de acest mare bărbat dânsul, care purta acelaşi nume, nu vroeşte ca să-şi pună în relief persoana sa, aşa că are aparența, că în afară de acel Ioan, care L-a botezat pre Domnul, n'a mai existat altul cu numele Ioan, care ar fi diferit de el.

Cât priveşte prima epistolă, care i-se atribue apostolului Ioan, relevez, că ea deşi a apărut în formă anonimă, totuşi autorul prin atitudinea sa față de Domnul şi opera Lui de mântuire s'a vădit, că nu este altul decât tot numai apostolul Ioan. In special relevez, că 1. Autorul se adresează unor cetitori, cari trăesc în mij-

locul unei populaţii păgâne (5, 21). 2. In aceste cercuri răuvoitorii răspândesc o concepţie străină despre persoana Domnului Iisus Hristos. 3. Ele nu sunt încreştinate chiar de autorul acestei epistole, totuşi tonul părintesc, în care le vorbeşte, arată, că el este deja de lungă vreme activ în mijlocul lor ca învăţător şi păstor sufletesc şi prin muncă asiduă şi-a câştigat între ele mare autoritate. 4. Alăturea de dânsul lucrează şi alţi predicători evangelici (1, 3; 4, 6. 14. 16), totuşi faptul că dânsul se adresează de astădată „şi“ către ele (1, 3), arată, că până atunci avuse ocaziunea ca să predice şi altora. 5. El predică pre Insuşi Domnul Iisus Hristos, Fiiul lui Dumnezeu cel întrupat între noi, care s'a botezat şi a murit pe cruce şi pe care autorul L-a văzut cu ochii proprii şi L-a pipăit cu mânile sale (1, 1. 2. 3; 4, 14).

Şi celelalte epistole mai mici, care i-se atribue apostolului Ioan, fac asupra noastră aceeaşi impresie. Autorul stă faţă de comunităţile sau persoanele bisericeşti, căror li se adresează, în raport de părinte sufletesc al lor. El le cercetează din când în când şi poartă grijă de ele. Cum prepozitul unei comunităţi bisericeşti a devenit neascultător, autorul trece preste capul lui şi se adresează către întreaga comunitate bisericească (3 Ioan). In scurtă vreme dânsul îşi va face apariţia sa în acea comună bisericească şi va şti ca să-şi împună toată autoritatea, de care dispune. El se numeşte pre sine simplu „presbiterul“ (2 Ioan 1; 3 Ioan 1). Numele acesta este atât de bine cunoscut tuturora şi atât de general întrebuinţat, încât pentru a se şti cine este persoana autorului, nu mai poate să dea naştere la nici o neînţelegere. Numai în cazul acesta epitetul de „presbiterul“ poate ţine locul numelui propriu. Şi acest presbiter nu poate ca să fi fost altul, decât numai apostolul Ioan, care în părţile, unde petrece, şi în timpul, în care scrie, se bucura de autoritate atât de mare ca păstor de suflete deplin autorizat de Domnul ca nimene altul şi fiind şi în vârstă mai înaintată decât toţi ceilalţi prepoziţi bisericeşti purta în mod exclusiv titlul onorific de „presbiterul (cel bătrân)“.

Din cele expuse până acuma rezultă aşadară, că toate aceste scrieri sunt scrise de fapt de apostolul Ioan, fiiul lui Zebedeiu, care se bucura în bisericile din provincia romană Asia de o autoritate deosebit de mare ca învăţăcel al Domnului Iisus Hristos şi care din cauza vârstei sale deosebit de înăintate purta numele onorific de „presbiterul“ în mod exclusiv.

Dară să cercetăm, ce ştiu să ne istorisească învăţăceii săi nemijlociţi şi cei mijlociţi şi apoi ceilalţi reprezentanţi ai bisericii despre apostolul şi presbiterul Ioan.

Un contimporan mai tânăr al acestui apostol a fost *Ignaţiu*, episcopul Antiohiei, căpitala Siriei. Acesta pleacă la ordinul împăratului roman Traian pe la anul 106 d. H. la Roma pentru a suferi aici moarte martirică. Pe cale într'acolo el atinse mai multe oraşe ale Asiei, dela creştinii cărora îşi iea în mod duios rămas bun. Acestora ei le scrie câte o epistolă de mulţumire şi încurăjare în suferinţele ce vor avea să le îndure şi unii şi alţii pentru Hristos. In epistola către Efeseni Ignaţiu face menţiune despre osteneala pe care apostolul Paul a depus-o la timpul său pentru înfiinţarea acestei biserici. El cunoaşte epistola pe care apostolul Paul o adresase Efesenilor şi având în vedere cele spuse în Efes. 1, 15 ss.; 3, 1 ss. şi Fapt. Apost. 20, 20. 27 el numeşte pre creştinii din Efes „Παύλου συμμύσται (tovarăşii sau soţii lui Paul)“. Şi cum apostolul Paul, când pleacă pentru ultima dată la sfârşitul celor 3 călătorii mari ale sale în orient, n'a putut veni personal la Efes, ci a fost întâmpinat de delegaţii trimişi din Efes în Milet, totaşa i-s'a întâmplat şi lui Ignaţiu în drumul său spre Roma. Amintindu-şi de acest fapt Ignaţiu le adresează Efesenilor deci cuvintele: πάροδός ἐστε τῶν εἰς θεὸν ἀναιρουμένων (12, 1). Tipul principal al celor, cari se înalţă la cer şi pe cari cetitorii ţin să-i întimpine în calea lor, este orişicum apostolul Paul. Pre acest apostol dânsul îl urmează cu drag în viaţa şi moartea sa nutrind ca şi el nădejdi mari pentru un viitor mai fericit la Domnul. Dară cum Ignaţiu ţine să mai releveze, că fala bisericii din Efes

consistă în faptul, că dânsa a stat întotdeauna în contact strâns cu „apostolii (în numărul plural)“ ai Domnului Iisus Hristos, noi vom trebui să zicem, că Ignațiu n'ar fi putut ca să scrie aşa, dacă n'ar fi avut convingerea, că în Efes au fost activi mai mulţi apostoli. Unul este apostolul Paul. Cine sunt ceilalţi? Să cercetăm! Epistola către Efeseni este scrisă din Smirna. Acolo Ignaţiu cunoscuse pre Policarp, episcopul Smirnei. Şi cum Policarp nu ştie, că în Efes ar fi fost cândva activi alți apostoli decât numai apostolii Paul şi Ioan (v. Polycarp, ad. Phil. 13), urmează, că nici Ignaţiu nu putea ca să scrie Efesenilor în alt înţeles. Rezultă aşadară, că în afară de apostolii Paul şi Ioan, martirul Ignațiu nu cunoaşte în anul 106 d. H. pre alţi bărbaţi, cari ar mai fi fost activi în Efes [1]).

Unul dintre învăţăceii apostolului Ioan a fost *Papia*, episcopul din Ierapole în Frigia. După mărturia lui Irineu (Iren. V, 33, 4 s: ἀρχαῖος ἀνήρ) el era un contimporan mai bătrân al lui Policarp din Smirna (cf. *Zahn*, Forschungen z. Gesch. des neutest. Kanons, VI, 1900, p. 72 şi 109 ss.). El pare că moare pe la anul 135—140 d. H. Lucrarea vieţii sale este cartea întitulată κυριακῶν λογίων ἐξήγησις, pe care se pare că a scris-o pe timpurile împăratului Adrian, între anii 125—130 d. H. Cum Irineu îi dă lui Papia epitetul de ἀρχαῖος ἀνήρ acesta pare că a murit în vârstă destul de înaintată, aşa că putem presupune, că se va fi născut încă între anii 60—70 d. H. In timpul vieții sale dânsul a avut ocaziunea ca să cunoască pre mai mulți apostoli şi învăţăcei de ai Domnului dela cari şi-a scos întotdeauna informaţiunile sale cu privire la cuvintele, pe cari le vorbise Domnul la timpul său. Opera sa s'a pierdut de mult. Pe timpurile lui Eusebie din Cesarea ea încă exista. Şi Eusebie, care a utilizat-o mult, ne-a păstrat din ea mai multe fragmente. Dintre acestea ne interesează pre noi mai ales următoarele cuvinte, pre cari Eusebie (3, 39, 3—4; Migne, 20, 296 s.) ni le comunică din proemiul scrierii mai sus menționate a lui Papia:

[1]) Cf. *Zahn*, Forschungen zur Geschichte des neutest. Kanons, VI, p. 190 ss.

„Θὐκ ὀκνήσω δέ σοι, καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα, συνκατατάξαι ταῖς ἑρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν, οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον ὡς οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τἀληθῆ διδάσκουσιν, οὐδε τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολὰς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰ παρὰ τοῦ κυρίου τῇ πίστει δεδομένα, καὶ ἀπ᾽αὐτῆς παραγινομένας τῆς ἀληθείας. Εἰ δέ που καὶ παρηκολουθηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας ἢ τί Πέτρος εἶπεν, ἢ τί Φίλιππος ἢ τί Θωμὰς ἢ Ἰάκωβος, ἢ τί Ἰωάννης ἢ Ματθαῖος ἤ τις ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ἅ τε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ λέγουσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης.

Papia spunea aşadară cetitorilor săi în proemiul scrierii sale următoarele:

„Nu-mi va cădea greu a compune pentru tine dând şi explicaţiunile necesare toate câte le-am învăţat cu tine odinioară dela cei bătrâni şi de cari îmi aduc bine aminte, confirmând astfel adevărul lor. Căci eu nu mă bucuram ca mulţi (alţii) de cei ce vorbesc multe, ci de cei cari învaţă adevărul, şi nici de cari îşi aduc aminte de porunci străine, ci de cei cari (îşi aduc aminte de poruncile) cele date de Domnul pentru credinţă şi cari îşi au isvorul lor în însuşi adevărul. Iară dacă din întâmplare venia cândva şi unul care urmase celor bătrâni, eu îi cercetam cu deamănuntul privitor la cuvintele bătrânilor: Ce zicea Andreiu sau ce Petru, sau ce (zicea) Filip sau ce Toma sau Iacob, sau ce (zicea) Ioan, sau Mateiu sau oarecare altul dintre învăţăceii Domnului, totaşa ceea ce spun Aristion şi presbiterul Ioan, învăţăceii Domnului. Căci am primit, că nu-mi sunt de folos atât cele din cărţi, cât mai vârtos cele din graiu viu şi rămâitor“.

Înţelesul cuvintelor aeestora ale lui Papia este următorul: Cum dânsul dispune de o sumă de cunoştinţi privitoare la viaţa şi activitatea Domnului Iisus, pe cari le-a primit dela „bătrânii“ săi învăţători, cari avuseră parte ca să-L vadă şi să-L audă pre Insuşi Domnul

lisus Hristos, şi cum îşi aduce şi foarte bine aminte de cuvintele acestora, el s'a hotărît ca să le scrie pentru a rămâne generaţiunilor viitoare mărturie de adevăr. Acestea vor fi însoţite şi de explicaţiunile necesare. Dară să nu creadă cineva că el le-ar fi adunat fără de a face un control sever şi fără a le verifica, dacă corespund cu adevărul sau ba. De obiceiu punea mare preţ pe cuvintele acelora, cari vorbeau puţin şi lucruri adevărate, şi mai ales atunci, când acestea erau în conformitate cu poruncile date de Domnul pentru credinţa noastră, mult mai puţin preţ însă punea pe cuvintele acelora, cari vorbeau multe şi lucruri, ce erau străine de învăţătura Domnului Hristos. Iară dacă se întâmpla ca să se întâlnească cu vre unul dintre învăţăceii celor bătrâni, cum era şi el unul, obişnuia, ca să-l întrebe, ce a zis Andreiu sau Petru sau Filip sau Toma sau Iacob sau Ioan sau Mateiu. Bărbaţii amintiţi aici pe nume sunt cu toţii apostoli de ai Domnului Iisus Hristos. Dară cum ei vin aici în privire nu atât ca apostoli ai Domnului, cât mai vârtos ca învăţăcei ai Lui, Papia nici nu le dă în aceasta legătură de idei epitetul de apostoli, ci îi înşiră într'un rând cu toţi ceilalţi învăţăcei ai Domnului. Cum însă numărul acestora era mare el nu-i poate înşira pre toţi pe nume, ci se mulţumeşte a face menţiune de ei numai în termeni de tot generali zicând „sau altul oarecare dintre învăţăceii Domnului". In categoria acestora cad şi apostolii amintiţi mai sus pe nume. Mulţi dintre aceştia nu mai erau în viaţă pe timpul, când Papia îşi scotea informaţiunile sale, pe cari acuma le fixează în scris. Deaceea el nu poate zice, că întreba pre învăţăceii acestor bărbaţi, ce zic în timpul prezent Andreiu sau Petru etc., ci numai „ce ziceau (τί εἶπεν) în timpul trecut" aceşti bărbaţi. El dorea ca să primească un raport cât mai fidel asupra cuvintelor acestor bărbaţi. Deaceea întrebarea sa era formulată într'o propoziţie interogativă: „Ce ziceau?" Papia a fost însă atât de fericit că şi-a scos informaţiunile sale şi direct dela unii învăţăcei de ai Domnului, cari mai erau încă în viaţă. Dintre aceştia el aminteşte pe nume pre Aristion şi pe presbiterul Ioan.

Aristion este amintit mai întăiu, pentrucă va fi fost mai în vârstă şi va fi şi murit mai curând decât presbiterul Ioan. Cum aceştia erau însă amândoi încă în viaţă pe timpul, când Papia îşi făcea cercetările sale, el nu ne poate spune, că-i întreba ce ziceau (în timpul trecut), ci „ce zic“ în timpul prezent (λέγουσιν). Cu bună seamă că nu poate fi vorba despre timpul, când Papia scrie aceste cuvinte, ci el are în vedere timpul, când îşi făcea cercetările sale. Atunci nici nu întreba numai despre ceea ce zic (τί ca mai sus), ci despre „toate câte spun (ἅτε... λέγουσιν)“. Aristion şi presbiterul Ioan sunt caracterizaţi ca învăţăcei ai Domnului. Ei aparţin deci dară la aceeaşi categorie ca şi bărbaţii amintiţi mai sus: Andreiu, Petru... Iacob şi Ioan. Presbiterul Ioan nici nu este diferit de Ioan apostolul şi învăţăcelul Domnului, ci este chiar identic cu el. Papia a făcut a doua oră menţiune de el numai din cauză, pentrucă Ioan şi-a desvoltat în timpul trecut o parte mare din activitatea sa alăturea de ceilalţi apostoli în Palestina, iară în timpul din urmă a venit în Asia şi conducea până la adânci bătrâneţe, pe cari le-a văzut încă şi Papia, biserica din Asia. Papia l-a numit pre el de astădată „presbiterul Ioan“, pentrucă astfel obişnuia să se numească el însuşi pre sine în timpul din urmă, când întrecuse în vârsta sa înăintată cu mult pre toţi ceilalţi prepoziţi ai bisericilor de prin Asia (cf. 2 Ioan 1; 3 Ioan 1). La acest loc ţin să atrag atenţiunea şi asupra faptului, că Papia nu zice, când face pentru a doua oră menţiune despre Ioan, „καὶ Ἰωάννης ὁ πρεσβύτερος“, ci simplu, „καὶ πρεσβύτερος Ἰωάννης“. In cazul dintăiu cuvintele ὁ πρεσβύτερος ar fi apoziţiune la Ἰωάννης, în cazul al doilea cuvântul Ἰωάννης este apoziţiune la ὁ πρεσβύτερος. Rolul cuvintelor schimbate nu este acelaşi. Cuvântul atributiv exprimă un calificativ constant sau şi numai ocazional al cuvântului, cu care se leagă. Pentru a ilustra cele zise cu un exemplu din sf. Scriptură, *Zahn* (Forsch. z. Gesch. des neutestam. Kanons, VI, p. 142, n. 1) relevează, că alta însamnă cuvintele Ἡρώδης ὁ Βασιλεύς (Mat. 2, 1 şi 2, 3) şi alta cuvintele ὁ Βασιλεὺς Ἡρώδης (Fapt. Apost. 12, 1). In

cazul prim cuvintele exprimă, că acel Irod era totdeodată şi regele ţării. In cazul din urmă ni se spune, că regele respectiv se chiema Irod. Totaşa şi în cazul nostru cuvintele ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης însamnă că acea persoană, care purta titlul de ὁ πρεσβύτερος nu era altul decât însuşi Ioan, pecând cuvintele Ἰωάννης ὁ πρεσβύτερος ar exprima, că acel Ioan este deosebit de alţi purtători ai aceluiaşi nume, întrucât poartă conumele de „presbiterul“. Noi nu avem de a face cu cazul din urmă, ci cu cel dintăiu. Rezultă aşadară, că „presbiterul Ioan“ nu trebue să fie deosebit, ci poate fi identic cu apostolul Ioan cel amintit mai sus. Că de fapt apostolul Ioan este identic cu „presbiterul“ de acelaşi nume, rezultă din celelalte fragmente, pe cari ni le-a păstrat Eusebie. Eusebie ne comunică adecă, că Papia obişnuia a se exprima şi asupra evangeliei lui Marcu nu altfel decât reproducând fidel cuvintele „presbiterului“ cu privire la aceasta evangelie. Papia zicea: „Şi acestea spunea presbiterul (καὶ τοῦτο ὁ πρεσβύτερος ἔλεγεν)“. Şi nu există nici o îndoială, că acest „presbiter“ nu este altul decât numai apostolul Ioan.

Din cele arătate până acuma rezultă aşadară, că nici Papia, care era un învăţăcel al apostolilor şi îndeosebi al apostolului Ioan, nu cunoaşte pre alt învăţăcel al Domnului cu numele Ioan decât numai pre apostolul Ioan, care în acelaşi timp purta şi numele de „presbiterul“ şi era pretutindene cunoscut sub această numire[1]).

Alt învăţăcel şi îndeosebi al apostulului Ioan şi contimporan mai tânăr al lui Papia era *Policarp*, episcopul Smirnei. El moare ca martir în ziua de 23 Febr. 155 zicând preconsulului, care căuta să-l înduplice ca să se lapede de Domnul Iisus Hristos: „De 86 de ani Îi servesc eu Lui şi El nu mi-a făcut mie nici un rău“! Judecând după practica bisericii vechi, când credincioşii se botezau de obiceiu în vârstă matură, cuvintele de mai sus nu însamnă numai decât, că Policarp ar fi avut pe atunci vârsta de 86 ani, ci numai că dânsul s'a botezat

[1]) Cf. *Zahn*, Forschungen zur Gesch. des neutestam. Kanons, VI, p. 109—146.

înainte de 86 ani. După mărturia lui Irineu (III, 3, 4; la Eus. IV, 14, 3) Policarp s'a născut ca păgân şi a fost încreştinat mai apoi stând sub înrîurirea predicei apostolilor. In vita Polycarpi ni se spune, că el încă ca băiat a fost vândut ca sclav unei femei creştine cu numele Kallisto din Smirna, şi aceasta l'a crescut în sens creştin. Dacă aşadară Policarp a fost botezat în anul 69 (155—86) şi dacă el pe atunci avea numai 15 ani, atunci el trebue ca să se fi născut curând după anul 55 d. H. In cazul acesta este foarte explicabil, că el „a cunoscut pe mai mulți bărbaţi, cari văzuseră încă pre Domnul şi că a stat cu ei în viu contact" serbând împreună cu dânşii nu odată sărbătoarea Paştilor. El avea şi obiceiul a istorisi elevilor săi despre „raporturile sale (συναναστροφή) intime cu Ioan şi cu ceilalţi cari văzuseră pre Domnul" şi a le spune, ce istoriseau aceştia despre Domnul. După mărturia lui Irineu (III, 3, 4; cf. Eus., hist. eccl., III, 36, 1) încă apostolii îl aşezară pre Policarp episcop al Smirnei. Şi cum tradiția bisericească ne spune, că pe la finea sec. I în afară de apostolul Ioan n'a fost alt apostol activ în Asia, este dela sine înţeles, că în prima linie apostolul Ioan împreună cu alţi învăţăcei de ai Domnului, cari mai erau în viaţă, va fi fost acela, care l-a hirotonisit pe Policarp episcop al Smirnei.

Drept că în epistola lui Policarp către Filipeni noi nu avem date mai precize cu privire la raporturile personale dintre dânsul şi apostolul Ioan. Dară Irineu, care a fost un învăţăcel a lui Policarp, ne spune despre învăţătorul său în repetate rânduri, că a stat în raporturi intime cu apostolul Ioan ca învăţăcel al acestuia. Aşa îi spune Irineu lui Florin (în epistola c. Florin, la Eusebie, 5, 20, 6), care înclina spre învăţătura rătăcită alui Valentin, că învățătura învăţătorului său Policarp bazează chiar pe învăţătura acelora cari au fost „autopți ai vieţii lui Logos" şi că corespunde pe deplin cu învăţătura evangeliilor. In *scrisoarea către Victor* (la Eus., hist., V, 24, 16) Irineu ne istoriseşte călătoria lui Policarp la Roma la Paştile anului 154 d. H. şi ne comunică disputa sa cu episcopul Romei Anicet cu privire la sărbarea Paşti-

lor. Cu acea ocazie Policarp relevase că dânsul nu se poate abate dela practica bisericilor din Asia, pentrucă a serbat întotdeauna Paştile în felul ştiut „împreună cu Ioan, învăţăcelul Domnului şi cu ceilalţi apostoli, cu cari a mai stat în legături“. Şi în opera sa principală adv. haer. III, 3, 4 Irineu face menţiune despre petrecerea învăţătorului său Policarp în Roma în anul 154 d. H. Cu acea ocaziune Policarp întorsese la dreapta credinţă pre mulţi eretici din Roma, istorisindu-le cele ce ştiea din însaşi gura celor ce au fost martori oculari ai vieţii Domnului. Policarp le istorisea şi un epizod din Efes, când Ioan s'a întâlnit în baie cu Cerint. Ioan este numit „învăţăcelul Domnului“, „care l-a văzut pre Domnul“ şi care „numără la colegiul celor 12 Apostoli“. Acest Ioan este „autorul tuturor scrierilor, care îi poartă numele“. El era „presbiterul şi învăţătorul apostolic“. Deci rezumând toate cele zise despre Policarp putem afirma cu toată hotărîrea, că Policarp a cunoscut pe la finea sec. 1 în Asia pe un bărbat creştin cu numele Ioan, care locuia în Efes şi care era un martor ocular al vieţii şi activităţii Domnului Iisus şi un învăţăcel al Lui. Acesta era apostolul şi presbiterul Ioan. In afară de acest Ioan dânsul nu mai cunoaşte pe altă personalitate creştină de acelaşi nume, care s'ar fi bucurat în bisericile Asiei de oareşicare autoritate.[1])

Un contimporan al lui Policarp, episcopul Smirnei, a fost *Iustin Martirul.* Acesta a fost încreştinat pe la anii 130—135 în Efes şi a trăit aici câtăva vreme. El a studiat în acest timp nu numai literatura T. V., ci şi pe cea, care au scris-o „prietenii Domnului“. In dialogul cu Tryphon, pe care-l scria cam 20 de ani mai în urmă, el ne spune, că „apocalipsa este scrisă de un anumit Ioan, unul dintre apostolii Domnului Hristos“ (Dial. 81). Ştirea aceasta el a putut să o aibă numai din Efes. Deci în Efes se ştiea pe la anii 130—135 d. H., că apocalipsa a fost scrisă de apostolul Ioan, care înainte de cam 80 de ani fusese exilat pe insula

---

[1]) Cf. *Zahn,* Forsch. z. Gesch. des neutest. Kanons, VI, 1900, p. 94—109.

Patmos. Despre evangeliile, pe cari le cunoaşte Iustin şi pe cari le numeşte „amintiri de ale apostolilor“, el zice că unele sunt scrise de apostoli şi altele de învățăceii acestora. Din citatele lui rezultă, că la cele dintăi numără evangeliile lui Mateiu şi Ioan, la cele din urmă evangeliile lui Marcu și Luca. Alte evangelii în afară de acestea Iustin nu cunoaște. Deci dacă punem afirmațiunea aceasta alăturea de cea de mai sus rezultă, că autorul apocalipsei este acelaşi Ioan ca şi autorul evangeliei, care îi poartă numele [1]).

Școala eretică a lui *Valentin*, care dătează în începuturile sale cam tot de pe la anii 130 d. H., face multă întrebuinţare de evangelia a 4. Valentinianii Ptolemeu şi Heracleon (la Iren., I, 8, 5; Epiph., haer. 33, 8; Origen, in Joh. t. VI, 2) numesc pre Ioan nu numai învăţăcelul Domnului (ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου), ci şi apostolul (ὁ ἀπόστολος). De alt Ioan ei nu ştiu.

Școalei lui Valentin, în înţeles mai larg, îi aparţine şi acel *Leucius Charinus*, care pe la anii 160—170 scrie se pare că în provincia Asia „călătoriile lui Ioan“ (Acta apost. apocr., ed. Lipsius et Bonnet, II, 1, 160, 5—215, 4). Aceasta scriere este un roman religios, în care se descriu amănunţit călătoriile apostolului Ioan, învăţăcelul iubit al Domnului, prin bisericile Asiei proconsulare, cari sunt amintite în apocalipsă (Milet, Efes, Smirna, Laodicea, Sardes, vezi Apoc. 1, 11; 2, 1—3, 22). Oraşele Pergamum, Thyatira și Philadelphia lipsesc, dară probabil numai din cauză, pentrucă scrierea lui Leucius ni s'a păstrat în formă foarte defectuoasă. După cele ce ni se spun in această scriere Ioan, eroul romanului, era acum la prima sosire a sa în provincia Asia un moşneag. In ea se face amintire despre exilul lui Ioan pe insula Patmos şi totaşa și despre zilele lui cele din urmă. Intr'o Duminică apostolul Ioan ține în mijlocul fraţilor creştini, adunaţi în Efes, o cuvântare, pe care o încheie cu o rugă adresată Domnului Iisus. Apoi se celebrează sf. Euharistie. Apostolul dându-şi binecuvântarea sa în-

---

[1]) Cf. *Zahn*, Forschungen zur Gesch. des neutest. Kanons, VI, p. 192 ss.

cheie serviciul divin. Diaconul Verus sau Birrhus primeşte dela Ioan apoi ordinul, ca să iea cu sine 2 oameni cu coşărci şi cu hârlețe. Aceştia îl însoţesc până acasă şi de acolo apoi până în afară de oraş. Ajuns până la mormântul unui creştin din Efes, Ioan porunceşte să i-se sape groapa, depune hainele sale cele de deasupra, le aşterne în groapă, se roagă timp mai îndelungat amintindu-şi de viaţa sa întreagă, îşi face cruce, se pune în groapă şi zicând celor ce stăteau în jurul lui: „Pace vouă, fraţilor“! îşi dă sufletul în mânele Creatorului.

Nici în acest roman nu se vorbeşte aşadară despre altă persoană cu numele Ioan, decât numai despre apostolul bătrân Ioan.[1])

Deosebit de caracteristică este atitudinea „*Alogilor*“ pe la anul 170 d. H. faţă de scrierile apostolului Ioan. Acestea erau exploatate mai ales de Montanişti, duşmanii Alogilor, în înţelesul teoriilor lor despre „Paraclet (Mângăietorul)“. Totuşi Alogii, combătându-i, nu se gândeau cumva ca să se desbare de scrierile apostolului Ioan declarându-le, că n'ar fi scrise de un apostol al Domnului, ci de un învăţăcel al acestora, care nici n'ar fi reprodus bine şi nici fidel comunicările învăţătorului său. Prea tare era înrădăcinată încredințarea bisericii din Asia, că aceste scrieri sunt scrise de însuşi apostolul Ioan. Dacă ar fi ştiut ceva despre un presbiter Ioan, care ar fi lucrat cândva alături de apostolul Ioan în Efes şi pe insula Patmos ca învățător creştin, Alogii cu bună seamă că n'ar fi ezitat nici un moment ca să se provoace la aceasta tradiţie pentru a discredita şi a vesteji scrierile care i se atribuiau apostolului Ioan şi la care se provocau cu atâta stăruință Montaniştii. Dară acest expedient, care ar fi putut să le fie foarte binevenit, ei nu-l află, pentrucă nici ei, şi nici contimporenii lor, nu ştiau nimic despre existența altui Ioan înafară de apostolul Ioan. In aceste condiţiuni Alogilor nu le rămâne alta, decât ca să susțină, că nu apostolul Ioan, ci ereticul Cerint, uzându-se în mod fraudulos de

---

[1]) Cf. *Zahn*, Forschungen zur Gesch. des neutest. Kanons, VI, pag. 194—206.

numele apostolului Ioan, ar fi scris sub masca acestuia toate scrierile, care i-se atribue apostolului Ioan. Acest fapt arată că nici dânşii nu cunoşteau pre alt Ioan, decât numai pre apostolul Ioan[1]).

Pe la anul 190 d. H. se iveşte între biserica din Roma şi cea din Asia din nou cearta pentru serbarea Paştilor. Ca şi în anul 154, când Polycarp discuta aceasta chestiune cu episcopul Romei Anicet, totaşa şi de astădată *Polycrate*, episcopul Efesului, se provoacă faţă de episcopul Romei Victor la practica tuturor înaintaşilor săi şi în cele din urmă la cele ce a învăţat însuşi apostolul iubit al Domnului, Ioan, care zace acum înmormântat în Efes (la Eus., III, 31, 3 şi V, 24, 2). Epistola lui Polycrate cătră Victor a fost scrisă şi în asentimentul tuturor episcopilor din Asia. Toți ştieau, că în afară de apostolul Ioan nu a existat o altă personalitate creştină de acelaşi nume, care ar fi fost cândva activă în provincia Asia. Și cum Polycrate era pe atunci deja de 65 de ani creştin, botezul său trebue să fi avut loc încă în anul 125 d. H. Şi dacă el s'a botezat nu îndată după naştere, atunci trebue să spunem, că şi el a fost în situaţia fericită a cunoaşte la isvor tradiţia despre apostolul Ioan. Aşa fiind cuvintele lui merită toată încrederea noastră[2]).

Trecem la *Irineu*, un contimporan mai tânăr al lui Polycrate din Efes, care între anii 125—140 (sau 150) a trăit încă ca copil sau bărbat tânăr în Asia mică şi a avut ocaziunea, ca să cunoască şi să vorbească cu mulți dintre învățăceii personali ai apostolului Ioan din Efes. Despre biserica din Efes el se exprimă în felul următor: „Biserica zidită de Paul din Efes, în care a petrecut Ioan până în zilele lui Traian, este o martoră fidelă a tradiţiunii apostolice“ (Irineu 3, 3, 4). Despre Ioan el vorbeşte mai adeseori fără a-i da vre un epitet mai de aproape (I, 9, 2; III, 3, 4 extr.; 8, 3; 11, 2 in.; 12, 3; 16, 2; IV, 2, 3; 14, 2; 18, 6; 21, 3; V, 28, 2;

---

[1]) Cf. *Zahn*, Forschungen zur Gesch. des neutest. Kanons, VI, p. 193 ss.
[2]) Cf. *Zahn*, Forschungen zur Gesch. des neutest. Kanons, VI, p. 207—214.

30, 1 in.; 33, 4; 35, 2; 36, 3; Epist. ad Flor.; la Eus. V, 20, 6). Altă dată el adaugă a-l numi ὁ μαθητὴς τοῦ κυρίου (II, 22, 3. 5; III, 1, 1; 3, 4; 11, 1; 16, 5. 8; 22, 2: IV, 20, 11; V, 26, 1; 33, 3; Epist. ad Vict., la Eus. 5, 24, 16). Acest „învăţăcel al Domnului“ aparţine însă colegiului celor 12 apostoli. Aceasta rezultă odată din faptul, că Irineu îl numeşte pre Ioan autorul evangeliei a 4 „apostolul (ὁ ἀπόστολος), al cărui învăţător era Hristos“ (I, 2, 9). Altă dată îl induce ca reprezintant al cercului apostolic (d. e. II, 22, 5: *non solum Ioannem sed et alios apostolos;* totaşa în epist. către Victor, la Eus. V, 24, 16; totaşa III, 3, 4; 12, 5; cf. şi epist. ad Flor., la Eus. V, 20, 5—6). El cunoaşte numai pre un unic bărbat creştin cu numele Ioan. Acesta este bătrânul apostol Ioan, învăţătorul învăţăceilor apostolilor din Asia (II, 22, 5; III, 1, 1; 3, 4; V, 33, 4). Acesta este autorul evangeliei a 4, al „evangeliei după Ioan“ (I, 9, 2; II, 22, 3; III, 1, 1; 8, 6; 11, 1—9; 16, 2), al epistolelor (III, 16, 5, 8) şi al apocalipsei (I, 26, 3; IV, 14, 2; 18, 6; 20, 11; V, 26, 1; 28, 2; 35, 2; 36, 3). Acesta este învăţăcelul, care la Cina cea de taină se răzima pe pieptul Domnului (III, 1, 1; cf. Ioan 13, 25) şi învăţăcelul despre care Fapt. Apostol. ştiu să istorisească fapte atât de măreţe (III, 12, 3. 5—15). Faptul că Irineu uneori îl numeşte pre Ioan simplu numai „învăţăcelul Domnului“, ne dovedeşte, că el nu socotea necesar a-l mai deosebi pre apostolul nostru de alt purtător al aceluiaşi nume. Rezultă aşadară, că precum înaintaşii săi, învăţătorii Asiei, totaşa nici Irineu nu ştie nimic despre existenţa unei persoane creştine cu numele Ioan, în afară de Apostolul Ioan, care ar fi desvoltat pe aceleaşi vremuri în provincia Asia oarecare activitate mai intensă creştinească şi s'ar fi bucurat în mijlocul creştinilor de acolo de oarecare autoritate mai mare[1]).

In cursul sec. 2 d. H. nimene dintre reprezentanţii autorizaţi ai bisericii creştine nu ştie aşadară nimic despre existenţa unui alt Ioan în afară de cea a apostolului

---

[1]) Cf. *Zahn*, Forsch. z. Gesch. der neut. Kanons, V, p. 53—94.

Ioan, care era conumit și „presbiterul“, în întreg cuprinsul Asiei proconsulare.

Alogii din jumătatea a doua a sec. 2 (c. 170) nu fac excepție, pentrucă ei, stând în opoziție directă cu Montaniștii, cari provocându-se la apocalipsa lui Ioan susţineau că în sinul lor s'ar fi păstrat nealterat darul profeţiei, cu drag s'ar fi desbarat de scrierile apostolului Ioan, dară nu se gândesc să le atribue unui alt Ioan, ci afirmă că sunt scrise sub numele apostolului Ioan de ereticul Cerint. Nici ei aşadară nu ştiu nimic despre existenţa unui alt Ioan în Efes în afară de apostolul Ioan.

Se înțelege dela sine că aceasta situaţie rămâne neschimbată când şi presbiterul *Caiu din Roma*, la începutul sec. 3, acceptând punctul de vedere al Alogilor, susţine că apocalipsa ar fi fost scrisă de ereticul Cerint [1]).

Un reprezintant de seamă al bisericii Alexandrine de pe acele vremuri este *Clemens Alexandrinul* († c. 217). El era un învățăcel al lui Panten şi dela anul 189 d. H. urmaşul acestuia la conducerea şcoalei catehetice din Alexandria. Provocându-se la o tradiţie veche, primită dela cei mai bătrâni dintre presbiterii, pe cari i-a cunoscut vre-o dată, Clemens ne spune, că mai întăiu au fost scrise cele 3 evangelii (sinoptice), iară mai târziu a scris şi Ioan, rugat fiind de prietenii săi, în înălțarea spiritului său, o evangelie spirituală, constatând că laturea omenească a Domnului era îndeajuns tractată în celelalte evangelii [2]).

Tot el ne comunică în scrierea sa „Care avut se va mântui (Quis dives salvetur, c. 42)“ un epizod foarte frumos din timpul activității apostolului Ioan în Efes. Acest epizod el ni-l descrie cu următoarele cuvinte: „Ascultă o poveste, care însă nu este poveste, ci o istorisire adevărată, care ni s'a istorisit despre Ioan, apostolul, şi ne-a rămas în memorie. Când el după moartea tiranului (Domiţian) se reîntoarse de pe insula Patmos la Efes, rugat fiind, se duse şi pe la locuitorii

---

[1]) Cf. *Epiph.*, haer. 51, 3.
[2]) La *Eus.*, hist. eccl., VI, 14.

provinciilor învecinate parte spre a aşeza aici episcopi, parte spre a organiza unele biserici şi parte pentru a-i aşeza în funcţiuni ierarhice pre acei bărbaţi, cari îi fură indicaţi de Spiritul Sfânt. Deci el vine într'un oraş nu departe de Efes, pe care unii îl arată şi pe nume (adecă Smirna). Dupăce a împăciuit şi a mângăiat pre fraţii de acolo, Ioan vede pre un tânăr bine făcut la trup, şi cu faţă plăcută şi plin de foc. Privind la episcopul, care stătea în fruntea întregii comunităţi bisericeşti, Ioan îi zise: „Pre acesta ţi-l recomand ţie cu toată seriositatea şi ieau martori comunitatea şi pre Hristos pentru el". Episcopul luă atunci pre acel tânăr la sine şi făgădui că va face toate. Ioan îşi repeta din nou cuvintele sale de mai sus invocând pre aceiaşi martori. Apoi se întoarse îndărăpt la Efes. Episcopul îl luă pre tânărul încredinţat lui în casa sa, îl crescu, îl scuti şi îl hrăni şi în cele din urmă îi împărtăşi botezul. După aceea el însă nu-l mai îngrijea şi nici nu-l mai supraveghea atât de aspru, pentrucă îi împărtăşise mijlocul cel mai deplin de păstrare, sigilul Domnului (taina sf. Mir). Dară tânărul, prea de timpuriu lăsat fără supraveghiere, ajunse în curând, spre nenorocirea sa, în societatea unor tineri leneşi, ticăloşi şi obicinuiţi cu cele rele. Mai întâiu îl atrăgeau la beţii copioase, apoi îl luau cu sine, când mergeau noaptea la prădat. Mai târziu îl înduplecară, ca să iea parte chiar şi la loviturile mai mari, pe cari le dădeau. Tânărul se obişnuise cu încetul cu această viaţă şi cu cât calităţile sale naturale erau mai superioare, cu atât mai tare se arunca în prăpastia, care i-se deschise, asămănându-se unui cal sălbatec şi tare, care se abate dela calea cea dreaptă şi muşcă în zăbele! In cele din urmă el pierdu chiar cu desăvârşire orice speranţă într'o fericire la Dumnezeu. De acum înainte el nici nu se mai gândea la crime mici, ci devremece se socotea pierdut el se hotărî ca să facă crime mari şi să-şi împartă soartea cu ceilalţi soţi ai săi. El îi luă pre aceştia cu sine şi înfiinţă o bandă de hoţi. Cu drag se puse în fruntea lor şi îi întrecea chiar pre toţi în fapte de violenţă, în ucideri şi cruzimi".

După oarecare vreme aranjarea unor chestiuni îl necesitează pre Ioan ca să vină din nou în acel oraş. Dupăce şi-a aranjat toate chestiunile pentru cari venise, apostolul zise: „Bine, episcope, dă-ne nouă îndărăpt ceea ce ţi-am încredințat eu şi Hristos în faţa întregii comunități bisericeşti“. Episcopul la început era foarte nedumerit, căci credea că s'ar pretinde dela dânsul oarecari parale suspecte, pe cari dânsul nu le-a primit din partea nimăruia. Şi totuşi nu putea să creadă nici în realitatea pretenţiunii, care i-se făcea, pentrucă nu poseda nimic şi nici nu-i putea arăta oarecare neîncredere lui Ioan. Dară când Ioan zise: „Eu cer îndărăpt pre acel tânăr şi sufletul fratelui nostru“ bătrânul suspină din greu şi lăcrimând răspunse: „Acela a murit!“— „Cum şi când şi de ce moarte?“ îl întrebă Ioan. „El a murit lui Dumnezeu“ răspunse acela, „pentrucă a devenit un om rău şi stricat şi în cele din urmă un hoţ. De aceea el în loc ca să ocupe un loc în biserică, a ocupat munții cu soţii săi, cari sunt de un cuget cu dânsul“. Atunci apostolul îşi rupse de supărare veşmântul, şi tânguindu-se amar se bătea în cap şi striga: „Te-am fost lăsat ca pre un bun paznic pentru sufletul fratelui! Ei bine, aduceţi-mi un cal şi daţi-mi (degrab) o călăuză!“ Apostolul plecă apoi, aşa cum era, din acea comună.

Când ajunse la locul, unde erau hoţii, Ioan fu prins de postul de avantgardă al acestora. Dară el nu se gândea nicidecum ca să fugă şi nici nu se ruga ca să i-se redea libertatea, ci zicea mai vârtos cu glas tare: „Tocmai de aceea am venit, duceţi-mă la căpitanul vostru!“ Acesta îl aştepta între timp îmbrăcat în armătura sa. Indată însă ce recunoscu în cel care se apropia de dânsul pre Ioan, de ruşine el se întoarse şi începu ca să fugă. Apostolul însă neţinând seama de a sa vârstă înaintată, fugi după el cât de iute putea şi striga: „De ce fugi, fiiul meu, de mine, tatăl tău, care nu sunt înarmat, de un moşneag? Indură-te de mine fiiule! Nu te teme! Tu ai încă nădejde de mântuire. Eu îmi voiu da seama pentru tine înaintea lui Hristos. Şi dacă va fi de lipsă eu de bună voie voiu lua asupra mea moartea,

precum şi Domnul a suferit pentru noi moartea. Eu îmi voiu da viaţa mea pentru tine. Stai locului, crede-mă că Hristos m-a trimis“. Indatăce tânărul a auzit aceste cuvinte, stătu mai întâiu locului, îşi coborî privirea în pământ, apoi aruncă armele de pe dânsul, şi începu să plângă atât de amar, că se scutura cămaşa pe el. El îmbrăţişă pe bătrânul, îndată ce acesta s'a apropiat de el, şi-l ruga, cât putea, tânguindui-se lui ca să-l ierte şi aşa stând în genunchi fu a doua oră botezat în lacrimi. Numai mâna dreaptă o ascundea. Apostolul însă se chezăşui şi jură, că a primit dela Domnul iertare pentru dânsul, îl imploră, îngenunchiă înaintea lui, îi sărută mult mâna dreaptă, spălată prin căinţă, şi-l readuse astfel iarăşi în sinul comunităţii. Aici se rugă pentru el în dese rugăciuni, stărui cu el în posturi îndelungate, îi insuflă din nou încredere în sine prin duioase cuvinte şi nu se duse dela el până ce nu l-a redat, cum se zice, bisericii, stabilind un exemplu mare de adevărată căinţă, o dovadă văzută de renaştere, un sămn de biruinţă a adevăratei învieri“. Acest epizod din viaţa apostolului Ioan arată din nou, că nimene nu ştie de existenţa altui Ioan, în afară de cea a apostolului Ioan. Chiar dacă Clemens a aflat acest mişcător epizod în romanul lui Leucius Charinul, el totuşi, precum ne spune însuşi, nu-l socoate un epizod născocit, ci un epizod adevărat din viaţa marelui apostol Ioan.

Trecem la *Dionisiu din Alexandria*. Şi el a fost mai întăiu prepozit al şcoalei catehetice din localitate, iară dela anul 248 înainte episcopul Alexandriei. Ca atare ajunse în conflict cu episcopul Nepos din Arsinoe, care era căpitenia hiliaştilor din Egipt. Dionisiu scrise împotriva lui Nepos o scriere întitulată περὶ ἐπαγγελιῶν (despre făgăduinţi). In discuțiunile, pe cari le avu cu hiliaştii, Dionisiu îşi exprimă însă oarecare îndoieli cu privire la autenticitatea apocalipsei. După mărturia lui Eusebie (hisi. eccl. 7, 25; Migne, 20, 696 ss.) el să fi zis, că „unit dintre înaintaşii săi au declarat aceasta carte neautentică şi vrednică de lepădat, combătându-o capitol după capitol şi arătând că n'ar avea nici un înțeles şi că suprascrierea

ei ar fi falşă. Autorul ei nu ar fi fost bărbat sfânt şi dreptcredincios, ci Cerint, înfiinţătorul sectei eretice care îi poartă numele. Acesta ar fi vroit ca să-şi introducă aberaţiunile sale sub un nume mai vrednic de crezare. Dară cât îl priveşte pre dânsul Dionisiu declară în acelaşi loc, că nu s'a încumătat ca să lepede cartea aceasta, pentrucă mulţi fraţi ţin foarte mult la ea. Dânsul dacă şi nu înţelege toate, totuşi are sentimentul, că cele ce se cuprind în această carte au un înţeles adânc şi minunat. Deaceea el nu respinge ceea ce n'a înţeles, ci o admiră mai vârtos, deşi n'a pătruns înţelesul ei". El declară, că nici nu neagă, că această scriere este scrisă de un Ioan, după cum ni se spune în textul ei, ci trebue să admită că este scrierea unui bărbat sfânt şi inspirat de Dumnezeu. Totuşi nu cu drag ar admite, că acest Ioan este apostolul Ioan, fiiul lui Zebedeiu, care este autorul evangeliei după Ioan şi al epistolei catolice, pentrucă din felul vorbirii şi al expunerii în evangelie pe de o parte şi în apocalipsă pe de altă parte dânsul trebue mai vârtos să încheie, că autorul lor nu este acelaşi. Evangelistul nu-şi spune nicicând numele şi nici nu se dă de cunoscut nici în evangelie şi nici în epistolă. Dară cel ce a scris apocalipsa îşi spune numele îndată la început. Dară nici în aşazisele a doua şi a treia epistolă a lui Ioan, deşi sunt foarte mici, numele lui Ioan nu stă în fruntea lor, ci autorul fără a se numi pre sine pe nume scrie „presbiterul", pecând autorul apocalipsei socotia chiar că nici nu ajunge a se numi pe nume numai o unică dată, ci în repetate rânduri el ne spune: „Eu Ioan, fratele şi soţul vostru în năcazuri, în împărăţia şi răbdarea lui Iisus, eram pe insula care se numeşte Patmos, pentru cuvântul lui Dumnezeu şi al mărturiei lui Iisus (Apoc. 1, 9)". Şi la sfârşitul descoperirii el ne spune din nou: „Fericit este cel care păstrează cuvintele descoperirii (profeţiei) acestei cărţi şi eu sunt Ioan, care am auzit şi am văzut acestea (Apoc. 22, 7. 8)". Că Ioan a fost de fapt autorul acestei scrieri, trebue să-i credem. Dară care Ioan a fost acesta, nu este sigur. Căci el nu ne spune nici că este învăţăcelul, pe care

l-a iubit Domnul, nici că este fratele lui Iacob. Numai fratele şi soţul nostru se numeşte el... După socotința mea, continuă apoi Dionisiu a zice, mulţi au purtat acelaşi nume ca al apostolului Ioan, pentrucă din iubire faţă de el, din admirație şi zăl şi dorinţa de a fi asemenea lui iubiţi de Domnul mulţi au acceptat acelaşi nume, precum sunt şi mulţi Paul şi Petru între copiii credincioşilor. In Fapt. Apost. este un Ioan cu conumele de Marcu. N'aşi putea spune, zice Dionisiu, dacă acest Ioan nu a compus apocalipsa, pentrucă nu avem indicii că el ar fi venit în Asia... Eu socot mai vârtos, că alt Ioan a scris'o ş. a. unul dintre cei din Asia, pentrucă în Efes se zice că s'au aflat două morminte, fiecare cu numele: mormântul lui Ioan". In cele ce mai urmează Dionisiu relevează apoi părțile asămănătoare dintre evangelia şi epistolele lui Ioan pentru a ajunge din nou la concluziunea că apocalipsa este deosebită şi stă departe de ele.

Din cele expuse rezultă aşadară: 1. Atitudinea lui Dionisiu din Alexandria faţă de hiliastul Nepos îi dicta, ca să caute toate chipurile şi mijloacele posibile, ca să detragă apocalipsei autoritatea unei scrieri apostolice; 2. Aceasta crede că o poate face cu atât mai vârtos, cu cât ştie că n'au lipsit nici până atunci bărbați de aceia, cari au susţinut, că apocalipsa ar fi opera ereticului Cerint; 3. Dionisiu dreptcă nu merge atât de departe, ci crede că autorul ei este încă tot un bărbat sfânt şi inspirat de Dumnezeu, dară nu este apostolul Ioan, ci alt bărbat creştin cu numele Ioan; 4. „Presbiterul", autorul epistolelor mai mici ale lui Ioan, este apostolul Ioan; 5. Autorul apocalipsei este diferit de acesta ş. a. unul dintre creştinii din Asia, care a purtat deasemenea numele de Ioan. Mai de aproape însă nu-l poate caracteriza.

Argumentele, pe cari Dionisiu îşi întemeiază părerea sa aceasta, sunt însă lipsite de putere doveditoare, pentrucă înainte de toate nu este adevărat, că autorul evangeliei şi al epistolei prime nu s'ar da pre sine nicicând de cunoscut, cine este, ci dimpotrivă adevărat este, că dacă şi el nu se numeşte pre sine nicicând pe nume, totuşi

din indiciile indirecte, care se dau, rezultă cu toată claritatea, că autorul lor poate fi numai apostolul Ioan. Diferenţele de limbă şi terminologie sunt deplin justificate odată prin faptul, că apocalipsa este scrisă câțiva ani mai înainte de evangelia şi epistola sa, ş. a. într'un timp când apostolul încă nu cunoştea atât de bine în graiu şi în scris limba greacă, iară altă dată prin faptul, că apocalipsa cuprinde alte chestiuni decât evangelia și epistolele sale şi deaceea era şi inevitabil ca apocalipsa să aibă o altă terminologie decât evangelia şi epistolele lui Ioan. Dacă Dionisiu în linia a doua s'a lovit de faptul, că Ioan îşi pune numele său în fruntea apocalipsei, noi trebue să spunem, că el uită, că caracterul profetic al acestei scrieri reclama deadreptul, ca cel care o scrie, să intervină la fel ca şi profeţii T. V. cu întreaga sa personalitate pentru adeveritatea celor ce scrie şi în consecinţă să-şi pună numele său şi în fruntea și tot aşa și la capătul scrierii sale, la locul unde îndeamnă pre cetitori ca să dea deosebită atenţie descoperirii, pe care li-o face.

Hiliasmul nu dispăruse nici pe la începutul sec. 4, ci continua a se răspândi printre massele mari ale poporului creştin, lipsit de o educaţie mai serioasă teologică. Hiliaştii îşi băzau teoria lor despre înfiinţarea unei împărăţii de 1000 de ani pe apocalipsă. Cum istoriograful *Eusebie din Cezarea* († c. 340) era un hotărît adversar al hiliasmului, el pentru persoana sa cu drag ar fi declarat apocalipsa carte neautentică şi apocrifă. Pe aceasta cale încercase acum Dionisiu din Alexandria ca să detragă apocalipsei autoritatea apostolică declarându-o opera nu a apostolului şi presbiterului Ioan, ci a altui Ioan. Dară el nu dovedise cu nimic din literatura veche bisericească, că pe timpurile apostolului Ioan ar fi existat în provincia Asia de fapt şi un alt Ioan, care ar fi scris apocalipsa. El amintise numai de legenda, că în Efes ar există două morminte ale lui Ioan, ceea ce ar face probabilă părerea că acolo ar fi trăit cândva două persoane cu numele Ioan. Eusebie la rândul său cercetează însă întreaga literatura mai veche biseri-

cească şi află, că încă Papia în întroducerea cărţii sale, care poartă titlul de κυριακῶν λογίων ἐξήγησις, ar fi vorbit despre existenţa duor persoane creştine cu numele Ioan, unul apostolul şi celalalt presbiterul Ioan. El argumentează deci astfel: devremece Papia face menţiune în aceeaşi legătură de idei odată despre apostolul Ioan, iară altădată despre presbiterul Ioan, ar fi clar, că au existat două persoane cu numele Ioan. Şi întru sprijinul acestei conclusiuni înduce şi el legenda despre existenţa duor morminte ale lui Ioan în Efes.

Noi am arătat însă în cele de mai sus ş. a. acolo, unde am vorbit pe larg despre Papia, că locul menţionat din prologul scrierii lui Papia nu admite interpretarea, pe care Eusebie crede, că ar putea să i-o dea. Papia nu face acolo deosebire între apostolul Ioan şi presbiterul Ioan, ci apostolul Ioan este mai vârtos identic cu presbiterul Ioan. Interpretarea lui Eusebie este aşadară falsă, dară în acelaşi timp şi tendenţioasă, întrucât şi el ca şi la timpul său Dionisiu din Alexandria din cauza hiliasmului caută ca să detragă apocalipsei autoritatea apostolică. Dară părerea lui Eusebie nu se acopere acum pe deplin nici cu părerea de odinioară a lui Dionisiu din Alexandria. Acesta susţinuse, că apostolul Ioan a scris şi epistolele mai mici, care i-se atribue lui şi în cari el se numeşte pre sine „presbiterul.“ Vra să zică după socotinţa lui Dionisiu din Alexandria apostolul Ioan este identic cu presbiterul Ioan. Iară apocalipsa, zicea el, este scrisă de alt Ioan care este deosebit de apostolul şi presbiterul Ioan. Aşa Dionisiu din Alexandria. Eusebie din Cesarea însă face acum, interpretând greşit locul lui Papia, deosebire între apostolul Ioan şi între presbiterul Ioan şi susţine că acest din urmă ar fi scris apocalipsa. Dară Eusebie nici nu este consecvent, pentrucă altă dată susţine şi el, că apocalipsa este scrisă de apostolul Ioan ca şi evangelia şi epistolele care îi poartă numele. Vezi 3, 24 şi 25, unde Eusebie numără la scrierile cele autentice ale T. N. pelângă evangelia lui Ioan şi epistolele lui încă şi apocalipsa, dreptcă nu fără de a aminti, că unii o leapădă.

Cât priveşte intrepretarea, pe care încă Dionisiu din Alexandria o dădea legendei despre cele două morminte zise ale lui Ioan din Efes, interpretare, pe care o adoptă şi Eusebie din Cesarea în înţelesul, că unul din ele ar fi al apostolului Ioan, iară celalalt al presbiterului Ioan, trebue să relevez, că nici ea nu este cea singură posibilă, pentrucă se prea poate, că în cursul vremurilor de până atunci nu se mai ştiea pozitiv locul, unde a fost înmormântat apostolul Ioan. Unii arătau un mormânt, alţii altul. Aşa că nici de aici nu rezultă numai decât, că în Efes ar fi trăit cam pe aceeaşi vreme pe lângă apostolul Ioan încă şi altă persoană creştină cu numele Ioan.

In fine ţin să mai relevez, că Eusebie nu este consecvent nici în ce priveşte apreciarea lui Papia. In istoria sa bisericească (3,39) trecând preste cuvintele lui Irineu, care spunea că „Papia a fost un învăţăcel al lui Ioan (apostolul)“, Eusebie contestă faptul acesta şi zice, că Papia n'ar fi fost un învăţăcel al apostolului Ioan, ci al presbiterului Ioan, pecând în Cronica sa, la anul dela Abraam 2115, Eusebie îl număra pre Papia la învăţăceii apostolului Ioan.

Dealtcum însă nici Eusebie nu ne ştie istorisi absolut nimic despre persoana presbiterului Ioan, pe care a construit-o în mod atât de artificial.

Eroarea lui Eusebie din Cesarea trece şi în scrierile lui *Ieronim*, care deapănă firul mai departe şi, făcându-şi combinaţiunile sale, ne spune în scrierea sa de viris illustr. c. 9 cu privire la apostolul şi presbiterul Ioan, că apostolul Ioan a scris evangelia, prima sa epistolă şi apocalipsa, dară despre cele 2 epistole mai mici care i-se atribue lui, adecă 2 şi 3 Ioan, ne comunică următoarele: „Ele se zic că sunt ale presbiterului Ioan, al cărui al doile mormânt se arată încă şi astăzi în Efes, deşi unii socotesc că ar fi două amintiri (diferite) despre acelaşi evangelist Ioan (Ioannis presbyteri asseruntur, cuius et hodie alterum sepulcrum apud Ephesum

ostenditur, etsi nonnulli putant duas memorias eiusdem Ioannis evangelistae esse)“ [1]).

Autoritatea mare, de care s'au bucurat în biserica creştină scrierile lui Eusebie din Cesarea şi ale lui Ieronim, a făcut, că din timpurile acelea şi până în ziua de azi n'au mai încetat discuţiunile pe tema, dacă pe lângă apostolul Ioan a existat şi un presbiter Ioan, care ar fi fost diferit de acesta, sau ba.

De fapt cercetările noastre asupra acestui punct băzate pe tradiţia celor trei secoli dintăi ai bisericii creştine, au arătat, că un presbiter Ioan, care ar fi fost diferit de apostolul Ioan, n'a existat decât numai mai întăiu în concepţia lui Eusebie din Cesarea.

Presbiterul Ioan este aşadară nu diferit, ci identic cu apostolul Ioan.

Bucuria Invierii

De 19 veacuri creştinismul prăznueşte ori, mai bine zis, s'a obişnuit s'o prăznuiască cu-o aşa de felurită bucurie generală, marea *realitate* istorică, a Invierii, care nu sufere tăgada nici unei obiecţiuni de necredinţă, fiindcă are pe partea sa toate mărturiile şi atribuţiile adevărului şi faptului istoric, nediscutabil ca şi-o regulă matematică în funcţiunea sa — şi limpede şi clar ca lumina soarelui în strălucirea sa!

Mintea, biata neodihnită şi tumultoasă minte omenească căutătoare de realităţi, în chip constringent se apleacă să-l verifice şi să-l primească acest adevăr zguduitor, pe care Maria din Magdala îl vestià ucenicilor, — *nu* din scrutare, care oboseşte, *ci* din bucuria crescută din dragoste şi lacrimi care încălzeşte şi renaşte —, cu o extaziată fericire, simplu, cu amploare, şi aşa de vibrant când le spunea că: „A *văzut* pe Domnul“ . . .

Intr'adevăr ea, biata femee, se rupe, se frânge şi plânge că'n acea *mântuitoare* dimineaţă din întâia zi a

---

[1]) Cf. şi *Ieronim*, De vir. ill., c.69, unde vorbeşte despre Papia, episcopul Ierapolei.

săptămânii, n'a găsit pe Domnul ei, pe Mântuitorul ei, căruia voià să-l slujească *şi* în adormire . . .

Câtă grijă, câte lacrimi, cât devotament! . . . toate răsplătite cu *vederea* Domnului ei!

„Şi alţii bătătoresc cărarea şi împrejurul mormântului, şi Petru, şi Ioan, — dar *numai* ea singură prinde aici rădăcini, caută, se zbuciumă . . .“

Această frângere, această adâncire de simţire: izvor perpetuu de renaştere *pentru* şi suire *la* Christos; această însufleţire, această sacrificare pentru Domnul ne trebueşte, pentru ca să avem şi să păstrăm deapururi bucuria Invierii, bucuria Mariei, carea întâia a văzut pe Domnul! . . . Căci de *reala* bucurie a Invierii avem atâta arzătoare lipsă, în toate făptuirile zilelor noastre! A o aveà înseamnă a simţi în tine puterea creatoare a vieţii din lăuntru în Domnul, care nu este altceva decât „devotament în mic de fiece clipă, şi preţioasă salbă a măruntelor serviri de demineaţa şi până în amurgul fiecărei zile“. Absenţa ei ne deprimează şi ne face insenzibili pentru păsurile semenilor răsăriţi în cale . . . seninul ei ne moare pe fruntşi şi pe feţe . . . iar tremurul ei divin din voce şi din graiu ni-se preschimbă în melodia difuză a viorilor destrunite şi îndelung uitate . . .

Aminte să ne fie! „Greul, sarcina cea mai ponderoasă a vieţii, mână iubită de frate ne-o'ncarcă pe umeri! . . .“ Cum vom purta-o de nu ne vom îmbrăcà cu-a Invierii bucurie? „De vom avea-o, n'o vom simţi sarcina ce ni se pune; dar vai nouă şi altora de nu vom avea-o! . . .' Lumea ne va fi nesuferită şi în fiecare om vom vedeà un duşman!“

Evangelia Domnului — din noaptea Betleemului şi până la după amiaza Golgotei —, *învingerea, sacrificarea noastră* ne-o cere, ca să ajungem la biruitoarea bucurie a mormântului deschis şi gol . . .

Deci, *prin sacrificiu* la bucurie!

„Ideea însăş a nemuririi la ce bun ne este, dacă ne-o înghite teama şi întunerecul mormântului? De ce dorul după nemurire, dacă cununile ei ni se vestejesc pe coşciuguri, şi vălul ei de nuntă ni se preface în alb şi

trist giulgiu de îngropare ?. . .“ Noi vrem realitatea ei *şi* după trup, ca şi a Domnului *trupească* înviere ! „Noi nu tânjim după visul şi himera abstracţiunii, nici după simboluri, ci ne topim după reala nemurire a vieţii *individuale* şi eterne pe care ne-a adus-o şi ne-a arătat-o Christos prin a Sa mărită Înviere. Această Inviere *după trup* a cutremurat şi a zguduit lumea, şi a adus — *primăvară !* Există o mare renaştere: primăvara aceea în care înfloreşte cu veşnice luciri diamantate bucuria Învierii lui Christos“, bucuria Mariei din Magdala cu care vesteşte lumii fericita ei cântare că: „ A văzut pe Domnul !“

După această bucurie să alergăm şi să ne rupem !

Prin sacrificarea păcatelor noastre şi noi, zilnic, ar trebui să *vedem* pe Domnul şi să ne bucurăm precum L-au *văzut* şi s'au bucurat, începând dela Maria şi sânţii apostoli, toţi întemeietorii şi martirii creştinismului prin dragostea şi stropii sângelui lor întru lăţirea împărăţiei Sale pe pământ . . .

Nu ştim dacă şi bucuria noastră cea de acum cu care ne *obicinuim* să sărbăm Invierea Domnului, rodeşte din aceeaş jertfă a acestor binecuvântaţi eroi ai creştinismului celui dintâiu ?!

Termometrul scăzut în frig aspru al vieţii de din lăuntrul nostru, ce *numai* vrea să se numească creştin, pare-ni-se că, în imensa majoritate a cazurilor, ne vorbeşte, — suspinând o spunem —, de o altă bucurie . . . de o bucurie *din afară*, cea a cărnii, cu care vrem şi ne place să ne amăgim, bucuria simţurilor pământeşti cuprinse în atâtea trecătoare mulţumiri de clipe . . .

Vai, bucuria nebuneştilor risipe şi luxuri ale bogătaşilor leneşi până la putrezire ; bucuria mâncărilor şi beuturilor mai multe şi neobişnuite, de sărbători, ca şi bucuria, poate, a hainelor noui şi a casei din nou văruite şi a curţii şi bătăturii mai măturate, cu soarele călduţ, blând şi înverzitor de grădiniţe şi câmpii în plin prag de primăvară — vai, aceste bucurii nu ajung ! Insuficienţa şi neputinţa lor strigă până la asurzire ! Cu această tihnă a pământului din nou pironim, răstignim şi iarăşi răstignim !..

Dar din bucuria din afară e vieții, tocmai fiindcă în ceasuri de sărbători ne pare bine că trăim și *ne-ajutat* bunul Dumnezeu *să ajungem* și Invierea acestui an, poate, și în chip pedagogic și necesitător — dacă mai este în noi o fărimiță de cinste creștinească —, trebue să răsară *bucuria sacrificiului,* adevărata bucurie, ce se leagă de Înviere, ca să putem cântà fără grijă și teamă mângâitorul stih al cântării bisericești că:

„Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul, ca să ne *bucurăm* și să ne veselim întrânsa!“

V. Loichița

Predică pentru Duminica lăsatului de carne

„Veniți binecuvântații Părintelui Meu, moșteniți împărăția, care este gătită vouă dela întemeierea lumii“ Mt. XXV, 34.

Iubiți Creștini,

Este grozav de dureros când vedem, cât de încet pătrund ideile creştine în sufletul oamenilor.

Aproape deja de 2000 de ani Sf. evangelie propovăduește oamenilor învățăturile lui Hristos. Și noi știm că evangelia este legea, că evangelia este îndreptarul și povățuitoarea vieţuirii noastre creştine; noi știm adecă, că viața noastră ar trebui să-o întocmim după învățăturile și exemplele date de către Sf. evangelie. Dar, dacă ne întrebăm, oare trăim noi după cum ne învață Sf. evangelie? Cu rușine și cu durere în suflet trebuie să mărturisim, că mulți, poate cei mai mulți creștini, sunt departe de această.

Maica noastră biserică însă, ca și mama cea bună, care e îngrijită de soarta copilului ei, veghează și mereu îndeamnă pe fiii ei, la credință și la împlinirea poroncilor bisericești, pentru ca astfel ei să câștige fericirea cea veșnică.

Dreptaceea în fiecare an, de Duminica lăsatului de carne, se citește sf. evangelie pe care ați auzit-o astăzi, evangelia județului ultim. Și aceasta evangelie este în fiecare an tot o nouă admoniere pentru aceia, care vreau să înțeleagă că în fine totuși ar fi timpul suprem de a ne deschide ușile zăvorite ale sufletului nostru, pentru primirea lui Hristos, căci Hristos stă la ușă și bate cerând, ca să I-o deschidem.

Iubiţi Creştini ! Domnul nostru Isus Hristos nu ne-ar fi putut învăţa, şi nu ne-ar fi putut arăta mai bine şi mai lămurit, cum Să-l primim în sufletele noastre, decât prin înfăţoşarea icoanei pătrunzătoare a infricoşatului judeţ, a judecăţii celei mai de pe urmă, de care nu poate scăpa nici un muritor.

Este dovedit, că nimic nu face inima omului mai moale, că inima omului nu-o poate îndemna la căinţă şi îndreptare nimic mai mult, decât gândul la sfârşitul celor pământeşti : zic, nimic în lume nu ne poate muia inimele mai mult decât gândul la moarte, decât dacă ne gândim că aici petrecem numai ca nişte călători, şi că va veni ceasul când cu toţii pe rând trebuie să părăsim această vale a plângerii. Gândul la moarte trebuie să-l sguduie pe oricine, şi cu atât mai mult când sf. evangelie de astăzi ne zugrăveşte în mod viu, chiar judecata care ne aşteaptă după moarte.

Din istorie ne este cunoscut, cum un călugăr, numit Metodiu, care, pentru a boteza pe păgâni, purta cu sine o icoană a judeţului celui înfricoşat, şi tălcuind păgânilor cele zugrăvite pe icoană, ei să împleau de groază şi de spaimă, şi pe rând se încreştineau.

Noi nu mai avem nevoie astăzi de încreştinare, *dar noi avem nevoie de reîncreştinare şi de îndreptare*, şi vedem că biserica cu sf. evangelie de astăzi ne îndeamnă la aceasta. Biserica ne îndeamnă de a ne ridica gândul la veşnicie, pentru ca înainte de a ajunge acolo, să avem vreme de a ne îndrepta şi de a ne pregăti pentru aceasta.

Sântem pe la finea căşlegilor, suntem aproape de sfârşitul acelui timp, când inima omului, în deosebi a celui tînăr, este dedată mai mult la veseliile şi plăcerile lumeşti. Astăzi, când ne mai desparte numai o săptămână de timpul de căinţă a postului mare, biserica ne aduce aminte şi ne îndeamnă, să nu uităm de ceasul morţii, să nu uităm de judecată şi să nu uităm de veşnicie ! Dacă în timpul căşlegilor am grijit mai mult de plăcerile noastre lumeşti, atunci de pe acum să ne pregătim ca cel puţin în timpul postului mare să grijim de sufletele noastre. De sufletul nostrul grijim cu rugăciune cu post şi cu căinţă adevărată, dar ca să căştigăm şi viaţa cea veşnică, Domnul ne îndeamnă în evangelia de astăzi la fapte de milostenie. Căci nu alta ceva vrea să zică, când spune : „De-am fost flămând şi Mi-aţi dat să mânânc, de-am fost însătat şi Mi-aţi dat să beau, de-am fost străin şi M'aţi primit, de-am fost gol şi M'aţi îmbrăcat, de-am fost bolnav şi M'aţi cercetat,

de-am fost în temniţă şi aţi venit la Mine, . . . moştenitori ai împărăţiei care este gătită vouă dela întemeiarea lumii, vă veţi face". (Mt. XXV, 34—36) Iară de nu aţi făcut aceasta, veţi ajunge acolo unde este focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui.

Dar Domnul în viaţa sa pământească' prin viu exemplu a dat pildă oamenilor, cum să facă faptele milosteniei. Pe cei săraci i-a mângăiat şi i-a miluit, durerile celor bolnavi le-a alinat, suferinţele schiopilor şi ale orbilor L-au înduioşat chiar până la lacrimi, şi din cauza aceasta Domnul a cerut şi cere, ca şi acela ce-i poartă numele Lui şi care este după asămănarea lui Dumnezeu, adecă creştinul, să facă aşişderea numai fapte bune aproapelui său. Deci dacă Isus l-a mângăiat pe cel sărac şi suferind, tu creştine să-l alungi? Nici odată. Cel bogat, cel cu masa plină, se cuvine ca să dea şi celuia care moare de foame, iară cel sănătos să-se gândească la această comoară nepreţuită, şi să nu uite de acela de pe patul de boală. Creştinul adevărat trebuie să sprijinească pe orice văduvă şi pe orice orfani rămaşi fără ajutor. Căci zice Mântuitorul mai departe în evangelia de astăzi: „Intrucât aţi făcut unuia dintr'aceşti fraţi ai mei prea mici, Mie aţi făcut". (Mt. XXV, 40).

Iată deci cum îl primim pe Domnul în sufletele noastre!

Să ne ridicăm gândurile noastre la ceasul cel din urmă, şi să nu uităm că nu-i deajuns să ne ferim de păcat, ci pe lângă aceasta noi trebuie să facem şi fapte de milostenie. Ori de câte ori îi miluim pe cei săraci, ori de câte ori ne îndurăm de cei asupriţi şi de cei ce se află în necazuri, şi ori de câte ori îi mângăiem pe cei ce zac în boale grele, şi ori de câte ori le aruncăm celor flămânzi o bucată de pâne, tot de atâtea ori îl primim pe Hristos în sufletul nostru!

Să căutăm aşa dară ca prin milă bogată faţă de cei năcăjiţi, să ne căştigăm răsplată însutită, pentru ca la judeţul cel înfricoşat, când morţii vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu, să ne putem face părtaşi de judecata cea dreaptă a Mântuitorului, care cu mărire va veni şi va despărţi pe oameni pe unul de altul, precum desparte păstorul oile de capre, şi ne va zice şi nouă: „Veniţi binecuvântaţii Părintelui Meu, de moşteniţi împărăţia, care vă este gătită dela întemeierea lumii" pentru viaţa cea veşnică . . . Amin.

Preot **Dr. P. Procopovici**

Cuvânt

rostit în 26 Martie 1926 la înmormântarea protopresviterului judeţean şi parohului de Rădăuţi Dimitrie Cărbune.

Jalnicilor ascultători,

La durerea nespusă, de care sunt cuprinşi familia scumpului defunct şi poporul credincios din văduvita parohie a Rădăuţilor, se asociază cu adânc regret şi preoţimea ortodoxă-română nu numai din Protopresviteria Rădăuţilor, ci din întreaga Arhidieceză a Bucovinei, deoarece în adormitul în Domnul care a fost protopopul judeţean şi parohul de Rădăuţi Dimitrie Cărbune, am pierdut un *preot* vrednic în via Domnului, un *bărbat* luminat de o înţelepciune sclipitoare şi un *prepozit* stăpânit de cea mai largă concepţie de dragoste frăţească.

In sfera activităţii pastorale răposatul în Domnul s'a distins prin temeinică cunoştinţă teologică şi prudenţă pastorală de o perspicacitate irezistibilă.

Oriunde a reprezentat oficiul preoţesc, a făcut numai cinste stării căreia aparţinea şi a scăpărat cu intenzitate aureola Bisericii în mijlocul indiferentismului de după răsboiu al societăţii noastre omeneşti. Nu voiu aminti nenumăratele proiecţiuni luminoase emise de răposatul la diferite congrese, adunări şi şedinţe unde se discuta soluţionarea unor chestiuni cari se impuneau la ordinea zilei de cerinţele vremii, ci voiu evoca numai tabloul frumos, rămas viu în amintirea tuturor participanţilor, pe care l-a zugrăvit pe feţele celor prezenţi frumoasa şi inimoasa cuvântare, precum şi radioasa înfăţişare cu care răposatul a rugat pe M. M. L. L. Regele şi Regina tuturor Românilor cu ocazia vizitării oraşului Rădăuţi, ca să între în biserica înăintaşului lor Voevod Bogdan cel Bătrân, pe care avea onoarea s'o reprezinte. Ţăran şi intelectual am simţit atunci ce înseamnă un preot vrednic de chemarea sa.

De înţelepciunea răposatului ne vorbesc faptele binecuvântate prin care a înţeles în decursul invaziunilor ruse din timpul răsboiului mondial să ocrotească populaţia oraşului şi averea Fondului bisericesc ort. român din oraşul şi judeţul Rădăuţi, precum şi să găsească mijloace pentru ajutorarea săracilor, văduvelor şi orfanilor în cursul şi imediat după răsboiu.

Pe terenul administrativ bisericesc răposatul şi-a câştigat ca protopop judeţean simpatiile fraţilor preoţi, căci atât în momente senine cât şi în clipe întunecoase a căutat să-i îndrumeze pe calea idealului nu prin ascuţişul necruţător al literii legii, ci prin blândeţa împăciuitoare a spiritului creştin.

Deaceea preoţimea prin glasul autorizat al Asociaţiei clerului ort. român din Bucovina plânge în răposatul pe un frate vrednic şi un bărbat de înaltă valoare intelectuală şi morală.

Făcând aceste observări mărginale la bogata activitate a răposatului, acesta mă obligă să fiu interpretul sentimentelor sale celor mai gingaşe în aceste clipe dureroase ale despărţirii din viaţa aceasta, în care a fost întimpinat de raze senine, dară şi de atâta răutate.

Răposatul se adresează mai întăiu întristatei sale soţii cu cuvintele: Rămas bun, scumpa mea soţie! Iţi mulţumesc pentru iubirea, bunăvoinţa, îndelungă răbdarea şi îngrijirea plină de abnegaţie de care m'ai învrednicit în decursul fericitei noastre căsătorii şi mai ales în decursul boalei mele insuportabile. Iartă-mă pentru cruda supărare pe care Ţi-a cauzat-o sfârşitul meu fatal şi prea timpuriu. Roagă-Te pentru mine şi Dumnezeu să Te întărească!

Rămas bun şi vouă, iubiţii mei copii! Dacă destinul nu mi-a îngăduit să Vă aprovizionez cu toate armele necesare pentru lupta în viaţă, rugaţi-vă lui D-zeu, ca atotbunătatea Lui să vă ajute şi călăuzească pe calea cea dreaptă a vieţii. Rugaţi-vă şi voi pentru odihna truditului suflet al tatălui vostru!

Rămas bun şi Vouă, iubiţi socri, frate şi cumnaţi! Vă mulţumesc pentru binele şi grija ce mi-aţi arătat în viaţă. Dacă V'am supărat prin trecerea mea bruscă din viaţa aceasta, iertaţi-mi şi Vă rugaţi pentru mine!

Totaşa mulţumesc şi Vouă, cinstiţi conlocuitori ai acestui oraş şi tuturora cari aţi binevoit a onora plecarea mea din lumea aceasta.

Rămas bun zice, în fine, şi vouă, copaci îndureraţi, şi ţie, boschet tăinuit, din această grădină de repaus veşnic. In umbra şi sub scutul vostru, petrecând pe atâţia fraţi creştini la odihna de veci, adeseori am rostit cuvinte de duioşie şi dulce mângâiere. Deacuma nu veţi mai prinde ecoul duios al cuvintelor mele, căci crudul destin mi-a amuţit mult îndureratul meu glas. Faceţi, ca

frunzele voastre să descarce pe aripele vântului freamătul mângâierilor ce le-am rostit cu atâta dragoste pentru alinarea altora, ca înălţându-se la tronul Dumnezeirii să-mi câştige la Părintele ceresc îndurare pentru uşurarea zdrobitului meu suflet.

Şi acuma plecând în calea veşniciei, primeşte, iubite frate în Domnul, o lacrimă de durere pe care preoţimea o varsă pe sicriul Tău ca simbol al dragostei şi recunoştinţei ce-Ţi păstrează. Fie-Ţi ţărâna uşoară şi memoria eternă! Amin.

I. Puiul

Anul XXXVII, No. 5—7 Maiu—Iulie 1926

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loichiță și Dr. Domițian Spânu

---

SUMARUL:

	Pag.
R. Cândea † Mitropolitul Vladimir	107
Funerariile I. P. S. Mitropolit Vladimir de Repta	110

CERNĂUȚI, 1926
Editura Facultății de Teologie

8147

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

† MITROPOLITUL VLADIMIR REPTA

ANUL XXXVII MAI—IULIE 1926 No. 5—7

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

† Mitropolitul Vladimir

In ziua de 24 Aprilie a. c. înainte de amiazi s'a stâns lin I. P. Sf. Sa Mitropolitul Vladimir Repta. Inalt Prea Sfinţia Sa a trecut la cele eterne în vârsta frumoasă de 85 ani după o boală foarte îndelungată, care i-a făcut de mult cu neputinţă să-şi îndeplinească datoria de arhipăstor.

Vasile, apoi Vladimir Repta, vlăstar de răzeşi desnaționalizaţi a fost ca şi predestinat pentru învăţământul superior. Om blând, blajin, fire meditativă, meticuloasă în cercetările sale ştiinţifice, şi-a început cariera ca profesor de Testamentul Nou la Institutul teologic din Cernăuţi, predecesorul Facultăţii de Teologie, încă în anul 1873. Studiile pe care le făcuse la Cernăuți, Viena, Bonn, München şi Zürich îl calificau pe Repta în chip deosebit chiar pentru această atât de importantă catedră teologică. Mai bine de două decenii Vladimir Repta a propovăduit dela înălţimea catedrei universitare adevărurile învăţăturii creştine, le-a fundamentat psihologiceşte, le-a verificat în legătură cu studiul comparativ al religiunilor şi a fost elevilor un bun sfetnic şi pildă vie de urmat în conformitate cu magnific de simplele şi întemeiatele precepte ale marelui apostol al ginţilor, Sf. Pavel.

Insă soarta a voit ca Repta în anul 1896 să treacă din învăţământul superior în administraţia bisericească unde-l aşteptau toate onorurile la care putea râvni un muritor şi după care nu s'a dorit defunctul mitropolit. In anul 1896 vicar general, în anul 1898 episcop titular de Rădăuţi, — încercare austriacă de a îndulci nostalgia Românilor după trecutul naţional bisericesc, — în anul 1902 mitropolit al Bucovinei şi al îndepărtatei Dalmaţii — iată drumul spre ierarhie al părintelui Vladimir Repta. In toată această vreme calităţile, prin care s'a distins ca profesor universitar, le-a pus în chip strălucit în serviciul bisericii: învăţământul religios, ajutorarea săracilor, organizarea şi salarizarea clerului, repararea bisericilor, îngrijirea de epitropii şi opere de binefacere, în toate aceste domenii arhimandritul, episcopul şi apoi mitropolitul Vladimir şi-a pus tot devotamentul şi toată munca lui sinceră.

Dar liniştea senină a catedrei universitare fu pierdută odată cu trecerea în administraţia bisericească.

Mitropolitul Vladimir a fost sortit să poarte cârma bisericii în împrejurările cele mai grele şi în vremurile cele mai neliniştite pentru Românii din Bucovina. Conştiinţa datoriei, sinceritatea credinţei, meticulositatea muncii şi mai presus de toate blândeţea sufletului au fost armele nedespărţite ale Mitropolitului. Dar în vremuri tulburi şi zbuciumate, când credincioşi deosebiţi etniceşte de strămoşii noştri, sprijiniţi însă cu rafinată diplomaţie de toate guvernele de la Viena, dădeau asalturi furioase con-

tra integrității bisericii noastre strămoşești, mitropolia noastră mult încercată ar fi avut nevoie de un arhipăstor care să facă din cârjă spada înfricoşată a dreptăţii şi să fulgere cu ea pe deasupra capetelor celor răsvrătiţi. Mitropolitul Repta n'a avut firea aceasta combativă. Lui îi lipsea furtunosul avânt al lui Atanasie cel Mare, dânsul avea numai blândeţea naivă a lui Grigorie de la Nisa. In astfel de împrejurări, cu prilejul marilor întruniri de protestare şi de revendicare a drepturilor unui trecut sfânt de la 1903, 1904, 1905, 1906 şi 1912 Mitropolitul Vladimir era păstorul îndurerat că se sfâşie turma. Credincios trecutului nostru naţional a păstrat cu sfințenie — întrucât i s'a cerut dânsului, — în resemnare liniştită, caracterul istoric al biserici noastre, fără a privi la sclipirea săbiilor care se îndreptau spre noi. Bun şi iertător, ca un adevărat preot creştin, a plâns în ceasuri de durere şi i-a iertat pe toţi, într'o vreme când credincioşii români se sbuciumau să smulgă biruinţa...

Bun şi iertător, credincios datoriei sale a fost şi în 1918, când a resistat hotărît cererilor guvernului austriac de a se demite din păstorie, dar tot aşa de resemnat când spunea „fie voia împăratului!“

Biruinţa ostaşului român liberând Bucovina, a liberat și biserica și pe chiriarhul ei. Sub stăpânirea strămoşească Mitropolitul Repta se pogoară liniştit în mormânt ca unul ce mai presus de toate şi-a iubit turma fără nici o deosebire, cu sbucium sufletesc, cu resemnare, dar cu sinceritatea creştinului care iartă, iartă şi sufere...

R. Cândea

Funerariile I. P. S. Mitropolit Vladimir de Repta

După ce cu două zile înainte, Joi seara, în 22 Aprilie, se împărtăşise cu sfânta taină a maslului, iar în dimineaţa zilei următoare cu cea a sfintei euharistii, I. P. S. Mitropolit Vladimir de Repta adoarme, împăcat şi liniştit, Sâmbătă în 24 Aprilie 1926, la orele $10^1/_2$ dimineaţa, în Domnul, căruia i-a servit cu credinţă şi abnegaţiune tot timpul de pregătire şi de muncă cât i-a fost hărăzit de-alungul frumoasei sale vieţi de 85 ani.

La această ştire dureroasă I. P. S. Mitropolit Nectarie suspendă imediat, în semn de doliu, şedinţa în curs a Consiliului Eparhial, şi convoacă de urgenţă pe consilierii tuturor secţiilor, aflători în Cernăuţi într'o şedinţă plenară pentru a hotărî asupra dispoziţiunilor privitoare la funerarii.

Despre trecerea la cele eterne a Mitropolitului Vladimir se încunoştiinţează, pe cale telegrafică, Maiestatea Sa Regele Ferdinand, Sanctitatea Sa Patriarhul Miron, preşedintele Sfântului Sinod, toţi mitropoliţii şi episcopii ortodocşi din ţară, d-l ministru-preşedinte, d-nii miniştri al Cultelor şi al Domeniilor, cei 12 protopresviteri şi cei 4 egumeni din Arhidiecesa Bucovinei.

Se constituie apoi un comitet pentru îngrijirea funerariilor şi se fixează programul acestora, publicându-se următoarea înştiinţare îndoliată pentru a fi placatată şi trimisă împreună cu programul funerariilor tuturor autorităţilor şi celor interesaţi :

„Arhiepiscopul şi Mitropolitul Bucovinei Nectarie şi Consiliul eparhial aduc trista ştire, că Inalt Preasfinţia Sa Dr. Vladimir de Repta Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei î. r., decorat cu Marea Cruce a ordinelor „Steaua României“, „Coroana României“ şi „Sf. Sava“, medalia „Răsplata muncii pentru biserică“ cl. I., profesor onorar al facultăţii teologice dela Universitatea de aici, fost membru al Senatului şi al Sf. Sinod, etc. etc. etc. a adormit în Domnul în reşedinţa arhiepiscopală,

Sâmbătă în 24 Aprilie a. c. în al 85 an al vieţii şi al 28 al Arhieriei Sale.

Rămăşiţele pământene ale Inalt Preasfinţitului Adormit, aşezate în sala sinodală a reşedinţei, se vor transporta cu procesiune bisericească la biserica catedrală Luni în 26 Aprilie la orele 10 a. m., unde seara la orele 7 se va începe privigherea de noapte.

Marţi în 27 Aprilie la ora 9 dim. se va începe sf. liturgie, iară la orele 2 după amiazăzi remăşiţele Reposatului se vor conduce la cimitirul central, pentru a fi aşezate în cripta capelei Arhiereilor.

Aducând aceste la cunoştinţă, invităm cu onoare toate oficiile bisericeşti, civile şi militare, şcoalele, corporaţiunile şi societăţile, clerul şi poporul, pre amicii şi cunoscuţii Adormitului în Domnul, ca să binevoiască a lua parte la solemnităţile funebrale.

Cernăuţi, în 24 Aprilie 1926".

Iar către preoţimea arhidiecezei bucovinene se trimite într'un număr special, No. 7, Anul 1926, 24 Aprilie îndoliat, al „Foii ordonanţelor şi comunicărilor Consiliului Eparhial în afacerile Arhidiecezei Ortodoxe a Bucovinei", următoarea circulară:

„Inalt Preasfinţia Sa mult veneratul Arhiepiscop şi Mitropolit Dr. Vladimir de Repta după o boală grea şi îndelungată a adormit în Domnul astăzi, Sâmbătă, în 24 Aprilie 1926 la orele 11 a. m. în al 85 an al vieţii şi al 28 al Arhieriei Sale.

Remăşiţele pământene ale I. P. S. Repaosat, depuse în sala sinodală a Mitropoliei, se vor transporta cu procesiune solemnă Luni în 26 l. c. la orele 10 a. m. la biserica catedrală, eară de acolo se vor conduce Marţi în 27 l. c. la orele 2 d. m. la cimitirul central, pentru a fi aşezate în cripta din capela destinată pentru înmormântarea Arhiereilor.

Această tristă ştire o aducem vener. preoţimi la cunoştinţă cu invitarea, ca în ziua înmormântării să se tragă în trei rânduri clopotele la toate bisericile din Arhidieceză, apoi în Duminica proximă, în 2 Maiu a. c., după sf. liturgie să se ţină o parenesă şi să se plinească o panahidă pentru I. P. S. Repaosat, apoi prin 6 săptămâni să se facă la fiecare liturgie ectenia pentru morţi, şi numele I. P. S. Vladimir să se înscrie în dibtihul bisericesc.

Arhiepiscopul şi Mitropolitul Nectarie".

Din clerul din Cernăuţi sunt invitaţi să servească împreună cu I. P. S. Metropolit Nectarie şi P. S. Episcop Ipolit la conductul de Luni în 26 şi Marți în 27/IV preoţii şi diaconii următori:

Dr. Vasile Tarnavschi, Dimitrie Dan, George Șandru, Dr. Ipolit Tarnavschi, Emilian Vasilescu, Gavril Teleagă, Petru Popescul, Vasile Cilievici, Ioan Avram, Conte Victor Vasilco, Ierom. Ilie Vrabie, German Melinte, Nicolae Lazariuc, Alexandru Morariu, Anatorie Scurtu, Gelasie Domenti.

Protopresviterii Arhidiecezii sunt invitaţi să participe la funerarii fiecare cu câte doi preoţi şi doi mireni, iar egumenii cu câte doi călugări.

După ce corpul defunctului Mitropolit a fost îmbrăcat în ornatele arhiereşti complete, cu mitra şi cu toate insigniile, a fost aşezat pe un catafalc provizoriu în paraclisul palatului mitropolitan, unde I. P. S. Mitropolit Nectarie a slujit cea dintăiu panahidă. Aici a fost priveghiat, cu citire continuă din Psaltire şi Evanghelie, până după prânz, când a fost transportat în sala sinodală a palatului şi aşezat pe un catafalc mare îmbrăcat în catifea roşie, sub un mare şi frumos baldachin, înconjurat de verdeaţă, şi având în faţă o masă-altar cu obiectele sfinte, necesare slujbei.

Cu începere din acest moment până la transportarea defunctului la Biserica Catedrală, adecă până Luni în 26 Aprilie, s'a cetit lângă catafalc, fără întrerupere, zi şi noapte, Psaltirea, de către studenţii în teologie, şi Evanghelia, de către preoţii însărcinaţi cu aceasta, alternând la intervale numai cu panahidele săvârşite de diferiţii preoţi, cari venind să vadă pentru ultima dată şi să dea ultimul onor fostului lor arhipăstor, slujiau, aceste rugăciuni de pietate în numele lor şi al diferitelor societăți şi corporaţiuni ce se prezentau în acelaşi scop.

Indeosebi în ziua de Duminică dela orele $7^1/_2$ dimineaţa până către 11 seara a fost un adevărat pelerinaj în sala sinodală. Mii şi mii de cetăţeni, din toate păturile sociale şi din toate confesiunile, s'au perindat prin faţa sicriului înaltului defunct. Foarte numeroase

delegaţii: administrative, militare, confesionale, judecătoreşti, şcolare, culturale, sociale, caritative, o sumă de marcante persoane particulare, foşti prieteni şi admiratori ai răpăusatului, au exprimat condoleanţele lor I.P.S. Metropolit Nectarie.

Au depus coroane: M. S. Regele Ferdinand, prin delegatul d-l Colonel Zvidenec, I. P. S. Mitropolitul Nectarie, Consiliul Eparhial al Bucovinei, Ministerul Cultelor, prin d-l director general Brădişteanu, Primăria oraşului Cernăuţi, Universitatea din Cernăuţi, Facultatea de teologie din Cernăuţi, Prepoziţii Seminarului clerical din Cernăuţi, Academia Română prin delegatul ei d-l Dr. I. Nistor, fost ministru, Societatea pentru cultura şi literatura poporului Român din Bucovina, Societatea Mazililor şi Răzeşilor din Bucovina, Soldaţii Diviziei a 8-a, familia Dr. Boldur.

S'au primit şi o sumă de telegrame şi scrisori de condoleanţe, dintre cari notăm:

Telegrama Maiestăţii sale Regelui Ferdinand:

„Adânc întristat de moartea mitropolitului Vladimir exprim din toată inima Clerului bucovinean sentimentele mele de mare părere de rău de pierderea fostului lor arhipăstor şi conducător, voi păstra defunctului cea mai pioasă amintire. — *Ferdinand;*

Apoi telegramele I. P. S. S. Metropoliţi, arhiepiscopi şi episcopi:

„Cu mare părere de rău aflu că P. S. Sa Metropolitul Vladimir a încetat din viaţă, exprim profunda mea condoleanţă ca fost al lui elev şi Vă rog a mă înştiinţa când va fi înmormântarea căci ţin de a mea datorie a veni la Cernăuţi. — *Pimen Metropolitul Moldovei*“ ;

„Asociindu-ne la durerea bisericei bucovinene prin pierderea venerabilului şi valorosului mitropolit Vladimir vă rog primiţi atât în numele meu cât şi al Mitropoliei noastre cele mai adânc simţite condoleanţe, dumnezeu să-l odihnească cu drepţii. — *Nicolae mitropolitul Ardealului*“ ;

„Având cele mai fromoase amintiri despre nobila persoană a decedatului mult regretatului mitropolit Vladimir de Repta, cu multă căldură sufletească am înălţat către începătorul păstorilor Hristos la sfânta Liturghie de Duminică 25 Aprilie rugăciune ca să-l odihnească în corturile drepţilor, iertându-i toate greşalele. — *Arhiepiscop Gurie*“ ;

„Am făcut rugăciuni ca dumnezeul nostru milostiv să aşeze sufletul vrednicului ierarh Vladimir de Repta care şi-a închinat viaţa întreagă pentru biserică şi neam în locaşurile drepţilor şi aleşilor săi.— *Episcop Ghenadie*“ ;

„Profunde regrete din partea noastră şi întregii eparhii, impiedicat de interese urgente vă rugăm să iertaţi absenţa noastră dela petrecerea la cele vecinice a ilustrului ierarh. — *Episcopul Constanţei Gherontie*“ ;

„Cu adâncă părere de rău am luat cunoştiinţă de moartea fostului mitropolit Vladimir. Dumnezeu, să-l odihnească în sfintele sale locaşuri, regret mult că nu voiu putea lua parte la înmormântare. — *Iacov*“ ;

„Deplângem moartea vrednicului mitropolit Vladimir, martirul grelelor suferinţe ale bisericii şi neamului nostru în urma răsboiului mondial şi iubitului nostru fost profesor şi vă rugăm să primiţi adânc simţitele noastre condoleanţe din partea mea şi a consistorului eparhiei, la înmormântare vom fi reprezentaţi prin deputatul nostru sinodal profesor universitar Dr. Loichiţă. — *Episcopul Iosif*“ ;

„Odihnindu-se acuma şi aflând uşurare multă blândul Mitropolit Vladimir, cântare şi rugă întonez şi eu alături de toţi fraţii ; în lăcaşul celor drepţi aşează-l pe dânsul, Doamne. — *Episcop Iustinian*“ ;

„Primiţi Vă rugăm în numele nostru şi al eparhiei Vadului sincerele noastre condoleanţe pentru trecerea din viaţă a păstorului arhiriereului şi marelui fost mitropolit şi mucenic Vladimir. — *Nicolae episcopul Clujului*“ ;

„La mormântul pildei de ierarh mitropolit Vladimir depun omagiul pietăţii noastre — *Episcop Roman*“ ;

„Fiind oprit de doctor nu voiu putea veni la Cernăuţi, vom face rugăciuni pentru odihna răpăusatului mitropolit Vladimir, Dumnezeu să-l odihnească — *Episcop Visarion*“ ;

Telegrama d-lui Ministru pentru Culte :

„Cu profund regret deplâng trecerea din viaţă a marelui ierarh Vladimir de Repta care a fost stâlp al dreptăţii şi izvor al bunătăţii în mult încercata şi azi triumfătoarea biserică a Bucovinei — *Vasile Goldiș ministru al Cultelor și Artelor*“ ;

„Vă rog să primiţi expresiunea adâncului meu regret pentru greaua pierdere încercată de ortodoxism prin încetarea din viaţă a marelui ierarh şi mitropolit Vladimir de Repta — *Comandantul corp. 4 de armată general de div. Zadic*“ ;

Telegrame ale reprezentanţilor diplomatici străini la Cernăuţi :

„Consul de la République polonaise,

Czernowitz, den 25 April 1926,

Aus Anlass des Ablebens Seiner Erzbischöflichen Gnaden, des unvergesslichen Kirchenfürsten und Metropoliten Herrn Vladimir de Repta erlaube ich mir, sowohl in meinem, als auch im Namen des Konsulates der Polnischen Republik dem Hochwürdigsten Erzbischöflichen Konsistorium das tiefste Beileid auszusprechen — *Lorenowicz*“ ;

Consulatul Austriac în Cernăuţi

„Consulatul roagă cu onoare de a bine-voi a primi condoleanțe profunde cu ocaziunea încetării din viaţă a Inalt Preasfinţitului Dr. Vladimir de Repta, Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei î. r. — Consulul : *Lippert*“ ;

Telegramele şi scrisorile *reprezentanţilor diferitelor confesiuni din Cernăuţi şi Bucovina :*

„Parohia rom. cat. Cernăuţi

Frea Sfinţia Voastră Domnule Mitropolit,

Adânc mişcaţi prin moartea Prea iubitului Mitropolit Dr. Vladimir de Repta cu onoare transmitem la mâna Prea Sfinţiei Voastre condoleanţa noastră cea mai sinceră.

Decedatul era totdeauna un binevoitor pentru toţi fără deosebire de religiune sau naţiune. De aceea cu multă durere am primit vestea despre moartea lui şi îi vom păstra lui pomenirea noastră pentru totdeauna.

Primiţi, Vă rugăm totodată stimele noastre cele mai sincere — *Monsignor Clemens Swoboda*“ ;

„Anlässlich des Hinscheidens des edlen unvergesslichen Metropoliten Exzellenz von Repta, wolle mein aufrichtiges Beileid entgegengenommen werden — *Apostolischer Administrator Steinbach*“ ;

„Esprim sincere condoleanţe la moartea distinsului metropolit — *administrator apostolic Zlepco*“ ;

„Am onoare a Vă trimite în numele meu şi al toatei parohii arm. catolice cea mai adâncă condoleanţă din causa morţii Prea Sfinţiei Sale Dr. Vladimir de Repta Metropolitul Bucovinei.

Primiţi, Vă rog Preasfinţite, asigurarea deosebitei mele stime şi consideraţiuni — *Andreas Lukasiewicz canonic arm. cat.*“ ;

„In această oră a ultimului mers al celui mai mare reprezentat al bisericii surori ortodoxe ia parte la durerea Dvoastre biserica evangelică din Bucovina şi exprimă cea mai supremă doleanţă — *Pentru Consistor decant Hargesheimer*“ ;

„Prezidiul Comunităţii Israelite
Cernăuţi, Nr. 1215/26

Inalt Prea Sfinţia Voastră,

Subsemnaţii giranţi ai comunităţii israelite Cernăuţi cu multă durere am aflat trista ştire, că Inalt Preasfinţia

Sa Dr. Vladimir de Repta, Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei a adormit în Domnul.

Marele defunct a fost un păstor sufletesc în adevăratul sens al cuvântului, un om nobil şi un prieten bun al tuturor naţiunilor şi confesiunilor.

Cu mare recunoştinţă, cu dragoste şi cu veneraţiune Evreimea oraşului Cernăuţi îşi aduce aminte de Inalt Preasfinţitul Adormit, care în zilele cele mai grele, ş. a. în timpul primei invaziuni ruseşti din anul 1914 a ajutat cu succes prin toate mijloacele întreaga populaţie din Cernăuți, neglijând personalitatea Sa.

Din aceste motive întreaga Evreime va păstra Inalt Preasfinţitului Adormit o amintire onorabilă.

Rugându-Vă să binevoiţi a incunoştiința pe onor. consiliul eparhial despre aceasta condoleanţă,

Vă salutăm respectuos în veneraţiune şi cu deosebită stimă — Giranţii Comunităţii: *Dr. Mayer-Ebner* şi *B. Flemminger*“ ;

„Dr. Abr. I. Mark
Şef-Rabin

Inalt Prea Sfinția Voastă,

Cu ocazia încetării din viață a Prea Inalt Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit, Dr. Vladimir de Repta, colegiul rabinic al comunităţii israelite Cernăuţi Vă exprimă condoleanţele cele mai sincere.

Personalitatea, calităţile intelectuale şi preoţeşti cât și cele omeneşti ale marelui defunct vor rămânea totdeauna în cea mai frumoasă amintire a rabinatului nostru.

Rugându-Vă să aduceți aceasta condoleanţă la cunoştinţa consiliului Eparhial, Vă rugăm să primiţi asigurarea stimei noaste deosebite.

Pentru rabinatul comunităţii izraelite Cernăuți
Şef-rabinul: Dr. Mark“ ;

Din telegramele *diferitelor instituțiuni şi societăţi*:

„Corpul profesoral dela Institutul teologic din Caransebeş exprimă cele mai profunde regrete pierderea marelui şi blândului ierarh. — *Direcțiunea Institutului*“ ;

„Societatea ortodoxă naţională a femeilor române vă exprimă mâhnirea sa pentru dispariţia marelui român şi neîntrecutului metropolitul Vladimir de Repta, am aflat prea târziu pentru a putea trimite o delegată. — *preşedinta societăţii ortodoxe Cantacuzino*“ ;

„Studenţii teologi din Caransebeş exprimă sincerele regrete pentru pierderea valorosului şi blândului ierarh. — *Societatea de lectură Ioan Popasu*“ ;

Din scrisorile şi telegramile *particularilor :* scrisoarea d-lui prof. univ. Kleinwächter, bătrânul coleg şi prieten al defunctului:

„*Euere Heiligkeit,*

Hochwürdigster Herr Erzbischof und Metropolit, Hochwürdigste und Hochgeehrte Herren des „Consiliul Eparhial“ !

Anlässlich des tiefbetrübenden Ablebens des unvergesslichen Erzbischofs und Metropoliten, Herrn Dr. Vladimir von Repta, bitte auch ich, die Versicherung meines innigsten Beileides entgegen zu nehmen; der nunmehr leider Verewigte ist mir seit unserer ersten Begegnung îm Jahre 1875 mit ungeheuchelter Kollegialität gegenüber getreten und hat mir diese Gesinnung kollegialer Freundschaft durch über fünfzig Jahre — der Zeit unseres gegenseitigen Verkehrs — bis an sein Lebensende bewahrt. Ich werde solange ich lebe, dieses wahrhaft edlen Menschen in Treue gedenken.

Gleichzeitig bitte ich, zu entschuldigen, dass ich an den Trauerfeierlichkeiten nicht teilgenommen habe. Bei meinem Alter (ich bin um drei Jahre älter als der Verewigte) fällt mir das Gehen schwer.

Meine Gemahlin schliesst sich der vorliegenden Beileids-Kundgebung selbstverständlich vollinhaltlich an.

Ergebenst

Dr. Friedrich von Kleinwächter Hofrat u. Univ.-Profesor“ ;

„Adânc mişcat Vă rog să primiți condoleanțele mele sincere la trecerea la cele eterne a mult regretatului mitropolit şi Arhiepiscop Vladimir. — *Alexandru Hurmuzachi*“ ;

„Reîntors din străinătate aflu de decedarea mult veneratului D-voastre antecesor a marelui mitropolit Vladimir, vă rog să primiţi, I. P. Sfinţite, precum şi întreaga biserică ortodoxă a Bucovinei, condoleanţele mele cele mai devotate. — *Max Anhauch*“ ;

Pelerinajul de Duminică s'a continuat şi Luni până la orele 10 dim. când s'a început slujba transportării rămăşiţelor pământeşti ale Metropolitului Vladimir dela palatul mitropolitan la biserica catedrală.

Incă înainte de ora amintită sala sinodală, curtea palatului şi toate străzile pe cari avea să treacă cortegiul funerar până la catedrală, erau ocupate de o imensă mulţime din oraş şi dela ţară. Pe ambele margini ale străzilor erau postate şcolile, iar două cordoane mişcătoare de soldaţi ţineau ordinea.

La ora 10 dim. s'a început celebrarea panahidei de către I. P. S. Metropolit Nectarie şi P. S. Episcop Ipolit, asistaţi de preoţii şi diaconii numiţi mai sus, de faţă fiind toate autorităţile, în frunte cu d-l Ministru Dorimedont Popovici, rectorul universităţii, decanul şi profesorii Facultăţii de Teologie, d-l general Florescu, comandantul diviziei din loc, d-l primar al Cernăuţilor R. Sbiera, reprezentanţii consulatelor străine, studenţi etc. etc.

După terminarea panahidei coşciugul a fost ridicat de şase din preoţii slujitori, îmbrăcaţi în odăjdii, şi transportat în carul funerar care aştepta în curtea palatului. Aici s'a făcut imediat prima stare, după terminarea căreia, decanul, facultăţei de teologie din Cernăuţi, d-l prof. Dr. Nicolae Cotos, înconjurat de profesorii şi studenţii facultăţii, a rostit următoarea cuvântare :

Discursul d-lui Decan N. Cotos

„I. P. S. Stăpâne,
Domnule Ministru,
Domnule General,
Indurerată asistenţă,

Facultatea de Teologie de la Universitatea din Cernăuţi, care se alăturează astăzi acestei îndurerate manifestări de doliu, a Bisericei noastre, pentru a aduce şi

ea ultimul onor înaltului defunct, jăleşte cu ocazia adormirei în Domnul a I. P. S. Arhiepiscop şi Mitropolit Dr. Vladimir de Repta, perderea nu numai a unui atât de distins actual profesor onorific al ei, ci şi a unui valoros fost profesor activ, timp de 20 de ani, a unui înțelept fost decan în patru rânduri precum şi a fostului ei protector bun şi sprijinitor darnic cam de aproape 30 ani de zile.

Fiind profesor încă din a. 1873, la Institutul teologic depe atuncia, din Cernăuţi, înaltul defunct face parte din pleiada primilor profesori ai facultăţii noastre, născută prin ridicarea numitului institut la rangul de facultate, în a. 1875, cu ocazia înfiinţării Universităţii Cernăuţene, din pleiada acelor profesori cari au pus baza şi au trasat drumul studiilor şi al ştiinţelor teologice, pe cari facultatea aceasta a clădit şi a mers şi merge, timp de jumătate de veac.

In ştiinţă a fost un scrutător ager, un lucrător temeinic şi conştiincios, în conclusiunile sale însă neautoritar, înţelegător şi pătruns de virtutea creştină a îngăduinţei înţelepte şi a modestiei apostolice, o calitate pe care a păstrat-o de altfel prin toată viaţa sa, în rezolvirea multiplelor probleme şi de ordin practic, în faţa cărora l-a pus înalta sa chemare.

Acest spirit de bunăvoinţă pentru înţelegerea sufletului omenesc, răsărită din adevărată iubire creştinească, ne dă şi explicarea faptului că încă în primul studiu ce a publicat se ocupă de „importanţa ştiinţei psihologice pentru cultivarea şi mântuirea vieţii religioase“, o chestiune care în teologia românească, pe atuncia încă nu era atinsă, şi faţă de care şi teologii occidentali erau încă scheptici şi rezervaţi, care însă astăzi s'a desvoltat în apus într'o întreagă disciplină, sub numele: *Psihologia Religiunii.*

Caracterul său blând şi bun, dar şi drept şi echitabil, i-a câştigat dela început stima şi dragostea colegilor şi a studenţilor, şi-a făcut că numai în curs de acei 20 ani Facultatea i-a oferit de 4 ori demnitatea de decan, iar Universitatea odată şi pe cea de rector.

Calităţile nobile creştineşti cari l-au distins dela început, nu l-au părăsit nici odată în viaţa-i frumoasă şi plină de muncă, şi în afară de catedră. Ca inspector şcolar s'a excelat prin conştiinţiositate şi prin punerea, susţinerea şi rezolvirea chestiunii ca învăţământul religios în toate şcolile să fie predat de preoţi, iar aceştia să fie înzestraţi cu pregătirea necesară pedagogică.

In calitate de consilier municipal toată grija lui s'a îndreptat către cei săraci şi bolnavi.

Când i s'a dat posibilitatea a înfiinţat pe spesele proprii şi instituţia de maici îngrijitoare de bolnavi, un început care în biserica noastră are mare împortanţă.

Chemat la conducerea bisericii bucovinene, în timpurile cele mai grele pe cari istoria acestei biserici le-a înregistrat cândva, a ştiut cu încrederea în pronia Dumnezeiască ce o accentua şi în chemarea sa, să conducă şi să aducă lucrurile până în pragul realizării idealului naţional aşa cum a voit Dumnezeu să le găsim şi să le rezolvim spre fericirea Bisericii şi neamului nostru.

Să-mi fie îngăduit, a observa că dacă vreodată blândeţa şi spiritul împăciuitor ale înaltului defunct, în chestia bisericească bucovineană, atât de acută pe atunci, a fost interpretate ca lipsă de energie suficientă, astăzi vedem, că această atitudine împăciuitoare *neînduplecată* a Mitropolitului Repta, în baza căreia nici la cererea destul de insistentă şi a credincioşilor români din această arhidieceză integritatea teritorială şi naţională a acestei arhidieceze a putut rămâne neatinsă, astăzi ne dăm seama că această atitudine atât de vrednică de un păstor a lui Hristos, a fost providenţială.

Aceste puţine consideraţiuni sunt departe de a evidenţia cine şi ce a fost rep. Mitropolit, dar le cred suficiente pentru moment, pentrucă el este prea cunoscut: trăesc profesori ai facultăţii şi o sumă de venerabili preoţi cari au avut fericirea să fie elevii săi, este tot clerul şi poporul credincios de astăzi cari îl ştiu, este populaţia întreagă a Bucovinei, şi cu deosebire a Cernăuţilor fără deosebire de naţionalitate şi confesiune, cari l-au cunoscut şi l-au iubit pentru alesele lui calităţi şi pentru

tot binele ce l-a făcut şi în zile bune şi cu deosebire în zile de grea cumpănă.

Nu pot găsi cuvinte de încheiere mai potrivite decât cele din Sf. Scriptură, că luptă bună s'a luptat; Legea adevărului îi era în gură; In pace şi neprihănire a umblat; Aici este răbdarea şi stăruința sfinţilor, cari păstrează poruncile lui D-zeu; Drumul l-a făcut, credinţa a păzit; *Fericiţi* morţii cari mor în Domnul — Deacum se vor *odihni* de ostenelile lor.

Pentru această *odihnească în Domnul ne rugăm* cu toţii, asigurându-l de vecinică amintire".

După d-l decan vorbeşte studentul în teologie, d-l Mitrofan Tanasiciuc, în calitate de preşedinte al societăţii studenţilor din Cernăuţi, „Academia Ortodoxă".

Discursul d-lui student Tanasiciuc

„Inalt Prea Sfinţite Stăpâne,
Domnule Ministru,
Domnule General,
Mult întristată asistenţă,

Iată ceriurile s'au deschis, raiul s'a descuiat, îngerii şi toți sfinţii imnuri de laudă şi de bucurie înalţă către atotputernicul Creator, Domnul ceriului şi al pământului, primind cu mărire şi cinste în mijlocul lor pe Inalt Prea Sfinţia Sa Părintele Arhiepiscop şi Mitropolit Vladimir, care trecând la cele eterne, părăsind cele pământeşti cele trecătoare, se înalţă către scaunul măririi divine, care i-sa păstrat drept răsplată pentru viaţa-i cu adevărat sfântă ce a dus'o în această vale a plângerii. Intreaga lume ce l-a cunoscut suspină şi plânge cu lacrimi fierbinţi de durere, toţi îl jelesc ca pe un adevărat tată, bun şi blând cum a fost. Intreaga fire se îmbracă astăzi în haină de doliu şi ca un ultim onor, ca un ultim salut, iată un soare dulce şi cald petrece rămăşiţele reci ale scumpului şi în veci neuitatului defunct.

Scump ne-a fost tuturora: Scump le-a fost celor bătrâni, scump şi iubit a fost de noi cei tineri. Deaceia

studenţii dela facultatea de Teologie din Cernăuţi grupaţi în jurul societăţii acad. „Academia Ortodoxă“, prin mine îşi iau ultimul rămas bun dela ilustrul protector al acestei societăţi, dela acela care prin 24 de ani a fost scutul, pavăza şi îngerul păzitor al „Academiei Ortodoxe“. Ne-a fost vrednic îndrumător, bun sfătuitor şi exemplu viu pe calea binelui, adevărului, pe calea dreptăţii, cinstei şi a păcii. De aceia pentru tot binele hărăzit, pentru binefacerile sale în veci neuitate, pentru învăţăturile sale adânci ce ni le-a lăsat, societatea academică a teologilor români „Academia Ortodoxă“ va păstra blândului şi paşnicului arhipăstor o scumpă şi pioasă amintire. *Fie-i amintirea în veci neştearsă“.*

După această primă stare, conductul funebral se pune în mişcare către biserica catedrală, trecând prin străzile Mitropolitul Silvestru, Universităţii, Principele Carol, Piaţa Unirii, Iancu Flondor şi Principele Carol.

Ordinea conductului este următoarea: Crucea cea mare procesională, şcoalele, începând cu elevii cei mai mici, o muzică militară urmată de o companie de onoare, praporii bisericeşti şi drapelurile corporaţiunilor participante, pe două rânduri, corurile, poporenii ortodocsi cu lumânări aprinse, pe două rânduri, preoţii slujitori pe două rânduri, cu diaconii la mijloc, imediat înaintea I. P. S. Mitropolit, cinci studenţi în teologie internişti, în haine clericale, ducând insigniile arhiepiscopeşti: cârja, crucea, engolpionul şi mitra; trei maiori ducând distincţiunile civile ale înaltului defunct: Marea Cruce a ordinilor „Steaua României“ şi „Coroana României“, „Sfântul Sava“ şi medalia „Răsplata muncei pentru biserică cl. I“; carul mortuar, de ambele părţi ale raclei câte 6 preoţi în ornate şi egumenii mănăstirilor din Arhidieceză; imediat după sicriu merg consângenii cei mai de aproape ai I. P. S. defunct, şi apoi reprezentanţii oficiali şi publicul; conductul se încheie cu altă muzică militară şi companie de onoare.

In faţa universităţii se face starea a doua. Aci se prezintă profesorii şi studenţii universităţii în frunte cu rectorul Dr. R. Cândea, care aduce înaltului defunct ultimul salut al Universităţii.

Cuvântare d-lui Rector R. Cândea:

„Inalt Prea Sfinţite Domnule
Arhiepiscop şi Mitropolit,
Domnule Ministru,
Domnule General,
Intristată adunare,

Universitatea din Cernăuţi, îndurerată şi înduioşată, se închină în faţa rămăşiţelor pământeşti ale Inalt Prea Sfinţiei Sale, Părintele Arhiepiscop şi Mitropolit Vladimr.

Aducem omagiul nostru respectuos celuia ce trei decenii a fost Mitropolitul ţării; aducem recunoştinţa noastră înduioşată aceluia ce mai mult decât două decenii a fost propovăduitor al ştiinţei teologice dela înălţimea catedrei universitare!

Vladimir Repta cu cultura sa aleasă, cu varietatea şi bogăţia cunoştinţelor sale teologice şi psihologice, cu meticulositatea sa în munca ştiinţifică, cu sinceritatea cu care propovăduia convingerile sale, cu seninătatea sufletului său de savant a fost un distins şi nepreţuit membru al Universităţii din Cernăuţi.

Graiul său potolit, firea sa blândă, meditativă, pasiunea sa pentru problemele pedagogice au făcut dintr'însul un iubit şi neuitat dascăl al studenţilor noştri dintre anii 1873 şi 1896.

Modest, dar demn în înfăţişare, profesorul Repta avea acel dar nespus de preţios de a sluji cu devotament tăcut ştiinţa ce înalţă sufletul şi oţeleşte caracterul, făcând din om acea fiinţă superioară care, plutind în sferele senine ale investigaţiilor savante, înobilează societatea căreia îi aparţine.

Neobosit în cercetările sale, pururea gata de a în deplini munca de profesor, care mândră se desfăşură în discreţie şi tăcere, Vladimir Repta a fost chemat, de la a. 1878 începând, în patru rânduri de a fi decan al facultăţii de teologie, iar în anul şcolar 1883/84 Universitatea ca omagiu l-a chemat la cea mai înaltă demnitate a sa, la aceea de rector magnific.

Creştin credincios şi harnic îndeplinitor al preceptelor canonice, soarta i-a hărăzit dela anul 1896 administrarea bisericii ca vicar general, iar din anul 1902 Vladimir Repta este numit Mitropolit al Bucovinei şi al aşa de îndepărtatei Dalmaţii. Fostul profesor dela facultatea de teologie a privit aceasta ca o chemare divină şi, mărturisind că n'a râvnit astfel de locuri înalte, odată instituit chiriarh, şi-a îndeplinit şi această sarcină mare şi grea cu devotamentul şi conştiinţa datoriei cunoscute încă din activitatea sa ca profesor. Dar, vai, liniştea senină a catedrei universitare nu s'a mai pogorît în somptuoasele apartamente ale reşedinţei mitropolitane!

Arhipăstorul şi-a început activitatea sa ca mitropolit în vremuri dintre cele mai grele şi tulburi pentru neamul nostru din Bucovina. Viitorul ni se întuneca, nori grei apăsau ca plumbul asupra bisericii strămoşilor noştri, iar guvernele dela Viena îndemnau necontenit cu inepuisabile mijloace de diplomaţie distructivă dintre păstoriţii mitropolitului pe purtătorii furtunei pe care încercau să o deslănţue deasupra capetelor noastre cu uriaşe descărcări ucigătoare. In vălmăşagul acesta, în lupta aceasta disperată, unde braţe ameninţătoare se ridicau să distrugă moştenirea voevozilor noştri binecredincioşi, iar smeriţii şi îndureraţii noştri Români se opinteau din răsputeri să smulgă cu orice preţ biruinţa. Mitropolitul Repta purta blând şi a toate iertător, toiagul înflorit al păcii şi bunei înţelegeri, în loc de a face din cârja vlădicească, cum ar fi dorit-o Românii, spada izbăvitoare împotriva celor răsvrătiţi.

In aceste lupte grele, acerbe, necontenit alimentate de toţi duşmanii bisericii noastre strămoşeşti, fostul profesor universitar, deprins să propage religia iubirii, adăsta în strălucita-i reşedinţă, duşmănoasă ca o temniţă uriaşă, vremuri mai bune, de pace şi iubire, şi arhipăstorul cu sbucium în suflet plângea sfăşierea păstoriţilor săi de două neamuri învrăjmăşite. Vrut-a bunul Dumnezeu ca străduinţele şi suferinţele Românilor să-şi afle răsplata!

Ostaşul Român biruind, a liberat şi biserica româ-

nească din Bucovina. Şi Mitropolitul Vladimir astăzi se poate coborî în mormânt blând şi liniştit, senin ca în vremurile fericite de profesorat, cu sufletul împăcat că a iubit şi a iertat până la limita extremă.

Ne închinăm respectuos în faţa muncii potolite şi perseverente a profesorului Repta şi ca Universitate naţională şi creştină ne plecăm smeriţi în faţa blândului nostru arhipăstor, zicând să-i fie memoria binecuvântată şi în veci netrecătoare!“

Apoi vorbeşte în numele studenţimii d-l student **Gheorghe Săndulescu**:

„Inalt Prea Sfinţite Stăpâne,
Domnilor Ministru şi General,
Adânc întristată asistenţă,

Soarele primăvăratec din miez de zi parcă nu ne mai străluceşte astăzi ca de obicei, aripile negre ale doliului ce ne-a cuprins l-au întunecat parcă şi pe el, precum întunecate sunt feţele şi îndurerate sunt inimile noastre. Şi cum să fim altfel când acela ce a sintetizat în sine bunătatea şi iubirea creştinească, acela care a fost apostolul legei strămoşeşti, martirul naţiunei căzut sub loviturile stăpânirei de dureroasă amintire, din ce-a fost nu mai este decât corpul neînsufleţit ce stă înaintea noastră şi pe care îl însoţim? Studenţimea cernăuţeană, adânc îndureratã prin stingerea din viaţă a celui ce i-a fost profesor, decan, rector şi sprijinitor, s'a grăbit să alerge ca să conducă până la locaşul de veci, pe acela care prin viaţa sa va rămânea de-apururi neuitat. Convins de valoarea, culturei mai ales sub o stăpânire vitregă, universitatea nou înfiinţată şi în special facultatea de teologie găsi în profesorul de pe atunci Vasile Repta o forţă culturală, iar studenţii un adevărat părinte sufletesc.

Chemat în scaunul arhiepiscopal neuitatul păstor nu a încetat a rămânea pentru studenţime aceiaşi inimă largă, acelaş sprijinitor pentru cei dornici de cultură, pentru care el s'a devotat cu tot sufletul. Societăţile a

căror protector şi membru onorar a fost, au găsit în el scutul ocrotitor împotriva vitregiei vremurilor, prin care el cu deosebire a trecut. Prins de furia stăpânirii streine care în spasmurile agoniei se agăţa de oriceiace i se părea că o poate salva, necedând până la urmă presiunilor şi intrigilor ce se ţeseau împrejurul lui, neînfricatul metropolit suferi cu răbdare şi statornicie de fier încredinţat de dreptate şi reuşita cauzei.

Și credinţa de care a fost întărit nu i-a fost zădarnică ; după exil cauza pentru care îndurase atâtea suferinţe a învins şi pribeagul arhipăstor putu să se întoarcă în patrie de data aceasta întregită. Şi dacă pentru meritele câştigate On. guvern a hotărît să-i facă funerarii naţionale pentru noi cei ce ne pregătim pentru lupta de mâne, lupta pentru consolidarea națională, figura marelui dispărut va rămânea neştearsă în istoria neamului, alături de eroii ce strălucesc în trecutul nostru dureros. Spiritul său larg şi creştinesc pe deoparte, răbdarea, statornicia şi convingerea în dreptatea cauzei pe de alta, iată ce va trebui să ne rămână ca o preţioasă moştenire, dela acela ce a posedat aceste însuşiri cu prisosință. Pentru noi cei ce mâne vom fi chemaţi să păstrăm şi să apărăm sfintele noastre drepturi atât de scump recâştigate, amintirea şi exemplul lui vor rămânea nemuritoare. Icoana vajnicului apărător al bisericii şi neamului ne va fi deapururi înaintea ochilor şi mai ales atunci când vom fi chemaţi să le apărăm şi noi chiar cu preţul ultimei noastre picături de sânge. Cripta în care se va coborî va fi pentru noi altarul focului sacru al legei şi naţiunei la care ne vom încălzi şi întări sufletele oridecâteori vom şovăi în calea noastră. Și acum când momentul despărțirei a sunat, studenţimea drept ultim salut de adio celui ce i-a fost luminător şi ocrotitor cu adâncă pietate îşi descopere fruntea şi şi-o închină în faţa celui ce pleacă dintre noi şi-i spunem ultimul cuvânt : Eternă fie-ţi pilda şi amintirea".

Cortegiul opreşte apoi în faţa templului jevreesc din str. Principele Carol, conform dorinţei comunităţii evreeşti din loc.

Aici aşteptau mii de evrei să aducă ultimul onor aceluia care în vremuri grele şi lor le-a fost un povăţuitor înţelept, un mângâitor bun şi un sprijinitor efectiv. In mijlocul mulţimei, în faţa intrării în templu era construit un podiu îndoliat pe care steteau d-l rabin superior Dr. Mark, d-l rabin Katz, cântăreţul superior Feldmann, cu corul său, şi comitetul comunităţii de cult evreeşti, d-l director Fleminger şi d-l Dr. Mayer Ebner, consilieri comunali evrei împreună cu elita societăţii din loc. In momentul opririi corul intonează rugăciunea funerară «Eil muleh rachmim». şi apoi d-l r. s. Dr. Mark vorbeşte în limba română, germană şi ebraică:

Cuvântarea d-lui rabin superior Dr. Mark:

„Eminență!

In faţa sanctuarului nostru, a templului, care astăzi a fost deschis şi iluminat în onoarea Voastră, în fața volumelor de «thora», cari se găsesc în el, şi pe cari Tu le-ai luat în scut în timpul îngrozitorului război mondial, când erau ameninţate de profanare, Îți aduc salutul de adio al comunităţii evreeşti, care Te stimează, Te onorează, Te iubeşte chiar ca pe un tată. Comunitatea evreească din Cernăuți, precum şi evreimea din Bucovina întreagă, poartă doliu pentru Tine şi-ţi va păstra amintire vecinică".

Apoi în limba germană: „Prea onorată adunare îndoliată! Jălind în fața acestui coşciug, cunoaştem adevărul unei cunoscute maxime a înţelepţilor noştri. Căci la întrebarea ce a făcut Domnul lumilor în cursul multelor milenii înainte de creaţiunea lumii, este şi un răspuns care zice: «boneh olamoth umachriban» — El zideşte lumi şi le dărâmă. Dar principiul «haja howe wejijeh» — El a fost, este, şi va fi, nu-l priveşte numai pe Dumnezeul nostru ca persoană, ci principiul acesta se referă şi la fiinţa şi la activitatea Lui, cari sunt identice. Nici El, şi nici ființa și nici activitatea Lui nu sunt supuse timpului şi schimbărilor acestuia, ci îşi rămân vecinic identice. Deci dacă se spune într'un timp oarecare: «El zideşte lumi şi le dărâmă», această activitate

a Lui trebuie să dureze, în anume înţeles, şi până în ziua de astăzi. Şi acesta este şi adevărul. Căci pe lângă macrocosm, pe lângă lumea cea mare, Domnul lumilor a creat şi pe om, ca un microcosm, ca o lume în mic, şi cu privire la această lume în mic este adevărată maxima «El zideşte lumi şi le dărâmă». Dar despre aceasta, că adecă prin moartea unui om se dărâmă o lume întreagă, ne dăm seama mai bine abia atuncia când pleacă din mijlocul nostru, ca şi astăzi, un «sar wegadol», un principe şi un om mare. Da, astăzi, cu ocazia morţii arhiepiscopului Dr. Vladimir de Repta, care se bucură de stima şi veneraţiunea cea mai înaltă din partea tuturor naţionalităţilor și confesiunilor, vede fiecare că apune o lume întreagă, o lume luminoasă şi strălucitoare, un soare plin de lumină, care-şi împrăştia razele lui, în toate direcţiunile, în egală măsură. Căci cel trecut la nemurire nu a fost numai un «sar», un principe bisericesc, o podoabă și o mândrie a Bisericei și a credincioşilor săi, ci a fost și un «gadol», un om mare, un om nobil în cel mai adevărat înţeles al cuvântului, un om nobil pătruns de cele mai înalte idealuri ale umanităţii, care nu numai a predicat porunca Sfintei Scripturi: «să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi», ci a tradus-o şi în faptă, a trăit în conformitate cu ea, şi a răspândit binecuvântările ei asupra tuturor oamenilor, fără deosebire de confesiune. El a fost un iubitor de oameni, i-a iubit şi pe cei mari şi pe cei mici, şi pe bogaţi şi pe săraci, şi din înălţimea mare la care stătea el se cobora, cum se coboară un înger al lui Dumnezeu din cer pe pământ, între oameni, ca să-i înveţe, ca să-i bucure, ca, coborându-se la ei, să-i înalţe pe ei la el. Era înzestrat cu virtutea cea mai frumoasă, cu o modestie neîntrecută, aproape «hillel»-ică şi astfel şi-a câştigat inimile tuturora, şi aşa se face că toți regretă, plâng şi jălesc plecarea lui dintre noi.

Fiecare zice cu profetul: «cutremuratu-sa inima mea, când am auzit vestea, buzele mele au tremurat, fiori au trecut prin oasele mele, şi am tremurat în tot sufletul meu». Pe toţi i-a mişcat vestea morţii acestui

principe şi mare om bisericesc, şi în deosebi pe noi Evreii, cari în cel trecut la vecinicie nu am venerat numai pe înaltul principe bisericesc şi pe omul nobil, ci şi pe prietenul nostru sincer şi ocrotitorul nostru în strâmtorare, care ne-a oferit scut pentru viaţa şi avutul nostru în timpul greu al războiului, când ne ameninţa moartea şi perzarea.

Deaceea ne ridicăm privirile la el, cu dragoste şi veneraţiune, ca la un tată. Şi acum îl jălim, cum îşi jălesc copiii pe tatăl lor, acuma înţelegem şi simţim cu durere, că cu moartea lui a apus şi pentru noi o întreagă lume, o lume luminoasă şi strălucitoare, un soare plin de lulumină cerească. Da, o lume a apus, însă noi voim să clădim alta, anume lumea indistructibilă a amintirii vecinice. Eminenţă! Primeşte asigurarea, că ţi-ai clădit în interiorul nostru, în inima şi în memoria noastră, un monument care va sta în veci!“

A treia stare s'a făcut în Piaţa Unirei, în faţa Primăriei şi a Palatului naţional. Aici, după terminarea rugăciunii au vorbit d-l Primar Dr. Radu Sbiera şi d-l prof. Dr. V. Gheorghiu. Cel dintăiu exprimă într'o lungă şi frumoasă cuvântare, în numele comunei municipale a Cernăuţilor, ultima recunoştinţă aceluia, pe care oraşul Cernăuţi l-a distins cu cea mai mare onoare ce poate să o dea cuiva, cu numirea de cetăţean de onoare al oraşului Cernăuţi, asigurându-ne, că pentru noi numai sicriul cu rămăşiţele pământene ale blândului Metropolit pleacă la groapă, căci spiritul lui va rămâne între noi şi viaţa lui ne va fi un imbold şi un model de muncă şi luptă pentru atingerea multelor idealuri urmărite de Mitropolitul Repta. Apoi ia cuvântul d-l prof. univ. V. Gheorghiu, vorbind în numele „Societăţii pentru Cultura şi Literatura Poporului Român din Bucovina.

Discursul d-lui prof. V. Gheorghiu:

„Adânc întristaţilor,

Pătrunşi de cea mai adâncă durere „Societatea pentru cultură şi literatură română în Bucovina“ plânge trecerea la cele eterne a mult valorosului şi acum mult

regretatului său membru onorar fundator şi fost Vicepreşedinte I. P. Sfinţia Sa Domnul Arhiepiscop şi Mitropolit Dr. Vladimir de Repta.

Dela începutul activităţii sale ca profesor al Facultăţii de Teologie a Universităţii noastre, scumpul defunct, aparţinea societăţii noastre şi viul său interes pentru prosperarea acestei societăţi şi cultura poporului românesc, precum şi inima sa largă şi darnică îi determină pre membrii societăţii ca în adunarea generală din 31 Decemvrie 1889 (12 Ianuarie 1890) să-l aleagă Vicepreşedinte al acestei societăţi. Cum preşedintele de pe atunci al societăţii d-l Eudoxiu baron Hormuzachi avea totdeodată înalta însărcinare a ne reprezinta ţara în parlamentul din Viena şi lipsea adeseori din Cernăuţi, sarcina conducerii destinelor societăţii noastre îi revenea în mare parte Vicepreşedintelui ei, pe atunci Arhimandritului Dr. Vladimir de Repta. Şi dânsul ştia să conducă cu atât zel şi abnegaţiune, cu atâta prudenţă şi tragere de inimă societatea noastră, încât ea în timpul conducerii sale până la finea anului 1896 a făcut progrese vădite şi s'a arătat tot mai mult, că este un factor hotărîtor în conducerea culturală a poporului românesc din acest colţ de ţeară.

Cunoscute fiind Comitetului condiţiile grele materiale în cari studenţimea română de pe atunci îşi făcea studiile sale, se hotăreşte a le ameliora soarta dându-le ajutoare parte din fondurile proprii şi parte prin colecte particulare iniţiate de societate. Nu odată se cumpăra haine, cărţi şi recvisite şi se împărţesc elevilor sărmani în preseara zilei de sf. Niculaiu (6/18 Decemvrie 1889). Se continuă cu editarea „Bibliotecii pentru tinerimea română“, se poartă grija pentru compunerea şi publicarea de cărţi didactice şi poporale în comisiunea prezidată de d-l Vicepreşedinte Repta, se discută ortografia română şi se ieau hotărîri dându-se directive literaturei româneşti dela noi, şi tinerimea română primeşte îndemnuri din partea societăţii noastre, ca să îmbrăţişeze în măsură mai largă ca până atunci meseriile, industria şi comerciul. Şi în acelaş timp se ţin cicluri de confe-

rințe interesante, bine cercetate şi foarte bine primite de către publicul românesc. Un viu interes şi toată solicitudinea are pentru progresul elevilor români dela toate şcolile din ţară, începând cu cele primare şi încheiând cu studenţii universitari. Sprijinirea şcoalelor înseamnă sprijinirea şi promovarea culturei poporului. In felul acesta se pun baze solide şi trainice pentru cultura poporului românesc.

Alăturea de „Școala română“ din Suceava și de nou înfiinţata „Societate a Doamnelor Române“, „Societatea“ noastră „pentru cultură și literatura română din Bucovina“ caută ca acum să-şi extindă activitatea sa binefăcătoare asupra întregului popor românesc de aici, sprijinind în fiecare an sute de elevi de pe la cele mai diferite şcoli.

In adunarea generală din 13/25 Decemvrie 1892 Arhimandritul Dr. Vladimir de Repta este ales din nou Vicepreşedinte al societăţii noastre, de astă dată cu unanimitate de voturi. Atât de recunoscută şi bine apreciată de toţi a fost activitatea binecuvântată de până atunci a Vicepreşedintelui Repta.

Pentru a aduce în sistem şi a concentra cât mai mult lucrările depuse întru educarea tineretului şcolar român, la sfatul şi îndemnul Vicepreşedintelui Repta, Comitetul se gândeşte încă de pe acuma serios la cumpărarea unui edificiu pentru înfiinţarea unui internat de băeţi, în care să fie adăpostiţi elevii dela diferitele licee şi şcoale de meserii şi comerciu din Cernăuți.

Se creiează şi se activează mai multe fundațiuni (fundaţiunea Silvestru-Morariu, Dimitrie Seleschi etc.). Se fac cereri pentru înființarea de secţii româneşti pe lângă liceul din Cernăuţi. Publicul românesc dă societăţii noastre tot concursul său şi mulți mecenaţi români încredinţează societăţii noastre sume considerabile pentru a le administra întru folosul școlii şi pentru promovarea culturii în popor. Acestea toate în urma activității devotate, bine chibzuite şi neobosite a Comitetului societăţii condus de prea vrednicul ei Vicepreşedinte Dr. Vladimir de Repta.

Chiemat prin voința lui Dumnezeu în anul 1896 în funcţia mai înaltă de Arhimandrit de Scaun, Episcop al Rădăuţilor şi în fine de Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei şi îndepărtatei Dalmaţii, iubitul nostru Vicepreşedinte trebue să lase conducerea societății în seama urmaşului său, a consilierului Dionisie cavaler de Bejan. Dară apreciând meritele fostului Vicepreşedinte Dr. Vladimir de Repta, proxima adunare generală îl proclamă cu multă însufleţire membru onorar al Societăţii. Şi de atunci îainte şi până la suflarea sa cea mai de pe urmă inima Mitropolitului Repta era pe partea Societăţii pentru cultură, pe care a îndrăgostit-o atât de mult în timpul tinereţelor sale. A pus temelia pentru internatul meseriaşilor (1908) şi a făcut societății în repetate rânduri donaţiuni de zeci de mii (40.000) Lei în scopul creării de burse pentru elevii şi elevele dela liceele şi şcolile de meserii din localitate, înscriindu-se totodată ca membru fundator al Societăţii noastre. In timpul din urmă cu dragă inimă ne-a dăruit nouă şi portretul său în mărime naturală, care-l reprezintă ca Arhipăstor bun al acestei scumpe ţări.

Cam acestea sunt în liniamentele cele mai generale preocupările, străduinţele şi ceea ce a făcut pentru societatea noastră Cel acum adormit în Domnul.

Și acum suflete mare şi nobile, care ai fost unul dintre cei mai devotaţi şi distinşi apărători şi propagatori ai cauzei noastre naționale şi sprijinitori ai culturei poporului şi care prin un şir de fapte ilustre, doveditoare de adânc devotament pentru interesele culturale şi pentru prosperarea poporului românesc, ți-ai ridicat monumente vii de recunoştinţă în inimele noastre şi ale întregului popor românesc din acest colţ de țară, care te va binecuvânta din generaţiune în generaţiune amintindu-şi cu adâncă pietate în rugile sale numele tău, dormi în pace şi bunul Dumnezeu să-ţi răsplătească însutit marile binefaceri, cari Tu le-ai revărsat cu atâta dragoste şi cu atâta devotament asupra poporului tău în cursul vieţii Tale!“

Convoiul opreşte apoi în strada Iancu Flondor în faţa Administraţiei Generale a Fondului Bisericesc ortodocs al Bucovinei, unde d-l **Mironovici,** directorul general al acestei administraţii, arată, într'o scurtă şi simţită cuvântare meritele I. P. S. defunct pentru păstrarea, prosperarea şi redobândirea drepturilor fondului bisericesc.

In faţa bisericii catedrale se face ultima stare. Apoi coşciugul este ridicat din car şi aşezat pe un catafalc în mijlocul bisericii catedrale, citindu-se imediat Evangeliile şi Psaltirea Seara la orele 7, a început Pavecerniţa, urmând iarăşi citiri din Evangelie şi Psaltire.

A doua zi, Marţi, în 27 Aprilie la orele 9 dimineaţa s'a săvârşit sf. Liturgie de către I. P. S. Nectarie asistat de 12 preoţi, iar la orele 2 d. prânz s'a început rânduiala înmormântării. In dupăameaza zilei de Luni şi toată dimineaţa zilei de Marţi a aflat loc la catedrală acelaşi pelerinaj, ca şi Duminică şi Luni dimineaţă în sala sinodală, al credincioşilor şi al populaţiunii, cari veneau să mai vadă odată şi să-i dea ultima dovadă de veneraţiune Metropolitului prea stimat şi prea iubit de toţi.

Rânduiala înmormântării s'a săvârşit de către Sanctitatea Sa patriarhul României Miron Cristea, asistat de I. I. P. P. S. S. Mitropoliţi Pimen al Moldovei şi Nectarie al Bucovinei, de P. S. Episcop Ipolit, de P. S. Episcop Cosma al Dunării de Jos şi de P. S. Arhiereu Simedrea din Bucureşti împreună cu tot clerul superior al Metropoliei din Cernăuţi şi cu clerul însoţitor al numiţilor chiriarhi. De faţă erau: delegatul Maiestăţii Sale Regelui Ferdinand, d-l locotenent-colonel Svidenec, d-l ministru Dorimedont Popovici, d-l fost ministru Dr. Iancu Nistor, delegatul Ministerului pentru culte d-l dir. general Brădişteanu, d-nii consuli Lorenowicz, Lippert, Hausner, Borovec şi Honorat, d-l general Rădulescu, comandantul Corpului de Grăniceri, d-l general Florescu, comandantul diviziei a opta, reprezentanţii Universităţii şi ai Facultăţii de Teologie, primarul Cernăuţilor, reprezentanţii ai Invăţământului secundar şi primar şi ai diferitelor societăţi şi instituţiuni publice şi particulare din Cernăuţi şi Bucovina, precum şi o imensă mulţime de credincioşi şi cetăţeni.

După terminarea slujbei, Sanctitatea Sa Patriarhul Miron ţine următoarea cuvântare:

Discursul Sanctităţii Sale Patriarhului Miron Cristea:

„Jalnici creştini,

Privind spre sicriul rece cu osemintele bătrânului Arhiepiscop şi Mitropolit Vladimir încremenite de suflul morţii, ni se revoacă în amintire cuvintele psalmistului: *„Cu viaţă lungă îl voi sătura şi voi arăta lui mântuirea mea“*. Şi totuşi era un timp când nici scumpul repausat nici noi ceilalţi, care l-am cunoscut şi întâlnit, nu aveam această nădejde. Căci într'adevăr, de câte ori în cursul războiului mondial l-am zărit prin parcurile Vienei, unde trăia într'un fel de surghiun, mi se părea, că-i 's zilele numărate Altă dată l-am văzut în următoarele împrejurări: Era tocmai pe vremea, când Românii erau toţi în starea cea mai umilită şi desperată; când se încheia pacea dela Brest-Litowsk, — la începutul anului 1918. Ca Episcop în Ungaria — simţind creştinească îndatorire de a-mi mângâia şi încuraja credincioşii desnădăjduiţi — le-am trimis o pastorală plină de cuvinte hotărîte şi energice. Provocându-mă la cuvintele proorocului Isaia: *„Roada dreptăţii este pacea“*, am arătat hotărît, că pacea poate fi durabilă numai dacă se va face dreptate popoarelor asuprite; şi am cerut, „ca pe urma păcii fiecare naţiune — fie mare fie mică — să fie stăpână pe sine, să se conducă însăşi, spre binele şi mântuirea sa ..“ Aceasta o cere legea lui Hristos, în care îşi află razimul său şi democraţia cuminte. Iar — dacă nu s'ar ţinea cont şi de poporul român în acest înţeles — avem nădejdea sigură în cuvintele psalmistului: *„Celor drepţi* **trebue** *să li răsară iarăşi lumina“*. Aceste cuvinte profetice şi întreg tonul pastoralei mele au consternat toate cercurile oficiale ale Ungariei, şi mai ales pe toţi procurorii civili şi militari. Ministrul preşedinte al Ungariei, contele Moritz Eszterhazy m'a citat la Budapesta şi — după o hărţuială de 2 zile — a prezentat cazul la Viena, împăratului rege Carol IV, ca să mă reglementeze. Am plecat în acest dureros scop la Viena; şi aci l-am văzut din nou pe Mitropolitul Vladimir.

Situația noastră se asemăna binişor; numai cât unul era dela miază-noapte iar altul dela miază-zi. Tinereţele mele însă o suporta mai uşor. Dar — scumpul repausat — gârbovit şi amărît pare-că purta pe slăbiţii săi umeri toată greutatea zbuciumărilor din Bucovina, care — stând în linia de bătaie — trecea des din o mână în alta; purta toată jalea locuitorilor ei, cei mai crunt loviți de soarta schimbăcioasă a războiului.

Și totuşi necazurile îndurate numai l-au înfrânt, dar nu l-au răpus, căci dreptul şi milostivul Dumnezeu i-a rezervat bucuria din cuvintele citate ale psalmistului — „Cu viaţă lungă îl voi sătura şi-i voi arăta lui mântuirea mea“.

Această mântuire a văzut-o aievea cu ochii proprii, căci tot amândoi — alături unul de altul — am iscălit la Bucureşti cu cea mai mare bucurie care se poate simţi rugarea făcută de mine către sf. Sinod al patriei mame, ca să ne primească cu frățească dragoste în şirul membrilor Sinodului României acum întregite. Și împreună cu el şi toți Vlădicii țării întregite am lucrat vr'o doi ani pentru progresul bisericii, până când — istovit la trup și suflet — părintele Vladimir s'a retras în liniștea bine meritată, care de sigur i-a mai lungit viața.

Dar odată totuşi a trebuit să se împlinească şi faţă de el cuvintele dreptului Iov, când zice: „Anii hotărîţi au sosit; şi voi merge pe calea, pe care nu mă voi mai întoarce“. (16/22)

Ziua plecării a sosit. Dintre oratori, cei ce au muncit ani de-a-rândul alăturea de el în via celui mai istoric câmp al bisericii noastre, vor atinge momentele cele mai însemnate ale întregei sale activităţi pastorale.

Noi accentuăm numai pe scurt, împreună cu evanghelistul Luca: «Nu vă bucuraţi deaceea, că vouă vă sunt supuse sufletele, ci bucuraţi-vă mai vârtos, că numele vostru este scris în ceruri». (10/20)

Indelunga sa activitate de arhipăstor în cele mai grele zile, progresul bisericei din acest timp, virtuţile sale creştineşti, brodate pe un fond de rară blândeță și seninătate, împreunate cu o remarcabilă demnitate națio-

nală, oțelită mai ales în suferinţele îndelungate, i-au scris de sigur numele în cartea celor cereşti.

Deci, binecuvântându-i ultima cale spre cele veci-nice — mă rog în numele lui şi pentru el la Domnul cu cuvintele psalmistului: «Deschideţi porţile dreptăţii, ca să intru şi să mulţumesc Domnului» pentru toate câte le-a dat neamului românesc şi bisericii sale, iară eu — «să mă odihnesc şi să dorm acum în pace» — Amin".

Apoi a vorbit I. P. S. Mitropolit Nectarie.

Cuvântarea I. P. S. Mitropolit Nectarie:

Ochii mei s'au stins întru mântuirea ta şi întru cuvântul dreptăţii tale.

Cuvintele aceste ale psalmistului David se impun când gândim la fericitul adormit întru Domnul, Arhie-piscopul şi Mitropolitul Vladimir.

Cuvintele aceste se impun pentru că viaţa sa în-treagă a lucrat pentru mântuirea oamenilor şi pentru preamărirea lui Dumnezeu.

Moartea, ce nu cruţă pe nimeni ni l-a răpit din mijlocul nostru, din mijlocul familiei şi al păstoriţilor săi. Numai ea nu s'a putut apropia aşa de uşor de neînsu-fleţitul de înaintea noastră, cum se apropie de alţi muri-tori. Ea a şovăit mult pentrucă nu era un om de rând. Vremea nemiloasă doboară la pământ cu o singură su-flare clădirile şubrede. Dar îi trebueşte ani îndelungaţi, pentru ca să poată surpa cele mari şi tari. Tot aşa şi morţii i-a trebuit ani întregi, ca cu încetul cu încetul să dărâme acest edificiu clădit de creator, acest erou al neamului şi al bisericii.

In el găzduia o inimă bună, un suflet mare, după care a pornit atâtea şi atâtea fapte măreţe şi vrednice de toată lauda creştinească. Şi de aceia ne-a lăsat Dumnezeu ca să-l avem mult ca pildă vie între noi.

Nu voiu descrie viaţa lui, activitatea lui, căci nu ne permite timpul. Pe scurt fie amintit.

Născut la 25 Decembrie 1841 la Banila pe Ceremuş în referinţe modeste ca fiu al mazilului de acolo Mihail

de Repta. A terminat studiile teologice în Cernăuți în anul 1868, prourmându-le apoi la universităţile din Viena, Bonn, München şi Zürich. La 1872 fu numit prefect la seminarul teologic şi la 1873 profesor la institutul teologic din Cernăuţi pentru studiul exegezei Noului Testament. La 1875 fiind institutul teologic ridicat facultate teologică, a fost confirmat ca profesor titular la această facultate pentru aceeaşi ştiință.

In anul 1883/4 a fost rector al Universităţii, iar în anii 1878/9, 1885/6, 1888/9 şi 1893/4 decan al facultății teologice. A mai funcționat ca inspector şcolar, a condus Societatea pentru Cultura şi literatura română, e membru onorar a nenumărate comune şi societăţi.

Era prin anii 1890, când fu chemat ca vicar să conducă dieceza pe lângă bătrânul Mitropolit Arcadie. Felicitându-l facultatea, a răspuns: Nu sunt de invidiat. Am trăit până acuma pentru mine. Acum trebue să mă jertfesc pentru alţii.

E creator a mai multe instituţiuni cu caracter filantropic. A înființat mănăstirea de călugăriţe cu menirea de a creşte îngrijitoare de bolnavi şi a avut norocul să se bucure şi el de fiinţele acestei instituțiuni, întrucât maicele l-au îngrijit până şi-a dat sufletul, cu adevărat suflet de maice.

A înfiinţat un orfelinat şi de zeci de ani se perindă copile sărmane, primind acolo întreţinerea pe timpul studiilor.

Nu suntem în stare să numărăm faptele sale nobile şi de îndurare.

Toată viața sa a fost o jertfă.

Dacă răsfoim istoria neamului nostru din Bucovina, aflăm atâtea pagini frumoase pe care le umple memoria acestui fericit îndru Domnul. Poporul ortodox din Bucovina a avut de îndurat multe umiliri şi multe nedreptăţi şi numai mulţumită conducătorilor noştri înțelepţi, marilor figuri a poporului nostru care apăreau pe arena de luptă a civilizaţiunei şi culturei au putut ţinea pas cu celelalte neamuri asigurându-ne rolul cuvenit în ţara noastră.

La aceste figuri se numără şi I. P. S. Sa Mitropolitul Vladimir de Repta. Nu era acțiune a neamului, nu era acţiune a bisericii unde să fi lipsit şi repaosatul.

Cunoştinţele lui multe, cultura lui înaltă, tactul său fin, caracterul său întemeiat pe convingere religioasă i-a asigurat stima şi succesul mare în cariera sa.

A fost deputat în Camera imperială din Austria. După reîntregirea neamului nostru a fost primul preşedinte de onoare al Senatului român, văzând cu ochii mărirea Patriei şi întărirea bisericei, petrecând zilele cele mai măreţe şi putând zice cu dreptul Simeon: Acum slobozeşte, Doamne, pe robul Tău, căci văzură ochii mei mântuirea noastră, adecă mântuirea neamului nostru.

Ne doare că l-am pierdut. Ne tânguim cu profetul zicând: O vedeți dacă este durere ca durerea mea. Da, privindu-l în lumina sa adevărată, privind meritele sale simţim mai mult necesitatea de a-l glorifica.

Fericitul Ieronim la moartea lui Nepotian zice: Să nu ne întristăm că l-am pierdut, mai vârtos să ne bucurăm că l-am avut, pe el bărbatul brav. (Ep. 6 O. ad. Heliod). De fapt memoria răpaosatului şi a meritelor sale ne însufleţeşte spre un imn de însufleţire.

Numele răpaosatului în Domnul Arhiepiscopul şi Mitropolitul Vladimir a fost cunoscut nu numai în întreaga ţară, ci departe peste marginile ei, şi numele Mitropolitului Vladimir oricine îl rostea cu multă stimă şi veneraţiune.

Toată lumea îl iubia pentru că şi el pe toți îi iubia.
Acum moartea ni l-a răpit.
Acum el merge la dreptul judecător să primească răsplata faptelor lui, lăsându-ne pe noi tinerii apostoli ca să continuăm a lucra cu aceeaşi bărbăţie ca dânsul greaua sarcină a păstoriei.

Ne lasă nouă clerului din eparhia Bucovinei virtuţile creştine să le exercităm şi să conducem pe credincioşi spre limanul mântuirei, căci ochii lui, aceasta ţintă având, s'au stins.

Ne lasă în special dragostea pentru toți şi ne zice, întru aceasta am biruit.

Mulţumirile răpăusatului, ale noastre, peste câteva ceasuri pământul va înghiți pentru totdeauna pe cel care ne-a condus şi ne-a învăţat. Acum toţi cari pierdem pe sfătuitorul şi binefăcătorul, care pierdem pe părintele adevărat, să ne apropiem cu duhul smereniei şi cu inima înfrântă şi zdrobită, să ne plecăm în faţa rămăşiţelor sale, care astăzi merg să se prefacă în pământ.

Să ne plecăm însă şi să jurăm că vom continua opera lui, că vom continua a tinde să ne distingem şi noi întru mântuirea popoarelor şi întru cuvântul adevărului.

Să plângem şi să jelim, cler şi popor, dar să primim şi moştenirea care ne-o lasă. Iubirea de Dumnezeu, iubirea de popor şi iubirea de aproapele.

Şi acum suflete nobile gătindu-Te să treci pragul veciniciei, rânduească-Te Domnul între aleşii săi. Şi de acolo din lumea senină unde nu pătimeşte ura şi pisma şi mânia, roagă-Te lui Dumnezeu şi pentru noi şi ne dă tărie de suflet ca şi noi să lucrăm cu aceeaşi râvnă în via Domnului, care dreapta Sa a sădit-o.

Spiritul Tău să vieze întru noi şi peste toți drept credincioşii din eparhia noastră, iară Tu dormi în pace şi veşnică să-Ţi fie amintirea".

După terminarea prohodului, către orele 4 p. m. sicriul a fost ridicat din catedrală şi transportat la cimitir, convoiul funerar însoţit de o mulţime cum nu s'a mai văzut în Cernăuţi, urmând aceeaşi ordine ca şi dela palatul mitropolitan la catedrală.

La cavoul episcopilor şi mitropoliţilor Bucovinei, unde au fost coborîte şi rămăşiţele repăusatului mitropolit Repta. După terminarea rugăciunilor de înmormântare, s'au ţinut o serie de discursuri pe cari le dăm în ordinea în care s'au urmat.

Cuvântarea d-lui ministru Dr. Dori Popovici:

„Sanctitate,
Inalt Prea Sfinţiile Voastre,
Mult întristată adunare,

Invăluit de nimbul unei preacucernice sfinţenii, izvorîte dintr'o viaţă de evlavie, de demnitate şi de jertfă s'a stins pentru vecie bătrânul părinte al sufletelor din arhidiecesa Bucovinei, mult veneratul Mitropolit Vladimir.

Neuitatul arhipăstor ia cu sine în mormânt o parte din trecutul sbuciumat al păstoriţilor săi, cari astăzi sub flamura independenţii şi în hotarele statului român aduc cel mai curat prinos de dragoste şi recunoştinţă acestui apostolic străjuitor al bisericii şi al neamului.

Chemat să ia conducerea bisericii din Bucovina într'un timp în care răspunderea nețărmurită a acestei funcţiuni de îndrumător al unei întregi vieţi sufleteşti era împovărată de grija apărării intereselor naţionale în acest subjugat pământ românesc, marele preot Vladimir, pătruns de mândria obârşiei sale răzăşeşti, a ştiut să fie deopotrivă pe cât de vrednic arhipăstor pe atât de bun şi convins român.

In faţa împrejurărilor de atunci de tot mai hotărîtă afirmare a conştiinţei naţionale sub loviturile de programatică distrugere ale vrăjmaşei stăpâniri, în sufletul blajin şi nobil al Mitropolitului Vladimir stăruia acea dragoste de neam, cu atât mai creatoare, cu cât mai puţin tumultoasă se manifesta la suprafață.

Făcându-şi din conştienta îndeplinire a misiunii sale un înalt apostolat în veci dispărutul a ştiut să-şi apere cu neînblânzită îndârjire interesele mari ale bisericii în contra tuturor uneltirilor de subminare şi nimicire ce se făceau.

El a înţeles că numai în înălţarea acesteia şi în păstrarea neştirbită a averilor ei faţă de poftele celor nesăţioşi rezidă viitorul, rezidă realizarea idealului naţional al Românilor din Bucovina.

Şi numai în urma acestei atitudini demne şi neşovăitoare a fostului Mitropolit Vladimir se datoreşte faptul că în patrimoniul neamului nostru au reintrat aproape intacte acele averi, ce au mărit în mod atât de evident bogăţia noastră naţională şi că bisericii române i-s'a adus un cler, întruchipând mândria culturală a întregii ortodoxii.

Drept preţ al meritelor sale, de nimeni vreodată contestate, prea veneratul Vladimir şi-a jertfit liniştea şi mulţumirea vieţii sale sufleteşti, prin îndurarea neîndreptăţită a atâtor sbuciumări, a atâtor suferinţi şi a atâtor îngenuncheri, cari dacă pot să-i dea titlul de mucenic, constitue în acelaş timp pentru în veci dispărutul o pagină de neîntrecută demnitate.

In viaţa bisericească şi publică a statului Român personalitatea lui Vladimir de Repta a intrat cu o neasemănată aureolă de autoritate şi prestigiu moral, durere însă, vârsta lui aşa de înaintată l-a oprit să continue activitatea ca un exemplu de cea mai desăvârşită încarnare de virtute creştină şi de conducere pastorală.

Deşi sub povara apăsătoare a anilor nu i-a fost dat să acţioneze în cadrele materiale ale României de azi, totuşi trecutui său de muncă, de păstorie şi de sacrificiu s'a desfăşurat neîntrerupt în paladiul sufletesc al neamului nostru, aducând astfel un netăgăduit aport la temelia României Mari.

Dator de a onora în faţa trecerii înspre necunoscut pe cei mai aleşi din sânul poporului nostru, Guvernul actual al ţării româneşti aduce prin rostul meu tributul său de veneraţiune şi recunoştinţă marelui dispărut.

Dormi în pace, Prea Sfinte Patriarh al Bucovinei!"

Discursul d-lui prof. universitar Dr. Iancu Nistor, fost ministru,

în numele Academiei Române şi al Consiliului Eparhial al Arhidiecezei Bucovinei:

„Opera vieţii unui om nu se poate aprecia după merit, decât după moartea sa, când îndemnul de a face

bine nu mai înaripează gândul şi când pornirile sufleteşti nu mai pot reînvia bătăile unei inimi încremenite. Când moartea face să dispară farmecul personalităţii ca şi parfumul dintr'o floare veştejită, şi când îngerul morţii curmă posibilitatea de a întregi opera sau a o modela, atunci intră istoria în drepturile ei suverane de a-şi rosti liber judecata ei nepărtinitoare.

Mitropolitul Vladimir şi-a încheiat opera vieţii sale cu trei ani în urmă, când desaga supraîncărcată a anilor şi slăbiciunile bătrâneţelor metuzalemice începură să-l chinuiască în mod aşa de cumplit şi istovitor, încât obositul octogenar nu mai era în stare să mai adaogă la opera vieţii sale, care de altfel nici nu mai avea nevoie de vreo întregire, pentru a-i asigura creatorului ei un loc de frunte în galeria de onoare a arhipăstorilor diecezei noastre.

Coborîtor dintr'o veche familie de străjeri de hotar, fiul de răzeş din Banila Ceremuşului, hărăzit de soartă să ocupe şi să ilustreze scaunul episcopal al cucernicilor săi înainte-mergători, Dosoftei, Daniil, Isaia, Eugenie, Teoctist, Teofil, Silvestru cel Mare şi Arcadie Obositul, a înţeles să reînvie cu fratele său Ştefan, fost director la liceul din Suceava vechea tradiţie cărturărească a lui Teodor Racoce, răzeş, şi dânsul din aceeaş vale a Ceremuşului, care încă pe la 1818 lansase un călduros apel către cărturărimea românească de pretutindeni invitând-o la abonarea unei gazete româneşti care era să fie cea dintâi în părţile noastre, şi anume Crestomaticul Românesc. Ca bărbat erudit, de o vastă cultură generală, Vasile Repta a fost un aprig propoveduitor al învăţăturii teologice şi a şi scris lucrări ştiinţifice din domeniul psihologiei creştine, predilecta sa îndeletnicire intelectuală. S'a mai ocupat îndeosebi de datinile şi obiceiurile populare în raportul lor cu credinţa creştină. Adânca sa erudiţie, apreciabila sa activitate didactică şi literară precum şi importantul său rol cultural, îl ridicară în rândurile celebrităţilor teologice dela facultatea din Cernăuţi, alături de fraţii Eusebie şi Constantin Popovici, Isidor Onciul, Vasile Mi-

trofanovici, Emilian Voiuţchi, Teodor Tarnavschi, Ștefan Saghin, Vasile Tarnavschi, Vasile Gheorghiu şi alţii, cari prin înalta lor învăţătură teologică întemeiaseră faima ştiinţifică a facultăţii Cernăuţene ce se luase la o nobilă întrecere cu însăşi fundaţiunea Movileană dela Chiev.

La aceestă vatră de învăţătură teologică şi-au luminat mintea şi şi-au încălzit sufletul creştinesc generaţiuni întregi de clerici, nu numai din arhidieceza noastă, ci şi din alte dieceze din vechiul regat, din Transilvania şi Banat, din Bulgaria şi Serbia, din Bosnia şi Herţogovina ba, chiar şi din îndepărtata Dalmaţie.

In cariera sa de profesor, Vladimir ajunse unul dintre cei mai vestiţi dascăli ai bisericii ortodoxe şi numele lui se pomenia cu evlavie şi respect de numeroşii săi învăţăcei. Faima învățăturii sale şi a neobositei sale activităţi culturale trecuse departe peste hotarele ţării şi-i asigură un loc de cinste în lumea ştiinţifică românească şi deaceea şi Academia Română şi-a împlinit numai o prea plăcută datorie, de a-l chema între membrii săi onorari.

Ajuns prin smerenia şi vrednicia sa în scaunul mitropolitan, profesorul Vladimir avu să-şi pună în aplicare frumoasele sale poveţe teologice. Schimbând catedra universitară cu amvonul mitropolitan, dânsul trecu dela teologia teoretică la teologia aplicată.

Lumea omului de ştiinţă este liberă şi nemărginită. Curentele care o parcurg se apropie şi se atrag, dar se ciocnesc foarte rar. Mințile dela care emană aceste curente ca niște vibrațiuni de lumină şi căldură, sunt limpezi şi senine, iar cărțile pe care se razimă curentele sunt asemenea unor piloți solizi, trainici şi recalcitranţi chiar faţă de dintele vremii. Deaceea cel ce cu suflet curat întră în aceasta lume, se împărtăşeşte aproape involuntar de seninătatea veselă şi creatore care o stăpâneşte.

In lumea realităţilor însă, în vâltoarea vieţii, unde se ciocnesc atâtea curente ostile, atâtea deşertăciuni omeneşti, orientarea este cu mult mai grea şi lupta

pentru atingerea scopurilor pe care le urmăreşti este adese nespus de dificilă şi istovitoare.

De această firească, dar crudă realitate s'a izbit seninul şi meditativul Vladimir îndată ce primi toiagul arhipăstoresc. Nouri negri şi posomoriţi, prevestitori de furtună, se îngrămădiau tot mai ameninţător deasupra bisericii noastre, al cărei străvechi caracter românesc era contestat de unii din coreligionarii noştri, încurajaţi în pretenţiunile lor de guvernul habsburgic. Pe lângă misiunea ei apostolică, biserica noastră, ca şi cea ardeleană, mai avea de îndeplinit şi o mare chemare culturală şi naţională, fiindcă sub stăpânirea streină, biserica rămăsese ultima redută pe care mai fâlfâia steagul vechilor tradiţiuni politice şi naţionale moldoveneşti. Şi noului mitropolit îi incumba datoria sacră de a apăra reduta şi cinstea steagului tricolor ce mai fâlfâia pe ea.

Pentru apărarea bisericii strămoşeşti, mitropolitul Vladimir n'a tras spada fulgerătoare de arhanghel, ci a recurs la armele nădejdii, credinţei şi dragostii creştineşti. Şi astfel molcomind valurile furibunde ale frământărilor pătimaşe cu untdelemnul potolitor al duhului său de blândeţă şi de tenacitate răzăşească, a isbutit să ocârmuiască corabia bisericii noastre peste stânci şi prăpăstii, şi să între cu ea întreagă, nedesmembrată şi fără de a-l fi aruncat pe cineva peste bord, în limanul izbăvitor al României Mari. Cu această norocoasă izbândă, mitropolitul Vladimir şi-a împlinit greaua sa chemare istorică, binemeritând pentru biserică şi ţară. Deaceea numele lui se va pomeni vecinic în letopiseţul neamului. El i-a învins pe adversarii bisericii sale supravieţuindu-i, precum adevărul şi dreptatea supravieţuiesc relele şi strâmbătăţile.

Această izbândă l-a recompensat pentru toate jignirile, umilirile şi suferinţele sufleteşti pe care le-a îndurat în timpul războiului. Se ştie doară că nimic nu are trăinicie în lume, ce nu poartă pecetea jertfei. Jertfele sale l-au învrednicit să deschidă ca preşedinte de vârstă, şedinţa festivă a primului Senat al României întregite. Urcând sfios, încet şi tacticos, cum era felul său, scaunul

preşedinţial, un glas tainic şi mângăietor îi şoptea la ureche: „De acum slobozeşte, Doamne, pe robul tău, căci văzură ochii mei mântuirea ta“.

Ca psiholog şi sociolog fin, fericitul Vladimir îşi dădea seama că viitorul bisericii sale nu putea fi asigurat, câtă vreme apărarea intereselor bisericeşti era redusă numai la părerile sale. Dânsul nu se sfii să mărturisească aceasta chiar cu ocazia instalării sale festive în biserica catedralei zicând: „Imi voi pune toate puterile în serviciul bisericii. Dară departe să fie de mine socotinţa că prosperarea bisericii va atârna numai de activitatea mea. Chiar dacă aş dispune de alte puteri, decât de cele slabe cu care sunt înzestrat, n'aş putea izbuti nimic însemnat, restrâns numai la puterile mele proprii“.

Pentru a putea izbuti în apostolica sa misiune, Vladimir avea nevoie de concursul nelimitat şi de colaborarea efectivă a tuturor credincioşilor, îndeosebi a congresului bisericesc, a cărui convocare fusese una din revindicările cele mai însemnate ale Românilor încă dela 1848 încoace. Mitropolitul Vladimir era încredinţat că soluţionarea problemei bisericeşti nu se putea face fără ajutorul congresului şi deaceea dânsul a stăruit mult pentru constituirea lui. Şi iată că, în viaţă încă fiind, dânsul a putut să vază aevea realizarea uneia din dorinţele sale cele mai fierbinţi.

Pentru râvna şi tăria credinţei cu care ne-a păstorit, pentru dragostea şi mângăierea care ni-a dat-o în toate împrejurările vieţii, pentru tenacitatea cu care a apărat biserica şi a păstrat-o întreagă şi nedesmembrată în vremuri de năprasnică urgie, pentru smerenia şi resemnarea creştinească cu care a suportat umilinţa din partea celor trufaşi şi zavistnici, pentru râvna cu care şi-a îndrumat turma cuvântătoare pe calea mântuirii ca un păstor bun, duios, iertător, pentru toate acestea ale sale daruri, îi vom rămânea adânc mulţămitori şi înăbuşind durerea ce ne copleşeşte, ne despărţim de el zicându-i: „Odihneşte în Domnul, ca unul care bine şi cu credinţă ai îngrijit via lui“.

Cuvântarea d-lui pastor Dr. Arz,

în numele comunităţii evanghelice din Cernăuţi (în limba germană)

„Prea onorată adunare îndoliată,

Lângă cavoul deschis al Inalt Prea Sfinţiei Sale Mitropolitului Dr. de Repta sunt de faţă şi reprezentanţii Bisericei Evangelice din Bucovina şi ai Comunităţii bisericeşti evangelice din Cernăuţi. Jale adâncă ne cuprinde pentru neuitatul decedat, care a fost un binefăcător şi un sprijinitor pentru toţi şi în orice clipă. Ambele biserici, cea evangelică şi cea orientală, deci şi biserica ortodoxă română, s'au născut, deşi în timpuri diferite, din întoarcerea din Evangelia pură.

Ele se apropie prin anume trăsături comune, în mărturisire, convingere şi în forma fundamentală a orânduirilor şi concepţiilor bisericeşti. De multă vreme ele au avut legături între olaltă prin cordiale relaţiuni personale între diferiţi demnitari ai lor şi nu în ultimul rând le uneşte aceeaşi căutare şi străduire după adevăr şi cercetarea ştiinţifică.

Mitropolitul Dr. de Repta n'a fost numai o fală a ştiinţei, nu numai un principe bisericesc adânc credincios şi evlavios, ci şi îndeosebi un om bun şi nobil, un creştin, care a trăit şi a făptuit în conformitate cu Evangelia. Pe el l-a nobilitat distincţiunea caracterului său.

Astfel el s'a făcut un model de creştin şi de chiriarch. Ca pe un atare l-am cunoscut şi apreciat noi toţi cei de altă confesiune şi naţionalitate. Aşa i-a fost el Comunităţii evangelice din Cernăuţi foarte aproape.

Fără să dăm orânduirilor omeneşti vre-o interpretare mai adâncă arbitrară, trebuie să ne amintim astăzi că edificiul bisericii noastre este situat aproape, sub crenelurile aurite ale reşedinţei mitropolitane. Simplu stă el şi fără podoabe, cum e felul nostru. Totuşi totdeauna relaţiunile cele mai cordiale au existat între aceste edificii.

Toate deplasările înaltului chiriarch s'a făcut pe lângă edificiul bisericii noastre şi cu deosebire cea din-

tăiu şi cea de pe urmă. In momentul de faţă ne aducem aminte, cu câtă veneraţiune l-a salutat Comunitatea noastră, odinioară, când trecea să-şi facă intrarea solemnă în reşedinţa mitropolitană. În faţa uşilor deschise ale bisericii îl aşteptau presbiteriul şi mulţi membri ai comunităţii. Şi seniorul nostru Fronius adresă din inimă cuvintele salutării înaltului vecin, care n'a întârziat să se dea jos din trăsură spre a-i mulţumi tot aşa de cordial.

Eri însă a fost purtat pe lângă biserica noastră în direcţiunea opusă. Şi din nou am adus Inalt Prea Veneratului salutul nostru. Din turn se revărsau jalnice sunete de clopot şi flamura neagră se zbătea îndurerată în vânt.

Şi acum, aici, la locul de vecinică odihnă a defunctului, sufletul nostru simte nevoia de a-i exprima veneraţiunua noastră.

In biserica evanghelică, în comunitatea evanghelică din Cernăuţi, amintirea lui va rămâne neuitată. Viaţa lui a purtat sigiliul cuvântului: Dacă trăim, pentru Domnul trăim, şi dacă murim, pentru Domnul murim. Dee Dumnezeu ca marele lui spirit să rămână deapururea viu în oficiul său şi între urmaşii săi.

Fericiţi sunt morţii cari mor în Domnul, căci faptele lor îi urmează pe ei. Amin".

Apoi vorbeşte d-l director general *Brădişteanu*, în calitate de delegat al Ministerului de Culte, accentuând în cuvinte alese şi calde meritele răpăusatului Mitropolit pentru biserica noastră.

Urmează apoi:

Cuvântarea d-lui inspector-şef Laurentie Tomoiagă

în numele învăţământului din Bucovina:

„In faţa mormântului, care s'a deschis pentru ca să primească pe vecie rămăşiţele pământeşti ale aceluia care a fost pentru noi Vladimir de Repta, mă apropiu, cuprins de un fior pe care graiul meu nu-l poate reda, spre a aduce prinosul de recunoştinţă neţărmurită şi de mulţumită neştearsă al şcoalei din Bucovina şi în special al şcoalei din oraşul Cernăuţi.

Vladimir de Repta, care a întrupat în mod atât de desăvârşit bunătatea, blândeța şi suferința neamului românesc, al cărui fiu vrednic a fost, iar ca preot şi ca arhiereu l-a reprezentat — ca puţini până la el — pe blândul Crist şi măreţele sale învăţături, a înţeles că fericirea unui popor poate să vină numai dela biserică şi dela şcoală. Drept aceea el a închinat viaţa sa lungă şi binecuvântată de D-zeu activităţii pe terenul bisericei şi al şcoalei armonizând pe deplin interesele acestor fundamentale instituţiuni.

Personalitatea sa covârşitoare, calităţile sale sublime sufleteşti şi sentimentele sale frumoase le-au relevat în cuvinte atât de elocvente onoraţii antivorbitori, cari au preamărit meritele sale pe terenul bisericesc şi din vorbele lor se desprinde adevărul neperitor că Vladimir de Repta a înscris în istoria bisericii noastre dreptmăritoare o pagină de aur.

Să-mi fie deci şi mie îngăduit să constat că munca înţeleaptă şi rodnică care a desfăşurat-o pe terenul şcolar Vladimir de Repta, în calitatea sa de inspector şcolar al circumscripției oraşului Cernăuţi între anii 1876 şi 1896, deci prin aproape 2 decenii, va rămânea o pildă vie pentru generaţiile viitoare ale dăscălimei, căci calităţile sale sublime sufleteşti au emanat raze binefăcătoare, care s'au resfrânt în sufletele şi inimele dăscălimei şi dacă oraşul Cernăuţi s'a mândrit şi se mândreşte cu o pleadă de dascăli vrednici, atunci meritul covârşitor îi revine iubitului lor inspector Vladimir de Repta. Spiritul în care s'a desvoltat dăscălimea din Cernăuţi sub imboldul lui, va trebui să fie pentru viitor pildă vie pentru întreaga dăscălime din România Mare, căci e spiritul iubirei şi stimei frăţeşti fără deosebire de confesiune şi naţiune spre binele şcoalei şi al țării.

Srăduințele marelui arhireu cu ocazia vizitaţiilor sale canonice în cuprinsul întregii Bucovine întru promovarea colaborării preoţimei şi învățătorimei spre ridicarea culturii şi luminarea poporului la oraşe şi sate vor constitui un capitol luminos în istoria Bucovinei.

In numele dăscălimei, pe care ai iubit-o atât de

mult, depun pe mormântul tău o lacrimă curată împreună cu jurământul, că icoana ta măreaţă ne va străluci pururea drept pildă vie. Şi acum, mare suflet, care te-ai ridicat în sferi divine, unde reşed cei drepți, care, în rugile sale umilite, Tatălui Inalt, să se îndure de poporul românesc şi să-i trimită cel puţin din când în când suflete mari ca tine, întru îndrumarea fericirii sale, Amin".

După d-l Tomoiagă ia cuvântul părintele protopresviter **Petruc,** în calitate de preşedinte al „Societăţii Clerului ortodox din Arhidieceza Bucovinei", exprimând adânca recunoştinţă a preoţimei bucovinene pentru grija ce a avut-o fericitul întru Domnul Vladimir, întru ridicarea culturală, morală şi materială a slujitorilor altarului. De numele lui sunt legate cele mai de seamă instituţiuni ce urmăresc acest scop.

Apoi urmează :

Cuvântarea d-nei Claudia Nastasi

în numele „Societăţii Doamnelor Române din Bucovina" :

„Societatea Doamnelor Române din Bucovina" plânge lângă acest sicriu moartea unui bărbat mare, care a fost cel dintâiu colaborator şi binefăcător al ei.

Archimandritul Vladimir de Repta activ pe orice teren pentru promovarea culturii naţionale, a fost un îndrumător şi sfătuitor desinteresat la înfiinţarea Societăţii Doamnelor Române, care şi-a pus de scop creşterea şi educaţia naţională a copilelor române în internate pentru a le putea facilita cercetarea şcoalelor.

La adunarea generală constitutivă a societăţii 1891 a fost el ales casar şi a rămas de atunci până la moartea sa unul din cei mai valoroşi membri a societăţii, devenind membru sprijinitor şi fondator.

La orice ocaziune şi chiar şi în timpul când boala îl ţinea închis în reşedinţă, I. P. S. Sa a ştiut a promova interesele societăţii noastre şi a aduce prinosul său, ştiind din experienţa proprie că acesta se întrebuinţează numai pentru scopul menit.

In anul 1897 înfiinţează I. P. S. S. în amintirea

neuitatei sale mame „Fundaţiunea Paraschiva de Repta“ cu 800 fl., menită pentru sprijinirea elevelor sermane.

La 1 August 1903 I. P. S. S. Mitropolitul Vladimir de Repta face în memoria părinților săi Mihalache şi Paraschiva o fundaţiune generoasă, cumpărând şi adaptând imobilul din strada Episc. Cherescu Nr. 4 pentru înființarea unui azil şi orfelinat de copile. Societatea Doamnelor Române a numit acest institut drept recunoştinţă „Internatul de fetiţe Nr. 2 Mitropolitul Vladimir de Repta“.

De numele I. P. S. Sale sunt legate înființarea multor instituţiuni culturale şi naționale.

Pentru ideile înalte pe cari le-a avut I. P. S. Sa Mitropolitul Vladimir de Repta despre rolul femeii ca educătoare şi crescătoare a generaţiilor de Români şi creştini şi pentru neprețuitul sprijin pe care l-a dat mai ales societăţii noastre „Societatea Doamnelor Române“ îi aduce adâncă recunoştinţă şi-i va păstra memoria eternă“.

Cuvântarea d-lui dir. de liceu Alexandru Vitencu,

în numele „Societăţii Răzeşilor şi Mazililor Români din Bucovina“:

„Inalt Prea Sfinţia Voastră,
Intristată Adunare,

Adormitul întru Domnul, Vasile Repta, Mitropolitul Vladimir de mai târziu, s'a născut în preajma unor vremuri de restrişte a neamului românesc, în ajunul acelei epoci de uneltiri sistematice şi de asupriri bine chibzuite ce se deslănțuiau ca un val cotropitor în contra poporului român din Bucovina, în scop de a-l desființa.

Incepea o luptă de grele încercări îndeosebi pentru locuitorii români din ţinuturile nord-vestice ale ţării, locuitori de viţă neaoş românească, îndârjiţi în luptele seculare de apărare a moşiei străbune, de apărare a limbii şi legii strămoşeşti, răzeşi cari străjuiau ca o stâncă de granit la marginea hotarelor încredinţate lor.

Şi familia Râpta sau Repta, cu puternice şi întinse rădăcini în solul străbun al mai multor sate dintre Prut şi Sirete, îşi are partea de merit în conservarea românismului pe aceste meleaguri, îşi are partea de merit în manifestările cultural-naţionale şi bisericeşti din Bucovina.

Şi ca un sol al Provedinţei dumnezeeşti a ieşit Vasile Repta din rândurile răzeşilor obijduiţi din Banila Rusească, sat la frontiera Galiţiei, de unde s'a scurs atâta jale pentru Românii din Bucovina.

Plecăm genunchii cu adâncă evlavie în faţa sicriului acelui bărbat care în decurs de aproape 69 de ani din viaţa sa a servit binele obştesc şi propăşirea neamului, şi aducem prinos de vie recunoştinţă din partea Societăţii Mazililor şi Răzeşilor bucovineni unuia dintre cei mai valoroşi membri fondatori şi onorari ai ei.

Societatea a fost sprijinită şi încurajată de reposatul în Domnul atunci, când ea a luat fiinţă în anul 1900, ea a fost ajutorată şi promovată mai cu seamă însă între anii 1910—1914 când ea şi-a afirmat drepturile naţionale de redeşteptare prin şcoală în unele din cele mai încercate centre ale patrimoniului românesc din valea Siretelui şi a Ceremuşului.

Pentru această iubire caldă ce o păstra Mitropolitul Vladimir pentru starea răzăşească în tot decursul vieţii sale, şi pentru nobilele sale străduinţi de ajutorare la conservarea naţionalităţii fraţilor înstrăinaţi, membrii societăţii îi vor păstra memoria neştearsă şi numele scumpului defunct va rămâne înscris cu litere de aur în analele Societăţii Mazililor şi Răzeşilor.

Binefăcătorul neamului odihneasckă în pace!"

Funerariile iau sfârşit cu o cuvântare a I. P. S. Mitropolit Nectarie, în care aduce mulţumiri tuturor celor ce s'au obosit dând cel din urmă onor marelui dispărut Vladimir.

Anul XXXVII, No. 8—9 August—Septemvrie 1926

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie şi profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loichiţă şi Dr. Domiţian Spânu

---

SUMARUL:

	Pag.
P. Procopovici, Instrucţia şi educaţia religioasă în şcoalele secundare de băieţi	153
Pr. paroh Ion Bucevschi, Predică populară despre beţie . .	215
I. Zugrav, Atanasie Gherman (1873—1916)	221
I. Zugrav, Predică de ziua natală a M. Sale Regina Maria . .	222

CERNĂUŢI, 1926
Editura Facultăţii de Teologie

S216

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Șesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVII AUGUST—SEPTEMVRIE 1926 No. 8—9

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Instrucţia şi educaţia religioasă în şcoalele secundare de băieţi

Introducere

Trăim în veacul maşinilor, şi spiritul omenesc, prin inovaţiunile sale tehnice, stoarce admiraţia noastră a tuturora. Dar spiritul omenesc cu cât pătrunde mai mult în tainele universului, cu atât mai mult pare că se îndepărtează de originea sa, de Dumnezeu! Căci în adevăr oamenii veacului nostru, ajungând stăpâni aproape peste întreg văzduhul şi peste întreaga mare, sânt orbiţi de aceste succese mari, şi în îngânfarea lor nu mai vroiesc să recunoască o putere mai mare peste dânşii. Dar nu numai atât, ci pe toate cărările şi pe toate drumurile, în palate sumptuase, ca şi în colibe sărace, în tagma învăţaţilor ca şi în cea a meseriaşilor, în oraşe ca şi la ţară, se găsesc atâţia şi atâţia ignoratori ai religiunii celei adevărate. (Doar factorii culturali ai Internaţionalei a III-a sânt în plină activitate!). Credinţa şi religiunea, acestea sânt doar noţiuni anahronice. „Creştinismul nu mai alimentează morala omului modern; biserica nu mai are decât creditul ei moral, care şi acesta scade“ [1]), aşa glăsueşte predica roşie din raiul bolşevic! Totaşa în parlamente şi în adunările legislative, lozinca zilei este: n'avem nevoie de religiune, superstiţia aceasta să înceteze odată! Acest strigăt de alarmă se îndreaptă îndeosebi în contra şcoalelor. Din şcoală vreau să scoată religiunea, respective învăţământul religios, voind să-l înlocuiească cu un curs de morală independentă.

---

[1]) Ernest Picard, Şcoala nouă, traducere de C. Buţureanu, Bucureşti 1920, pg. 32.

Înţelegem curentul acesta în Franţa, unde guvernul în urma „samovolniciilor Romei ecleziastice“ [1]), n'a eliminat din şcoală atât religiunea, cât mai mult pe aceia care predară pe atunci învăţământul religios. Până când însă religiunea noastră reprezintă moralitatea adevărată fără iesuitism şi fără fariseism, n'ar trebui să fie atacată de către oameni de cultură.

Dar boala epidemică a necredinţei a molipsit toate ţările, aşa încât nici ţara noastră n'a fost cruţată de dânsa [2]). Mai cu seamă astăzi, după răsboiul mondial care a făcut să fie spulberate din lume aproape toate sentimentele nobile, religiunea 'este atacată din toate părţile, şi atunci se impune ca să punem stavilă curentului antireligios, şi cu dragoste, cu credinţă şi cu nădejde în atotputernicia lui Dumnezeu să combatem în general toate rătăcirile care ca nişte ciuperci răsar pe tărâmul cultural.

Criza socială dăinuieşte în întreaga lume, şi la aceasta se mai adaoge lupta care se dă astăzi între educaţia cea veche şi între cea nouă, adecă criza morală. „Jos cu morala care predică numai resemnare şi umilire şi renunţare“ este principiul de educaţie venit dela vecinii noştri dela Nord.

Este însă un adevăr dovedit în cursul vremurilor, că neamul nostru numai prin religiune a fost apărat de valurile cutropitoare venite din toate părţile. Deaceea şi acuma, *de timpuriu trebue să ne gândim* asupra felului *cum să întărim şi să fortificăm credinţa neamului nostru*, spre a putea eşi din actuala criză morală.

Refacerea societăţii noastre — credem — se poate face numai *printr'o bună educaţie a generaţiunilor viitoare*. Or *biserica creştină fiind* per excellentiam *educatoarea omenirii*, dânsa este cea mai indicată să dea cea mai perfectă *refacere morală şi socială* a societăţii noastre, şi

---

[1]) Spânu, Suferinţele sociale, Cernăuţi 1925, pg. 123; cf. Anuarul Inst. Pedag.-teol. Sibiu, a. 1917/18 pg. 7.

[2]) V. Bis. ort. 1924, No. 1 pg. 7—9, No. 11 pg. 679; S. Mehedinţi, Către noua generaţie, Bucureşti 1923, pg. 60; Savin, Inv. rel. în Seminarii, Bucureşti 1923, pg. 38; Noua rev. bis. a. IV, No. 17—18, pg. 249.

speranţa viitorului fiind tineretul, biserica are nevoie să se sprijine pe acesta *la predarea învăţământului religios.*

„Principiile adevărate pentru creşterea tineretului le putem câştiga numai din cunoaşterea fiinţei religiunii şi a desvoltării ei, precum şi din cunoaşterea moralităţii şi a desvoltării ei“ zice Iahn [1]).

In consecinţă şi noi, înainte de a trece la problema ce frământă lumea contemporană, adecă cum să se predea învăţământul religios în şcoalele secundare, vom căuta să arătăm importanţa învăţământului religios, lămurind pe scurt în partea I (generală) a lucrării prezente, problemele: Cap. 1. Problema religiunii, Cap. 2. Religiunea şi moralitatea, Cap. 3. Instrucţia şi educaţia în general şi Cap. 4. Educaţia şi cultura. Iar în partea II (specială) ne vom ocupa de metoda învăţământului religios din şcoalele secundare, în capitolele: 5. Istoria învăţământului religios, 6. Invăţământul religios, centrul învăţământului secundar, 7. Mijloacele principale ale învăţământului religios şi 8. Mijloacele auxiliare ale învăţământului religios.

I. Partea generală — Importanţa învăţământului religios

CAP. 1

Problema religiunii

a) Ce este religiunea?

Rar care altă noţiune teologică a fost discutată mai mult, în timpul mai nou, ca noţiunea religiunii. Teologii de toate nuanţele şi de toate confesiunile, şi în deosebi teologii protestanţi, dau religiunii definiţiuni foarte diferite, aşa încât „o definiţiune a noţiunei de religiune, este aproape imposibilă“ [2]).

Spre a putea cunoaşte „ce este religiunea“, care

---

[1]) Sittlichkeit und Religion, Leipzig 1910, prefaţă.

[2]) Mihălcescu, Curs de teologie fundamentală, p. I, Bucureşti 1925, pg. 9. Cfr. Găina, Universalitatea religiunii, Cernăuţi 1899, pg. 50—51, cf. Schroeder, Arische Religion, Leipzig 1923, pg. 13 sq.

este fiinţa religiunii ca fenomen spiritual universal al omenirii, după înţelesul obicinuit al cuvântului, trebue să aflăm particularităţile caracteristice ale acestui fenomen spiritual. Fenomenul religios, ca fenomen al vieţii sufleteşti a omului, îl cunoaştem mai întâiu din experienţa proprie şi din cea din jurul nostru mai apropiat [1]). Deci este logic, dacă înainte de toate vom întreba, care este sensul cuvântului „religiune?“ Aceasta înseamnă, să cercetăm etimologia lui. Iar ca să putem şti care este adevărul şi valoarea religiunii, vom întreba istoria, care şi cum a fost în general ideia religiunii în conştiinţa popoarelor?

Foarte vechi şi multe sânt părerile şi derivările care privesc etimologia cuvântului „religiune“. Numai 2 derivări dintre cele multe sânt mai probabile.

1. Cicero (în De natura Deorum, II, 28) derivă cuvântul dela verbul latin „relegere“, ce înseamnă a readuna, a parcurge, şi în sens figurat, a parcurge cu cugetarea, a medita, a receti. După Cicero religioşi (religiosi) sânt aceia cari meditează şi recetesc cele ce se referă la cultul zeilor [2]). Părerea lui Cicero corespunde cu cea a cetăţeanului roman despre religiune, ca o virtute cetăţenească, adecă de a îngriji de cultul divin. Aceasta însă încă nu înseamnă a fi religios, în înţelesul nostru. Deasemenea Cicero, la explicarea cuvântului, pleacă dela influenţa ce ideia divinităţii o exercită asupra sufletului omenesc, aşa că prin definiţia lui Cicero se exprimă numai ideia divinităţii şi nici decum virtutea de a îngriji de cult. Abia creştinul Arnobiu, adoptând derivarea lui Cicero, a accentuat că în atitudinea omului faţă de Dumnezeu, consistă „religiunea“.

2. Altă derivare, şi cea mai probabilă, este cea a scriitorului bisericesc Lactantius, care derivă cuvântul religiune dela „religare“ a lega, a uni, cu sensul de „unire cu Dumnezeu“. Religiunea ar consista în faptul că omul se simte obligat în interiorul său prin voinţa divină de a-L servi cu pietate ca pe un Domn, şi de a-L

---

[1]) Cf. Iahn, o. c. pg. 139 sq.

[2]) V. la Găina, o. c. pg. 53.

asculta ca şi pe un părinte! Această obligaţie a omului care îl leagă cu Dumnezeu, aparţine însăşi fiinţei omului. „Pentrucă derivaţiunea aceasta exprimă mai bine ca oricare alta, noţiunea de religiune, în special pe cea creştină, de aceea a fost cea mai bine primită în Creştinism“[1]). Lactantius arată dependenţa omului faţă de Dumnezeu şi obligativitatea ce simte omul de a lua atitudine faţă de Dumnezeu. Obligaţiunea aceasta a omului trebue să fie provocată din afară, de către cineva şi acel cineva este numai Dumnezeu; deci din etimologia cuvântului „religiune“ rezultă că religiunea este o legătură reciprocă între Dumnezeu şi om, şi anume o legătură de dependenţă a omului faţă de Dumnezeu[2]). Vedem că explicarea lui Lactantius este cea mai aproape de fiinţa religiunii creştine, pe când din explicarea lui Cicero se poate întrevedea numai ideia de divinitate.

Totaşa dacă examinăm istoria popoarelor din toate timpurile, ajungem la fel la rezultatul, că ideia religiunii a fost aceeaşi la toţi. Religiunea este considerată ca un raport de comunitate între Dumnezeu şi om, respective la politeişti, ea este un raport de comunitate între zei şi oameni. Din istoria T. V. ne este cunoscut că religiunea revelată (mosaică) se prezintă ca o strânsă şi vie legătură între Dumnezeu şi om[3]). La creştini deasemenea religiunea se prezintă ca un raport între Dumnezeu şi om. Despre aceasta ne încredinţăm; examinându-ne internul nostru şi cercetând care este fiinţa religiunii noastre, găsim că este un raport între om şi divinitate, în care raport omul intră cu toate laturile personalităţii sale. In intelect are ideia divinităţii, are adecă ideia de un „ce“[4]) care este mai înalt şi mai puternic decât tot ce există; în sentiment creştinul religios are conştiinţa unei legături de dependenţă de divinitate, iar din voia sa liberă omul recunoaşte divinitatea.

---

[1]) Mihălcescu, o. c. pg. 10.

[2]) Cfr. Schill, Theologische Prinzipienlehre, IV. Aufl. Paderborn 1914, pg. 171—172.

[3]) Cf. Găina, Cursuri de Teologie fundamentală, Cernăuţi 1912, pg. 41—42.

[4]) Cf. la Schroeder, o. c. pg. 17.

Religiunea este deci un raport între om şi Dumnezeu, pe care îl *crede* real, iar legătura aceasta influenţează toată personalitatea omului, şi anume intelectul cu ideia de divinitate, sentimentul cu simţul dependenţei, iar voinţa cu conştiinţa obligaţiunei [1]). *Religiunea este deci credinţa într'o fiinţă sau putere spirituală de care omul se simte dependent şi cu care omul voieşte să stea în legătură* [2]).

Dar legătura de dependenţă a omului către o fiinţă supremă este naturală şi din alte motive. Bună oară între tată şi fiu, între mamă şi fiică, în sfârşit între părinţi şi copii, din fire există o legătură intimă. Ştiind că părinţilor şi copiilor Dumnezeu le-a dat viaţă, fireşte că omul se simte cu atât mai mult dependent de acela care i-a dat viaţa, îl susţine şi-l conduce.

Oricum însă, ideia de divinitate, cineva trebuia să o fi descoperit omului, şi acel cineva nu poate fi altul decât numai Dumnezeu. După toată probabilitatea, Dumnezeu însuşi a descoperit oamenilor celor dintâi ideia de divinitate. Aceasta este părerea generală despre originea religiunii [3]), iar celelalte ipoteze despre originea ei s'au dovedit a fi greşite [4]).

Religia trebue să fie de origine divină, deoarece stăpâneşte toate popoarele din orice timp şi din orice loc, de pe oricare treaptă de desvoltare, şi de sub ori care formă de civilizaţie. De n'ar avea putere divină, demult ar fi fost îndepărtată şi ar fi dispărut ca şi oricare învăţătură omenească. Religia, respective credinţa, este obiectiv dată şi raportul religios către Dumnezeu nu este numai o chestiune a sentimentului sau a inimei, cum multora le place să creadă, ci dânsa este o chestiune a sufletului întreg, şi în prima linie a raţiunei clare [5]).

Spiritul omenesc caută realitatea şi adevărul. Lumea cu toate obiectele şi fenomenele din ea sânt trecătoare.

---

[1]) Cf. Pfleiderer O., Religion und Religionen, München 1906, pg. 20—21.
[2]) V. Schroeder, o. c. pg. 24.
[3]) Cf. Schill, o. c. pg. 221.
[4]) Cf. Mihălcescu, o. c. pg. 120.
[5]) V. Schill, o. c. pg. 175.

Intre toate realităţile existente, Dumnezeu este o realitate spirituală sigură şi neschimbabilă [1]), pe care raţiunea noastră nu o poate înţelege, existenţa căreia însă este tot atât de sigură, pe cât de sigură este norma că fiecare cauză are şi efectul ei [2]). Religia este o realitate sigură şi dela începutul omenirii veşnic existentă, ea este efectul unei cauze, care este Dumnezeu. Existenţa religiunii este o urmare a existenţei lui Dumnezeu ; de n'ar exista Dumnezeu, n'ar exista nici religia. Omul vrea să cunoască pe Dumnezeu, şi Dumnezeu i s'a revelat în cursul veacurilor.

In consecinţă, sub religia creştină înţelegem credinţa în legătura liberă între Dumnezeu şi om, mijlocită prin Noe, Avram, Moisi şi prin Domnul Nostru Iisus Hristos ; iar scopul religiei este uniunea morală a omului cu Dumnezeu, adecă preamărirea lui Dumnezeu şi fericirea omului [3]). Pentru ca uniunea aceasta să se şi îndeplinească, omul este dator ca să creadă toate învăţăturile descoperite de către Dumnezeu şi cuprinse în revelaţiunea T. V. şi a T. N., ce numim noi religiunea creştină.

Dupăce am văzut care este fiinţa şi originea religiunii, vom încerca să răspundem la întrebarea :

b) Este religia necesară?

Intrebarea aceasta pare de prisos, dupăce sânt aproape 6000 de ani decând religia revelată se află la sânul omenirii ; totaşa trebuinţa religiei o dovedesc sutele de milioane de credincioşi care o ţin. Istoria ne mărturiseşte că toate popoarele au o religiune, şi că omenirea intră în istorie ca omenire religioasă ; universalitatea religiunii este deci o dovadă în plus că omenirea are nevoie de ea. Religia este consoarta omenirii, şi că este universală, dovadă ne dă despre aceasta Plutarch, când zice că dacă ai străbate preste tot globul pământului, lesne ai găsi cetăţi fără ziduri, oraşe fără

---

[1]) Cf. Ionescu, Indrumări priv. la înv. religios, Bucureşti 1922, pg. 8.
[2]) Cf. Mihălcescu, o. c. pg. 16 sq.
[3]) Cf. Comoroşan, Dogmatica ort. part. I, Cernăuţi 1887, pg. 7—21.

ştiinţă şi fără domnitor, fără averi şi fără monede, fără teatre şi fără gimnazii, dar n'ai putea vedea vr'un oraş fără temple şi fără zei, un oraş ai cărui locuitori să nu aibă nici o cunoştinţă de rugăciuni, jertfe etc. etc.[1]).

Dar sufletul omenesc însetează după misterul religios, şi cum religia în partea cea mai mare cuprinde mistere religioase, este deci o trebuinţă firească a sufletului. Sufletul nostru umblă după fericire şi adevăr, şi ştiinţa, ce-i drept, are acelaş scop. Dar „adevărata ştiinţă îl duce pe om repede la convingerea, că ea e foarte limitată, căci fiecare extindere a sferei ei, îi înmulţeşte punctele de atingere cu sfera necunoscutului. Pe adevăratul om de ştiinţă sfera necunoscutului îl duce la credinţă, la religie“ [2]). Cu drept cuvând filosoful Bacon de Verulam a zis, că ştiinţă puţină depărtează pe om de Dumnezeu, ştiinţa multă însă îl apropie de Dumnezeu [3]). Omul de adevărată ştiinţă pură, nu ne poate da un răspuns la întrebările: de unde venim, încotro mergem, pentru ce scop existăm, noi şi toate făpturile din lume? Numai religia creştină ne poate da un răspuns satisfăcător [4]).

Fără religiune, lumea cu toate puterile şi elementele ei, ar rămânea o enigmă; fără religie omul ar rămânea în nedumerire asupra eului propriu şi asupra menirei sale. Omul se simte dependent de Dumnezeu şi ca atare vrea să cunoască şi legătura ce o are cu Dumnezeu.

Prin religie Dumnezeu îi arată omului ţinta sa şi omul este obligat să contribue la ajungerea ţintei sale. Raţiunea omului nu poate să-i arate căile spre această ţintă, ci numai şi numai religiunea. Totaşa întru cât conştiinţa noastră are o scânteie divină, ne ajută la cunoaşterea menirei noastre, dar inima noastră află linişte numai în religiune, numai la Dumnezeu, cum zice fer. Augustin: „Inquietum est cor meum donec requiescat

---

[1]) Cf. Ştefanelli, Catehetică, 2 Cernăuţi, 1904, pg. 5, cf. la Mihălcescu, o. c. pg. 97, la Găina, Universalitatea, pg. 8, apoi pg. 10—12.

[2]) Nisipeanu I., Didactica, 1923. pg. 29—30.

[3]) V. la Spânu o. c. pg. 62.

[4]) V. Schill o. c. pg. 181 sq; V. Schroeder, o. c. pg. 2.

in te“ [1]). La nenorociri şi năcazuri putem afla adevărata mângâiere şi nădejde numai în religie. Ludovic al XVI-lea, regele Franţei, când era să fie gilotinat şi când era părăsit de toţi, a mărturisit duhovnicului, că numai religiunea îl mai mângâie şi-l înbărbătează, zicând: „Vai Doamne, ce ar fi de capul meu, dacă nu aş crede în Dumnezeu, singurul la care se găseşte adevărata dreptate“. In sfârşit este cunoscut că mulţi, foarte mulţi, care în viaţă trăind în fărădelegi şi fiind necredincioşi, în ora morţii se căiesc şi se fac credincioşi. Toate acestea dovedesc că religia e legată de sufletul omului şi că este necesară.

Dar religia nu este ceva particular, cum susţin emisarii Internaţionalei a III-a cu sediul în Paris, voind să-o scoată din publicitate; noi am putut constata, că dânsa este o problemă de cel mai intensiv interes al omenirii întregi şi că este trebuincioasă nu numai individului, ci societăţii omeneşti şi statului. Cancelarul Bismark a zis oarecând: „Orice stat dacă vrea să existe, trebue să-şi aşeze temelia pe o educaţie religiosă“. Numai religia adevărată are puterea ca să aducă în familie pacea. Ea menţine dragostea dintre soţi şi încrederea reciprocă, ea creşte pe copii şi îngrijeşte de ei. Ea regulează raportul între stăpân şi slugă, în sfârşit fără religie, bărbatul ar deveni un făcător de rele, un nepăsător indolent, iară femeia ar cădea în destrăbălare; cu îndepărtarea religiei se nimiceşte familia. Asemenea de absolută necesitate este religia şi pentru stat. Singură religia dă legii morale o sancţiune suficientă. Iată ce spune Schill în privinţa aceasta: „Die Religion ist die unerlässliche Grundlage der sittlichen Ordnung. Indem sie das sittliche Leben des Menschen an den absoluten Willen Gottes bindet, gibt sie unzweideutigen und sicheren Aufschluss über die Norm des sittlichen Handelns, bietet die denkbar stärksten Beweggründe für das Gute und gibt dem Sittengesetz die erforderliche Sanktion“ [2]).

---

[1]) La Mihălcescu, o. c. pg. 120

[2]) O. c. pg. 177 sq.

Religiunea ţine toată ordinea socială, pentrucă poliţia şi judecătorii penali nu sunt în măsură să supraveghieze totul. Apoi crime mari câteodată nici nu mai pătrund în publicitate! Cultura, în obicinuitul înţeles al cuvântului, nu fereşte pe oameni de crime. S'au dovedit foarte mulţi oameni culți, care erau cei mai rafinaţi făcători de rele.

Lipsa religiei a dus pe Romani la peire; deasemenea în revoluţia franceză, roadele îndepărtării religiei din viaţa publică au avut un răsunet foarte dureros[1]), aşa încât omenirea a avut ocaziune ca să se convingă de importanţa şi trebuinţa imperioasă a religiei şi deaceea astăzi ea stă în fruntea tuturor ţărilor civilizate[2]). Necesitatea religiei o recunosc toţi învăţaţii şi toţi pedagogii de samă. Merită a fi citate următoarele rânduri: „Mediocritătile ştiinţifice, când au ajuns la cunoaşterea câtorva fenomene de pe pământ au crezut că misterul a dispărut pentru inteligenţa omenească, că totul se explică dela sine, şi că prin urmare nu mai e nevoie de Dumnezeu!... Fără credinţă, zice Aslan, viaţa omului ar fi lipsită de farul strălucitor ce-o luminează în trecătoarea, dar conştienta ei stare pe pământ“[3]).

c) Care este religia cea adevărată?

Deoarece există numai un singur Dumnezeu, şi deoarece toţi oamenii au aceeaş legătură cu Dumnezeu, poate să existe numai o singură religie obiectiv adevărată. Cu toate acestea există multe concepţii deosebite despre acest raport faţă de Dumnezeu, şi prin urmare există felurite religiuni. De aceasta nu trebue să ne mirăm, pentrucă şi judecata intelectuală şi morală a oamenilor este diferită. Ca şi în ştiinţele profane, aşa şi în religie există credinţe divergente; toate religiunile însă chiar şi cele falşe, au o bază religioasă comună, au convingerea despre existenţa unui Dumnezeu, sau a mai multor zei,

---

[1]) Cf. Găină, Curs de teol. fundam. Cernăuţi, 1912. pg. 234—238.
[2]) Cf. Pocitan V., Metoda de predare a religiunii, Bucureşti 1913 pg. 1.
[3]) Aslan, Pedagogia, ed. 6. pg. 189—190.

între care unul este cel mai mare; zic, toate religiunile au convingerea despre existența divinității.

Dupăce am văzut care este ființa religiunii, şi dupăce am arătat importanţa acestèia pentru individ, societate şi stat, răspunsul la întrebarea de mai sus, este aproape dat.

Religia a fost descoperită oamenilor de către însuşi Dumnezeu; deci religia cea revelată este cea adevărată. Religia mosaică este cea mai veche religie revelată, şi în aparență ar fi cea adevărată. Ea este însă numai începutul revelațiunei, este numai baza celor revelate mai târziu, ea este numai „pedagogul spre Hristos“ [1]). Dânsa a fost complectată şi perfecţionată prin revelaţiunea mijlocită de însuşi Domnul şi Dumnezeul nostru Isus Hristos, aşa că *religia bazată pe descoperirea T. V., complectată şi adusă la îndeplinire prin descoperirea T. N., — religia creştină — este singura religie adevărată.* Totaşa şi în comparaţie cu celelalte religiuni existente, religia noastră cu principiile ei alese, este cea mai sublimă şi cea mai ideală [2]).

Dară şi religia creştină cu timpul a fost divizată în confesiuni, şi acum se naşte a doua întrebare, şi anume care confesiune este cea adevărată? La întrebarea aceasta ajungem în conflict cu indiferentismul în credinţă. Acesta susţine că toate confesiunile sânt egal de bune; ar trebui numai ca să alegem dintr'ânsele ceea ce au comun şi apoi aceasta ar forma religia nouă, care ar fi cea adevărată. Aderenții indiferentismului apără ideile lor, zicând că din motive umanitare ar trebui să se purceadă astfel, pentru ca să facem o împăcare a religiunilor, a cărei urmare să fie împlinirea cuvintelor Domnului „o turmă şi un păstor“ [3]). Dar sub masca umanitarismului e pericol ca să fie zdruncinată orice religiune, pentrucă atât istoriceşte cât şi cu raţiunea noastră putem dovedi, că indiferentismul religios este un ce falş. Rațiunea noastră ne spune că adevărul este numai unul, deci numai o singură religie poate să fie cea adevărată, şi religia ade-

---

[1]) V. Gal III_{24}.

[2]) Cf. Spânu, o. c. pg. 62.

[3]) Cf. la Iahn o. c. pg. 255.

vărată este aceea care este dată de către Dumnezeu şi care nealterat a fost păstrată de biserică, în cursul veacurilor. După cele induse, examinând religia noastră ortodoxă, ne convingem că ea este dată de Dumnezeu, şi că este păstrătoarea învăţăturilor divine, deci este unica religiune adevărată [1]).

CAP. 2.

Religiunea şi moralitatea

a) Ce este moralitatea?

Epidemia „modernismului“ a cuprins toată societatea omenească, şi acum ameninţă să scoată din şcoală însuşi învăţământul religios, pe care să-l înlocuiască cu un curs de morală lipsită de religiune [2]).

Aderenţii curentului acestuia pretextează, că morala lor — desbrăcată de religiune — ar putea forma mai degrabă caractere statornice. Religia creştină, spun ei, ar creşte pe om prea umilit şi prea supus, ea îl creşte numai pentru societate şi nici decum pentru indvidualitatea proprie [3]), şi că religia creştină n'ar putea forma caractere pronunţate. La prima vedere părerile lor nu par atât de rele, deoarece presupunem, că vorbind ei despre formarea caracterelor, ar urmări şi ei acelaş scop ca şi învăţământul religios. In realitate însă tendinţa lor este de a arăta că religiunea este dispensabilă pentru moralitate, că omul poate fi moral bun şi fără religiune, că religiunea este o chestiune pur subiectivă, că religiunea ar fi de proveniență accidentală — ulterioară moralei —, că este cu totul izolată de morală, şi că dânsa ar fi pricina care desbină lumea [4]). Morala, zic ei, se ocupă cu raportul omului față de aproapele şi cu aceasta şi faţă de el însuşi, pe când religia este îndreptată asupra celor supranaturale şi dumnezeeşti; ei spun în sfârşit că abia moralitatea duce la religiune.

---

[1]) Cf. Comoroşan, o. c. I. pg. 443. la Spânu o. c. pg. 120—121.
[2]) V. mai sus pg. 153, v. mai pe larg la Iahn, o. c. pg. 219—236.
[3]) Cf. Anuarul Instit. teol. ped. Sibiu 1917/18, pg. 4 sq.
[4]) Cf. Iahn, o. c. pg. 258 şi mai adesea.

Firește părerea, că religiunea ar avea terenul separat de morală, este o rătăcire mare. Moraliștii de felul celor ce susțin părerile de mai sus, uită că religiunea creștină are meritul de a fi regulat raportul oamenilor întreolaltă, și că religiunea creștină propovăduește morala cea mai curată și cea mai sublimă, așa încât moralitatea adevărată emanează numai din religia cea adevărată.

În cele ce urmează vom încerca a arăta ce este moralitate, că o morală fără religiune nu poate exista și că nici nu merită acest nume. „Morală fără religiune, duce la apunerea moralității“, zice pedagogul Foerster [1]). Apoi vorbind despre raportul moralității față de religiune, vom stărui de a face evident, că religiunea creștină este singura bază a moralității [2]).

A priori însă trebue să facem o deosebire clară între ceea ce se numește morala (etica) antecreștină și între morala creștină. Morală exista la popoarele antecreștine, dar aceasta era altfel înțeleasă decât ceea ce se înțelege sub morala creștină, pentrucă morala este dependentă de concepțiile religioase, și istoria ne dovedește aceasta cel puțin dela ivirea Creștinismului, prin tot evul mediu până în timpul mai nou. Creștinismul cu concepția nouă despre lume și despre viața omului, aduce și o morală nouă. Religia creștină bazată pe o putere spirituală și personală superioară, schimbă cu totul concepțiile vechi, prin principiile sale. „Creștinismul a accentuat pentru întâia oară în lume ideia egalității oamenilor, ca origine și scop al vieții“ [3]). Deasemenea Creștinismul recunoaște realitatea cauzalității, că după faptă urmează răsplata!

Morala păgână este o morală relativă, bazată numai pe rațiunea individuală, și poate fi considerată numai întru cât unele idei morale au asemănare cu cele creștine și întru cât pot fi adaptate ideilor morale creștine.

Noțiunea de moralitate este înrudită cu cea a reli-

---

[1]) Schule und Charakter, Zürich 1908, pg. 295.
[2]) Cf. Voiuțchi, Teologia morală ort. vol. I, Cernăuți 1906, prefață.
[3]) Spânu, o. c. pg. 99.

giunii şi este strâns legată de aceasta, din care cauză definiţiunile moralităţii sânt foarte diferite. Totaşa din cauza aceasta o definire aproximativ exactă nu este uşoară. Ca să putem defini noţiunea de moralitate, trebue să ştim mai întâiu, care este criteriul moralităţii ? Criteriul moralităţii este legea morală, înnăscută fiecărui om, în urma căreia omul poate face deosebire între binele şi răul moral.

Moral, morală derivă dela cuvântul latin mos, -ris = obiceiu, datină, obligaţiune, normă ; în înţeles general înseamnă mos o lege a vieţii, înnăscută omului. Legea morală este suma normelor de viaţă, pe care omul trebue să le ţină, deoarece sânt expresia voinţei divine. Morală sau moralitate este deci suma tuturor normelor de viaţă, care stau în conformitate cu voinţa divină şi care arată, ce atitudine trebue să aibă oamenii faţă de Dumnezeu şi întreolaltă. Semnul specific al moralităţii este de ordin metafizic ca şi religiunea, adecă morale sânt numai faptele, care sânt săvârşite din voia liberă a omului pentru împlinirea voiei lui Dumnezeu [1]). Sub moralitate înţelegem de obiceiu „determinarea liberă a voinţei şi atenţiunea raţiunei pentru conformarea sau neconformarea raţiunei cu legea morală“ [2]), dar sub moralitatea creştină înţelegem de a face din voie liberă prin activitatea raţiunei şi a conştiinţei morale, fapte care să fie în conformitate cu legea morală şi care să aibă în vedere idealul suprem moral, care este preamărirea lui Dumnezeu şi fericirea omului. In aceasta consistă deosebirea între morala antică şi morala creştină şi din cauza aceasta s'a şi numit morala păgână „etica filosofică“, iar cea creştină s'a numit „morala teologică-religioasă“ [3]). Dar şi conştiinţa morală a eticei filosofice are o mare parte care este de origine religioasă, aşa că şi morala antică câtă vreme păşea alături de religiune, câtă vreme era secondată de simţul temerii de Dumnezeu sau de zei, era moralitate, când

---

[1]) Cf. Schroeder, o. c. pg. 32—34.
[2]) Spânu, o. c. pg. 52.
[3]) Cf. Voiuţchi I. pg. 1—3.

însă Romanii b. o. au părăsit religiunea, imoralitatea a început să fie stăpână [1]). Cu aserţiunea din urmă am ajuns să vorbim despre raportul dintre moralitate şi religiune.

b) Raportul moralităţii faţă de religiune

Noi nu vom susţine că religiunea este mai întâiu şi apoi morala, dar nici că morala duce la religiune. Prioritatea religiunii se recunoaşte, întru cât sufletul omenesc din fire este religios, iar pe de altă parte ultimul scop al omului, idealul suprem moral, îşi are originea în religiune. Dealtfel „religiunea şi morala" merg paralel şi se condiţionează una pe alta. „Adevărata religiune sprijină adevărata morală şi viceversa ; căderea uneia aduce după sine căderea celeilalte, cum ne adevereşte istoria prin diferite exemple" [2]). Oricum însă concepţia morală în lumea antică a fost diferită, precum diferită a fost şi concepţia religioasă [3]). Dintre toate felurile de morală antecreştină, numai morala T. V. se apropie de morala creştină, pentrucă şi religiunea mosaică este baza religiunii creştine, baza religiunii celei adevărate.

Ce priveşte raportul dintre religiune şi moralitate în T. V., putem spune că este mai armonic decât la celelalte religiuni, totuşi „meritul religiunii iudaice este numai acela, de a fi pregătit atât în privinţa religioasă cât şi în cea morală, terenul Creştinismului, întru care a fost realizată unirea armonică dintre religiune şi moralitate" [4]). Din cele spuse în urmă, rezultă că morala stă în strânsă legătură cu religiunea, şi că o morală izolată de religiune este o utopie ; totuşi religiuni amorale au existat şi există.

Ştiinţa şi erudiţia sau arta spun unii, poate înlocui religiunea şi poate face pe oameni morali buni ; dar acestea sânt cazuri izolate, cari întăresc numai regula că moralitatea adevărată e legată de religiune. Sânt

[1]) Cf. Mihălcescu, Raportul dintre religiune şi moralitate, pg. 30 sq.
[2]) Mihălcescu, Curs de teol. fund. pg. 27 ; cf. Voiuţchi o. c. pg. 4 sq.
[3]) Cf. Schroeder, o. c. pg. 163 sq.
[4]) Mihălcescu, Raportul dintre religiune şi moralitate pg. 49 şi 54 sq.

nenumărate exemple care arată că cultura externă nu ferește de imoralitate ; b. o. împăratul Nero, deşi înzestrat cu o cultură înaltă, totuşi a fost un ucigaș pasionat.

Premisa pentru o viaţă morală, după adevăratul sens al cuvântului, am spus mai sus [1]), este puterea de a putea face deosebire între moral bine şi între moral rău. Bunătatea sau răutatea morală a unei fapte în sine, nu este identică cu săvărşirea ei fizică. O faptă poate fi în acelaş timp şi bună, şi rea B. o. uciderea unui om periculos pentru societate, este ca săvârşire fizică, o faptă bună, dar nu este un bine moral. In cazul acesta, cine judecă, ce este moral bine, şi ce este moral rău ? Zic luptătorii moralei filosofice, că arbitrul este conştiinţa şi raţiunea, care dictează ce trebue făcut şi ce trebue lăsat. Dar din experienţă ne este cunoscut că raţiunea singură încă nu este forul suprem al moralităţii. Omul este egoist din fire, şi ceea ce-i place şi ce-i foloseşte, priveşte de bine, iar ceea ce-i strică, priveşte de rău. Şi această judecată este numai individual-subiectivă, pentrucă omul are libertatea voiei şi va judeca diferit, precum şi diferită este natura intelectuală.

Deci şi judecata asupra binelui sau asupra răului, va fi după bunul plac al individului [2]). Egoismul nu cunoaşte margini, astfel că ultimul scop al omului, ar fi singur omul. Raţiunea singură nu poate dispune asupra moralităţii, aşa că rezultatul ar fi o samovolnicie anarhică, a cărei urmări ar fi foarte dezastruoase ; ar urma un „bellum omnium contra omnes“ când puterea brutală ar lua locul dreptăţii.

Deasemenea este şi situaţia conştiinţei. Este adevărat că ea poate fi regulatorul libertăţii omeneşti, însă acel regulator nu funcţionează, dacă nu este exercitat din copilărie şi dacă nu primeşte directive de sus. Totuşi ar putea obiecta cineva, că există mulţi indivizi şi multe societăţi care sânt morale, deşi n'au nici o credinţă religioasă, dar ascultă de conştiinţa lor. Trebue

---

[1]) V. m. s. pg. 166.

[2]) Cf. Steinbeck, I. Lehrbuch der kirchlichen Jugenderziehung, Leipzig 1914, pg. 67 sq.

să le replicăm însă, că acea conştiinţă a lor a fost formată sub influența principiilor răspândite deja într'o lume socială mai vastă, care-i înconjoară. Ei fac parte dintr'un mediu, care a fost inspirat de către religiune. Astfel moralitatea lor particulară se ţine de această moralitate generală, prin legături nevăzute, dar puternice[1]). Şi dacă aderenţii moralei lipsite de religiune, încă nu simt urmările ei nefaste pe corpul lor, aceasta se atribue împrejurării, că trăiesc în mijlocul unei societăţi cu întocmiri, care sânt rezultatul învățăturei moralei creştine[2]).

Dar morala filosofică nici nu poate fi obligatorie, pentrucă-i lipseşte autoritatea care obligă. Oamenii fiind întreolaltă egali, nu voiesc să se supună unul altuia, şi nici legile statului nu pot ținea moralitatea, pentrucă chiar funcţionarii chemaţi pentru ținerea ordinei sociale, dacă nu vor fi crescuţi în frica lui Dumnezeu, ei singuri vor fi în ascuns cei dintâi turburători ai societăţii. In sfârşit, chiar dacă forţa publică sileşte pe unul sau pe altul la supunere, cugetul şi intenţia individului nu le poate suprima. „In lumea cugetelor şi a intenţiilor individului, dreptul nu poate pătrunde", zice Spânu[3]). Sau în alt loc: „Forța trupul îl poate omorî, dar sufletul nu-l poate pierde, şi numai până la o măsură îl poate educa. Autoritatea sufletului este singur Dumnezeu, iar educatoarea lui, religiunea"[4]). Autoritatea publică sau forța, poate fi cel mult un regim poliţial, care după bunul plac ar socoti azi ceva de moral, iar mâne ar declara acelaş lucru de imoral. Nici o moralitate fără puterea lui Dumnezeu!

Insuşi Frideric II c. Mare din Prusia, care în privinţa religioasă n'a primit o influenţă favorabilă, în urma spiritului vremii, totuşi era convins că numai religia este baza cea mai sigură a statului şi că religia este puterea moralităţii. Dreptaceea întrebat de către un ministru al său, ce ar trebui făcut contra sperjurului şi

---

[1]) Cf. Pfleiderer, o. c. pg. 28 sq.
[2]) Cf. Găina, Teoria revel., pg. 91.
[3]) O. c. pg. 107 sq. şi pg. 115.
[4]) ibidem pg. 127.

contra lipsei de cinste, şi în general contra imoralităţii, ce dăinuia atunci în ţara sa, nu-i porunci ca să sporească regimentele de jandarmi şi de poliţie, nici ca să dea legi înăsprite şi să lărgească puşcăriile, ci îi porunci ca să aducă religiunea iarăşi în ţară [1]).

O morală independentă nu poate să existe nici din următoarele motive. Omul vrea să cunoască adevărul şi vrea să cunoască menirea sa aici pe pământ. Morala laică nu cunoaşte aceasta, deci nu-l mulţumeşte.

Dar viaţa omului petrecută în plăceri şi supărări ar trece fără nici un rost, dacă n'ar urmări un scop mai înalt. Omul însă caută fericirea, iar raţiunea şi experienţa ne dovedesc, că toate bunurile din viaţa aceasta, nu pot potoli pentru vreme îndelungată setea după fericire [2]). Chiar şi un om înstrăinat de Dumnezeu, care aleargă cu voluptate după toate bunurile şi plăcerile lumeşti crezând de a fi aflat fericirea, totuşi după un timp caută din nou fericirea. Clasice în privinţa aceasta sânt cuvintele bătrânului Goethe: „Ach ich bin des Treibens müde, was soll all der Schmerz und Lust? Süßer Friede, komm, ach komm in meine Brust“! Fericirea adevărată izvoreşte din moralitate; dânsa consistă în pacea şi liniştea sufletească, pe care o poate da omului numai religia [3]).

Moralitatea aşadară stă în strânsă legătură cu religia. Numai religia îi poate insufla omului dragostea către celelalte fiinţe, şi numai religia poate da ajutor slăbiciunii înăscute omului. Adevărat că raţiunea regulează voinţa omului şi-l opreşte dela rău; omul însă totuşi îl face din cauza slăbiciunii înăscute. Dreptaceea zice şi s. Ap. Pavel: „Eu nu consimt la ceea ce fac, căci nu fac ceea ce aş voi să fac, ci fac ce urăsc, că nu fac binele ce voiesc, ci răul care nu-l voiesc, acela fac“ [4]).

Omului îi trebuie deci un ajutor. Autoritatea divină

---

[1]) Rev. cat. „Prediger u. Katechet“, Regensburg 1916, pg. 1, vezi contrastul la Iahn, o. c. pg. 231.

[2]) Cf. Iahn, o. c. pg. 5.

[3]) Cf. Steinbeck, o. c. pg. 68 sq.

[4]) Rom. 7, 15, 19.

abia, îi poate da acest ajutor. Religiunea creştină arătând pildele şi virtuţile sf. părinţi, îi dă omului un reazim puternic, şi-i întăreşte nădejdea în cazuri de grea cumpănă. Religia ne descopere pe legislatorul suprem, căruia dator sântem să ne supunem şi să facem după voia Sa faptele noastre, a căror răsplată ne aşteaptă în veci. Fără credinţă într'o răsplată viitoare, fie pedeapsă sau fericire, nu poate exista o moralitate adevărată, ci cel mult una utilitaristă, când numai interesele personale sunt considerate, şi noţiunile binelui şi ale răului, se confundă cu cele ale folosului şi cu cele ale daunei. Numai nădejdea într'o răsplată viitoare, va putea obliga la fapte morale.

S'a adeverit că religia este cel mai vechiu fenomen cultural în viaţa popoarelor şi a individului. Ea este inima culturii întregi, deci şi a moralităţii; adevărul acesta este bazat pe studiul şi experienţa marilor cugetători şi pedagogi. „Adevărurile credinţii sânt fundamentul legii morale; fără acestea ea stă în aer şi nu oferă moralităţii nici un reazim“ [1]).

Aderenţii moralei independente susţin că omul poate deveni uman şi printr'o educaţie lipsită de religiune. Dar umanitatea aceasta nu arareori duce la bestialitate [2]). Adevărata umanitate este numai cea creştină, deoarece este morală [3]). Dar preste tot şi etica filosofică are în vedere individul moral eşit dintr'un mediu religios [4]). In sfârşit, chiar divergenţa de păreri a aderenţilor moralei laice, slăbeşte autoritatea ei. Toţi coriferii şi filosofii curentului acestuia nu sunt în stare să stabilească educaţiei un scop unitar. Care de care au păreri tot mai neverosimile. Chiar adevărul istoric îl neagă, susţinând că morala s'a născut independentă faţă de religiune [5]).

---

[1]) Baumgartner, Erziehungslehre, pg. 11.

[2]) Dovadă, odiosul atentat dela catedrala Sf. Nedelea din Sofia, săvârşit în anul 1925 în numele „ideii“ şi „umanismului“ profesat de Internaţionala a III-a.

[3]) Cf. Voiuţchi I, pg. 12; cf. Cristescu, Fapte şi orientări creştine, Craiova 1924, pg. 33.

[4]) Comp. Grimnich, Rel.-Unterricht, pg. 15.

[5]) Cf. Iahn, o. c. pg. 60.

Deasemenea şi celelalte învinuiri că religia creştină nu poate da o concepţie unitară despre lume, şi că stă în contrazicere cu ştiinţele naturale, nici nu merită ca să fie discutate[1]). Asemenea păreri pot să aibă numai oameni necredincioşi. Dar numărul mic al acestora, al aşanumiţilor „ateişti la modă şi de saloane“, nu ne înspăimântă, pentrucă este dovedit că cei mai mari bărbaţi de ştiinţă n'au fost numai credincioşi, ci chiar plini de pietate faţă de cele sfinte; aşa Severier, Ampère, Pasteur etc. etc. Ei s'au convins că în întunerecul suferinţelor, singură religiunea este luceafărul care ne arată calea cea adevărată; ei s'au convins că ea este balsamul vindecător pentru durerile şi suferinţele oamenilor, că ea este puterea de viaţă a sufletului şi călăuza către Dumnezeu, izvorul fericirii noastre. Ei s'au convins că adevărata moralitate merge mână în mână cu religiunea. Rezultă că fără elementul etic al Creştinismului — fără idealul creştin — nu poate exista nici un fel de moralitate. Morala independentă nu poate ţine locul religiunii, pentrucă toate felurile de morală adevărată sânt bazate pe evangelia lui Hristos[2]). Deci pentru o adevărată moralizare a societăţii omeneşti se simte absolută necesitate de a generaliza şi de a intensifica învăţământul religios în toate şcoalele.

Prin cele expuse cred că am arătat în deajuns pe de o parte netemeinicia moralei independente, şi pe de altă parte am arătat importanţa religiunii, şi în consecinţă şi importanţa învăţământului religios. Şi dacă am susţinut că o morală independentă de religiune nu poate să existe, nu m'am gândit la alte religiuni, care în sine au fost şi sânt amorale, ci am avut în vedere religiunea creştină, unica adevărată, care în mare parte este însaşi moralitatea![3]).

---

[1]) V. pe larg Krebs L., Rel. Unt. und Laien moral, Wien 1923; Cf Găina, Teoria revel., Cernăuţi 1899, pg. 87—92, Balan N., Problema religioasă. Sibiu 1906, Introd.

[2]) V. Cristescu, Fapte şi orientări creştine, pg. 43—50. Mihălcescu, Raportul dintre relig. şi moralitate, pg. 91.

[3]) Cf. Iahn, o. c. pg. 118, Ziegler o. c. pg. 84.

CAP. 3

Instrucţia şi educaţia în general

Mai sus am susţinut că spiritul omenesc din natură caută adevărul[1]). Chiar copilul mic doreşte să ştie, să cunoască misterele lumii şi arată interes pentru frumos şi bine. Pe de altă parte este ştiut că nici o fiinţă omenească nu poate trăi potrivit cu menirea sa şi nu poate cunoaşte şi nici îndeplini datoriile sale, dacă este lipsită de-un ajutor din afară, dacă este lipsită de educaţie. Mama este prima care dă ajutor omului-copil, prin creşterea trebuincioasă; la aceasta contribue şi familia, şi abia mai târziu în măsură mai mare, şcoala întregeşte creşterea primită de acasă, şi pregăteşte pe om pentru viaţa publică. Școala face aceasta prin învățământ, care consistă în predarea bunurilor spirituale, dela generaţie la generaţie. Sub învăţământ înţelegem de regulă munca sistematică desfăşurată în şcoală de către învăţător, spre a înzestra pe elevi cu cunoştinţi şi deprinderi; dar învățământ adevărat este abia acela, când învățătorul are grijă ca cele învăţate să treacă în proprietatea sufletească a fiecărui elev[2]). Scopul școalei este îndoit. Intrucât împărtăşeşte elevilor cunoştinţi, este instrucție, iar întrucât îl pregăteşte pentru societate, este educaţie[3]). Printre problemele care au făcut pe cei mai de frunte şi mai luminaţi pedagogi şi filosofi din toate timpurile, ca să se ocupe de ele, educația tinerimii este cea mai vajnică, şi deja Cicero a susţinut, că „noi nu putem aduce societăţii un dar mai mare sau mai bun, decât instruind tinerimea“. Divergente însă sânt părerile în privinţa precizării noţiunii de „educație“. Lungă vreme se credea că şcoala este numai pentru învăţătură, iar educația ar cădea numai în sarcina familiei[4]). Școala veche cu scop utilitarist-material, susținea că instrucţia

---

[1]) V. pg. 158.

[2]) Cf. Willmann O., Didaktik, pg. 415.

[3]) Cf. Găvănescul, Pedagogia generală, Introducere, şi Moisescu, Şcoala educativă, pg. 29.

[4]) Cf. Găvănescul, Ist. ped. pg. 152.

este o cultură teoretică, iar educaţia este formală. Școala nouă are un scop formal, adecă de a forma suflete mari, personalităţi distincte. Herbart a îmbinat instrucţia cu educaţia, zicând că una fără cealaltă nu poate să existe [1]). Instrucția nu poate fi separată de educație, pentrucă şi funcţiile psihice, cărora ele se adresează, nu se izolează niciodată. Scopul instruirii este educarea, iar scopul educaţiei este formarea omului, aşa că ambele au acelaş scop final, adecă de a forma pe om, pe viitorul membru al societăţii omeneşti. Scopul şcoalei este instructiv-educativ şi ea pune la dispoziţia tineretului zestrea moştenită dela generaţiile trecute. Școala veche era instructivă cu caracter material, pe când cea nouă este mai mult educativă cu caracter material şi formal. Instruirea este un mijloc al educaţiei.

Educație derivă dela latinescul „edoceo“, ce înînseamnă învăț pe altul ceva temeinic. Educaţia ar fi deci ştiința care arată, cum trebue învăţat cineva temeinic, cum să fie în viață; or scopul vieţii fiind fericirea, educaţia îl învață pe om, cum poate fi fericit. Invăţaţii explică fericirea în mod diferit; Herbart în pedagogia sa arată ce este adevărata educaţie şi fericire: este formarea caracterului, formarea adevăratului om, care să nu-i facă nimănui nici un rău, iar sieşi să-şi procure adevărata fericire [2]). Opera de educaţie consistă în a forma sufletul copilului; ea trebue să samene într'însul idei, care să se prefacă în obiceiuri şi norme de cugetare şi lucrare, şi determinându-i mentalitatea, să-i constitue astfel caracterul. După Steinbeck [3]), „a educa înseamnă a îndrepta toată voința copilului, pe calea scopului celui adevărat al vieții omului“. Educaţia se defineşte ca un proces prin care o generaţie încearcă a transmite celei următoare cunoştințele şi experienţa, spre a-i desvolta facultățile toate, pentru a putea să

---

[1]) Cf. Moisescu, o. c. pg. 12; Nisipeanu, Religia pentru copii, pg. 16—19; cf. Matthias Ad., Pedagogia practică, trad. de Bogdan-Duică, Buc. 1914, pg. 283.

[2]) Popovici G., Educaţia oamenilor, pg. 13 – 14.

[3]) O. c. pg. 77.

conlucreze cu semenii săi la viața naţiunii şi a umanităţii[1]). Educație înseamnă a forma pe tânăr până atunci, când singur este în stare ca să se conducă în viaţă spre a ajunge la idealul omului, la fericire. Fericirea deplină o aflăm în cunoaşterea adevărului, a binelui şi a frumosului, aşa că scopul mai apropiat al educației va fi de a desvolta în om gustul după fericirea cea adevărată[2]).

Pentru ajungerea scopului educației avem nevoie şi de mijloace. Multă vreme însă n'a fost precizat caracterul educaţiei, pentrucă era ceartă, dacă dânsa este artă sau ştiință?[3]). Dar educația se face pe baza unor norme stabilite din trecut, prin împărtăşirea valorilor intelectuale, morale şi materiale, dintr'un secol asupra vieţii sufleteşti a generaţiei mai tinere. Educația deci se bazează pe istorie şi este ştiință, dar abia pedagogii moderni, dela Herbart încoace, au ridicat educaţia la treapta aceasta.

Educaţia însă este şi artă. Partea didactică, care învaţă „ce să facem din om“, este ştiinţă, iar partea metodică „cum să-l facem om“, este artă, şi anume chiar „arta artelor“, cum o numeşte Sf. Ioan Chrisostom în omilia 59 la Matei[4]). Deasemenea şi Sf. Grigorie de Nazianz zice „că cea mai înaltă artă este aceea, de a forma bine pe om, ființa cea mai ciudată şi cea mai greu de condus“.

In timpul vremurilor însă, diferite erau principiile de educație, pentrucă concepția despre viață şi lume condiţionează principiile educaţiei. B. o. spiritul luminării poporului din sec. XVIII a fost altul decât acela din sec. XVI şi XVII. (Scholasticismul şi Naturalismul materialist). Din cauza aceasta şi în educaţie au existat curente diferite, care explicând în mod variat scopul educaţiei, întrebuinţau şi principii diferite. Spre a ajunge la fericire, trebue să formăm caractere morale printr'o

---

[1]) Cf. Ziegler, o. c. pg. 11.

[2]) Cf. Nisipeanu, Didactica, 1923, pg. 34.

[3]) Cf. Mehedinţi S., Altă creştere, Bucureşti 1919, pg. 239 sq.

[4]) V. Sailer, Erziehungslehre für Erzieher², Freiburg i. Br. 1910, pg. 14, Baumgartner H., o. c. pg. 19.

bună educație; în privința aceasta unii erau pentru o educație severă, alții pentru una liberală.

Rousseau susține că copilul trebue lăsat în seama naturii, unde experiența şi împrejurările îi vor forma caracterul. Herbart însă spune că scopul suprem al educației este formarea caracterului moral, adecă acea deprindere şi obicinuință de a face binele şi de a se feri de rău în orice împrejurări şi nu numai din întâmplare, ci când în inima omului a pătruns convingerea, că binele, frumosul şi adevărul sânt virtuțile, pe care omul trebue să le aibă numai decât. El este contra părerii lui Rousseau, numindu-o nebunie, pentrucă omului îi trebue, ca şi unei corăbii, un cârmaciu, şi nu poate fi lăsat în sama naturii; abia învățământul întregeşte experiența şi împrejurările [1]).

Avem de observat că atât Rousseau cât şi Herbart au dreptate în părerile lor. In adevăr, în deosebi natura învață pe copil lucrurile esențiale, căci în sânul naturii totul e sănătos, moral şi educativ. Comenius zice că „natura trebue să-i apară omului ca şi o oglindă strălucitoare a puterii, a înțelepciunii şi a bunătății lui Dumnezeu, prin a cărei privire să fie atras spre admirarea Creatorului“ (Didactica Magna). Privirea naturii îl conduce deci pe om la Dumnezeu. Dar şi Herbart are dreptate, când susține că educația fără instrucție nu valorează mult, ci abia îmbinarea lor formează caracterul. Rousseau a exagerat numai, unilateralizându-şi teoria.

Dar vremurile se repetă! Şi azi pretind mulți, ca educația singur copilul să şi-o facă, după cum se face aceasta la Anglo-Saxoni. La aceasta trebue însă să obiectăm că în educație nu pot fi întrebuințate aceleaşi măsuri pentru toate popoarele şi țările, pentrucă educația individului [2]) depinde de clima țării şi de firea fiecărei națiuni în parte [3]). Ce-i drept, de educație depinde cultura şi felul de a gândi a unui popor; şi invers de cultura unui popor depinde educația, aşa că un popor

---

[1]) Cf. Herbart Fr., Werke X, pg. 32—57.

[2]) V. Rev. teol., Sibiu, A. VI Nr. 4—5, pg. 118 sq.

[3]) V. Ziegler, o. c. pg. 5 sq.

mai cult şi mai vechiu are şi o educaţie mai desvoltată.

Pentru lămurire e nevoie să precizăm, care metodă de educaţie, cea liberală sau cea severă, bazată pe supunere şi stăpânirea de sine, este cea potrivită? Să auzim pe Antonescu, ce spune în privinţa aceasta: „Numai aceia, la care raţiunea predomină asupra simţurilor, subordonând activitatea lor principiilor morale şi cari au fost obicinuiţi cu munca şi cu greutăţile vieţii, pot fi consideraţi ca oameni de caracter. Numai cine a învăţat să fie supus şi să se stăpânească poate deveni liber“ [1]). Asemenea Fr. Paulsen, arătând starea tristă a educaţiei libere, este pentru o educaţie severă; ambele metode de educaţie au părţi bune şi părţi slabe, iar Fr. Foerster [2]) încearcă să împace libertatea cu disciplina. Precum libertatea prea mare ne face sclavii patimelor şi a poftelor diferite, aşa şi severitatea excesivă ne face sclavii mediului, în care trăim.

Să nu pierdem din vedere, că educaţia este o operă înceată, şi de aceea trebue să avem răbdare la formarea armoniei între viaţa individuală şi cea socială. Ne trebue caractere morale! Acestui scop trebue să subordonăm toată activitatea noastră educativă, adecă învăţământul [3]). „Educaţia este o activitate intenţionată, uneori în contrazicere cu spiritul timpului şi întreprinsă în epoca de desvoltare a individului, cu scopul precis de a-i transforma interiorul într'o personalitate plină de caracter, în care inteligenţa şi inima, ideile şi sentimentele să fie puse în serviciul faptelor morale“ [4]).

Nu orice instrucţie influenţează voinţa noastră, încât ideile să devină fapte; în scopul acesta învăţământul trebue să deştepte în elev interes variat. Elevul va arăta interes în deosebi pentru cunoştinţele necesare vieţii omeneşti, şi acestea sânt cele despre natură, despre om şi despre Dumnezeu. Pentru cunoştinţele despre

---

[1]) Din problemele pedagogiei moderne, pg. 152—153.
[2]) Schule und Charakter, Zürich 1908, Introducere.
[3]) Cf. Willmann O., o. c. pg. 418.
[4]) Moisescu, o. c. pg. 19.

Dumnezeu, omul are interes în urma sentimentului religios, şi cum scopul şcoalei este formarea caracterului moral, şi noi ştim că moralitate nu poate exista izolată de religiune [1]), vom spune că rolul principal în educaţie, trebue să-l aibă educaţia religioasă. Iată dece. Scopul educaţiei în general trebue să stea în conformitate cu scopul vieţii; or nota distinctivă a omului o constitue viaţa lui sufletească. Deci în cultivarea acestei vieţi sufleteşti consistă scopul educaţiei şi este cunoscut că educaţia religioasă nu face alta decât că prin ea se cultivă viaţa sufletească a omului; educaţia religioasă deci realizează scopul educaţiei întregi.

Am susţinut mai sus că scopul şcoalei este formarea de caractere morale. Invăţământul religios este cel mai indicat obiect pentru aceasta, căci „numai religia singură, zice Ionescu [2]), înalţă aspiraţiunile omeneşti spre culmile perfecţiunii, punând ca model de vieţuire omenească, modelul strălucit al Mântuitorului, şi nimeni altul în lume, decât numai Mântuitorul a putut spune oamenilor: Trăiţi după preceptele mele, sau învăţaţi-Vă dela Mine, că sânt blând şi smerit cu inima, şi veţi afla odihna sufletelor voastre".

Deasemenea şi fericirea adevărată omul o poate afla numai în religiune, la Dumnezeu [3]). Deci cea mai bună educaţie va fi cea religioasă, care dacă s'ar face cu seriozitate, omenirea ar fi lipsită de atâţia făcători de rele, ucigaşi etc. etc. [4]). Dar educaţia religioasă este şi cea mai veche. Institute de creştere au existat foarte de timpuriu, dar abia creştinismul a pus baza pentru şcoalele, cum le avem astăzi. B. o. la Romani educaţia se privea de o chestiune a familiei şi a şcoalei particulare, deaceea educaţia era individuală, adecă se avea în vedere numai fericirea individuală. „Creştinismul prin porunca sa nouă: iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi, a sfărămat zăgazurile individualismului egoist şi

---

[1]) Cf. Mihălcescu, Raportul dintre relig. şi moralitate, pg. 91.
[2]) Invăţământul religios, Bucureşti 1922, pg. 13—14.
[3]) „Fericirea este numai în Dumnezeu", Ps. 42, 4.
[4]) Cf. Popovici G., o. c. pg. 58.

a legat sufletele în armonia tendinţelor sociale omeneşti“[1]). Abia Creştinismul avuse puterea ca să dea educaţiei şi în general culturii, directivele adevărate, având în vedere atât educaţia cea individuală cât şi pe cea socială. Educaţia creştină formează pe individ pentru individ şi pentru omenire. Şcoalele publice sânt opera creştinismului, şi numai biserica s'a îngrijit de educaţia generaţiunilor tinere până în sec. XVIII. Elementul religios a fost baza pe care s'a clădit mai departe. Educaţia religioasă este un fel de rezumat ce cuprinde în sine diferitele feluri de educaţii, precum pe cea socială, estetică şi morală[2]). Educaţia religioasă-morală este coroana întregei educaţii[3]), ea formează pe omul întreg la un om întreg.

La întrebarea, cum să fie educaţia, Wilmann[4]) spune că trebue să fie individuală, intuitivă, actuală, raţională şi mai presus de toate creştină. Majoritatea pedagogilor este de acord, ca educaţia religioasă să fie privită de scopul mai îndepărtat al şcoalei. In sensul acesta vom îndrepta cercetările noastre.

Iară referitor la întrebarea, când să începem educaţia religioasă, spunem hotărît, că aceasta să o facem cât de timpuriu, pentrucă şi Domnul Nostru Hristos a învăţat pe copii. El zise învăţăceilor: „Lăsaţi pruncii să vină la mine şi nu-i opriţi, că a unora ca aceştia este împărăţia cerurilor“[5]). Sau în alt loc, când Domnul învăţa poporul, şi făcându-se seara, l-a săturat, erau şi copii de faţă, căci Evanghelistul zice: „Iar cei ce mâncaseră erau bărbaţi ca cinci mii, afară de muieri şi copii“[6]). Totaşa Mântuitorul mai zice: „Oricine va primi un copilaş ca acesta în numele Meu, mă primeşte pe Mine“[7]).

---

[1]) Găvănescul, Ist. ped. pg. 42.
[2]) Cf. Sailer, o. c. pg. 39.
[3]) Cf. Iahn, o. c. pg. 211.
[4]) „Didaktik“, pg. 2.
[5]) Mat. 19, 14.
[6]) ibidem 14, 21.
[7]) ibidem 18, 5.

CAP. 4

Educaţia şi Cultura

In capitolul precedent am văzut că toată educaţia are scopul de a forma oameni adevăraţi. Azi, mai mult ca oricând, avem nevoie de oameni. Puţini sânt oamenii adevăraţi, şi dacă Diogen în Atena căuta oameni ziua mare cu felinarul, nici astăzi n'ar fi un astfel de procedeu prea exagerat. Aceasta este — cu durere — realitatea. Alta este însă părerea generală.

Mania tuturor timpurilor de a se crede fiecare epocă cea mai progresată în civilizaţie şi umanitate, şi fală că timpurile de barbarie şi sălbătăcie au rămas de mult în urmă, dă naştere la multă confuziune şi la abuzuri referitor la noţiunile de cultură şi civilizaţie. Noi ne vom sili să dăm acestor noţiuni, ce nu sânt identice[1]), o definiţie adecvată.

Sub cultură, în sens mai îndepărtat, înţelegem ceva individual, şi anume predominarea omului asupra naturei sale; iar sub civilizaţie înţelegem ceva social, adecă stăpânirea omului asupra universului. Cultura este ceva moral-spiritual, iară civilizaţia este ceva material-spiritual. Ambele noţiuni însă sânt inseparabile şi aproape identice, deoarece orice scădere morală are ca urmare şi o scădere materială, şi invers, o scădere materială are ca urmare o scădere morală[2]). Din istorie ne este dovedit acest lucru, la Greci şi la Romani. Când civilizaţia întrecuse marginile şi căzuse în extreme, atunci şi cultura lor a început să decadă.

De obiceiu, cultură înseamnă doza de cunoştinţi câştigate şi însuşite cu care omul ca personalitate deplină poate să participe intelectualiceşte şi moraliceşte la viaţa culturală a timpului şi a poporului său, şi să contribue la progresul ei. Cultura este activitatea etică, estetică, materială şi socială a unui popor, şi om cult este acela care contribue la ea. Greşită este interpre-

---

[1]) Cf. Mehedinţi, Către noua gen., pg. 324.
[2]) Cf. Spânu, o. c. pg. 75 şi 115.

tarea că un om cult poate fi lipsit de educaţie, precum şi, că un om educat ar putea fi lipsit de cultură. Cultura intelectului îmbinată cu cultura inimei şi a voinţei formează abia adevărata cultură.

Educaţia este cultură! Nu numai cunoştinţele bogate în limbi, istorie şi în ştiinţele naturale b. o. îl fac pe om cult, ci acestea împreună cu sentimentele nobile, care îl îndeamnă la fapte de progres cultural. Cultura intelectuală nu trebue să fie totodată şi cultură sufletească. Conştiinţa rămâne primitivă şi seacă în mijlocul celor mai strălucite formaţii intelectuale, dacă învăţătura creştină nu contribue la aceasta. Ca să ne putem numi culţi, avem nevoie de o conştiinţă şi de o inimă curat creştină.

Cultura nu este limitată, ci ea este în continuă desvoltare, referindu-se la natură, la om şi în cea mai mare măsură la Dumnezeu. Cu natura omul stă în legătură pentru interesele materiale, cu aproapele pentru desvoltarea politică-socială, şi cu Dumnezeu pentru interesele mai înalte spirituale ale frumosului, binelui şi adevărului. Colaborarea acestor trei factori la desvoltarea progresului lumii, constitue cultura [1]).

Ca şi în educaţie, diferite au fost fazele şi în cultură. Nu voim să amintim decât pe Greci şi pe Romani. La aceştia esenţa educației şi culturii, era arta oratorică. Cine era un bun orator, trecea drept cult şi bine educat.

Cei vechi făceau şcoală, numai ca să stea în rând cu lumea, şcoala fiind un capriciu al modei. Dar pas cu moda puteau să țină aceia numai, care dispuneau de mijloace, astfel că în scopul educaţiei existau numai şcoli particulare. Baza şcoalelor publice, cum am amintit mai sus [2]), a pus-o Creştinismul cu principiile sale de egalitate, umanitate şi de cel mai curat altruism. Ideia veşniciei profesată de către Creştinism a schimbat rostul şcoalelor şi în general scopul vieţii noastre. Elementul religios a fost ridicat la centrul vieţii noastre [3]).

---

[1]) Cf. Brunner, Religionslehre, pg. 4.

[2]) v. mai sus pg. 178

[3]) cf. Willmann, Didaktik, pg. 140.

Abia creştinismul a făcut lumină. El a îndepărtat dictonul „non vitae, sed scholae discimus“, şi a stabilit principiul pedagogic a lui Seneca, principiul adevărat al educaţiei „non scholae, sed vitae discimus“, şi principiul acesta l-au urmat apoi toate generaţiile creştine.

Cultura este un rezultat al spiritului omenesc, şi cum în deosebi spiritul creştin a contribuit la progresul cel mare în lume, factorul principal în institutele pentru propagarea culturii, va fi factorul moral-religios. Învăţământul religios este fermentul care face să crească aluatul culturii adevărate. Ce-i drept, şi în vechime, elementul religios era un factor însemnat în educaţie, b. o. în Omer şi Elenismul întreg, la Romani Horaţiu, dar religia creştină a sporit ideile spirituale ale antichităţii cu ideia vieţii veşnice, ca ultimul scop al omului [1]), şi prin aceasta s'a impus educaţiei cu atât mai mult.

Omul cunoscând menirea sa, putea deveni în adevăr, virtuos, de unde urmează şi adevărata umanitate în omenire. Şcoala publică cu educaţia ei religioasă poate da cultura adevărată, deoarece corespunde naturii şi scopului omenirii.

Cult este, după noi, acela care are parte de toate bunurile culturii; iar bunurile culturii sânt: Religiunea, moralitatea, limba, ştiinţele, artele şi dexteritătile [2]).

Bunăoară în evul mediu cultura şi Creştinismul erau noţiuni nedespărţite; una presupunea numai decât pe cealaltă [3]). In evul nou însă s'au ivit curente care căutau să învrăjbească cultura, respective ştiinţa cu credinţa în aşa fel, că omul credea, că toată cultura consistă în îngrijirea de trebuinţele sale materiale. Cultura modernă este deci în fiinţa ei o cultură tehnică, ea este mai mult civilizaţie. In manifestaţiunile ei denotă râvna omului de a stăpâni natura externă. Ea este un antipod al culturii din evul mediu, când omul mai mult era îngrijit de natura sa, de sufletul său; în artă şi în toată activitatea sa, omul era stăpânit de ideia sfinţeniei sale, el

[1]) cf. Brunner, o. c. pg 8 sq.
[2]) cf. Willmann, Aus Hörsaal und Schulstube pg. 5.
[3]) cf. Găvănescul, Ist. Pedag. pg 89.

ştia ce este bine şi ce este rău; atunci aveau răsunet mare cuvintele Mântuitorului: „Ce foloseşte ca omul să câştige lumea întreagă şi să peardă sufletul său“[1]). Convingerile religioase şi morale în adevăr formară adevărată cultură. Azi însă este în floare o cultură prea lumească[2]). Formalismul şi superficialitatea sânt la ordinea zilei.

E adevărat, că telefonul şi telegraful ne dau putinţa să vorbim cu prietenul nostru sau cu omul de afaceri care se află departe de noi, chiar şi pe alt continent. Cu ajutorul aeroplanului în câteva zile putem ocoli globul pământesc. Dar apropierea sufletelor noastre nu se poate efectua prin nici o artă tehnică, şi cum spiritul omenesc nu încetează de a căuta adevărul, omul trebuie să se întoarcă la credinţă[3]). In sensul acesta avem de afface cu două feluri de culturi: cea dintâiu, cea tehnică-industrială, iar a doua, stăpânirea omului peste natura sa, cultura cea adevărată.

Cultură adevărată este numai cea creştină, pentrucă numai ea prin asociarea şi libertatea ei, a adus progresul[4]). Ea a înfăptuit egalitatea oamenilor înaintea lui Dumnezeu şi ea a rupt legăturile sclavagiului. Distingerea între om şi om, unul domn, altul sclav, unul considerat de lege, altul osândit, unul favorizat şi deprins la trândăvie, şi altul condamnat la sudori de sânge, toate acestea au fost îndepărtate numai prin puterea principiilor creştine[5]). Nu puterea fizică a putut lua întunerecul din omenire, ci numai spiritul creştin a putut face lumină.

Greşită este teoria, cultura ar fi rezultatul luptei pentru existenţă. Lupta pentru existenţă a existat întotdeauna şi rezultatul în vechime a fost îngenunchiarea celui slab şi sărac de braţul brutal ai celui puternic. Aceasta nu o putem numi cultură. Dragostea este pute-

---

[1]) Mc. 8, 36.

[2]) Cf. Förster, Jugendlehre, Introducere, Bălan N., Problema religioasă în ziua de azi, pg. 8 sq.

[3]) Cf. Iahn, o. c. pg. 6.

[4]) cf. Spânu o. c. pg. 112

[5]) Balan, Probl. relig. în timpul de azi, pg. 8 sq.

rea, din care izvoreşte adevărata cultură, şi dragostea a adus-o abia religia creştină „Căci om civilizat în adevăratul înţeles al cuvântului, nu este numai decât acela, care se slujeşte de telegrafia fără de fir, sau care sboară cu aeroplanul în văzduh, ci mai curând acela, care dovedeşte că a intrat în voia anevoioasei porunci: Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi“ [1]).

Azi însă putem spune că am avea un progres deosebit în cultură? Cu toate progresele mari în tehnică, şi cu toate că omul şi-a uşurat, ca niciodată până acuma, trebuinţele sale materiale, observăm pe tot globul o luptă continuă, o sforţare puternică către înbunătăţire. Un dor puternic a cuprins sufletele oamenilor, după înlesnirea traiului. Nemulţumirea şi neîndestularea sânt semnele caracteristice ale veacului nostru.

Pentru a putea schimba şi reface starea tristă actuală, trebue să ne îngrijim a creşte, în cultura adevărată religioasă, generaţiunile de mâne, care vor fi chemate la conducerea poporului nostru, şi deci la schimbarea curentului nesănătos de azi. Deoarece conducătorii noştri intelectuali ai poporului, se recrutează aproape numai din popor, trebue să dăm creşterii şi educaţiunei acestora, atenţia cea mai mare. Instrăinarea clasei aşanumite culte, de credinţa noastră strămoşească, se atribue în mare parte şcoalei străine şi lipsei de cultură adevărată.

Cei culţi din ziua de azi cred că toată cultura consistă în imitarea unor forme seci ale civilizaţiei ultramoderne şi în opoziţia inconştientă ce-o fac învăţăturei lui Hristos, lipsiţi fiind de sentimente religioase. Dar clasa cultă, în majoritatea ei, trebue să treacă printr'o şcoală secundară, şi aici este locul, unde să se cultive aceste sentimente printr'un învăţământ religios corespunzător. Şcoala ca focar de cultură, este vinovată că a adoptat învăţături străine de sufletul nostru, şi urmarea este că clasa de jos arată oarecare neîncredere faţă de şcoalele superioare. Ei zic că învăţaţii sânt oameni cu prea multă carte, dar cu puţină frică de Dumne-

---

[1]) Rev. teol. Sibiu 1925, No. 8—9, pg. 270.

zeu, pe când „frica de Dumnezeu, doar este începutul înţelepciunei“[1]). Ei se tem că în şcoalele mai înalte se face prea puţină învăţătură în frica lui Dumnezeu.

Şi dacă şcoala primară este obligatorie, lumea n'are ce face şi trebue să trimită copiii la şcoală. Alta însă este situaţia cu şcoala secundară. Mai cu seamă ţăranul nostru numai cu greu se lasă înduplecat ca să-şi trimită copilul la o şcoală mai înaltă; el se teme că feciorul său prin învăţătură multă îşi va perverti sufletul său sănătos şi curat.

Din motivele acestea reforma şcoalelor secundare este o imperioasă necesitate. Inainte de toate învăţământul religios trebue întărit şi intensificat. Religiunea trebue învăţată şi primită cu însufleţire; numai astfel va forma caractere morale. Religiunea este chemată să dea directive concepţiei despre lume şi întregei activităţi omeneşti. Ceea ce prinde spiritul, inima trebue să simtă, şi însufleţirea trebue să treacă în fapte. Ideile trebue să meargă pas cu pas cu sentimentele, şi atunci educaţia şi instrucţia vor dobândi rezultatele dorite.

Progresul în cultură îşi are originea în sufletul omenesc. Puterea mişcătoare a progresului este dragostea oglindită prin jertfă şi resignare, care izvoreşte numai dintr'o convingere creştină, formată prin educaţia religioasă. Refacerea trebue să înceapă deci cu creşterea religioasă a sufletului omenesc. Aceasta se face în familie, în biserică şi în şcoală. Şcoala este etapa ultimă. Aici sufletul individului trebue să se deschidă pentru dragostea lui Isus Hristos. Puterea şi calea pentru aceasta ne-a arătat-o Isus Hristos însuşi prin viaţa Sa. Mai ales în prezent educatorii să fie cu ochii în patru din motivul, că chiar unii care sânt chemaţi să dea educaţie, nu pierd nici o ocazie fără ca să combată, chiar în faţa poporului, învăţătura creştină, b. o. cu discuţii largi şi adesea neîntemeiate asupra teoriei lui Darvin şi cu alte sisteme nesănătoase. Deaceea şcoalele mai înalte trebue reformate în sensul unei cultivări armonioase a spiritu-

[1]) Proverbe 9, 10.

lui şi a inimei pe baza învăţăturilor creştine. Cu formarea minţii, adecă cu câştigarea de cunoştinţi, încă nu s'a făcut destul. Nu ajunge ca să ştim a scrie şi a citi! Paralel cu aceasta trebue să meargă nobilarea inimei, pe care o face educaţia religioasă. Este o observare generală că tinerii noştri abiturienţi (bacalauriaţi) nu aduc din şcoală cu sine în viaţă, aproape nimic sănătos[1]). Cauza acestei triste apariţiuni, este că învăţământul religios se face prea teoretic, sau nu se face de loc.

Am arătat că cultura intelectuală singură nu ajunge. Ea fabrică numai oameni semiculţi. Cultura religioasă imbinată cu cea profană dă abia pe omul întreg. Religia trebue să pătrundă cultura intelectuală şi formând o concepţie unitară despre lume, îndeplineşte formarea caracterului. Religia să infiltreze tuturora în inimă dragostea către Dumnezeu şi dragostea către aproapele; aceasta este cultura adevărată.

Unii pedagogi foarte moderni, dar naivi, vorbind despre rostul şcoalei secundare, în expunerile lor se fac vinovaţi de deochiate contraziceri. Pe de o parte spun că şcoala secundară este o pregătire sufletească, o adevărată şcoală de educare, şi cu toţii cer un învățământ educativ. Despre menirea religiunei spun că este cea morală în înţelesul adevărat al cuvântului. Pe de altă parte însă, strigă cu înverşunare „crezul nostru este știința şi nici decum credinţa medievală“, ca și când religia ar fi numai credință? Și apoi iarăşi zic, că elevilor din școala secundară, care nu sunt nici copii şi nici oameni maturi, trebue să le dăm un reazim pentru viitor! Lăsăm, să ne răspundă, care reazim este mai puternic decât credința, şi oare cine a contribuit la ridicarea culturii şi ştiinței, mai mult decât religia? Las'că de fapt nici nu există vr'o divergenţă între religie şi știință[2]). La o privire mai adâncă în aceste două domenii de cunoaștere, ne convingem că ele nu numai că

---

[1]) cf. Athanasie, Religia în şcolile secundare, Bucureşti 1818, pg 8.

[2]) Conflictul dintre religiune şi ştiinţă se resimte numai în biserica romano-apuseană, care poartă şi vina cea mai mare din cauza „inquisiţiei şi a rugului“ de tristă memorie!

nu se resping, ci din contră au o ţintă comună şi se întregesc una pe alta. Ceea ce nu putem înțelege numai cu rațiunea, ni se dă posibilitatea să înţelegem cu ajutorul rațiunii luminate de credinţă. Pe Dumnezeu îl putem cunoaşte şi înţelege cu raţiunea, iar în credinţă îl simțim. In felul acesta credința şi ştiința se ajută reciproc în cercetarea lor.

De apreciat sânt următoarele cuvinte, care arată raportul între acestea: „Ştiinţa este prelucrarea datelor realităţii empirice după normele necesare şi'n general valabile alei raţiunei umane. Deci şi credinţa ca realitate care se poate observa ca primul act de experiență sufletească în om, este o ştiinţă! A nega existența credinţei, înseamnă a nega însaşi lumea noastră sufletească“[1]). Ştiința cercetează, care este cauza ultimă a desvoltării şi a ordinei în lume; ştiinţa cercetează care este scopul final al omului, şi răspunde, că este perfecționarea spirituală a personalităţii. Deci, zice Pfleiderer[2]), şi ultima cauză a toate — Dumnezeu — trebue să fie o fiinţă personală şi raţională, pentrucă mintea sănătoasă nu poate admite că ultima cauză a toate ar fi ceva inferior unei fiinţi personale. De aici urmează că cercetarea ştiinţifică nu numai că nu exclude credinţa în Dumnezeu, ci chiar are nevoie de ea pentru justificarea ei. Ultimul scop al ştiinţei este adevărul; religia creştină este însuşi adevărul, astfel că religia este ştiinţa cea mai exactă.

Deasemenea merită să fie considerată şi următoarea apreciere a lui Savin, care arată importanţa religiunii pentru ştiinţă şi în general pentru cultură: „Intre valorile creatoare şi conducătoare ale culturei, religia e suprema valoare. Ea încheagă şi armonizează, ea dă ultimul senz; ea unifică şi sanctifică. Fără ea cultura umană s'ar prăbuşi. Căci, dacă o cultură fără imperiul valorilor morale, e monstruoasă, una fără normele religioase, este neputincioasă, Deci o cultură fără elementul religios, nu e cu putinţă[3]). Totaşa marele savant al timpurilor noastre

---

[1]) Savin, o. c. pg. 42–44.
[2]) o. c. pg. 49,
[3]) ibidem pg. 50.

Henri Poincaré afirmă că omul cult în sensul înalt al cuvântului, este şi trebue să fie respectuos faţă de trecut şi faţă de sentimentul religios.

In urma celor zise rezultă, că cultura adevărată nu este în opoziţie cu religiunea, ci mai mult dânsa este un copil al creştinismului [1]). Deasemenea şi civilizaţia cu care ne mândrim, nu este alta ceva decât opera Mântuitorului. Aceasta chiar necredinciosul savant Du Bois-Raymond din Berlin o susţine, zicând: „Deşi e un paradox, totuşi tuturor trebue să le spunem, că ştiinţa modernă îşi datoreşte originea ei, Creştinismului“ [2]). Dacă este aşa, atunci problema religiunii creştine trebue să se impună, în măsură cât mai mare, ca un factor indispensabil al vieţii şi ca origine a tuturor bunurilor spirituale-morale ale omenirii; religiunea trebue să se impună ca factorul principal al culturei adevărate.

II. Partea specială — Metoda învăţământului religios.

CAP. 5.

Istoria învăţământului religios (catehetic)

a) Considerări generale.

Deoarece învățământul religios face parte din pedagogie, o scurtă privire asupra formelor diferite ale acesteia nu este de prisos. Dacă însă istoria ne dovedește că n'a existat nici un popor fără religiune, și dacă majoritatea savanților și pedagogilor mondiali dau religiunii importanța cuvenită, atunci cu atât mai mult se impune să facem un mic istoric al învățământului religios.

Prin istoria învățământului religios ne vom sili să arătăm, cum biserica s'a îngrijit să aibă totdeauna un bun învățământ religios, și totodată vom îndepărta bănuiala relativă la rostul învățământului acestuia, tocmai din cauza nerecunoașterei istoriei lui.

---

[1]) cf. Iahn, o. c. pg. 13.

[2]) In Noua Rev. bis. Bucureşti 1925, No. 4—6, pg. 73.

Dar și teoria învățământului religios nu o putem cunoaște din rațiune sau din experiența cutărui catehet, ci din practica bisericii. Practica bisericii este teoria cea adevărată, zice Amberger [1]), și practica aceasta o putem afla și cunoaște bine numai din istorie.

La popoarele asiatice putem constata că în pedagogia lor predomina elementul religios, pe când la Greci și la Romani predomina mai mult elementul social. Dar abia cu ivirea și lățirea religiunii creștine, elementul religios avu urmările cele mai importante pentru educație. Aceasta pentrucă nici o religiune nu învață ca și dânsa de a stima în om omenirea; nici una n'a urmărit o asemenea cultivare și nobilare generală a tuturor membrilor și a tuturor stărilor ei, și nici una n'a arătat în aceiaș măsură interesul cel mai viu pentru această cultivare. In învățătura religiunii creștine se află toți germenii pentru desvoltarea a tot ce-i mai măreț în natura omenească, și mulți germeni de aceștia au adus din cele mai bogate și mai frumoase fructe. Din cauza aceasta și educația întreagă dela început este cea religioasă, cu scopul ca omul să dobândească împărăția lui Dumnezeu.

Firește că învățământul religios era destul de slab în epoca primă a Creștinismului și în acele vremuri de grea cumpănă, când religia cea nouă încă nu prinsese rădăcini. Lungă vreme tineretul cercetă școlile Grecilor și Romanilor, și multe chestiuni administrative din sinagogile jidovești au trecut și în școalele creștine. Când religia creștină a fost recunoscută ca religie de stat, a început a se avea în vedere mai mult și grija învățământului religios. Totuși nu se poate ști, dacă la început a existat un învățământ religios sistematic, pentrucă în T. N. nu aflăm dovezi pentru aceasta. Chiar și catehumenatul sistematic există de abia mai târziu [2]).

Mulțimea care se boteza la început era instruită de către sf. Apostoli, apoi de către părinții apostolici și de către părinții și nașii copiilor; mai târziu însă învățămân-

---

[1]) la Schöberl, Katechetik, pg. 12.

[2]) V. Steinbeck o. c. pg. 9.

tul religios era predat de către învățători creştini, chiar şi de către episcopi, şi consta din catehizarea catehumenilor, adecă pregătirea proseliților pentru botez. Terminii catehizare, catehet, catehism şi catehumen au fost introduşi abia prin Creştinism, şi pentru a ne feri de o înțelegere greşită a noțiunilor acestora, este nevoie de o mică explicare.

Cuvântul „a catehiza“ derivă dela grecescul „κατηχεῖν“, care în sensul mai larg al cuvântului înseamnă a se convorbi oral, a sfătui, a îndemna, apoi şi a învăța pe altul.

In înțelesul mai strâns al cuvântului în care se întrebuințează dela finea secolului al III-lea [1]) şi în care se întrebuințează de obiceiu, a catehiza înseamnă a împărtăşi prin convorbire cunoştinți elementare despre adevărurile divine, prin care să se deştepte în om sentimentele religioase [2]). In acest sens cuvântul „κατηχεῖν“ este întrebuințat şi în sf. scriptură a T. N. [3])

Catehizarea este instrucție şi educație, este un învățământ educativ. Prin catehizare nu le împărtăşim elevilor numai cunoştinți religioase; lucrul principal nu este cunoaşterea rațională a adevărului religios, ci este creşterea religioasă îndreptată asupra inimei şi voinței copilului, în scopul de a trăi potrivit învățăturilor primite [4]).

Catehet este învățătorul care predă învățăturile religioase, şi catehumen (κατηχούμενος) este acela care le primeşte. Numirile de catehism, catehezã şi catehetică, sânt de origine mai târzie. La început se făcea catehizarea prin tradiție orală [5]), şi abia mai târziu învățăturile au fost compuse în cărți, numite catehisme. Totaşa terminii ceilalți au fost introduşi când era trebuință de ei. O învățătură religioasă, după modul ei de predare, se numeşte catehezã. Catehetica este cartea şiințifică care cuprinde regulele şi principiile după care trebue să se compună şi să se predea o catehezã.

---

[1]) V. Wetzer und Weltes, Kirchenlexikon, 2. Aufl. 7 Bd. pg. 238. v. pe larg Göbl, Geschichte der Katechese im Abendlande, Kempten 1880 pg. 19—60; v. Popescu Ort. Dr. Educaţia rel. morală a Catehumenilor, Cernăuţi 1889 pg. 1—2.

[2]) V. Stefanelli, Catehetica, pg. 17—22.

[3]) Lc. 1_{4}, F. A. $18,_{25}$, 1 Cor. $14,_{19}$, Rom. $2,_{18}$ Gal. $6,_{6}$

[4]) V. Hauck, Realenzyklopädie, III. aufl. Bd. X. Leipzig 1901, pg. 122.

[5]) V. Mayer, Geschichte des Katehumenats, pg. 246.

Învățământul catehetic primordial este tot atât de vechiu ca și biserica creștină. Intemeietorul acesteia, Domnul Isus Hristos, este și cel dintâiu învățător al învățăturilor creștine. El este cel dintâiu și cel mai demn catehet, iar voința Sa este normativul activității catehetice în biserică. Spiritul și voința lui Hristos sânt revelate în istoria T. N. și în sf. Tradițiune[1]), iar lățirea învățăturii catehetice n'a încetat după înălțarea Domnului, pentrucă El a înputernicit cu aceasta pe sf. Apostoli, zicându-li: „Mergeți și învățați toate popoarele"[2]). Prin porunca aceasta biserica deveni o instituțiune pedagogică nouă, o școală deschisă oricui, fie bogat sau sărac. Astfel Isus Hristos este indirect înființătorul „școalelor publice[3]).

Cu principiile noui ale învățăturii creștine, în materie de credință *sf. treime*, în morală porunca nouă a *dragostei față de aproapele*, și în cult *sf. sacramente*, s'a putut face o schimbare radicală și pe terenul școlar. La învățătura aceasta nouă era logic ca și metoda de învățământ să fie nouă. Această metodă nouă a luat numele de metodă catehetică. Isus Hristos ne-a și arătat metoda potrivită, și anume cea acroamatică, și mai rar cea erotematică. La început trebuia să se procedeze astfel, pentrucă învățăturile încă nu erau cunoscute. Incepătorii în învățătura creștină, numiți catehumeni, erau introduși mai întâiu în învățătură, și apoi erau botezați.

Mântuitorul a vorbit și a învățat în mod simplu și popular. Pildă și-au luat și sf. Apostoli. Dreptaceea sf. Ap. Pavel vorbind despre darul de a proroci, cere aceasta în cuvintele: „Dacă nu veți vorbi dupre înțeles, cum vor înțelege, ce vorbiți? In vânt veți vorbi... Dacă nu înțeleg însemnarea vorbei, voiu fi celuia ce vorbește, străin, iar cel ce vorbește, î-mi este mie străin... Dară eu mai degrabă vreau să vorbesc înaintea comunității mele cinci cuvinte dupre înțeles, ca să pot învăța (κατηχεῖν) și pe alții, decât zece mii de cuvinte într'o limbă străină[4]).

[1]) V. Schöberl, o. c. pg. 27.
[2]) Mt. 28, 18.
[3]) V. mai sus pg. 178. și 181.
[4]) 1 Cor. 14, 9—20.

Invățământul catehetic a fost continuat de către urmașii sf. Apostoli, de către sf. părinți bisericești și de către episcopii și părinții veacurilor următoare, căpătând astfel și o formă mai concretă. Invățământul catehetic mergea paralel cu înființarea de biserici, așa că unde se întemeia o biserică, acolo n'a lipsit nici învățământul catehetic [1]).

Ca și istoria bisericească, și învățământul catehetic se împarte în trei periode: 1. timpul antic creștin, 2. evul mediu, 3. epoca modernă.

Cum am spus mai sus, ia început învățământul catehetic consta numai din învățarea catehumenilor, care se pregăteau pentru botez, timp de doi și chiar trei ani [2]), și care după unii învățați — trebuia să treacă prin trei sau numai două trepte [3]), până ce puteau fi botezați. Ei să fi primit învățăturile creștine în mod treptat: 1. cele elementare le primeau „ἀκροώμενοι“, 2. cele mai grele „γονυκλίνοντες“, 3. misterele creștine le primeau „βαπτιθόμενοι“. După Funk [4]) însă, aceste trepte sânt stațiunile pe care trebuia să le facă penitenții, iar în catecumenat n'a existat decât o singură clasă numită „κατηχούμενοι“ care imediat după botez se numiau „νεοφωτίστοι“ (neofiți). Această părere ne pare și nouă mai probabilă,

Dupăce au fost primiți la botez și copiii nevârstnici, au luat ființă școalele creștine ca atare, numite catecumenate, care, unde comunitatea întreagă era deja creștină, încetau și locul lor îl lua învățământul catehetic [5]) (religios). Școale primare însă, cum le avem azi, n'au existat încă nici pe vremea lui Carol c. Mare — căci și acelea erau un fel de școli medii — ci abia pe vremea cruciadelor (sec. XI.) au luat ființă școalele urbane cu învățământul religios obligatoriu [6]).

Mărindu-se numărul creștinilor s'a simțit nevoia de învățători catehetici, și în scopul acesta au fost înființate

---

[1]) Cf. Stefanelli o. c. pg. 46

[2]) Cf. Funk, Lehrbuch der Kirchengeschichte, 7, Paderborn 1921, pg. 92.

[3]) Cf. Wetzer o. c. pg. 326; Popescu Ort. o. c. pg. 22 observări,

[4]) V. o. c. pg. 258; v. Hauk, o. c. pg. 175.

[5]) Cf. Wetzer, o. c. pg. 322; Mayer, o. c. pg. 281 sq.

[6]) Cf. Göbl, o. c. pg. 100.

școalele catehetice mai înalte. Prima și ceu mai renumită școală de felul acesta, a fost școala catehetică din Alexandria, al cărei conducător a fost Panten (pe la 180 d. Hr.). Urmașul lui Panten a fost Clement din Alexandria, care a înființat școala catehetică din Ierusalim. Școale de acestea au mai existat în Edesa, Antiochia și Cesarea. Invățământul catehetic se făcea prin tradițiune, și memorizarea era lucrul de căpetenie, pentrucă scrieri încă nu existau. Abia în sec. IV. se ivesc doi mari pedagogi catehetici: sf. Ioan Hrisostom și fer. Augustin.

Avânt mai mare luă învățământul catehetic după sinodul I-iu ecumenic. Până atunci clerul se interesa numai, unde părinții nu îngrijeau de învățământul catehetic, și totașa ei aveau grija școalelor mai înalte. In predarea catehezilor se considerau două metode, cea a sf. Ciril, care în catehezele sale explica simbolul credinții în mod deductiv-dogmatic (sintetic), și ceea a lui Augustin, care din istorie scoate adevărurile religioase, după metoda inductiv-istorică (analitică) pe care o desfășură în scrierea sa „De catechizandis rudibus[1]).

Invățământul catehetic se făcea în biserică, și unde nu se putea se făcea în școală, pentru care biserica își câștigă merite mari, deoarece în Apus ea stătu în fruntea întregului învățământ până la reformațiune. Modul de predare catehetic din evul mediu nu este prea diferit de acela din timpul clasicismului creștin. Mai mult este întrebuințată metoda sf. Ciril, dar nici acea a fer. Augustin nu lipsește. Deasemenea și învățământul intuitiv era cunoscut, căci sf. Grigorie c. Mare recomandă icoanele sfinte nu numai spre cinstire și edificare, ci și spre învățarea și educarea credincioșilor. El le și numește „biblia celor săraci“. Invățământul educativ și intuitiv era deci cunoscut, astfel că pedagogii moderni cu nedrept se fălesc de a fi introdus învățământul intuitiv[2]).

Deosebirea dintre învățământul catehetic din evul mediu și între acela al clasicismului, constă în faptul, că

---

[1]) Wetzer o. c. pg. 239; Mayer o c. 263 sq. și pg. 301.

[2]) Schöberl o. c. pg. 133 și 289.

acuma numai puțini se pregăteau pentru botez, căci în cea mai mare parte se botezau copiii mici. Totașa catehumenatul nu putea să dureze atâta cât dura înainte vreme, pentrucă popoarele sălbatice, care se încreștinau în evul mediu, n'ar fi avut răbdare pentru atâta pregătire, ci s'ar fi îndepărtat de Creștinism de cu bună vreme[1]). Cu toate acestea, cum am spus mai sus, învățământul catehetic tot progresa, pentrucă la ajungerea scopului lui, lucrau împreună școala, biserica și casa. Deasemenea și ivirea și lățirea repede a monahismului avu mare înrâurire asupra acestuia atât în Orient cât și în Occident, cu deosebirea că în Orient învățământul religios n'a luat o desvoltare mai mare, decât abia în sec. XVII. Doar în general, mânăstirile din evul mediu au fost singurele focare de cultură. De timpuriu au luat ființă în acestea, școalele mânăstirești, așa b. o. în Tours, Fulda și în alte localități. Tot așa existau școalele parohiale, unde se învăța trivium și quadrivium, „septem artes liberales[2]).

Dar abia Carol c. Mare, cel mai mare suveran creștin din evul mediu, care însuși era înzestrat cu oarecare cultură spirituală și cu unele cunoștinți științifice, arătă deosebit interes pentru învățământul și educația tineretului, și în deosebi a clerului[3]). Chiar la curtea sa, dela Aix-la-Chapelle a înființat școala palatină, la care au lucrat cu mult succes renumitul Alcuin și Petru din Pisa.

Dară și pe timpul lui Alcuin nu se învăța decât crezul, tatăl nostru, cele zece porunci și păcatele de moarte. Lui Carol c. Mare îndeosebi se poate atribui înființarea de institute de creștere în mânăstiri, episcopii și ctitorii, care institute au existat până în sec. XII. Mai cu seamă în sec. XI. în urma sholasticismului, științele stăteau în serviciul teologiei[4]). Astfel școalele episcopale și dominicale se înmulțesc și mai mult, iar în sec. XII. se prefac

---

[1]) Cf, Popescu Ort. o. c. pg. 40.

[2]) Trivium era cu trei obiecte: gramatica, retorica și dialectica; quadrivium era cu patru: musica, aritmetica, geometria și astronomia V. Găvănescul, Ist. pedag. pg. 94.

[3]) Cf. Göbl. o. c. pg. 64 sq.

[4]) V. Găvănescul, ibidem pg 89.

în Universități. Intre cele dintâi, este Universitatea din Paris, la care se făcea teologie și filosofie.

Influența sholasticismului se resimte și în învățământului catehetic, deoarece sholasticii căutau să explice dogmele în mod filosofic (speculativ). Cel mai mare reprezentant al curentului acestuia pornit din Orient, este sf. Ioan Damascen. Și era natural ca să se iveaască un curent opus sholasticismului, și acesta este misticismul, care înflorește în sec. XIV. și XV., când sholasticismul dispare pe încetul. Misticismul dete în alt extrem și căuta să explice religiunea ca un sentiment care constă în dragostea către Dumnezeu: „Tantum Deus cognoscitur, quantum dilitigitur“ era principiul conducător. Ambele aceste curente, au fost combătute și întrecute de către umanism, care susținea că regenerarea teologiei adevărate se poate efectua pe baza studiului clasicismului antic. Dară și aderenții umanismului, combătând prea vehement curentele anterioare, singuri se abătură dela adevărata credință și inclinară prea mult spre anticitate, și deci și spre întocmirile păgâne[1]). In urma unor astfel de împrejurări nemulțumirea în biserica occidentală crescu tot mai mult, așa că o reformă era inevitabilă. Deasemenea ivirea diferitelor curente religioase a determinat formarea unui curent puternic antireligios, curentul raționalist, ale cărui jertfe au fost prea mari. Intre alții au fost călugărul dominican Giordano Bruno și Montaigne, care cu viața lor au trebuit să plătească ideile raționaliste.

Prin sec. XIV., XV. și XVI. s'au dat lupte pentru apărarea credinței, așa că învățământul catehetic a fost destul de neglijat. Abia reforma lui Luther dela începutul sec. XVI. produse mari schimbări pe terenul bisericesc, așa că romano-catolicii au fost nevoiți să înceapă o muncă nouă. Astfel întemeierea ordinului iesuit a servit drept contrabalansă propagandei reformatorice[2]). Dară însemnătatea călugărilor iesuiți este mare și prin faptul, că ei au întemeiat cele mai multe școli și ei au fost primii peda-

---

[1]) V. Comenius, Didactica. pg. 265.

[2]) Cf. Găvănescul, Ist. Pedag. pg. 112.

gogi care cu multă stăruință au pretins un învățământ educativ.

Revoluția produsă în biserica apuseană prin lățirea reformei lutherane, indirect a folosit și intensificării învățământului catehetic în biserica ortodoxă. Despre eceasta însă vom vorbi mai jos.

In sec. XVII. și în jumătatea sec. XVIII. învățământul catehetic este în floare, sprijinit fiind de scrierile pedagogilor mari, cum este b. o. Comenius. Acesta în Didactica Magna susține că scopul educației este fericirea omului, și cu aceasta asigură învățământului catehetic locul cuvenit. Deasemenea cu ajutorul principiilor de educație și instrucție ale lui Aug. Herm. Francke învățământul catehetic ia oarecare avânt și se bucură de mai multă autoritate. Intre altele Francke spunea că scopul educației este cunoașterea clară a lui Dumnezeu și un creștinism bine ordinat. Prin ideile profesate de către pedagogii aceștia mari, creștea veneraţiunea lui Dumnezeu între oameni, și cu aceasta și importanța învățământului religios.

Situația se schimbă pe la finea sec. XVIII. și la începutul sec. XIX. Pedagogii mari, Rousseau în Franța, Basedow, și Pestalozzi în Germania, prin teoriile lor despre educație dau o mare lovitură învățământului catehetic, în deosebi Rousseau îl atacă vehement. El susține că „religia trebue să fie predată copiilor cât mai târziu, pentru ca să facem virtutea și religiunea ușoară și plăcută tinerilor, și astfel vor arăta dragoste către ele. Inclinarea naturală spre libertate să nu-o înăbușim, și numai să o conducem. Dar copiii din fire sânt buni, și sila îi face de obiceiu mai răi. Din fire sânt filantropi, religia însă adesea îi face, ca să urască pe oameni“. Vedem că scopul educației, după Rousseau este filantropia, și din cauza aceasta s'au și numit aderenții ideilor acestora „filantropiști.“ In principiile lor au fost și în contra limbilor clasice, astfel că distrug orice sistem de educație, deoarece limbile clasice sânt doar indispensabile oricărei educații serioase.

Din cele induse se poate vedea că filantropiștii sânt departe de scopul învățământului religios. Dar în general

ei n'au fost considerați de serioși, așa că pedagogii moderni și-au luat ca bază pedagogia lui Herbart. Deasemenea și pedagogii catehetici, au reabilitat învățământul catehetic pe baza pedagogiei lui Herbart. In fruntea acestora stau Overberg, Hirscher, Paulsen, Willmann, Förster și alții.

Dacă în partea a doua a acestui scurt istoric al învățământului religios am stăruit mai mult asupra învățământului catehetic din Occident, sânt justificat din motivul că în Orient abia din sec. XVII putem vorbi despre un învățământ catehetic sistematic.

Biserica apuseană preste tot,— cu mici întreruperi,— a avut posibilitatea să se desvolte și să se înarmeze și în privința culturii spirituale. Tristă era însă situația în biserica răsăriteană. In biserica răsăriteană putem înregistra o înflorire deosebită în primele secole ale Creștinismului, și cu dreptul putem afirma că cultura religioasă a pornit din Orient, și a trecut și în Apus. Pe când în Apus regenții de abia erau în stare de a-și iscăli numele, sau de multe ori nici măcar numele nu și-l puteau scrie, în Răsărit de mult înfloriau științele și artele. Puhoiul barbarilor însă a oprit în câtva toată desvoltarea, și biserica răsăriteană era bucuroasă ca să-și poată apăra bine existența. In secolile următoare, biserica a fost bântuită de felurite erezii și neînțelegeri religioase, încât învățământul catehetic a rămas fatal pe planul al doilea, biserica căutând să facă apologia credinței adevărate. In sec. XIII veniră Mongolii și în sec. XV veniră Turcii care pentru lungă vreme au încătușat biserica răsăriteană. Abia în sec. XVII, când se iviră zorile statelor naționale, biserica noastră s'a putut înviora și în ce privește învățământul religios. Aceeaș soarte au avut-o toate popoarele din răsărit, și de tot tristă a fost soarta bisericii române[1]).

b) Literatura catehetică

Dupăce am arătat în liniamente generale, care au fost fazele învățământului catehetic în trecut, este nevoie

---

[1]) Despre începuturile şcoalei la Români, vezi Pocitan o. c. pg. 2—7.

să aruncăm și o privire retrospectivă asupra literaturii [1]) catehetice dela începuturile ei.

Invățământul catehetic la început era predat prin tradițiune, și nici nu se simțea lipsa de cărți speciale în care să fie cuprinse învățăturile creștine. Sf. scriptură și sf. tradițiune erau izvoarele din care se scoteau învățăturile catehetice, astfel că în sec. I n'avem scrieri de cuprins specificat. Abia din sec. II și din cele următoare se găsesc scrieri de felul acesta, dar nici ele nu sânt scrieri curat catehetice.

Clement din Alexandria, înființătorul școalei catehetice din Ierusalim, a scris mai multe opere filosofice, între care este „Παιδαγωγός“, crescătorul și conducătorul pe calea mântuirii. Scrierea aceasta este de cuprins catehetic, și era întocmită pentru catehumenii din Alexandria.

Din sec. III este *Origen,* urmașul lui Clement la școala din Alexandria care, între scrierile sale foarte multe, are și de acelea de cuprins catehetic, b. o. comentarele la cărțile sf. scripturi, despre rugăciune și explicarea rugăciunii Domnești.

Dionisie Alexandrinul, mare catehet în Alexandria și apoi episcop, ne-a lăsat unele fragmente care se află la Eusebie și Ieronim.

Ciprian, Episcopul Cartagenei, ne-a lăsat mai multe scrieri, între care „De lapsis“ „și de oratione Dominica“.

Secolul IV a fost un secol unic în rândul celorlalte secole creștine. El este secolul de aur, căci s'au scris opere în toate domeniile științei creștine, din care cauză se și numește timpul acesta „clasicismul creștin“. La înflorirea literaturii creștine din sec. acesta a contribuit negreșit mult în mod direct și indirect, împăratul Constantin, care a îngăduit creștinilor să se folosească de bibliotecile publice din capitala sa. In felul acesta i-a fost posibil lui *Eusebiu din Cesarea* să deschidă seria scriitorilor mari creștini din timpul acela. Scrierile lui Eusebiu în direcția catehetică sânt: Praeparatio evangelica în 15 cărți, demonstratio evangelica în 20 cărți, și istoria bisericească în 10 cărți.

---

[1]) Aceasta după Stefanelli, Catehetică², pg. 59—102.

Ciril, episcopul Ierusalimului, afară de alte scrieri a compus 23 cateheze dintre care 18 sânt pentru catehumenii nebotezați iară 5 pentru cei de curând botezați (neofiți). Cele 18 cateheze expun învățăturile credinţei creştine, iară cele 5, numite şi mistagogice, conțin o descriere foarte importantă a ceremoniilor serviciului divin din timpurile apostolice. Autorul vorbește despre serviciul divin al bisericii-mame din Ierusalim, unde au slujit chiar înșiși sf. Apostoli.

Dintre srierile lui *Atanasie c. Mare*, pentru noi au importanță cele morale și cele dogmatice.

Efrem din Siria, „profetul Siriacilor“, a întemeiat o școală în Edesa, din care au eșit cei mai însemnați bărbați ai bisericii siriace. El a scris foarte multe opere de cuprins felurit. In scrierile sale morale exprimă mai mult simțul de înduioșare. El a fost și exeget mare, dar frumoase sânt predicele, cântările și îndemnurile sale la căință.

Vasile c. Mare, în urma creșterii primite din frageda lui tinerețe, deveni o celebritate care rămâne mare pentru toate timpurile. Ca scriitor, Sf. Vasile stă în fruntea scriitorilor bisericești, prin limba sa frumoasă. Scrieri importante de cuprins catehetic sânt: despre judecata înfricoșată, despre credință și despre învățăturile morale, despre căință, şi în deosebi liturgia sa.

Grigorie dela Nazinanz, „Teologul“, amicul intim al sf. Vasile, ne-a lăsat peste 45 cuvântări și vr'o 300 epistole de cuprins variat.

Grigorie din Nisa, fratele sf. Vasile, are foarte multe scrieri, dintre care cele mai însemnate sânt: cartea „despre rugăciune“, și „Λόγος Κατηχητικός ὁ μέγας“, a cărei materii sânt potrivite, pentru dovezi în catehează. Lucrarea din urmă este privită în Orient ca prima catehetică, dar ea este mai mult o scriere care arată, cum să procedeze catehetul la catehizarea diferiţilor proseliți; b. o. față de Iudei și față de păgâni[1]).

In fine am ajuns la cel mai mare pedagog al clasicismului creștin, la *sf. Ioan Hrisostom*. Din motivul, că

---

[1]) o. Mayer, o. c. pg. 276 sq.

atât în cuvântările cât și în scrierile sale, a păsit ca un mare îndrumător și a combătut moravurile rele ale timpului său, a suferit multe năcazuri, până ce fu surgunit și muri în exil la anul 407 d. Hr. Cuvântările sale sânt traduse în toate limbile creștine și sânt cunoscute în toată lumea. Afară de multe scrieri pastorale, sânt mai importante două: două omilii catehetice, care cuprind învățătura pentru cei chemați la botez, și sf. liturgie, care este întrebuințată în toată biserica ortodoxă.

In cateheza primă vorbește despre întrebuințarea limbei omului, care depinde de om; el o poate întrebuința spre bine și spre rău, dar să se ferească de a o întrebuința spre rău, deoarece ea este mai ascuțită decât sabia. Dela ea iau naștere păcatele cele mai grele, care aduc sufletului omenesc peirea.

In cateheza a doua îndeamnă pe cei botezați de a se feri de lux și de bogăția lumii, și să se înzestreze cu virtuți care sunt netrecătoare și cu care putem invinge chiar pe diavolul. Deasemenea și limba să nu o întrebuințeze pentru hule și clevetiri păcătoase.

Isidor din Pelusium, învățăcelul sf. Ioan Hrisostom, să fi scris 10.000 de epistole și alte cărți dintre care s'au păstrat însă numai 2015 cu explicări la locurile mai grele din sf. scriptură.

Totașa dela *Ciril din Alexandria,* născut la finea veacului IV, avem mai multe scrieri de cuprins catehetic.

In Apus avem de înregistrat ca mari pedagogi creștini în veacul IV. pe sf. Ambrosiu și la începutul veacului V. pe fer. Augustin.

Dela *sf. Ambrosiu* avem mai multe scrieri dintre care mai însemnate pentru învățământul catehetic sânt: despre post, despre apărarea sărmanilor, despre văduve, despre căință, vr'o 92 epistole de cuprins felurit, și o liturgie care are multă asemănare cu liturgiile ortodoxe.

Fer. Augustin ne-a lăsat între multe alte scrieri, o scriere foarte importantă: „De catehizandis rudibus“, care ne arată, cum avem să procedăm la catehizarea celor vârstnici. El spune între altele, că toată învățătura noastră trebuie să fie bazată pe sf. scriptură, și la predare să se

facă o legătură cât mai armonică între T. V. şi T. N. Lucrarea aceasta este prima scriere de metodă catehetică [1]).

Din veacul al VI-lea începând, până în veacul XVII., cultura spirituală în biserica ortodoxă a intrat într'o stare de letargie, în urma împrejurărilor triste venite asupra ei. Odată cu lăţirea reformei apusene, biserica noastră fiind ameninţată de acelaş pericol, a fost nevoită să se apere, şi astfel indirect a fost îndemnată la scrieri.

Dară şi referitor la scrierile clasicismului creştin trebue să observăm că nici una nu este limitată numai în cadrele învăţământului catehetic, ci ele cuprind materii, care privesc toate ramurile învăţăturii creştine.

Abia în sec. XVI. s'au compus opere speciale, care cuprind materiile catehetice, şi sânt numite catehisme ; iar mai târziu, abia în sec. XIX. s'au compus şi opere teoretice sistematice, care arată modul de alcătuire şi de predare al materiilor catehetice. Pe noi ne interesează învăţământul catehetic în biserica ortodoxă şi îndeosebi la Români, de aceea vom induce pe scurt scrierile mai însemnate din domeniul acesta.

Stimulul la înmulţirea scrierilor din sec. XVI. l-a dat lăţirea tiparului în toate părţile, şi în deosebi ivirea reformei în biserica apuseană. Luther traducând sf. scriptură în limba germană, a sprijinit prin aceasta cercetările privitoare la biblie, şi totodata a determinat pe credincioşii bisericii romano-catolice la scrieri de pedagogie-creştină. Dar Luther compuse şi o mărturisire de credinţă, numită „catehismul lui Luther". Catehismul acesta răspândit în toate părţile locuite de creştini, a îndemnat pe papistaşi ca să scoată în urma hotărîrii conciliului Tridentin dela anul 1546, un catehism deplin şi sistematic, care a fost tipărit la Roma în anul 1566 în latineşte, iară la Dellingen şi Anvers a fost tipărită la anul 1574 şi în limba germană. Tot la anul 1566 Iesuitul Canisius compuse un catehism, care a rămas în întrebuinţare în biserica romano-catolică până în ziua de azi.

Reformaţii, cunoscând starea tristă în care se afla

---

[1]) V. mai sus pg. 199.

biserica răsăriteană în sec. XVI., căutară să propage ideile lor şi în biserica răsăriteană, şi aici era momentul potrivit, pentrucă încă nu existau speciale mărturisiri de credinţă. Ei traduseră mărturisirile lor de credinţă în limbile întrebuinţate în biserica ortodoxă, şi căutau să le răspândească aici. Aşa a fost răspândit aşanumitul „catehism din Sibiu“ prin părţile săseşti ale Transilvaniei[1]). Pentru ca scrierile lor să aibă succes, şi-au dat silinţa să atragă la consimţirea lor, personagii marcante din biserica ortodoxă[2]). O asemenea figură marcantă a fost şi Ciril Lucaris, patriarhul Constantinopolului, care a petrecut mai multă vreme în Ţara Românească şi Moldova[3]). Acesta era un bărbat foarte învăţat, care îşi făcuse studiile în Geneva şi în Germania, şi cunoscând învăţătura Reformaţilor, intră în legături de prietenie cu cei mai vestiţi Teologi protestanţi. Pe când călătoria prin Viena la Transilvania, cunoscu pe reformatorul Marcus Fucs, şi vorbind cu acesta despre credinţă, manifestă simpatie pentru mărturisirea de credinţă reformată. Ca patriarh scoase mai multe scrieri şi deoarece el era un duşman vehement al Iesuiţilor, aceştia din răsbunare răspândiră vestea că Ciril în adevăr ar fi autorul scrierii tendenţioase „Confessio ortodoxa“, tipărită în greceşte la anul 1633 la Geneva sub numele lui Ciril[4]). Prin scrierea aceasta se produse tulburare în biserica ortodoxă şi din cauza aceasta Ciril avu mult de suferit[5]), iar la anul 1640 se ţinu un sinod la Constantinopole, unde Confesiunea din Geneva a fost condamnată.

Teama bisericii ortodoxe, ca să nu se infecteze de învăţăturile reformaţilor era întemeiată pe scrierea prietenului lui Lucaris, Mitrofan Critopulos, patriarh de Alexandria, care scoase o mărturisire ortodoxă, după catehismul lui Luther la anul 1626.

Deasemenea la anul 1642 se află un catehism românesc, tradus după cel calvin, şi tipărit la Bălgrad în

---

[1]) V. Iorga, Ist. bis. rom. vol. I. 1908, pg. 165—166;
[2]) V. Loichiţa, Patriarhul Ciril Lucaris, Caransebeş, 1912 pg. 6 sq.
[3]) V. Iorga, ibidem, pg. 254 sq.
[4]) V. Iorga, ibidem pg. 290; Roşca, Mărturisirea ort., Sibiu 1914, Precuvântare, pg. XII.
[5]) V. Loichiţă, l. c. pg. 12 sq.

Transilvania. In contra catehismului acestuia și în general în contra scrierilor eterodoxe, tipări Varlaam, mitropolitul Moldovei, două scrieri la Iași în anul 1465, și anume: „Răspunsuri în contra catehismului calvinesc dela anul 1642“ și „Șapte taine ale bisericii răsăritului“ [1]).

Dar o scriere care a fost dătătoare de ton, a fost cea a lui Petru Movilă, mitropolitul Chievului, și anume: „Mărturisirea ortodoxă a bisericii apostolice și catolice a răsăritului“. Aceasta fu aprobată pentru tipărire de către sinodul din Chiev dela anul 1640 și a fost trimisă spre aprobare și la Constantinopole, unde Confesiunea Pseudo-lucariană a fost condamnată pentru a doua oară, iar cea a lui Petru Movilă a fost aprobată [2]).

La anul 1642 Varlaam, mitropolitul Moldovei, ținu în Iași un sinod, în care învățăturile pseudolucariane și cele ale lui Mitrofan au fost combătute, iară catehismul lui Petru Movilă a fost aprobat, și a fost trimis tuturor patriarhiilor ortodoxe spre aprobare. Toate au primit catehismul acesta, și astfel el formează baza pentru compunerea tuturor catehismelor. Pe la anul 1692 îl aflăm deja tradus în limba română din cea grecească de către frații Radu și Șerban Greceanu [3]).

Catehismul lui Petru Movilă a fost tradus în toate limbile creștine, și pe baza lui au scris mai târziu Platon din Moscova; mai târziu apăru și un alt catehism în Petrograd la anul 1840. Meritul lui Petru Movilă nu constă numai în catehismul său, ci Petru Movilă este în biserica ortodoxă îndrumătorul literaturii creștine din timpul modern. El este întemeietorul academiilor teologice din Rusia, și înființătorul școalei în Moldova [4]).

Pe baza catehismului lui Petru Movilă au apărut apoi o serie de catehisme și manuale didactice, dintre care cele mai însemnate sânt următoarele:

Catehism sau învăţătura creștinească, tradusă din slavonește și tipărită în Sâmbăta (azi Târnava) mare, lângă

---

[1]) V. Iorga, o. c. pg. 321.
[2]) V. Loichiţă, l. c. pg. 14.
[3]) V. Loichiţă, l. c. pg. 20.
[4]) V. Iorga, o. c. pg. 308, Roşca, o. c. pg. XIV.

Bratislava (Cehoslovacia) la anul 1726, apoi la Bucureşti la anul 1745. Catehismul lui Petru Movilă a fost aprobat la anul 1774 de către sinodul din Carloviţ, şi apoi în anul 1804 se tipări la Cernăuţi, în limba română, slavonă şi germană. De aici înainte au fost tipărite la noi multe catehisme în Iaşi, Bucureşti şi Cernăuţi.

Catehismul cel mare sau învăţătura creştină, Buda 1806.

Catehis sau învăţătură pentru creştinătate, de Mitropolitul Veniamin, Iaşi 1834.

Catehis sau învăţături capitale ale bisericii răsăritene de Neofit Scriban, Iaşi 1838.

Dreptmăritoare învăţătură creştină, de Platon Mitropolitul Moscvei, tradusă de Veniamin Costachi, Iaşi 1839.

Catehism sau învăţătura dogmelor creştine, Buzău 1839.

Manual de catehism religios moral, Bucureşti 1846.

Catehismul creştinesc, cuprinzător de învăţătura dreptcredincioasei bisericei catolice a răsăritului, de St. Tarnovietchi, Cernăuţi 1849.

Mai multe catehisme pentru şcoalele primare din Bucovina, de Samuil Andrievici.

Invăţătura creştinească a bisericei ortodoxe catolice, şi Invăţătura creştinească a bisericei ortodoxe catolice pentru şcoalele superioare de fete, de J. Stefanelli, Bucureşti 1887.

Catehismele sânt primele cărţi didactice de religiune şi abia mai târziu s'au compus şi celelalte manuale. Intre cele dintâi manuale didactice de felul acesta pentru şcoalele secundare din Bucovina, sânt cele de Samuil Andrievici (Mitropolitul Silvestru), şi acelea de Calistrat Coca.

Dintre autorii moderni de manuale didactice pentru şcoalele secundare, amintim pe: Profesorii universitari Mihălcescu, Popescu N., Boroianu împreună cu Oiaga, şi pe Mehedinţi S., apoi pe profesorii cateheţi, Simeon Popescu, Popescu-Breasta, Constantinescu-Lucaci, Stănescu Dum., D. Georgescu, Petru Barbu, Orest Tarangul, I. Gotcu, Pletosu şi alţii.

Ce privește metodica învățământului catehetic, trebue să mărturisim, că sântem de tot lipsiți de cărți din domeniul acesta.

Cea dintâiu este Catehetica, de J. Stefanelli, București 1879.

Apoi a apărut Catehetica, adecă Metodica specială a studiului religiunei, de S. Popescu, București 1892.

Religiunea în școala poporală, Dr. Petru Barbu, Caransebeș 1907.

Scrierile pedagogice ale lui Șpan și cele ale lui Pipoș, din Transilvania.

O metodică specială pentru învățământul catehetic din școalele secundare nu avem, ci numai unele tratate și referate, care negreșit sânt contribuțiuni valoroase pentru metodica acestui învățământ.

CAP. 6

Invățământul religios, centrul învățământului secundar

In capitolele precedente am arătat care este cultura adevărată, și am arătat ce rol important are educația religioasă în educația întreagă, și am putut constata că elementul religios-moral este baza educației. Oricât de multe cunoștinți din științele profane s'ar împărtăși elevilor, și orice mișcări alese și-ar însuși pentru viață, toate ar rămânea fără folos, dacă educației i-ar lipsi temeiul religios-moral. Invățământul religios este deci de o absolută necesitate pentru creșterea tinerimii.

In capitolul despre instrucție și educație am văzut că, spre deosebire de animalul condus de instinct, viața sufletească a copilului nou născut nu este chiar o „tabula rasa“, dar mereu trebue să-i împărtășim cunoștințele necesare unei vieți demne [1]). Am văzut că școala este acel institut care dă omului cultura spirituală și morală necesară pentru lupta vieții, devenind astfel și un cetățean vrednic al patriei sale.

---

[1]) cf. Steinbeck, o. c. pg. 76.

Totaşa am văzut că omul tinde ca să cunoască realitatea, şi prima realitate care există din veci în veci, este singur Dumnezeu [1]). Deci cunoaşterea fiinţei supreme, de care depind toate cele trecătoare în lume, este fundamentul oricărei cercetări.

Omul nu vrea să cunoască numai făpturile şi lucrurile lui Dumnezeu, ci vrea să cunoască şi pe făptuitor, iar opera aceasta o înfăptueşte învăţământul religios. Afară de aceasta învăţământul religios este o problemă vitală a bisericii. Aceasta, ca şi familia şi şcoala este o instituţiune educatoare, care are chemarea înaltă ca să apere credinţa, să crească pe membrii ei în conformitate cu scopul vieţii, şi să-i câştige astfel pentru împărăţia lui Dumnezeu. Poruncă a dat Isus învăţăceilor: „Mergeţi de învăţaţi toate popoarele, ca să păzească toate, câte am poruncit vouă“ [2]). Istoria ne dovedeşte că biserica s'a conformat totdeauna acestei porunci divine, şi că s'a străduit din răsputeri să facă din preceptele religioase, centrul întregului învăţământ şcolar.

Scopul învăţământului religios în şcoala primară, este de a face din copii oameni religioşi-morali şi creştini luminaţi [3]), Dacă ne întrebăm, cine ar putea aduce la îndeplinire aceasta, trebue să răspundem, că numai preotul-catehet, şi aceasta din următoarele motive. Religia se adresează în deosebi inimei. Invăţământul religios se predă în numele unei autorităţi care este biserica şi întemeietorul ei Domnul Isus Hristos. Cine poate avea mai multă cădere de a vorbi în numele acestora, decât preotul? Totaşa trebue să considerăm laturea graţială a învăţământului religios în scopul căruia învăţătorul de religie, trebue să fie o persoană hirotonită, trimisă spre propovăduire, potrivit învăţăturii sf. Ap. Pavel: „Cum să propovăduiască, dacă nu sânt trimişi“. [4])

Nu contestăm nici zelul şi nici capacitatea învăţătorilor care iau angajamentul pentru acest obiect, dar este

---

[1]) v. m. s. pg. 159.
[2]) Mt. 28, 19.
[3]) Cf. Barbu, Metodica religiunii, pg. 8.
[4]) Rom. 10,15.

absolut necesar, ca instrucția religioasă să fie făcută de preot, care în scopul acesta are atât pregătirea pedagogic-teologică, cât şi autoritatea morală necesară acestui studiu. In sfârşit preotul, prin prezența sa în școală, influențează întregul învățământ în direcția religioasă-morală. Iată ce spune în privința aceasta un pedagog: „Dacă predarea materiei (religioase) nu se face din credința și dragostea proprie, ea rămâne externă și seacă, și nu este educativă. Dacă învățământul nu este însoțit de către pilda personală, atunci copiii vor trage la îndoială nu numai demnitatea de crezământ a educatorului, ci și adevărul învățăturii însiși, deoarece copiii nu pot face deosebire între obiect şi persoană“ [1]).

Dar cu absolvirea școalei primare, elevul încă nu și-a câștigat întreaga cultură spirituală și morală, deaceea școala secundară continuă edificarea culturală. Inainte de a putea stabili situația învățământului religios în școala secundară, trebue să cunoaștem mai de aproape caracterul învățământului secundar.

Școala secundară are să împărtășească o cultură generală mai înaltă. Multă vreme însă problema învățământului secundar a fost greşit interpretată, deoarece școala *„nu punea temeiu decât pe claritatea răspunsurilor, pe agerimea cugetării și pe sistemizări; iar în chestiuni de ordin moral, pe noțiunea de datorii și pe imperativul categoric, așa că prin învățământ s'a urmărit aproape exclusiv înzestrarea intelectuală a elevilor*. Instrucția a fost şi — durere — mai este idealul școalei. Sentimentul, forțele instinctive ale sufletului, căzuseră întru câtva în disgrația pedagogilor. Prin experiență s'a constatat însă, că viața spirituală este rezultatul unei colaborări a mai multor puteri, decât numai a intelectului. Pe lângă intelect, funcțiunile sufletului sânt sentimentul și voința. Personalitatea morală o constitue toate funcţiunile sufleteşti împreună. Sentimentul și voința sânt factori indispensabili ai rațiunei, ai educației și în general ai culturii întregi“ [2]). Prin

---

[1]) Steinbeck, o. c. pg. 83—84.

[2]) la Matthias Ad., Pedagogia practică, pg. 16.

neglijarea sentimentului s'a fost constatat la toate popoarele de cultură un mare regres în conștiința și în viața religioasă, deaceea toate spiritele agere, au dat învățământului secundar din ziua de azi atenția cea mai mare, și din toate părțile se pretinde un învățământ educativ [1]). Invățământul religios este prin excelență educativ. Aceasta o afirmă și Găvănescul, zicând că cunoștințele religioase luminează mintea și inspiră sufletul pentru idei mai înalte; învățământul religios este deci educativ [2]).

Dacă școala veche punea mai mare preț pe intelect și dacă a neglijat sentimentul și voința, școala nouă, educativă, cere caractere religios-morale. Cum însă caracter moral nu poate exista fără o bază religioasă, cunoștințele religiunei sânt cele mai potrivite ca să înrâurească asupra inimei și asupra voinței elevilor, astfel că învățământul religios cu drept cuvânt stă în fruntea tuturor disciplinelor.

Dacă în general instrucția nu poate fi separată de educație, învățământul religios cu atât mai mult, face în acelaș timp, și instrucție și educație. Scopul învățământului religios este identic cu scopul educației, ba este identic cu scopul școalei întregi. S'a zis că scopul școalei este formarea de caractere morale, și singure cunoștințele multe nu sânt în măsură ca să realizeze scopul acesta. Deaceea și Comenius zice că științele, artele și limbile, sânt numai o pregătire pentru ceva mai mare, care este moralitatea și pietatea; numai prin aceasta vom putea să ne ridicăm deasupra celorlalte creaturi și vom putea să ne apropiem de însuși Dumnezeu.

Nu cunoștințele religioase sânt țelul învățământului religios, ci convingerea religioasă pe care să-o câștige elevii cu ajutorul cunoștințelor. Viață este religiune, deci și scopul învățământului religios este ca elevii noștri să devină mai târziu urmași, învățăcei și prieteni adevărați ai lui Hristos.

Este cunoscut că numai un om în adevăr pios, e și un cetățean bun al statului. Fără pietate adevărată, toată

---

[1]) v. Steinbeck, o. c. pg. 139 sq.
[2]) v. Pedagogia generală, pg. 507—508.

dtiința, înțelepciunea și cultura, este mai mult stricăcioasă șecât folositoare. In învățământul secundar deci trebue de avut în vedere starea și menirea viitoare, pentru care sânt crescuți tinerii. Cunoașterea lui Dumnezeu și a poruncilor Sale, va îndemna și va îndrepta pe viitorii conducători (medici, preoți, profesori, juriști, etc.) și pe ceilalți cetățeni eșiți din școalele secundare, la fapte bune și folositoare societății. Așa stând lucrurile, vom spune că învățământul religios trebue să fie sâmburele întregului învățământ, trebue să fie centrul în jurul căruia se grupează toate ce lelalte discipline.

Ca să aibă religia efectul dorit, trebue învățată! Azi nu se mai îndoește nimeni, că religia n'ar putea fi învățată, pentrucă părerea că dânsa este înăscută omului, a fost înlăturată prin experiența făcută cu copii, lăsați fără instrucție. Deasemenea și Mântuitorul însuși a învățat și a ordonat ucenicilor, ca să învețe[1]). Dacă Nisipeanu susține că „religia nu se învață, nu trebue să se învețe, ci trebue să se simtă“[2]), aceasta poate fi spus referitor la învățământul religios primar, când și celelalte discipline nu se învață, ci se bazează mai mult pe autoritatea învățătorilor. Dar în general religiunea fiind o chestiune a sufletului întreg, trebue să fie învățată.

Totașa este greșită părerea, că pe copii în perioda juneții îi putem lăsa în seama educației proprii, deoarece tocmai tinerii cei trecuți de 14 ani, au mai multă nevoe de educație decât copiii.

Tânărul eșit din vârsta copilăriei se socotește perfect. Dar în privința moral-religioasă nimeni nu este perfect și nesupus la pericole grave, și în deosebi în natura adolescentului se ascund germenii celor mai curioase surprinderi. Este vârsta de desvoltare, un timp de dospeală a celor mai opuse înclinațiuni. Binele și răul, virtutea și păcatul locuesc împreună și se războiesc. Puterile fizice și morale predispun la încredere în sine, la orgoliu; vo-

---

[1]) Cf. Haberl, Evangl. Rel. Unt., pag. 8., F. Zange, Evgl. Rel. Unt., pg. 29„ Monatsschrft. f. d. kirchl. Praxis, Tübingen 1901. pg. 92.

[2]) Școala activă, vol. II pg. 40.

luptatea îl face pe adolescent să se simtă din ce în ce mai în putere. In urma încrederii în sine și a voluptății este cuprins de fantaziile cele mai îndrăznețe şi extravagande. Viciile îi amenință în urmă viața, și oare ce mijloace va putea întrebuința în contra acestora? Spiritul încrederii în sine va putea fi înăbușit numai de credința în Isus Hristos, pentrucă adolescența, dacă și are slăbiciunile sale, are și virtuțile sale. In ea n'a încolțit încă sămânța cea rea, sufletul tânărului încă n'a fost străbătut de necurăția vieții. Toată ființa lui încă este fragedă și curată, așa că învățătura credinței îl poate apăra de toate pericolele vieții.

Dar învățământul religios în școala secundară este de mare însemnătate, și din următoarele motive. Spiritul elevului este mai desvoltat, și începe a prelucra singur impresiile primite. Tot ceea ce vede și aude, pune la încercare și întru toate arată îndoeală. In toată ființa lui se observă un fel de neliniște și nestatornicie, când prea multă bucurie, când tristeță până la disperare. La vârsta aceasta e tocmai răspântia vieței sale, când își alege chemarea sa; stimulul sexual se trezește, și încep luptele de ordin moral. Lucrul oprit are farmecul cel mai mare, și orice oprimare a libertății sale, o privește ca atentat la demnitatea sa.[1]) Cu drept vârsta aceasta este numită „Sturm und Drangperiode", epoca furtunilor sufletești. Elevii dintr'o școală secundară, îndatăce au învățat explicarea fulgerului, tunetului și a electricității, cred că cunosc toată natura, și că n'ar mai avea nevoie de Dumnezeu". Dar sufletul omului din fire fiind religios, caută o credință proprie, și o putere internă îl mână după un ajutor. Ajutorul acesta îl poate da numai un învățământ religios metodic; un bun catehet are putința ca să soluționeze criza religioasă, în care se află tinerii la vârsta aceasta. De învățământul catehetic de aici, depinde viața religioasă în viitor; de nu l-ar povățui religia, tânărul ar deveni indiferent față de păcat și ar fi pierdut pentru totdeauna. Este deci logic, când dușmanii religiunii cer eli-

---

[1]) cf. Steinbeck, o. c. pg. 91—94

minarea învățământului religios din clasele superioare, pentrucă știu cât de necesar este el elevilor tocmai la vârsta aceasta.

Importanța învățământului religios constă în menirea dublă a școalei secundare [1]). Unii părăsesc școala și intră imediat în viața practică, alții se pregătesc pentru universitate, așa că aici cei mai mulți fac ultima educație religioasă sistematică. Dacă ar rămânea aici lipsiți de învățământul catehetic, atunci pentru totdeauna rămân fără acesta și sânt mai lipsiți decât aceia care nu cercetează nici o școală mai înaltă, deoarece cei din urmă se fac părtași de catehizarea adulţilor.

In deosebi în timpurile noastre, când referințele sociale amenință să zdruncine bazele creștine ale vieței familiare și de stat, este nevoie să cooperăm la întărirea caracterelor tinere din școala secundară, pentruca să putem trimite la universitate și în viața publică, bărbați plini de sentimente nobile și de moralitate.

In scopul acesta învățământul religios trebue să fie centrul învățământului întreg; iar celelalte discipline să contribue la răspândirea ideilor religioase-morale, ceea ce ar forma concentrarea etică a educației [2]). Dar nu numai concentrare, adecă un scop unitar, ci și corelația cu celelalte discipline profane, o cere Willmann, zicând: „Invățământul religios nu este un ram pe lângă celelalte, ci este o tulpină care poartă toate ramurile“ [3]).

Corelația [4]). cu celelalte discipline este foarte recomandabilă, deoarece în cazul acesta nici catehetul nu se ferește de a aduce în legătură obiectul său cu celelalte obiecte, și nici ceilalți colegi să nu se ferească de a face legături la obiectul lor cu învățământul religios. In scopul acesta însă, catehetul nu are voie să fie convins numai de valoarea înaltă a învățământului religios, ci trebue să cu-

---

[1]) cf. Willmann, Didaktik, pg. 282.

[2]) Cf. Grimmich, o. c. pg. 26 sq. 45 sq. şi mai adesea; Dritter Münch. Kat. Kurs, Kempten, 1910, pg. 23 sq.

[3]) Didaktik. pg. 420;

[4]) Cf. Theodosiu, Didactica, pg. 15, Moisescu, o. c. pg. 65. cf. Ionescu o. c. în prefaţă.

noască și cărțile profane celebre. Pe de altă parte să nu se întâmple, ca educatorul laic să se sustragă dela o întrebare religioasă, zicând elevilor, că „nu cade în competința sa“.

Invățământul în general tinde la bunuri și virtuți, iar din istorie ne convingem, că omenirea dela început a văzut în zeități pe cei dintâi învățători și apărători ai științei și artei, așa la popoarele orientale și la Greci. Astfel și în Creștinism, Vives, Comenius și Iesuiții, au pretins ca toate disciplinele învățământului să mijlocească cunoașterea și dragostea către Dumnezeu, Creatorul și Mântuitorul nostru. Elementul religios era totdeauna timbrul caracteristic al învățământului.. [1]) Alăturea de religiune stă istoria și limbile clasice, cari au cea mai mare înrâurire asupra creșterii religioase-morale.

Istoria arătând, ce putere a avut Creștinismul asupra desvoltării culturale în artă și știință la toate popoarele creștine, va întări cu atât mai mult convingerea creștină a elevilor. Istoricul va arăta elevilor, că știința nu exclude religiunea, ci ele se întregesc și se complectează ; [2]) Astfel cei mai mari oameni de știință, Copernic, Newton și Keppler, deși ocupația lor a fost de alt domeniu, au fost foarte religioși.

Ceea ce privește contribuția limbilor clasice la întărirea sentimentului religios, trebue să arătăm că sf. scriptură a T. N. s'a scris în limba elină, iar limbile bisericești au fost multă vreme cea latină și elină. Operile vechi creștine, cele mai multe sânt scrise în limba elină. Elevii cunoscând aceasta, vor avea cu atât mai multă dragoste față de religia creștină. Totașa din literatura clasică putem scoate exemple de caractere mari religioase, (Socrate, Plato și Xenofon), și aducând în comparare concepția veche păgână cu cea creștină, elevii se vor convinge de adeveritatea și superioritatea Creștinismului și se vor întări în concepția creștină. [3])

---

[1]) Cf. Willmann, Didaktik, pg. 304 ; Iahn, o. c. pg. 12.
[2]) v. mai sus pg. 186.
[3]) Cf. Zange, o. c. pg. 26.

Elevii primind cunoștinți mai vaste în științele naturale, s'ar părea că învățământul religios ar întimpina greutăți, căci se ivește îndoeala, că religia ar sta în contrazicere cu cercetăriie științifice, b. o. hexaemeronul din sf. scriptură n'ar corespunde cercetărilor astronomice și geologice. Dar și pe acest conflict îl putem înlătura, dacă arătăm că sf. scriptură nu este un tractat din științele naturale, ci scopul ei este mântuirea oamenilor. [1])

Deasemenea și atitudinea spiritului științific și filosofic față de religiune, trebue clarificat, spre a nu produce în mintea copiilor un „haos și o tendință de anarhie intelectuală".

Potrivit perioadelor din istorie, înregistrăm trei faze între raporturile dintre știință și religiune. Prima fază, când cunoștințele filosofice stăteau în deplină armonie cu cele religioase; faza a doua este a Raționalismului, când acesta în revoluția franceză a detronat chiar pe Dumnezeu, și a treia este secolul al XIX-lea, când știința a pătruns în rolul firesc al religiilor în omenire.

Educatorul de azi trebue să considere știința în deplină armonie cu religia, sau cel puțin trebue să fie convins, că ele nu se contrazic, pentrucă religiunea este, ca și știința, o realitate istorică care formează conștiința religioasă a popoarelor. „Și întru cât idealul suprem al educației omenești și naționale, cade în acord cu aceea conștiință și se poate sprijini pe dânsa, este dator a conta pe realitatea ei, a se ajuta cu ea și a se orienta după ea în opera sa. [2])

Totașa merită să fie citat, ce zice naturalistul Huxley: „Adevărata știință și adevărata religie sânt două surori gemene pe care nu le poți despărți, fără ca să pricinuești moartea uneia și celeilalte. Știința progresează cu cât e mai religioasă, și religia înflorește cu cât baza ei e mai solidă științificește". [3])

Spre a preconiza corelația învățământului, marele ca-

---

[1]) Cf. Candela, XXXV, Nr. 3—4, pag. 98.
[2]) Găvănescul, Ped. generală, pg. 525.
[3]) la Găvănescul, o. c. pg. 527. cf. Pfleiderer, o. c. pg. 49 sq.

tehet Swoboda [1]) propune ca pe lângă religie, catehetul să predea şi o disciplină, şi să fie dirigintele unei clase. Ca atare va putea stărni la orice ocazie, interesul elevilor pentru problemele religioase.

Invățământul religios să nu polemizeze cu celelalte discipline, ci noutățile ştiinţifice să le explice ca urmări ale puterii divine. El va întări convingerea religioasă a elevilor, dacă le va arăta, cum omenirea a avut aceleaşi probleme metafizice şi morale, şi cum toate acestea află soluţia lor în sf. revelaţiune. Ştiinţa nu este în stare ca să mulţumească tendinţa omului de a şti misterele care-l înconjoară. Cunoştinţele religioase sânt sigure şi adevărate pentrucă sânt bazate pe sf. revelaţiune. Religia este un adevăr măreţ în evoluţia istorică a omenirii, deaceea toţi filosofii şi pedagogii mari au stăruit, că la formarea copilului, gândirea, simţirea şi voinţa religioasă să fie centrul conştiinţei sale.

In rezumat deci, scopul învăţământului religios în şcoala secundară este: 1) întărirea sentimentului religios-moral şi formarea caracterelor religioase-morale, cu frica de Dumnezeu şi cu respect faţă de aproapele, 2) pregătirea elevilor de a deveni creştini luminaţi, cu dragoste şi devotament către credinţa şi neamul lor. [2]) Astfel scopul învăţământului religios este educativ, şi se cuvine să stea în centrul învăţământului întreg. Nu cunoştinţele religioase (verbalismul) sânt ţelul învăţământului religios, ci acestea sânt numai mijloace pentru realizarea scopului ultim, care este viaţa religioasă-morală!

(Va urma) **P. Procopovici**

---

[1]) Anschauung d. Rel. Unt. in Luzerner kat. Kurs 1907.

[2]) Cf. Nazarie, Lucrările primului congres al prof. de rel. Bucureşti 1912, pg. 48, sq.

Predică populară despre beţie

„Bajocuritor este vinul, şi sgomotoasă băutura îmbătătoare, şi cel ce se întrece în ele nu este înţălept“.

„Beţia în sdrenţe îl îmbracă pe cel somnoros“ (Proverb. 20, 1—2 şi 23, 21).

Iubiţilor creştini, omul e plăsmuit de Dumnezeu sfântul din trup şi din suflet. Scump e la el sufletul, pentrucă-i părticica ruptă din Dumnezeu. Scump trebue să-i fie lui şi trupul, pentrucă-i făcut de mâna cea sfântă a lui Dumnezeu.

Omul se bucură de trupul său, când e sănătos şi vânjos. Şi pentru ca să aibă parte de aşa o bucurie, omul cel cuminte caută să fie sănătos. Sănătatea e şi averea noastră cea mai scumpă; pentru ca omul să fie sănátos, trebue să mânânce, să bee şi să se îmbrace.

Când e vorba de mâncare, apoi să nu ne îndopăm cu mâncări alese şi scumpe, pentrucă acele ne îngreuiază trupul şi ni-l moleşesc, iară punga ne-o golesc. La aceasta ne face luători de seamă şi Domnul nostru Isus Hristos când zice: „Luaţi aminte de voi, ca să nu se îngreueze inimele voastre cu saţul mâncării şi cu beţia“ (Luca 21, 34). După aceste cuvinte ale dumnezeescului învăţător Isus Hristos strică trupului nu numai mâncările fără seamă, dară şi băuturile ameţitoare.

Băutura cea mai bună şi mai sănătoasă, ce ni-a lăsat-o preabunul Dumnezeu, e apa. Cu apă ni stângem setea oricând, şi ne răcorim mai bine, decât cu oricare băutură. Apa curată din fântână e cea mai sănătoasă şi mai priincioasă băutură din lume.

A fost o vreme, iubiţilor, când oamenii îşi stângeau setea numai cu apă — darul cel dela Dumnezeu. Pe atunci erau ei cu toţii, bărbaţi şi femei, înalţi ca bradul şi sănătoşi ca stejarul, şi trăiau de-a rândul peste sute de ani. O Doamne, întoarce-se-vor iarăşi vr'odată acele vremi fericite?

Cum a fost pe atunci, şi cum e acuma?! Dacă căutăm împrejur, ce vedem? Oameni galbăgioşi, sărbezi, traşi la faţă, gârbovi, cu ochii înfundaţi în cap; copii cu boala cea rea, bolânzi, putem zice, numai umbre de oameni. Şi oare de ce

boală bolesc bieţii, de nu li prieşte mâncarea; ce griji aşa grele îi apasă, de arată aşa de prizărîţi şi neputincioşi?

Iată ce-i! Oamenii au început a se îngreţoşa de apă, şi s'au apucat de băut băuturi iscodite de dânşii. S'au apucat de băut: rachiu, bere, rum, coniac, şi mai câte alte băuturi veninoase. Oamenii au părăsit lucrurile cele bune ale lui Dumnezeu şi făcându-se mai cuminţi decât cel mai pe sus de toată înţelepciunea, şi-au iscodit: *boală*, *necaz* şi *sărăcie*. Şi oare este în lumea aceasta boală mai rea, sărăcie mai mare şi necaz mai greu decât beţia? Boala aceasta l-a stors de măduvă pe românul creştin, i-a slăbit şi l-a ticăloşit, pentru că „beţia pe mulţi cu avere i-a făcut să îmble a cere".

Iubiţilor, băuturile drept că-s cam de mult printre creştini, dar tot nu decând lumea. Cu mai multe sute de ani în urmă nişte Arabi au iscodit o apă tare, un fel de venin, ce-i zic astăzi „alcohol". Veninul acesta îl puneau în unsorile lor cele frumos mirositoare şi în colori. Mai târziu a trecut veninul acesta în spiţerii, unde se vindea ca picuşuri, ce se luau la vreme de boală pe bucăţele de zahăr. Cu timpul s'au împrietenit oamenii cu picuşurile aceste, şi le cumpărau pe un cap. Dacă au simţit-o aceasta nişte speculanţi, au venit pe aceea, să facă altfel de chicuşuri din popuşoi, cartofi, săcară, şi din alte pâni, ba chiar şi din poame. Spirtul acesta nu era mai mult aşa de curat şi de tare, ca mai înainte, şi de aceea nu-l vindeau negustorii ca chicuşuri, ci ca un fel de băutură ameţitoare în şipuri şi cu măsura. Băuturii acesteia i-au dat ei mai multe nume. Spirtul stors din sacară, păpuşoi şi cartofi l-au numit *rachiu*, pe cel fiert din orz l-au numit *bere*, iară celui din poame i-au zis *ţuică*. Mai târziu au iscodit negustorii şi meşteşugul de a „rafina" spirtul, spre a-i da un gust mai plăcut. Cu prilejul acesta au iscodit ei şi băuturile cele colorate, ca „rumul", „coniacul" şi alte băuturi ameţitoare şi otrăvitoare.

Ceea ce numim noi astăzi rachiu, sau holercă, nu-i alta decât spirt amestecat cu apă şi cu fel de fel de otrăvuri, ca var, piatră vânătă, praf de puşcă, cenuşă şi altele de aceste. Şi aşa unei băuturi otrăvitoare îi zic oamenii noştri: *cinste!* Dreptate e aceasta, şi cuminţi-s oamenii?

Toate băuturile de astăzi au venin într'însele. Unele mai mult, altele mai puţin.

Rachiul, rumul, coniacul au cel mai mult venin. De acolo vine, că aceste băuturi îs mai ameţitoare şi mai stricăcioase decât vinul sau berea. Doftorii spun, că omul se deprinde cu orice venin, aşa, că nu-l ucide îndată, ci pe încetişorul. Dară, dacă şi se învaţă omul cu otrava, apoi tare greu se discurcă de dânsa, deşi vede şi cunoaşte că nu-i prieşte, ci numai îi strică. Tocmai aşa s'au deprins şi românii noştri creştini cu aceste băuturi otrăvitoare şi stricăcioase.

Românii noştri s'au împrietenit cu aceste băuturi mai ales dela disrădicarea boerescului, când jidanii au adus rachiul din Galiţia în ţările noastre româneşti. Şi când te gândeşti, până la cât i-a adus pe românii noştri prietenia aceasta de atunci şi până acuma, ţi se împlu ochii de lacrimi şi inima ţi se dispică de jale!

Cu mulţi duşmani şi cu multe necazuri au avut românii creştini de luptă. De toţi au scăpat ei teferi şi întregi. Au năvălit peste strămoşii noştri, turcii, tătarii, ungurii, leşii şi câte alte lifte păgâne, dară cum au venit aşa s'au dus, ba unii s'au dus cu ruşine, pecând neamul nostru a rămas voios şi puternic. Decând însă a venit din cea Galiţie blăstămatul de rachiu, de atunci poporul românesc a început a slăbi, şi slăbeşte din zi în zi tot mai tare, încât ni-i teamă să nu se prăpădească.

Şi cum să nu ne punem pe gânduri, când vedem că creştinii noştri s'au dedat cu otrava aceasta aşa, că astăzi nu mai fac nemică fără rachiu. Astăzi nu-i prăznuire, nu-i nuntă, nu-i cumătrie, nu-i cumpărătură, nu-i vânzare, nu-i împăcăciune fără blăstămata de băutură. Şi beu, săracii români, şi beu, fără ca să mai ieie sama, că beţia i-a otrăvit şi i-a slăbit aşa, că mai că nu-i cunoşti, decum au fost odată, zdraveni, avuţi, cu rânduială în gospodării, cu lege şi cu trecere în lume.

Să nu te cuprindă fiori de groază când citeşti în gazeta „Lumina Satelor“ din Sibiiu, că în anul 1924 s'au băut în România 427 milioane hectolitri rachiu, 82 mii hectolitri ţuică, peste 2 milioane hectolitri vin şi 730 mii hectolitri bere? Auziţi şi vă îngroziţi! După socoteala făcută s'au cheltuit pe băuturile acestea otrăvitoare 9 miliarde Lei, cari mai toţi au întrat în buzunarele jidovilor străini de neamul şi de legea noastră. Dacă această sumă mare de bani s'ar fi pus în slujba lui Dumnezeu, ce nu s'ar fi făcut pentru bunăstarea trupească şi sufletească a românilor creştini?

Beţia, iubiţilor, e un blăstăm al lui Dumnezeu peste noi românii. Ascultaţi ce ni zice cântecul de jale: „La bărbatul băutor nu mai vezi boi în obor, ci mărăcini şi mohor; nu mai vezi vaci şi viţei, în grajdiu păreţii goi; nu mai vezi junci şi viţele, ci în grajdiu ieslele goale. Şi dacă-s vr'o doue în dos, toate trântite pe jos. Ici o leucă, ici o roată, din şopron până la poartă; ici un gard slab de nuele, peste tot unelte rele“ (Duminica Poporului No: 9—10 a. 1926). De acest blăstăm, de această vargă usturătoare a Tatălui ceresc ne poate scăpa numai duhul trezviei, pe care tot Dumnezeu ni-l poate da. Ni spune doară şi Domnul Isus Hristos, că Dumnezeu nu vroeşte moartea păcătosului, ci ca să se îndrepte şi să fie viu. De aceea pentru ca creştinii noştri să nu se prăpădească din pricina băuturilor, a lăsat Dumnezeu să se pogoare pe pământ duhul trezviei. Acest înger de scăpare sboară pintre creştinii noştri de multă vreme, şi pe mulţi i-a scăpat din lanţurile cele otrăvitoare ale beţiei. Totuşi sânt încă mulţi, cari după atâta prăpăd de necaz şi sărăcie zic încă şi astăzi, că băuturile ameţitoare îs bune, că-i dau omului putere la lucru greu, că îl mângăie şi îl învelesc la vreme de supărare. De unii ca aceştia trebue să ne cuprindă jalea, pentrucă au ochi şi nu văd, că aceste băuturi îs nişte duşmani neîmpăcaţi ai neamului nostru românesc creştinesc, pe care s'au pus, ca să-l prăpădească fără cruţare.

Iubiţilor, toate popoarele învăţate din lume, dacă au văzut, că băuturile ameţitoare îs primejdioase pentru trupul şi sufletul omului, au început a lucra într'acolo, ca să-l aducă pe creştin la trezvie. Şi ce-au făcut? Au făcut societăţi de trezvie. Părtaşii acestor tovărăşii îşi făgăduesc într'olaltă sub pedeapsă băneasçă, că n'or bea băuturi ameţitoare pe mai multă vreme, sau pentru totdeauna. Cea dintăia tovărăşie de felul acesta s'a făcut la anul 1826, adecă tocmai înainte de o sută de ani. De atunci societăţile de trezvie s'au înmulţit, şi mulţi creştini au scăpat dela perzare, şi multe cârşme şi velniţe s'au şters de pe faţa pământului. Ghermanii şi Americanii au lucrat cel mai mult la disbărarea oamenilor dela băuturile otrăvitoare. In ţara noastră românească s'au înmulţit în vremea din urmă cârşmele ca ciupercile şi creştinii beu pe un cap. Drept că se ivesc şi la noi pe ici pe colo ca nişte luminiţe tovărăşiile de trezvie, dară ele îs încă puţine şi slăbuţe. Unii creştini ascultând de glasul şi îndem-

narea sfintei biserici şi a tovărăşiilor de trezvie s'au lepădat cu totul de beţie, şi vedem, că o duc astăzi cu trezvia cum nu se mai poate de bine.

Să ne uităm, iubiţilor, la gospodarul, ce nu-şi mai face de lucru cu băuturile, şi om vede, cât de tare se deosebeşte — am putea zice, ca ceriul de pământ — de cel ce mai ţine la pahar şi la halbă. Cel treaz se bucură de sănătate, şi-i drag de vieaţă. El are totdeauna gust bun la mâncare, fie ea cât de slăbuţă; râşniţa-i sănătoasă, şi-i râşneşte mâncarea aşa fel, că-i prieşte şi se prinde de dânsul. Pentru aceea şi are omul cel treaz dragoste şi putere la lucru. Când scârşneşte măseaua de-a lucrului, ca pe vremea aratului, prăşitului şi cositului, cel treaz nu stă pierzându-şi vremea şi banii în cârşmă, ci o ţine într'una cu lucru. De aceea îi şi merg toate în spor. Pe vremea strânsului de pe câmp gospodarul treaz abia-şi poate da rând cu căratul şi numai ce vezi, că şi-a împlut ochi aria cu pâne, darul Domnului agonisit cu muncă şi osteneală în sudoarea feţei. Creştinul treaz îi şi om cruţător şi cu bună chibzueală. Când vine vremea vânzării nu-şi leapădă pânea pe nimică, ci o ţine în preţ, că doară n'are a veni jăcuţia, să i-o sechestreze. Dacă a făcut negustorie bună, nu se pune pe aldamaşuri, ca să-şi răsipească banii, ci-i pune în pungă, şi după ce a cumpărat cele trebuincioase pentru casă şi gospodărie ţine drumul drept acasă. Aşa un creştin e oricând cu bani şi datoriile nu-l însuresc fără vreme. N'are nici o nevoe să-şi vândă din moşie, ba el caută să-şi lărgească câmpurile moştenite dela părinţi. Ţarinele-s doară puterea ţăranului.

In casa celui treaz oricând e trai bun şi înţelegere. Femeea lui are parte de linişte, şi-şi poate face trebuşoarele pe lângă casă în ticnă şi cu spor. Copiii lui sănătoşi şi limpezi la minte au parte de învăţături şi pilde bune creştineşti. Purtarea cea frumoasă şi creştinească a copiilor îi fac cinste şi-i învelesc zilele bătrâneţelor.

Românul cel treaz, iubiţilor, ştie şi aceasta, că el e chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Pentru aceea se fereşte el cât poate, de-a strica chipul acesta, făcându-se din om vită. Lui îi aminte să-şi cruţe sufletul şi să şi-l ferească de păcate grele şi uricioase, fiind treaz şi cu crierii limpezi, ştie „a-şi pune pază gurii sale şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor sale“. Gura lui

vorbeşte numai laudă lui Dumnezeu şi bine despre vecinul său. De oarece nu şede clocind în cele cârciume scârnave, nu i se înfierbântă sângele după disfrânări, ferindu-şi sufletul de cele mai grele păcate. Binecuvântându-i bunul Dumnezeu lucrul mânilor şi lucrându-l cu belşug, n'are el noroc să îmble după furături şi înşelăciuni. El nu că nu-l scurtează pe fratele său, ci caută să ajute celor năcăjiţi şi nevoeşi. Creştinul cel treaz îmblă cu drag la biserică în duminici şi serbători, unde aude din cartea cea bogată de învăţături dumnezeeşti, că cel milostiv îşi agoniseşte cu milosteniile sale avere mare şi bogăţie netrecătoare în cer.

Iubiţilor, Domnul nostru Isus Hristos ni spune, că cel ce are credinţă şi împlineşte voea lui Dumnezeu, acela va moşteni împărăţia cerească. De această fericire se poate face părtaş numai creştinul cel treaz. Este oare o vieaţă mai frumoasă, mai plăcută şi mai fericită, decât aceea, când te vezi, că aici pe pământ îţi merge bine, iară după moarte ai nădejde, că-i primi răsplata celor drepţi? De aşa o vieaţă frumoasă şi fericită poate să aibă parte numai un creştin treaz.

Aţi auzit iubiţilor, ce otravă primejdioasă-s băuturile ameţitoare, şi cum îl ucid ele fără milă pe creştinul nostru! Aţi auzit şi aceasta, cât de bine şi frumos petrece aici pe pământ şi de ce vieaţă în veci fericită se poate face părtaş după moarte, tot creştinul, care-şi astâmpără setea numai cu apă, darul cel scump primit degeaba dela Dumnezeu! De aceea toţi cei, cari sânteţi stăpâniţi de patima beţiei, străduiţi-vă să vă tămăduiţi de această boală grea şi primejdioasă! Disbăraţi-vă de acest năravurât şi stricăcios! Vedeţi până la cât v'a adus! Mulţi aţi pierdut câmpurile, casele şi tot binele vostru. Veniţi-vă în fire până încă nu-i de tot târziu, şi lepădaţi-vă de răul relelor, de beţie! Scoateţi buruiana aceasta spinoasă şi otrăvitoare din casele şi petrecerile voastre, şi răsădiţi în locul lor floarea cea cu mai bun miros, a *trezviei!* Părăsiţi casele diavolului, şi aşezaţi-vă împrejurul sfintei cruci! Fugiţi de satana, şi înrolaţi-vă în oastea lui Isus! Lepădaţi-vă de băuturile otrăvitoare, ca să puteţi măcar păstra, dacă nu-ţi putea înmulţi, averile şi năravurile cele bune creştineşti moştenite dela strămoşii, moşii şi părinţii voştri, şi ca apoi să le puteţi lăsa copiilor, nepoţilor şi strănepoţilor voştri, ca să se bucure cu ele! Rugaţi-vă fără regaz

sara şi dimineaţa la Părintele cel ceresc, ca să se milostivească de tot românul creştin, să-i lumineze mintea, să-i înmoie inima, şi să-i înduplece voia, ca să se lepede de patima cea urâtă a beţiei, şi să-l facă părtaş de un trai bun şi creştinesc pe pământ, iară după moarte de fericirea cea vecinică, amin.

Pr. paroh Ion Bucevschi

Bilca, Februar 1926.

Atanasie Gherman (1873—1916).

La 7 Septemvrie 1926 se împlinesc 10 ani de la moartea bunului român şi vrednicului preot Atanasie Gherman. Acest aprig naţionalist, o figură reprezentativă a clerului nostru de prin anii 1900—1910, moare adecă la 7 Septemvrie 1916 în spitalul din Rădăuţi „de insuficienţa aortei şi stenoză“, în vârstă de abia 43 ani, prea puţin jelit, aproape uitat de publicistica românească încătuşată de rigorile războiului şi ale cenzurei austriace.

Publicist ales, cunoscător adânc al limbei şi năravurilor poporului nostru, prietenul lui Mihai Teliman, a publicat în „Patria“ (1897—1900) o mulţime de articole, feluritele sale „Zeflemele“ [v. Dan: Rolul preoţimei bucovinene în menţinerea Românismului. Cernăuţi 1925 p. 36]. A redactat de la anul 1900 ziarul „Dreptatea“ fiind chiar întemniţat pentru atitudinea sa dârză românească [v. C. Loghin: Istoria literaturii rom. din Bucovina. Cernăuţi 1926 p. 205].

A publicat deja prin titlu aşa de izbutita sa broşură: „Cel ce munceşte izbuteşte“, sau „cum ne vom aşterne aşa vom dormi“ [neamintită la Dan: s. c.] Credem că i s'ar cuveni o atenţie mai mare decât cea ce-i se dă la C. Loghin: Ist. lit. bucovinean.

A redactat apoi organul partidului creştin social român „Foaia Poporului“ dela 4 Decemvrie 1909—4 Decemvrie 1910, scriind minunatele sale „Sfaturi prieteneşti pentru ţăranul român“, ţinând ziarul la un nivel aşa de înalt cum ar fi de dorit să le aflăm astăzi la ziarele noastre menite şi pentru popor.

Duios e articolul său „*S'a sfârşit*“ din „Foaia Poporului“ No. 49 din 13 Noemvrie 1910 cu care îşi ia rămas bun dela foaia sa, sortită a rămânea foaia lui Aurel Onciul.

Curând, prea curând... s'a sfârşit... şi viaţa sa sbuciumată şi s'a închis într'un mormânt care n'are nici măcar o cruce care să spuie cine a fost acela care zace la picioarele ei.

Rădăuţi, August 1926. **I. Zugrav**

Predică de ziua natală a M. Sale Regina Maria

Înţeleptul rege Solomon zice în Cartea Proverb. cap. VIII. v. 4: „Femeia virtuoasă este coroana bărbatului său, iar' cea aducătoare de ruşine este ca putregaiul în oasele sale“. Cu aceste cuvinte se preţuieşte valoarea unei femei virtuoase, respective rele. Acest proverb potrivit pentru ori şi ce căsnicie în genere, este şi mai adevărat şi mai adeverit pentru casele domnitoare. În adevăr dacă desvăluim trecutul istoric al atâtor neamuri, vedem pretutindeni că duhul soţiilor virtuoase întăreşte tronurile, vedem că regina virtuoasă e o a doua coroana a soţului ei, dar şi întors „femeia aducătoare de ruşine putregai în oasele lui“ dupre cum zice acelaş Solomon şi dupre cum, se ştie, că s'a adeverit chiar în viaţa sa, căci ademenit de soţiile sale a căzut la idololatrie. Influenţa aceasta bună sau rea a soţiilor se poate deci vedea la mulţi din domnitori. Şi multe războaie, multe revoluţii şi nenorociri şi plâns au adus femeile nevirtuoase, dar' iarăşi multă pace, multă seninătate, multă alinare au picurat rând pe rând doamnele bune în inimile soţilor şi supuşilor lor.

Iată că privind prin prisma acestui proverb din sf. Scriptură viaţa femeilor în genere şi a soţiilor de domnitori în deosebi, ne vine înaintea ochilor noştri sufleteşti figura măreaţă a M. Sale Regina Maria, care serbează astăzi ziua sa natală.

Ce-i drept, neamul nostru a avut parte de multe doamne bune virtuoase. Gândimu-ne numai la doamna Anastasia, fiica lui Laţcu Voevod, adaogătoarea şi binefăcătoarea acestui sfânt locaş. Lucrul mânilor ei, acest sf. aer şi astăzi după 500 de ani, ni vesteşte vrednicia ei, pe când ea doarme de mult somnul veciniciei. Gândimu-ne la maica lui Ştefan cel Mare, doamna

Oltea, la doamna Elena soţia lui Petru Rareş şi câte alte ctitore de mănăstiri şi aşezăminte de binefaceri. Cucernice, blânde, milostive, vecinic împăciuitoare a aprigilor lor soţi şi stăpâni, ele trec în faţa noastră, pilde vrednice de slăvire. In timpul vieţii, soţilor lor tovarăşe credincioase la griji şi bucurii, în văduvie cucernice maice şi schimonache, calde rugătoare pentru ertarea păcatelor soţilor lor, ele împodobesc mănăstirile noastre, precum b. o. maica Despina, Miliţa, soţia lui Neagoe Basarab şi altele. Dar iată că în şirul acesta de vrednice femei urmează tot aşa de mari şi vrednice de laudă — cu tot timpul prea apropiat — figurile contemporane, cea a răposatei Reginei Elisaveta şi acea a marei noastre Doamne, a reginei *Maria*.

Deja ca tânăra soţie a moştenitorului tronului era vestită printre principesele lumii prin firea şi operele ei de artistă. Crini frumoşi, flori pictate cu gingăşia „unei regine poete“, — ca să adaptăm cuvintele lui Eminescu „despre gândirea unui împărat poet“ — vesteau lumii şi mai ales neamului românesc o regină cu daruri alese. —

Chemată la domnie alături de augustul ei soţ în vremi de grele încercări, ea răspândi numai lumină şi încredere în juru-i. Când ne gândim că de la începutul domniei Sale M. Sa Regele a avut lipsă de sfetnici buni şi sinceri, căci ajuns la domnie în toiul războiului mondial, ca ori şi ce domnitor, vrând ne vrând separat de popor prin mulţimea sfetnicilor cu o viziune mai mult sau mai puţin precisă a realităţilor politice, iată că în aceste împrejurări sufletul de mare femeie, de sensibilă artistă al M. S. Reginei Maria a ştiut să recepteze realitatea şi să reflecteze aspiraţiunile noastre naţionale. Nu e nevoe de a aminti binefacerile M. S. Reginei în timpul de grea încercare al războiului pentru întregirea neamului. Ea singură a rămas credincioasă şi răbdătoare până la sfârşit, potrivit cu cuvintele sf. Scripturi „iar cine va răbda până la urmă, acela se va mântui“. In clipe grele, atunci când se arată adevărata valoare, Ea a ştiut să ţie sus steagul nădejdilor noastre.

Reflectând la peripeţiile războiului nostru ultim, M. Sa Regina Maria în o scriere a sa, relevă atât de potrivit, constată atât de maiestru, mângâie atât de minunat, zicând că *nici când nu este mai întunerec decât scurt înainte de revărsatul zorilor*.

Şi în adevăr după întunerecul suferinţelor, zorile cu lumină

aurie au sosit pentru neamul nostru, încununând cu zeiască aureolă capul M. Sale. Regină de două ori încoronată. De curând cu coroana dela Alba Iulia, dela început însă cu coroana fireasca a firilor nemuritoare.

De aceea vom zice „cu ce cinste o vom mai împodobi-o, cu ce coroană o vom mai încununa-o“ — Încotro ar alerga gândirea noastră să vestim mărirea Ei, pretutindenea vestea faptelor Ei mari ni a eşit înainte, pilda Ei ne'a fermecat. În toate şi totdeauna din dragoste către Dumnezeu şi către *„ţara sa* s'a uitat pe sine, aceea ce a scris „Ţara mea“. Să uităm şi noi, iubiţilor, *măcar o clipă* fie de grijile şi nevoile personale, fie de duhul iubirii de măriri deşarte şi cu lepădare de sine să ne îndreptăm cu toată căldura inimei noastre cu rugăciuni la atotputernicul Dumnezeu pentru sănătatea şi mântuirea prea graţioasei noastre regina Maria“ Amin.

I. Zugrav

Anu XXXVIII, No. 10—11 Octomvrie—Noemvrie 1926

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loicihiță și Dr. Domițian Spânu

---

SUMARUL:

	Pag.
R. Cândea, Clement Constantin Popovici	225
R. Cândea, Biserica ardeleană în anii 1916—1918	232
V. Loichiță, Chiliasmul (Milenarismul), expunere și critică dogmatică	276
R. Cândea, Recenzii	321

CERNĂUȚI, 1926
Editura Facultății de Teologie

8616

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**

Administrator : **Dr. Valerian Șesan**

Redacţia şi Adiministraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie.

Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.

Preţul pentru România este 100 lei anual.

Pentru studenţi 50 Lei anual.

Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.

Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVII OCTOMVRIE—NOEMVRIE 1926 No. 10—11

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Clement Constantin Popovici

Cu prilejul împlinirii vârstei de 80 ani

In ziua de 22 Septemvrie 1926 venerabilul arhimandrit Clement Constantin Popovici a împlinit, în deplină vigoare sufletească şi trupească, frumoasa vârstă de 80 de ani. A fost sărbătorit de colegi, foşti elevi, prieteni şi admiratori cari i-au adus din prisosul inimii lor omagiul de recunoştinţă. Revista „Candela“ are îndoita îndatorire de a aduce şi ea prinosul de recunoştinţă şi respectuoasă iubire părintelui arhimandrit Cl. C. Popovici. Din anul 1882, când s'a întemeiat din iniţiativa marelui Mitropolit Silvestru „jurnalul bisericesc literar“ *Candela*, pentru a contribui la „sporirea, lăţirea şi fructificarea ştiinţei teologice, încât ştiinţa teologică este bază şi îndreptarea pentru activitatea şi viaţa preoţească“, profesorul Cl. C. Popovici a colaborat la această revistă cu preţioase studii din domeniul dreptului bisericesc, lămurind atâtea probleme de mare importanţă ştiinţifică. Al doilea motiv care ne îndeamnă să scriem aceste rânduri de închinare este faptul că toţi profesorii cari formăm comitetul de redacţie al „Candelei“ i-am fost elevi venerabilului nostru Nestor.

Constantin Popovici este originar din acea distinsă şi vrednică familie de cărturari, preoţi şi profesori bucovineni, apostoli ai ortodoxiei, ai temeiniciei ştiinţifice şi a unei rare şi atât de binefăcătoare modestii a Popovi-

ceştilor. Crescut în spiritul de omenie, de cuviinţă, de ascultare şi de convingere sinceră creştinească ortodoxă, Constantin Popovici a îmbrăţişat aceeaşi carieră ca şi marele său frate şi ca şi distinsul său părinte.

Născut în 22 Septemvrie în anul 1846, după studiile liceale făcute în Cernăuţi, C. Popovici întră în Istitutul teologic, predecesorul Facultăţii de astăzi, unde termină învăţământul ce se împărtăşia atunci, în anul 1869. Locul de prefect de studii îl lasă însă pentru a-şi continua studiile de drept bisericesc şi de teologie pastorală la Universitatea din Viena, unde a ascultat între altele cursurile cunoscutului canonist I. Zhishman. In anul 1873 numit fiind profesor de religie la Școala normală din Cernăuţi, nici nu-şi poate ocupa locul, fiind chemat să suplinească istoria bisericească şi dreptul canonic la Institutul teologic. Cu aceasta C. Popovici începe cariera de profesor în învăţământul superior, căci în anul 1875 prefăcându-se Institutul în Facultate, dânsul este numit profesor extraordinar de Drept bisericesc la această Facultate, iar în anul 1880 profesor titular. Şi faptul acesta că Păr. C. Popovici a trecut prin toate examenele şi treptele profesorale fără graba tinerilor de astăzi cu mult mai puţin pregătiţi pentru o carieră, pentru care adesea n'au nici vocaţia şi nici entusiasmul şi evlavia trebuitoare unui profesor universitar (ca să nu mai vorbim de pregătirea ştiinţifică), este caracteristic pentru C. Popovici ca şi pentru ceilalţi profesori ai Facultăţii de Teologie din Cernăuţi cu sănătoase tradiţii de muncă ştiinţifică. Profesorul C. Popovici şi-a îndeplinit activitatea sa ştiinţifică în împrejurări dintre cele mai grele. Pe când astăzi se cere dela un profesor ştiinţă, sinceritate şi entusiasm, în generaţia trecută s'a cerut pe lângă acestea toate un spirit de jertfă extraordinar, o perspicacitate deosebită şi o tenacitate în a apăra, în formele îngăduite atunci,

un tezaur scump, astăzi în afară de orice pericol: românismul. Universitatea din Cernăuţi avea menirea de a fi avantpostul încercat al culturii austro-germane cu tendinţe politice cutropitoare mai ales faţă de Români. Era deci firesc lucru ca şi Facultatea de Teologie, oricât era adăpostită în reşedinţa mitropolitană şi oricât era susţinută nu de stat, ci de fondul bisericesc, să intre în cercul de preocupare desnaţionalizatoare a guvernului dela Viena.

Din cauza aceasta planul şi programul de învăţământ la Facultatea de Teologie erau numai *provizorii*, Limba de propunere românească era îngăduită numai până la stabilirea unui plan definitiv de învăţământ. Mai mult, Istoria şi Dreptul bisericesc trebuiau propuse în limba statului de atunci, adecă nemţeşte, iar cu vremea şi titularii celorlalte catedre erau obligaţi a-şi repeta măcar în parte cursurile şi în limba germană, pentru elevii ruteni din care guvernele austriace cu o iscusinţă de tirani rafinaţi au încercat (isbutind în cea mai mare parte) să facă, în chip cu totul nefiresc, duşmani declaraţi ai românismului.

In astfel de împrejurări neprielnice pentru ştiinţa şi pentru cultura teologică a Românilor a trebuit C. Popovici, ca şi ceilalţi colegi ai lui, să-şi desfăşoare activitatea, siliţi adesea de a învălui în forme, neînţelese de urechea tirană, dar străină, dorinţele sufletului românesc nealterat. Este foarte semnificativ că părintele Constantin Popovici în lunga sa carieră de profesor universitar sub stăpânire străină nu şi-a publicat în Bucovina nici unul din studiile sale în altă limbă decât în cea românească! Dar pe lângă chinurile „provizoratului“ programului de studii, care atârna ameninţător ca sabia lui Damocles asupra capetelor profesorilor, amărându-le sufletul, aceşti dascăli ai ortodoxismului au avut şi fericirea să poată sămăna

sămânţa credinţei în sufletele Românilor de pretutindenea. Pe lângă studenţi sârbi şi bulgari, veniau în număr considerabil elevi sârguincioşi şi setoşi de lumină din Ardeal şi din România dinainte de Unire. Aşa cum biserica noastră a fost totdeauna un instrument, în mâna soartei, de unitate sufletească, aşa şi Facultatea de Teologie din Cernăuţi a fost prin ştiinţa, ce o propaga, răspânditoarea credinţei noastre strămoşeşti şi a solidarităţii sufleteşti, indispensabilă pentru unirea de care s'au putut bucura şi vechii dascăli, rămaşi în viaţă, dela această Facultate, amenintaţă înainte vreme necontenit cu distrugerea din punct de vedere naţional.

Constantin Popovici a veghiat cu credinţă şi cu stăruitoare nădejde la tribuna lui ştiinţifică de unde curgea blând şi potolit cuvântul menit să descopere auditorilor săi comorile bogate ale concepţiei de drept şi de vieţuire legiuită din biserica noastră ortodoxă. Intr'o vreme când la noi nu se făcuseră aproape de loc studii prealabile şi de analiză ştiinţifică în domeniul dreptului bisericesc, Părintele profesor Popovici şi-a alcătuit sistematic cursul său de drept canonic care, neprielnice fiind vremurile, a rămas în manuscris. Dar în schimb profesorul Popovici a publicat diferite studii din specialitatea sa în „Candela“. Dacă taina *botezului* pe autor l-a preocupat din punct de vedere canonic, dând prilejul profesorului să-şi arate temeinicia cunoştinţelor (1882) şi din cealaltă ramură a teologiei practice, pastorala, studiile următoare au fost din domeniul mai restrâns al specialităţii sale. Ca rector al universităţii C. Popovici a încercat să stabilească în tradiţionalul discurs de inaugurare *„caracterul şi posiţiunea dreptului bisericesc în organismul ştiinţelor“* (1888). Mai ales l-au preocupat însă textele vechi pe care se bazează ştiinţa dreptului bisericesc. In anul 1882 publică *„Fântânele (izvoarele)*

şi codicii dreptului bisericesc ortodox“, dând în anexă şi traducerea din originalul grecesc a acelei interesante „*Invăţături a celor 12 apostoli*“, isvor important mai ales pentru istoria culturală a vechiului creştinism. In legătură cu legiuirile vechi creştineşti îl vedem publicând, tot în *Candela*, în anul 1896, un documentat şi foarte bine alcătuit tratat despre „*Canoanele apostolice*“, alt isvor de cea mai mare însemnătate pentru cunoaşterea vieţii şi concepţiei despre viaţă a creştinilor din cele patru secole dintâiu ale bisericii noastre.

Astăzi sântem după o reformă, după o îndreptare a calendarului nostru ortodox. Această problemă a fost din când în când pusă în discuţie mai mult cu intenţii laudabile, decât cu competenţă. Dar iată că în anul 1900 profesorul C. Popovici publică un întins şi foarte întemeiat studiu „*Capitulul al şeptelea al literei* P *din Sintagma alfabetică a lui Mateiu Vlastar: Despre sântele pasce sau Despre computul pascal*“, traducând şi comentând lucrarea acestui atât de cunoscut canonist din imperiul bizantin. Autorul chiar intenţiona şi nădăjduia că prin scrierea sa „se va promova şi causa reformei calendariului şi a computului pascal bisericesc“.

Constantin Popovici a publicat şi în marea revistă „Archiv für katholisches Kirchenrecht“ câteva studii menite pentru străinătate şi scrise în limba germană, despre ocuparea scaunelor mitropolitane şi patriarhale în biserica ortodoxă, despre concepţiile juridice ale unor canonişti ca izvoare auxiliare de drept bisericesc, precum şi despre decretele sinodale şi scrisorile sinodale şi canonice ca isvoare ale dreptului bisericesc ort. (1879—1880).

Este păcat că părintele C. Popovici nu şi-a putut publica şi *Cursul său de drept bisericesc.* Căci acest sistematic manual rămas în manuscris se distinge prin materialul bogat, prin metodica lui împărţire şi claritatea

expunerii, putând sta alături de cele mai bune manuale ştiinţifice din întregul ortodoxism ; în unele părţi întrece fără îndoială chiar cunoscutul manual al distinsului canonist sârb N. Milaş.

Cl. C. Popovici a fost şi deputat în Reichsratul din Viena, unde a apărat cu multă hotârîre şi demnitate drepturile noastre istorice, spulberând atacurile nedrepte aduse bisericii noastre şi subliniind, cu dovezi temeinice, caracterul indiscutabil românesc al acestei biserici. Părintele arhimandrit Clement a fost vreme îndelungată şi membru în consistoriul arhipiscopesc al Bucovinei şi în permanenţă sfetnic juridic al bisericii. A ocupat diferite funcţii onorifice în legătură cu viaţa noastră bisericească, a fost iubit şi venerat de toţi, dar toată viaţa şi toată vigoarea sa sufletească şi-a închinat-o catedrei sale. Ştiinţa sa acest profesor, atât de senin şi de creştin cu bunăcuviinţă, şi-a profesat-o dela întemeierea Universităţii din Cernăuţi timp de aproape o jumătate de veac, iar istoria bisericească a fost învrednicit de soartă să o mai propună după Unirea cu patria — mamă, în limba românească, suplinind încă în 1919 catedra pe care o ilustrase atât de mult fratele său mai mare.

Constantin Popovici a fost şi preot şi profesor. A fost preot şi la catedră. Ce mare binefacere este astăzi să-ţi aduci aminte cu câtă modestie, cu câtă evlavie se urca acest om pe catedră pentru a-ţi expune problemele dreptului bisericesc! Cu graiul său potolit, cu acea seninătate netulburată, pe care nu ţi-o poate da decât bunătatea sufletească, cu acea prietenie şi iubire părintească pentru studenţi, caracteristică pentru profesorii devotaţi carierei lor ştiinţifice, stăpânia prin simpatie auditoriul. Astfel se explică legătura indisolubilă ce sa făcut între profesor şi studenţi, legătură ce şi astăzi îi face pe

foştii săi elevi să se închine cu sinceritate şi respect devotat în fața dascălului lor.

In faţa pretenţiilor nejustificate ale unor foarte moderni dascăli, cari în sufletul lor îşi râd de o termeinică pregătire ca de un lucru de prisos, ne răsare strălucitoare şi senină figura de blând preot a bunului Constantin Popovici, care ştia foarte multă carte, dar care-şi arăta ştiinţa cu atâta modestie şi atâta discreţie, par'că ar fi fost îngrijat să nu supere pe cineva.

Pretutindenea, la catedră sau în societate, profesorul ajuns apoi după călugărire arhimandritul Clement C. Popovici era un om de netulburată seninătate şi de un mare optimism al vieţii. Ortodox convins şi ireductibil, a ştiut să traiască totuşi cu toţii în pace, fiind mai mult o fire contemplativă cu o sănătoasă filosofie a vieţii.

Adevărat creştin cu înţelegătoare iubire pentru alţii Clement C. Popovici a fost şi un dascăl spre modestie. Când acum douăzeci de ani, sexagenarul se întâlnia în tăcutele coridoare sumbre ale Facultăţii de Teologie cu fratele său mai mare, pe care-l saluta cu un nefăţărit şi profund respect, oare datu-şi-a seamă profesorul că dă lecţii dintre cele mai binecuvântate tinerilor studenţi, cari prin aceste gesturi elocvente s'a deprins să preţuiască modestia şi bunăcuviinţa ? . . .

Aceasta era pe lângă ştiinţă şi educaţia ce o făcea.

Omagiul ce i se aduce astăzi părintelui arhimandrit Clement C. Popvici este numai o consecinţă prea firească a fericitului său profesorat.

R. Cândea

Biserica ardeleană
în anii
1916—1918

Introducere. [1])

Politica unguréscă a avut chiar dela începutul aşazisei ere constituţionale înfăţişarea lui Ianus; ea avea două capete, două înfăţişări, una către lumea civilizată: zâmbitoare, senină, cu aer de nevinovăţie; alta către lumea din lăuntrul ţerii: cu înfricoşata înfăţişare de Gorgo. In afară Maghiarii se lăudau că au cea mai liberală constituţie, se complăceau în fel de fel de comparaţii cu constituţia Angliei libere, ba în momente de uitare de sine îşi închipuiau că au întrecut chiar Marea Britanie.

Faţă de naţiunile cari locuiau pe teritorul Ungariei din 1914 aveau însă atitudinea despotului asiatic şi tindeau la nimicirea oricărei vieţi culturale şi politice naţionale. Popoarele din Ungaria erau paria politici; politica secolului al XIX-lea în Ungaria nu se deosebia mult de politica Maghiarilor din evul mediu, când pentru ei poporul român era „misera contribuens plebs“ toleratá „usque ad beneplacitum principum“.

Legile frumoase erau numai pe hârtie, pentru Europa civilizată, înlăuntrul ţerii legea era jandarmul analfabet şi bestial, notarul hrăpareţ şi pretorele despotic şi rapace. Dela pretore până la ministru, fiecare funcţionar se credea dator de a impila pe cetăţeanul de altă naţionalitate.

In Ungaria există dela 1868 o lege foarte liberală pentru naţionalităţi, lege menită de a câştiga Maghiari-

[1]) In anul 1918, după prăbuşirea monarhiei austro-ungare, ni s'a cerut din partea Consiliului dirigent mai multor profesori şi altor fruntaşi ai vieţii publice câte un raport scurt despre persecuţiile ungureşti dela începutul războiului român până la înfrângerea puterilor centrale. Materialul astfel strâns avea să fie utilizat la tratativele de pace. Mie mi-a revenit datoria de a scrie despre biserica ortodoxă română din Transilvania. Materialul l-am strâns din actele oficiale, păstrate în arhivele consistoarelor noastre. Cum chestiunile tratate sunt destul de interesante şi pentru cetitorii noştri, dau în cele ce urmează acest memoriu, modificat adesea în formă şi pe alocurea completat.

lor simpatiile lumii, o lege care nu s'a respectat nici odată şi care prin legile ulterioare, mai ales din 1907 încoace, de fapt s'a desfiinţat. In decursul războiului mondial unii miniştri unguri au şi avut curajul de a spune în parlament, că legea de naţionalităţi „nu se poate executa"; ar mai fi putut a adauge că nu s'a executat niciodată.

Popor de altă origine decât popoarele îndoeuropene, Ungurii au păstrat ceva din isteţimea ascunsă a a nomadului, o prefăcătorie pe care o are nomadul călător dintr'un loc într'altul, care nu respectează obiceiurile şi avutul nimănui, o prefăcătorie care-l face pe om să-ţi surâdă atunci, când în gândul lui îţi pregăteşte moartea. Această prefăcătorie au dus-o până la virtuozitate; ei, poporul „stăpân", aveau credinţa că toate celelalte popoare sânt lăsate de Dumnezeu că din avutul lor şi din sudoarea lor să trăiască Ungurii; dar pe de altă parte faţă de străini luau înfăţişarea de îngeri ai păcii. Incă în decursul războiului acestuia Maghiarii au declarat în cameră, că nicăieri în Europa naţiunile nu trăiesc mai liber decât în Ungaria! Acelaş lucru ca la Prusaci; aceşti din urmă aveau cea mai neomenească lege din lume, legea exproprierii silite în teritorul polon din fostul imperiu al lui Wilhelm II; iar provinţele Absacia-Lorena nici n'au voit să le încorporeze statului cu egale drepturi până nu şi-ar fi isprăvit lucrul maşina politică prusacă; totuşi bărbaţii politici ai Germaniei de eri declarau cu multă îndrăsneală ca „chestiune polonă şi alsaciană nu există". Când Statele unite ale Americei de Nord a protestat împotriva barbariilor comise de Turci contra Armenilor, un mare ziar german a trădat un secret politic. „Wir haben den Armeniern geraten, sich dem Herrenvolk der Türken zu fügen"! *Herrenvolk* der Türken!

Aceasta este concepţia cea adevărată şi a Ungurilor: a fi popor exploatator. Prusacii „Herrenvolk", Turcii „Herrenvolk", Ungurii „Herrenvolk". Iar popoarele alcătuitoare de stat din Germania, Ungaria, Turcia — jertfa ce trebuia să se aducă molohului de „Herrenvolk".

Pe când Prusacii erau mulţi împreună cu ceilalţi Germani, tot atât de setoşi de cuceriri nepermise, Ungurii erau un popor mic, abia vreo 7—8 milioane; în orice caz mai puţini decât celelalte naţiuni conlocuitoare; de aceia trebuiau să fie cu oareşicare reservă faţă de străinătate.

Legile de paradă nu le-au desfiinţat, le-au lăsat pentru lumea din afară. Inlăuntru însă le-au nimicit prin altă legistaţie, atât de puţin cunoscută dincolo de hotarele Ungariei. Deoarece noi, Românii, eram poporul cel mai număros după, Maghiari, asupra noastră s'a năpustit mai ales furia maghiarizării. Funcţionari de stat n'am avut decât în număr disparent, şi aceia erau atât de încătuşaţi încât nu-şi puteau mărturisi pe faţă sentimentele lor de Români sau urmau aceiaşi viaţă ca şi Ungurii. Printre profesiunile libere: avocaţi, medici, ingineri, nu prea puteau asupri, dar îi împiedecau pe Români de a ajunge la influenţă în stat. Armata începuse a deveni o pepinieră de prostire a inteligenţei şi de maghiarizare forţată, mai ales decând diplomaţia austro-ungară încăpuse pe mânile Ungurilor şi de când Austria era mai mult un nume amintitor de trecut, de cât o realitate politică.

Rămânea însă marea masă o populaţiunii rurale condusă de preoţi şi învăţători. Biserica şi şcoala erau stâlpii vieţii noastre naţionale, şi întrucât şcoalele confesionale erau susţinute de biserică şi credincioşii ei, biserica era bastionul cel mai puternic — acesta trebuia nimicit, altfel înzadar afirmau Ungurii că şi aerul pe care-l inspiram este maghiar. Cu biserică şi cu şcoală rămâneam — Români; în statul ungar aceasta era o crimă!

Se porni deci metodic, sigur, cu o consecvenţă diabolică nimicirea acestor două mari instituţii creştine şi naţionale, cu scopul de a pierde o parte a acelei naţiuni neolatine, care prin firea lucrului trebuia să fie reprezentanta civilizaţiei apusene în Estul Europei. La început se făcură încercări prin fel de fel de „comentarii“ la legile existente, încât din cauza tălmăcirilor şi

răstălmăcirilor textului de lege, nu mai rămânea din lege nimic alta decât ce era împovărător pentru noi. Se picura veninul în doze mici.

In 1907 însă ministrul de culte şi instrucțiune publică, contele Albert Apponyi, găsi cu cale să facă o lege draconică împotriva şcoalelor, o lege nemiloasă şi cinic de nedreaptă, o lege unică în felul ei, cu menirea de a ne desfiinţa cu încetul. Dar Apponyi şi alţi bărbaţi politici aveau şi alte planuri, şi dacă în vremuri de pace s'au sfiit a fi prea neîndurători, au întrebuinţat războiul mondial ca un prilej binevenit de a da, cum credeau ei, lovitura de grație națiunii române din Transilvania şi Ungaria. Acum nu mai existau rezerve, acum nu-i mai stăpânia teama de Europa, căci Ungurii îşi aflaseră aliatul cel mai potrivit, în Germania; şi în beţia lor de biruinţi trecătoare, plătite scump de popoarele supuse, nu mai aveau răbdarea precaută din vremuri de pace: acum lucrau cu o înteţită energie la desfiinţarea noastră. Bărbaţi politici din toate partidele, cari se combăteau de altfel, bărbaţi politici duşmani neîmpăcaţi, cum erau Tisza şi Andrássy, şi-au dat mâna întru urmărirea aceluiaş scop de distrugere nemiloasă. Se născuse o emulație ignobilă între conducătorii unguri; fiecare se grăbia să-l întreacă pe antecesor, dând Românului o lovitură mai grea.

Războiul mondial îi făcuse să uite, că mai este o dreptate şi că această dreptate batjocorită şi pălmuită ar putea să apară odată şi să aducă răsplata.

I.

Alegerea de mitropolit român-ortodox la Sibiiu în 1916.

Dacă Apponyi şi continuatorii lui ar fi isbutit de a ne distruge şcoala, opera tot n'ar fi fost perfectă, şi Ungurii n'ar fi putut dormi liniştit, câtă vreme le-ar mai fi rămas Românilor ultimul mare adăpost, biserica.

Biserica nu putea fi însă maghiarizată după aceleaşi norme ca şcoala. Românii au altă confesiune decât ma-

ghiarii ; o biserică românească cu slujitori unguri şi cu serviciu divin unguresc ar fi fost o absurditate atât de mare, încât nici Ungurii nu se gândiau că ar putea ajunge la izbândă pe această cale. Şi totuşi biserica trebuia distrusă, altfel opera de maghiarizare ar fi rămas incomplectă, ar fi fost o desperată lucrare danaidică.

Incă din ultimul deceniu al secolului trecut statul maghiar încercase a scoate preoţimea română de sub influenţa imediată a bisericii, salariind în parte pe preoți din vistieria sa. Rădăcinile cari legau pe preot de poporul credincios erau însă prea adânci. „Congrua“, întregirea la salar dela stat, nu a dat roadele aşteptate de guvernul dela Budapesta. Era firesc aceasta. In cursul unei mii de ani ocrotitoarea această sfântă a neamului nostru, maica noastră care ne-a ştiut durerile, ni le-a ogoit mama, care a plâns cu noi în lungile zile de jale şi s'a bucurat cu noi în rarele clipe de bucurie, biserica noastră naţională era atât de strâns unită, deadreptul *contopită* cu sufletul neamului nostru, încât nu-ţi puteai şi nu-ți poţi închipui Românul fără biserică. Biserică națională însemna *Român* deadreptul şi pentru a-i nimici existenţa se cerea o muncă înfernală, pregătită cu precauţiune şi îndeplinită cu tenacitate. Tristele experienţe pe cari le făcuse cancelarul Germaniei, Bismarck, cu biserica romano-catolică, îi făcea şi pe Unguri să nu pornească lupta atât de făţiş ca pe terenul şcolar. De aceia timida încercare nereuşită de a-i cumpăra pe preoţi cu salarii.

Și dacă n'ar fi isbucnit războiul la 1914, multă vreme biserica noastră ar fi putut rezista unui duşman dârz ca o cetate împresurată, dar apărată cu cea mai mare vitejie, cu avântul şi hotărîrea pe cari ți le dau idealul şi superioritatea morală.

Indată după izbucnirea războiului mondial Maghiarii însă erau pasionați de un singur gând: nimicirea desăvârşită a naționalităţilor cu cea mai mare grabă posibilă, ca la încheierea păcii să nu mai existe chestiunea de naționalităţi, să fie „linişte“ în Ungaria.

Țăranii, învăţătorii şi ceilalți intelectuali români erau

la front în număr mai mare decât la orice națiune, ei trebuiau să-şi plătiască aici tributul de sânge pentru vina de a se fi născut Români.

Acasă rămaseră, din firea lucrurilor, preoții, păstorii sufleteşti. Asupra acestora trebuia să cadă pumnul greu al Ungurilor, altfel erau zadarnice toate legile lor de până acum.

După încercările neisbutite, Maghiarii îşi aleseră acum altă tactică: de a nimici capul bisericii. Statutul organic, făcut de marele mitropolit Şaguna şi iscălit de fostul împărat Francisc Iosif I în tinereţele sale, când încă nu se identificase pe depiin cu politica de maghiarizare, ne garanta într'o măsură oarecare libertatea alegerii de episcopi şi mitropoliţi. Până la anul 1916 miniştrii unguri se mulţumiau de a nu recomanda Regelui Ungariei spre confirmare pe episcopul ales de voinţa poporului ca fiind „primejdios“ statului maghiar şi prin acest mijloc de presiune făceau să se repete alegerile pentru a obţine alegerea unui candidat plăcut guvernului sau cel puţin neprimejdios.

Dar a forța alegerea unei unelte fățişe a guvernului tot nu îndrăsniseră până la 1916. Murind în luna Februarie a acestui an mitropolitul Românilor ortodocşi din Transilvania şi Ungaria, Ioan Meţianu, scaunul vacant nu se întregi în decurs de 3 luni conform statutului organic, ci se trecu peste acest termen, pentru a-i obicinui pe Români cu era nouă ce avea să fie inaugurată şi în biserică.

Lui Ştefan Tisza îi reveni rolul funest de a lovi fără cruţare în ce aveam mai scump, în biserica noastră. Contele Ştefan Tisza, fost membru important în partidul 67-ist „liberal“ şi apoi intemeietor al unui partid numit al muncii, care nu avea alt rost, decât de a vota tot ce cerea acest bărbat politic, se credea ales de soarte de a întrece şi pe Apponyi cu privire la politica de distrugere.

Om bogat, cu nume cunoscut, moştenit dela tatăl său Coloman Tisza, „zdrobitorul de naţionalităţi“, înzestrat cu o energie neobicinuită, isteţ, semeţ, cu mână

de fier şi ireductibil în maghiarizmul său, pe care-l slujia cu devotament, crezu, că dacă se aruncase făclia aprinsă în mijlocul Europei, era chemarea sa istorică de a nimici tot ce este românesc, ascunzând tendinţa aceasta sub fraze frumoase de prietenie falşă, strângându-te zâmbind de gât.

Işi aflase şi omul potrivit pentru rolul de vânzător al bisericii şi neamului său în persoana vicarului dela Oradea Mare, Vasile Mangra. Acesta din urmă era un călugăr de o inteligenţă vie, o fire războinică şi neastâmpărată — pe vremuri fusese cel mai straşnic luptător împotriva politicii de maghiarizare —, dar un om cu o ambiție bolnăvicioasă, care era în stare să-l îndemne la crimă. Cu aproape două decenii în urmă îi se refuzase întărirea de episcop al Aradului, fiind Român naţionalist. In decursul câtorva ani se prefăcuse însă cu desăvârşire încât ministrul care voia să ne sugrume cu mănuşi, îl ținea — fiindu-i şi prieten — de cea mai bună unealtă a sa.

Trebuia însă şi omul acesta al lui Tisza să treacă prin congresul electoral, care ar fi putut fi un adevărat purgator pentru el, ba chiar un infern care l-ar fi mistuit. In congresele naţional-bisericeşti intrau oamenii bisericii, aleşi de comunele bisericeşti cu îndatorirea de a apăra instituția aceasta divină: preoți, profesori, medici, avocaţi cu credinţă şi cu dragoste pentru popor. Cu astfel de deputați congresuali Tisza nu l-ar fi putut face pe Mangra mitropolit. Trebuia deci alt congres! Și trebuiau alte mijloace pentru alegerea de deputaţi congresuali. Oamenii lui Tisza, cari aveau să voteze la poruncă, nu puteau fi aleşi decât pe lângă presiunea cea mai mare din partea organelor statului. Astfel dela cel dintâiu congres național-bisericesc al Românilor din Transilvania, din 1870 încoace, nici o adunare bisericească de acest fel n'a avut o înfăţişare atât de curioasă, atât de străină de sufletul românesc.

Au fost aleşi dintre mireni — preoţii, a treia parte din congres, nu puteau fi înlocuiți de funcţionari de stat — în majoritate oameni cari în viaţa lor nu s'au interesat de biserică, oameni pe cari nu-i ştia şi nu-i

cunoştea nimeni, cu atât mai puţin alegătorii lor, oameni cari priveau şi ei miraţi în jurul lor, când s'au văzut într'o adunare bisericească, unde simţeau instinctiv că nu le este locul: mici satrapi, puşi de stăpânire în satele noastre: pretori şi notari comunali, apoi funcţionari dela finanțe, pădurari cu titlul eufemistic de „magistri silvanali", negustori de porci şi alţii. Toată ceata aceasta a oamenilor stăpânirii pe lângă cei câțiva Românî cu sentimente bune cari reuşiră cu toată presiunea în alegeri, nu veniseră să discute chestiunile bisericeşti, pentru care nu aveau nici o pricepere, ci veniseră să împlinească o poruncă a atotputernicului lor stăpân, contele Tisza. Era o silă pentru ei să şadă mai multe zile în congres, şi cu adevărată oroare ascultau discuţiile, la care nu îndrăsniau să ia parte. In ziua alegerii se grăbiră să-şi dea votul poruncit şi părăsiră Sibiiul cu iuțeala oamenilor conştienţi că au săvârşit un păcat. Astfel isbuti Tisza să capete pentru V. Mangra 71 din 114 voturi date.

In vremuri de pace nici cu mijloacele pe cari le-a întrebuinţat n'ar fi isbutit; în războiu însă când 600.000 de Românî luptau cu desnădejde la fronturile austriace pentru mărirea Ungariei, pe bărbaţii puțini rămaşi acasă, părăsiţi de toţi, fără speranţă, jălindu-şi feciorii căzuţi în războiu, i-au putut întimida mai uşor.

Pe ţăranii cu drept de vot i-au amenințat căi-i trimit în tranşee, pe primarii românî i-au amenințat cu destituire, pe preoţi cu detragerea congruei şi internare. Se pornise sistematic în întreaga Mitropolie presiunea din partea organelor administrative ale statului. Nu a rămas cerc electoral, unde să nu se amestece guvernul prin funcționarii săi, începând cu fişpanii şi sfârşind cu servitorii dela primăria comunală. Guvernul până atunci nu se amestecase în alegerile congresuale; acum abuză într'un mod atât de revoltător de puterea ce o avea încât episcopul Caransebeşului, Miron Cristea, cere convocarea consistorului mitropolitan pentru a protesta împotriva călcării Statutului organic. Fişpanii trimeteau direct sau prin primpetorii lor un act oficial prin care i se

aducea preotului la cunoştinţă că este „dorinţa expresă“ („Kifejezett óhaj“) a lui să fie ales cutare candidat. Şi se ştia ce este „dorinţa“ aceasta: alegeri cu jandarmii. Numai astfel putură reuşi în cele mai multe cercuri electorale oamenii guvernului. Plini de revoltă sufletească credincioşii au protestat la congres împotriva abuzurilor din alegeri. La nici un congres n'au fost atâtea proteste din întreagă mitropolia ca în anul 1916.

La Făgăraş, în arhiedieceză, funcţionarul ministerial Dr. Petru Ionescu a ameninţat pe preoţi cu detragerea salarului, iar notarii şi pretorii s'au năpustit asupra satelor, să fie prezenţi la alegeri, declarând că-i trimit pe oameni la front în Galiţia, dacă vor îndrăzni să voteze altfel, decât cum cer ei. Primpretorele Făgăraşului E. Bokros se află în ziua de alegere în biserica din Lisa, funcţionarul comitatens R. Pap în Galaţi (lângă Făgăraş), primpretorele Arpaşului Cserey B. în Porumbacul de Jos. Şi aşa n'a rămas biserică în mitropolie unde să nu se fi aflat vreun pretor, notar sau alt funcţionar de stat, ameninţând. E cel dintâiu caz în viaţa constituţională a bisericii noastre, când s'a desfăşurat *pe faţă* tot terorismul unui guvern fără suflet împotriva credincioşilor noştrii. La Făgăraş preoţii chiar au fost opriţi de a aduce la cunoştinţa alegătorilor numele celorlalţi candidaţi, nepuşi de guvern. (Act. const. No. 113/1916 M.)

In cercul Comloşului bănăţănesc, diecesa Aradului, fişpanul mai expeditiv dădu ordin „confidenţial“ (bizalmas) notarilor să înlăture pe toţi preoţii „suspecţi“ dela actul de alegere. (No. 103/916 M.) Iar în cercul Beliuliui, vicariatul Orăzii-Mari [1]), fişpanul, om mai precaut, l-a pus pe primpretor să adreseze fiecărui preot un act cu următorul conţinut:

„Mă adresez D-Tale, onorate Domnule, cu rugarea ca, fiind dorinţa expresă a d-lui fişpan, să sprijineşti după cea mai mare putinţă pe avocatul din Ceica ungurească Dr. Ion Iacob la alegerea de deputat congresual.“

---

[1]) Astăzi episcopie.

(„Azon kéréssel fordulok Fötisztelendöségedhez, miszerint föisipán Ur Öméltóságának kifejezete óhajához képest dr. Iacob János ügyvéd, magyarcsékei lakost a kongresszusi képviselöi tisztség elnyerésében a legmesszebb menöleg támogatni sziveskedjék“ . . .

Bél, 1916 Aprilis ho 28“. (Nr. 172/1916 M.)

Alţi pretori, ca cel din Ilia, i-au chemat pe preoţi acasă la sine, aducându-le la cunoştinţă aceiaşi „dorinţă ferbinte“ a fişpanului (No. 98/16 M.) Tot aşa s'a făcut la Lugoj. In cercul Devei primpretorii nu s'au mulţumit cu ameninţări, ci chiar în Deva alegătorii au fost aduşi cu forţă poliţienească la urnă. In acelaş cerc în comuna Petreni, alegătorii au preferit să părăsească biserica decât să voteze la poruncă.

Mai revoltătoare a fost purtarea funcţionarilor de stat în dieceza Caransebeşului, teritorul clasic al amestecului guvernului unguresc în afacerile bisercii noastre. In Uzdin, cercul Alibunar, notarul comunal, străin de naţie şi de lege, stătea la spatele preotului, să vadă cu cine votează fiecare; iar primarul contribuia şi el cu ameninţări la reuşita alegerii. Rezultatul a fost că vreo 3—4000 creştini au eşit din biserică şi numai 39 au votat. In Nicolinţi, acelaş cerc, alegătorii au fost aduşi de spate la biserică prin servitorii comunali; iar în comuna Sân-Mihai din acelaş cerc, notarul, străin şi acesta, a aflat că este foarte potrivit să stea în biserică cu carnetul în mână, însemnând pe cei ce nu votau cu candidatul guvernului (No. 104/916 M.). In cercul Satul-Nou alegătorii au fost duşi deasemenea cu poliţia la biserică, având buletinele de votare scrise de notarul ungur Kis Károly; chiar şi nealegătorilor li s'au distribuit buletine deschise, să se poată vedea din partea notarilor, cum se votează (No. 107/916 M.). In cercul Vinga, dieceza Aradului, a fost ales un advocat absolut necunoscut obştei româneşti în locul marelui mecenate, Em. Ungurean, cunoscut de toţi Românii. „Alesul“ nici nu se ştia sigur dacă aparţine îndeobşte unei comune bisericeşti! Acest caz de falşificare a opiniei alegătorilor a fost aşa de sfidător că până şi congresul astfel alcătuit s'a

putut ridica până la un oareşcare grad de indignare; în urma acestora ilustrul necunoscut ales a abzis!

Aşa s'a alcătuit congresul menit să aleagă pe noul mitropolit.

Tisza îşi avea planurile sale. Şi dupăcum ştia să fie şi faţă de Ungurii lui necruţător, a urmărit metodic şi fără nici o şovăire cu toate mijloacele, de care dispunea ca un dictator cu puteri nelimitate, alegerea de mitropolit a lui Vasile Mangra.

Odată ales, noul mitropolit trebuia să fie şi întărit de Rege. Şi se zice — n'am avut putinţa de a verifica faptul acesta, îl ştiu numai din izvor particular — că Francisc Iosif a ezitat să dea confirmarea. S'ar fi temut de complicaţii externe, dat fiind că opinia publică din România era extrem de revoltată. Insă Tisza nu cedă. Intr'o audienţă dramatică din Viena să-l fi ameninţat pe Impărat cu demisia. Şi Impăratul se supuse.

Tisza reportase, măcar vremelnic, un triumf. Conştient de aceasta, avu cu noul mitropolit un schimb de telegrame, prin care puternicul premier al Ungariei, învălmăşită din toate părţile de războiu, ţinea să anunţe românimea din Ardeal că-i vrea „binele“ şi că va aduce dovezi despre intenţiunile sale. Mitropolitul Mangra era să fie crainicul evangeliei celei noui dela Budapesta. Dar Tisza se înşelase. Bătrânul Mitropolit, îmbătrânit înainte de vreme, slab, nervos, nemulţămit, veşnic urmărit de glasul mustrător al conştiinţii naţionale jignite, evitat cu grijă de Românii revoltaţi în sufletul lor, stingher şi izolat, însoţit doar în plimbările lui tăcute de mizantrop supărat pe toată lumea, de câte un asesor consistorial, nu l-a putut ajuta pe Tisza în realizarea planurilor lui.

Dacă Tisza a fost incontestabil un mare şi sincer, dar mai ales foarte devotat patriot în înţelesul maghiarismului distrugător, dacă Tisza, de o energie şi un curaj bărbătesc, aproape unice la vârsta lui, lupta cu desperare pentru întemeierea Ungariei celei noui, unde Românii şi celelalte naţiuni trebuiau desfiinţate etniceşte, Mitropolitul său nu i-a putut da nici un ajutor. Poate că omeneşte a fost un gest frumos că Tisza nu şi-a

părăsit prietenul — şi Mangra îi era prieten — nici când a ajuns în conflict cu Impăratul, dar acţiunea premierului ungar de siluire a voinţii alegătorilor şi de impunere ca mitropolit a celei mai odioase persoane între Românii ardeleni nu putea să treziască în sufletele Românilor ameninţaţi decât cea mai legitimă revoltă. In Oradea-Mare, unde-şi avea reşedinţa Mitropolitul Mangra, la instalarea căruia avuseră un rol atât de semnificativ gazetarii maghiari şi evrei, până în vara anului 1917, în Sibiu până la moartea sa fostul naţionalist, urmărit de guvernul maghiar, ajuns să poarte acum stigmatul prieteniei acestuia, a rămas un izolat. Era o vreme când oamenii, cari prin funcţia lor în organizaţia bisericească aveam de lucru cu Mitropolitul, poate s'au temut de el, dar nimeni nu l-a iubit, nimeni nu s'a apropiat de el, nimeni nu l-a căutat, nimeni nu l-a iertat. Mitropolitul Vasile Mangra îşi pierduse firea de războinic, care trezise pe vremuri aşa de frumoase nădejdi, irascibilitatea lui putea să supere, ameninţările cu închisoare şi trimitere la front puteau să neliniştească pe unii în chip trecător, dar un cuvânt bun, un cuvânt sincer nu cred să fi auzit Mitropolitul lui Tisza în scurta-i păstorire. Era un nenorocit, o unealtă nemernică în mâna tiranului, o ruină de om, asupra căruia se pogorâse, ucigătoare ca o judecată fără apel, izolarea. După doi ani de zbucium şi de zadarnică viaţă chinuită Mitropolitul acesta se stinse, în împrejurări încă nelămurite, în Budapesta ungurească. Soarta nu i-a îngăduit înmormântare între poporenii lui, cari se pregătiau să-l boicoteze şi la creştinescul act de îngropăciune. Şi când trupul istovit al acestui nenorocit vânzător al intereselor neamului său se pogora într'un cimitir din Budapesta, miniştri maghiari, în faţa gropii deschise, cu visiunea teribilă a prăbuşirii statului, i-au rostit cuvinte de înmormântare. Aşa s'a sfârşit Mitropolitul, ales cu puterea neîngăduitorului ministru-preşedinte de atunci al Ungariei ; cu câteva zile mai târziu se prăbuşi, doborît de gloanţe ungureşti, şi Ştefan Tisza, acoperit de ruinele Ungariei medievale.

II.

Internările şi întemniţările preoţilor.

Scurtă vreme după alegerea lui Vasile Mangra de Mitropolit, întâmplată la 24 Iulie (6 Aug.) 1916, România declară războiul de liberare. Declaraţia de război făcu o impresie atât de profundă şi produse în spiritele Ungurilor o deprimare atât de mare, cum n'a fost nici când ameninţau Ruşii la graniţa de Nord a ţării cu marşul spre Budapesta. Raţionament nu mai exista la bărbaţii de stat maghiari. Toate măsurile, ce le-au luat aceştia după Sf-ta Marie din 1916 au isvorît din furie, din panică şi din desperare. Este deci explicabil că ce a urmat de aci încolo întrece orice imaginaţie. Pe puţinii ţărani dela graniţa de către România cari mai scăpaseră de război sau fuseseră concediaţi de pe front, îi internară pretutindenea pe unde încă nu fusese teritorul ocupat de armata română. Invăţători, preoţi, femei, copii le urmară; era destul să te denunţe cineva pentru a fi dus de jandarmi între baionete.

Ura cea mare o concentrau Ungurii împotriva preoţilor români. Pe aceştia îi făceau răspunzători pentru dezastrul maghiar. Pretori, notari, jandarmi cu deosebită bucurie puneau mâna pe preoţii noştri, escortându-i între huiduielile mulţimii agitate, care-i pălmuia şi scuipa în faţă. Era o înţelegere de mult făcută, ca în momentul când va isbucni războiul cu România, în rândul întâiu să fie deţinuţi preoţii. Nu numai fiindcă erau priviţi de cei mai mari „agitatori", ci şi din motivul binecalculat că turma fără păstor se va risipi. Până erau preoţii acasă, credincioşii aveau conducătorul lor gata la aceiaşi jertfă ca şi cel din urmă ţăran român. Odată ce preoţii erau deţinuţi, internaţi, aruncaţi prin temniţe se spera din partea guvernului şi a funcţionarilor subalterni că poporul va fi intimidat în cel mai mare grad de acest înfricoşat exemplu de pedepsire a nevinovaţilor şi se va desorganiza, va slăbi şi va ajunge astfel o volnică pradă în mâna Ungurilor. Incepură a se repeta ruşinoasele scene ce se petrecuseră la începutul mobilizării,

când fură internaţi mai ales Sârbi, dar şi Români, deşi în număr mai mic atunci. Numai locul şi naţiunea se schimbaseră; nu porneau oamenii din sudul Ungariei, ci din Transilvania şi erau Români. Publicul duşmănos a rămas acelaş, potenţată fiindu-i numai ura faţă de Români. Şi cum atunci femei (!) ungureşti aruncau cu pietre în sărmanii deţinuţi şi încercau să li scoată ochii cu umbrelele (vezi vorbirea d-lui St. Cicio-Pop în parlamentul ungar din 24 Oct. 1917), aşa şi acum tot ce putea îngăima frazele stereotipe ungureşti de trădare de patrie, se năpustea asupra preoţilor, pe care-i duceau jandarmii adesea legaţi cot la cot cu ţiganii, sau ferecaţi în lanţuri. Pe unii preoţi i-au purtat pe strade, arătându-i lumii îndârjite ca pe nişte răufăcători de ultima speţă.

Nu numai preoţi singuri au internat, ci pe mulţi chiar cu familiile lor, aşa pe preoţii din Braşov Dr. Saftu, Dr. N. Stinghe şi Prişcu, pe preotul Ştefan Morariu din Cunţa, tractul Mercurei, pe preotul Nicolae Dorca din Loamnăş cu soţia şi un copilaş de doi ani, care în urma multelor hărţueli şi a mutărilor dintr'un loc într'altul a şi murit; pe preoţii Ioan Maniţiu, Pavel Anna, Laurenţiu Iuga din dieceza Aradului şi pe mulţi alţii. Cei mai mulţi au luat drumul Şopronului, un drum plin de batjocură şi de mizerie, un adevărat calvar politic. Pe preoţii internaţi din dieceza Caransebeşului, aduşi între baionete, i-au ţinut mai multe zile în temniţa din Timişoara, unde au fost siliţi să doarmă pe jos în cea mai mare murdărie; abia după această frumoasă introducere i-au trimis în Comitatul Şopronului.

Mulţi dintre preoţi au fost luaţi cu repezeala, mai ales în ceasurile nopţii, încât nu şi-au putut lua cu sine nici vestmintele cele mai necesare.

Dar nu numai internaţi fură preoţii, unii dintre ei, destul de mulţi, fură chiar întemniţaţi şi ţinuţi mai mult decât un an în temniţile de stat ale Clujului. Cum în Roma veche din timpul persecuţiunilor creştine exista şi o „Roma sotterranea“, aşa se prefăcuse Clujul în două oraşe: Clujul vechiu duşmănos, iubitor de petreceri şi de lux, şi Clujul nou, Clujul temniţilor scunde

şi umede, cari gemeau de Români, preoţi, învăţători, ţărani, femei, copii. Cei mai mulţi dormiau pe lespedea goală şi rece; şi zilnic le sunau în urechi numele celor ce erau somaţi să se prezinte, acuzaţi fiind de „trădare". Zidurile negre ale Clujului acestuia al tuturor blestemelor câte ar putea povesti! Aci şi-au contractat boli atâţi oameni de ai noştrii, aci au trecut la cele vecinice preoți ca Ioan Cațaveiu din Lisa, nădăjduind înt'o lume mai bună dincolo, o lume atât de deosebită de lumea aceasta păcătoasă de aici, unde nu te lăsa să trăieşti ca om cinstit cu sufletul neîntinat. Alţii au avut „fericirea" de a fi întemniţaţi cu familia întreagă, cum era preotul Isaia Popa din Ocna Sibiiului, care forma o colonie întreagă în temniţă.

Mai grea a fost lovită prin internările preoţimii arhidieceza română ortodoxă a Transilvaniei; 97 de preoți au fost internați, 45 întemnitaţi. Unde mai pui că mulţi preoți, cunoscând încă din 1914 şi 1915 urgia Ungurilor, au preferit să se refugieze cu armata română în retragere, decât să mai populeze şi temniţile Clujului. Mai ales în protopresbiteratele deia graniță au internat mulţi preoţi.

Din protopresbiteratul Alba-Iulia au fost 5 internaţi şi 3 întemniţaţi pe mai scurtă vreme; din tractul Braşovului 7 internaţi, 3 întemniţaţi; din tractul Sibiiului 11 internaţi la isbucnirea războiului cu România, 8 internaţi cu 3 săptămâni mai târziu, 4 întemniţaţi; din Treiscaune au internat 12 preoţi, iar pe 8 i-au întemniţat. Din protopresbiteratele Avrigului (3 internaţi, 1 întemnițat) şi al Făgăraşului (1 internat şi 5 întemniţaţi) n'au putut aresta mulți preoţi, fiindcă armatele române înaintară prea repede, iar în fața acestor armate jandarmii unguri, viteji cu cei neînarmaţi, își prefăcuseră îndârjirea lor în cunoscuta virtute a iepurelui. Când armatele române înaintară spre Braşov, Făgăraş şi Sibiiu, preoţii din parohiile situate lângă vechea graniță se puseră cu dragă inimă în serviciul oştirii româneşti. Când apoi armatele române trebuiră să se retragă, mulți preoţi au plecat cu dânsele. Pe cei mai mulţi i-au luat ofiţerii

înşişi cu sine pentru a-i scuti de răsbunarea Ungurilor. Aceşti preoți au pribegit până prin Ucraina, împărtăşindu-se şi dânşii de suferinţele îndurate de Românii din ţara liberă. Unii din ei — şapte — s'au săvârşit din această viaţă în pribegie. Cu totul au fost în pribegie 106 preoți, dintre cari 2 protopopi, al Avrigului şi al Branului. Dela Avrig începând în întreagă Ţara Oltului ca şi în Ţara Bârsei sate dearândul au rămas fără preot, chiar fără nici un intelectual, prada honvezilor, jandarmilor şi detectivilor maghiari. Din 34 de protopopiate ale Arhidiecezei numai în 4 protopresbiterate n'a fost internat nici un preot, într'unul a fost pus numai unul sub pază poliţienească, iar în celelalte 29 protopresbiterate au fost internaţi şi întemniţaţi mai mult decât 14% din întreaga preoţime a arhidiecezei. Chiar şi dintre şefii de tract (protopopi) a fost unul pus sub pază poliţială la el acasă, un al doilea silit să se refugieze la Oradea-Mare, iar cinci au fost internaţi. Din eparhia Aradului au internat 17 preoți; 12 au fost puşi sub pază poliţienească. In eparhia Caransebeşului au internat vre-o 13 preoţi. Numai pe alocurea s'a ivit un fişpan cu sentimente mai umane, care n'a admis internările, altfel puţini preoți mai rămâneau în funcţie.

Dar la atât nu s'au oprit Ungurii. Au internat până şi elevi seminariali. Astfel au fost internaţi dintre elevii seminarului teologic din Sibiiu 6, tot aşa doi elevi dela Şcoala normală; toți elevi cu purtare morală neexcepționabilă şi cu progrese foarte frumoase în studii. Din Caransebeş deasemenea au internat 3 elevi. Părinţii şi fraţii lor sângerau pe câmpul de luptă, unii şi-au pierdut pe tatăl lor şi pe fraţi în războiu — fiecare avea pe cineva la front, — iar ei trebuiau să mânânce pânea amară a înstrăinării. Unul dintre elevii aceştia, acum învățător în Galeş lângă Sibiiu, a zăcut luni de zile într'o temniţă din Oradea-Mare pe piatra rece, până ce la umărul drept începuse a-i putrezi carnea şi a cădea de pe el. Din temniță trecu la spital şi abia după vindecare a putut să-şi continue studiile. Şi părinţii lor muriau pentru Impăratul Austriei şi mărirea Ungariei . .

Săptămâni dearândul a ținut această ignobilă activitate „patriotică“, săvârşită cu graba pe care o dicta înaintarea armatei române. Mai târziu, când această armată, gata la orice jertfă, fu silită să se retragă, ar fi trebuit să înceteze internările şi pe cei internați să-i lase acasă, deasemenea să-i puie pe picior liber pe cei întemniţaţi şi nevinovaţi. Dimpotrivă, internările au continuat, deşi în număr mai mic decât înainte ; iar în ce priveşte liberarea internaților nu că nu se gândia nimeni, dar autorităţile nici nu se ocupau măcar cu gândul de a li face cercetare, ci i-au ţinut pe unii dintre preoţii noştrii şi 20 luni, fără a-i întreba măcar cu un cuvânt pe ce motive au fost internați. Singura acuzaţie ce li se aducea a fost că sânt „suspecţi“. Pe unii îi internaseră pe motive de „interese mai înalte ale armatei“, după ce războiul nu se mai purta prin părţile acelea, internaţii tot nu erau lăsaţi liberi, pe semne tot „interesele mai înalte ale armatei“ o cereau aceasta !

Ţăranii în primăvara anului 1917 mai fură lăsaţi acasă sau concediaţi pe câteva săptămâni pentru lucrarea câmpului, să poată asigura cu lucrul braţelor lor alimentarea armatei austro-ungare ; dar pe preoți, cu rare excepţiuni, i-au ținut în surghiun. In Martie 1917 dintre 1000 întemniţaţi în comitatul Șopronului aproape a cincea parte erau preoţi.

Incă în luna Februarie 1918 mai erau din arhidieceza Sibiiului 35 de preoţi internaţi şi 16 întemniţaţi.

Când îl arestezi pe cineva, îi dai drumul după ce te-ai convins că este nevinovat. Dela consistoarele noastre autorităţile ungureşti au pretins însă să facă *rugări* ca să fie liberaţi preoţii noştrii (actul nr. 4495 din 1918 dela consistorul din Caransebeş). Scopul urmărit era, de a mai trăgăna lucrurile şi a lăsa bisericile noastre cât se poate de multă vreme fără păstori sufleteşti. Bărbaţii erau la front, mulţi morţi, mii şi mii răniţi prin spitaluri ; părinţii, copiii, fraţii şi nevestele în jale pe acasă şi nici măcar de mângăierea sufletească n'au avut bieţii credincioşi parte în cumplitele vremuri de atunci. Sate dearândul erau părăsite, nici învățător, nici preot.

Preoţii rămaşi încă pe la vetrele lor nu isbutiau să satisfacă nevoile sufleteşti ale tuturor; şi în multe sate morţii trebuiau înmormântaţi fără preot; copiii nounăscuţi rămâneau nebotezaţi. Când un preot venea să facă serviciu divin, era o adevărată sărbătoare. In comitatul Treiscaune preoţii de legea şi neamul nostru atât erau de rari, încât poporul credincios venia ca în pelegrinaj din toate părţile la preotul nostru militar şi-l ruga să le servească la biserică măcar odată! A trebuit Consistorul din Sibiiu să intervină la comandamentul armatei austro-ungare, cerând învoire pentru preotul militar Dr. Aurel Crăciunescu de a putea servi şi prin satele acelea rămase fără păstor sufletesc. Că se demoraliza lumea, că se introduceau fel de fel de moravuri înspăimântător de rele, nu era motiv pentru guvernul ungar de a sana relele; cu cât le mergea Românilor mai rău, cu atât erau Ungurii mai satisfăcuţi. Era o crimă, că bieţii Români se bucurau de fraţii lor de sânge, o crimă pe care trebuiau s'o ispăşească soldaţii români la front în rândul cel dintâiu, preoţii prin temniţe.

A suferit populaţiunea de acasă, a rămas pradă desnădejdei, dar nu mai puţin au suferit cei internaţi. Las'că Ungurii i-au purtat la început prin toate temniţile; dar după ce-i stabiliră odată într'un sat îndepărtat nu s'au îngrijit de ei să le asigure un traiu omenesc. 1 Coroană (una Coroană) căpătau la zi preoţii noştrii: dintr'aceasta trebuiau să se îmbrace, să mânânce, să-şi plătească chiria într'un timp când totul se scumpise în Ungaria şi cu 1000%. Familia lăsată în mizerie şi nelinişte acasă, tu preot român, să îngrijeşti şi de ea şi să cauţi să nu mori de foame nici tu — cu 1 Coroană la zi! Nu este de mirat deci, că iarna preoţii noştrii au trebuit să meargă la pădure să taie lemne, să îndeplinească servicii de salahor plătit cu ziua, să se apuce de o meserie, ca să poată trăi. Unul s'a făcut chiar bărbier, numai să nu moară de foame (Discursul lui St. Cicio-Pop din parlamentul ungar ţinut la 24 Oct. 1917). Congrua cât o căpătau — 34 dintre ei nici aceasta nu au primit-o — trebuiau să o trimită familiei. E înduio-

șător cum un elev dela teologia din Caransebeş roagă Consistorul să intervie, să fie primit la crucea roşie ca să aibă ce mânca, fiind tatăl său şi fratele său la front (Nr. 6133/916 Carans.). Şi câți dintre preoții internaţi şi întemnițaţi aveau feciori, nepoţi şi gineri pe câmpul de luptă; şi câți jăleau pe cei căzuţi ai lor! In zilele acestea grele între străini, Şvabi, cari *uneori vindeau internaţilor şi apa pe bani,* guvernul nu a făcut nimica întru uşurarea soartei internaţilor, nici măcar la starea sanitară nu s'a gândit, şi nici inimă de creştin n'a avut. In repetite rânduri protopopul dela Biserica Albă, Dr. George Dragomir, îmbolnăvit în timpul internării, ceru să i se dea concediu numai pe câteva zile, să-şi vadă pe bătrâna sa mamă; zadarnice au fost toate stăruințele. Şi harnicul protopop, fost profesor şi scriitor bisericesc, muri fără să-şi mai fi putut vedea pe ai săi de o boală contractată în timpul internării. Comisiunea trimisă de guvern nu avea de scop „uşurarea traiului internaților", cum pretexta, ci scopul călătoriei ei a fost să vadă câţi „popi valahi" sânt scoşi din sânul poporului lor. Jekelfalussy, comisarul guvernial, rugat fiind, să li urce internaţilor taxa zilnică de 1 cor., le răspunse brusc: „D-Voastră, cari simpatizaţi cu cei de dincolo (Românii din Regat), nu meritați o soarte mai bună şi locul D-Voastră ar fi altundeva şi nu aici!" (comunicare din partea preotului Nicolae Mircea din dieceza Caransebeşului, căruia i-a adresat aceste cuvinte Jekelfalussy).

Acest „altundeva" erau temniţile şi furcile. Şi într'adevăr am avut şi preoţi cari au petrecut multă vreme, unii până la 1 Novemvrie 1818, în temniţele or-din Cluj şi au fost chiar şi osândiți — pentru aceeaşi crimă: simpatia faţă de fraţii de un sânge.

Procesul cel mai monstruos a fost cel din Oradea-Mare. Mai mulți fruntaşi intelectuali români, denunţaţi de învăţătorul David Pop, fură deţinuţi în 24 Octomvrie 1915. Duşi în temniță la Cluj, apoi la Oradea-Mare, au rămas în închisoare până la prăbuşirea Ungariei în toamna anului 1918. Dar încă în 5 Martie 1917 sentința fu

dată: la moarte prin streang fură osândiţi avocatul Spiridon Boita din Braşov, avocatul Zaharie Muntean din Alba-Iulia, revizorul şcolar Pompiliu Dan din Zerneşti, directorul şcolar R. Cristovoleanu din Râşnov, farmacistul Victor Pop din Alba-Iulia, învăţătorul N. Hamzea din Târlungeni, preoţii Coman Baca din Poplaca şi Ion Coman din Intorsătura Buzăului; apoi însuşi David Pop. La temniţă grea între 5—16 ani: preotul D. Greceanu din Herman, preotul Iosif Popovici din Sf. Gheorghe, funcţionarul de bancă I. Sociu din Sibiu, preotul Gh. Negoiescu din Intorsătura Buzăului, funcţionarul de bancă R. Popescu din Sibiu, preotul I. Modroiu din Vama Buzău, preotul I. Nan din Sân-Petru şi soţia avocatului Boita, doamna Elisabeta Boita.

Cu toate acestea nici Ungurii n'au îndrăznit să spânzure pe nici unul. Au construit în mod artificial numai vina, ca să aibă exemple pentru străinătate, să vadă lumea, cum merită României tratamentul acesta sălbatec. Din protopresbiteratul Cohalmului au fost întemniţaţi trei preoţi, unul pentru „trădare“, alţi doi, acuzaţi fiind de „furt“, săvârşit împreună cu armata română. Acuzaţia s'a dovedit a fi neîntemeiată, totuş preoţi au rămas câteva luni închişi; pe preotul Dumitrescu l-au silit chiar să facă serviciu de soldat simplu în armată, cu toate că toţi preoţii erau prin lege scutiţi de serviciul militar.

Acestea sunt numai puţine cazuri, din cele ce s'au întâmplat cu preoţimea noastră. Rezultatul, pe lângă suferinţele lor sufleteşti, a fost o ruinare materială aproape desăvârşită la cei mai mulţi. Şi nu s'a aflat în Ungaria un singur Ungur care să nu fi aprobat procedeul acesta, nu s'a aflat un singur Ungur, carele în numele umanităţii să fi protestat împotriva tratamentului acestuia ruşinos faţă de proprii concetăţeni. [1])

---

[1]) Acum a apărut o broşură a părintelui *S. Stanca*, Contribuţia preoţimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (Cluj 1925) cu amănunte comunicate de cei internaţi. Autorul ne dă şi o statistică (pag. 171). Deşi nici aceasta nu este completă, o dăm cu titlu de document.

Au fost internaţi 140 preoţi în total 113 ani, 2 luni şi 14 zile;

Insă nici consistoarele române din Sibiu şi din Blaj n'au rămas la locul lor. Pe cel din Blaj l-au dus dintâiu prin detectivi cu pază militară de 35 soldaţi la Oradea-Mare. In $^{4}/_{17}$ Septemvrie 1916 fu dus şi consistoriul din Sibiu într'un vagon de vite (Arhimandritul conducător, asesorii consistoriali cu familiile, profesorii seminariali, cu totul 23 persoane cu bagaj cu tot în acelaş vagon, cu toate că existau şi vagoane de persoane); în ziarele ungureşti se scrisese că am fost duşi în „tren special“! Este un neadevăr; înainte de a pleca noi, în trenul acesta „special“ fuseseră cai şi grâul încărcat ulterior fu iarăşi descărcat pentru a ne face loc nouă. Doi jandarmi au însoţit vagonul acesta până la Oradea-Mare, veghind să nu fugă cineva. In Vinţul de sus, unde am stat în gară 19 ore, nu ne dădeau voe nici să ne îndepărtăm de vagon! După o călătorie de 4 zile şi 4 nopţi, întreruptă atât de des de urletele Maghiarilor, cari veneau să spânzure toată „popimea valahă“, sosi însfârşit consistorul, îmbogăţit cu multe învăţături sufleteşti la Oradea Mare. Trei zile mai târziu sosi al doilea transport din Sibiu, dus din Sibiu până la Ocna Sibiului în ziua mare în care militare acoperite şi însoţite de husari unguri — în ploaia de gloanţe a artileriei româneşti, care nu putea să ştie că în aceste, care militare nu sunt soldaţi. Din 22 Septemvrie 1916 până la 1 lulie 1917 consistorul fu silit să stea în Oradea Mare, cu toate că la 31 Decemvrie 1916 se luaseră toate măsurile să se poată întoarce lumea acasă. Autorităţile ungureşti croiră şi un nou termin pentru acest fel de internare mai liberă: „kényszermene-külť = refugiat de silă! [1]).

---

112 preoţi internaţi, fără date precise.
Intemniţaţi: 86 preoţi (în total 65 ani, 6 luni şi 21 zile.
Preoţi în pribegie 106.
Preoţi ucişi 4.
Preoţi osândiţi la moarte 4.
Preoţi osândiţi la închisoare 15 (în total 85 ani şi 6 luni).
In închisoare au murit 3.
In pribegie au murit 7.
In urma suferinţelor au murit 28.
In închisoare au stat şi 3 preotese (1 an, 3 luni şi 8 zile).
Internate au fost 16 preotese (14 ani, 4 luni şi 8 zile).

[1]) In Oradea-Mare am trăit într'un fel de semisurghiun. Eram liberi, dar nu puteam călători decât spre apus! Şi după ce se dădu voie persoa-

Pe lângă internări de tot felul, autoritățile maghiare mai scorniseră un sistem de a umilii preoţimea şi biserica. Preoţii „indesirabili“ fură făcuţi preoți militari, fără a mai fi întrebate în prealabil consistoarele competente, aşa cum cerea legea. Numărul preoţilor militari fu aproape întreit, suferinţele lor însă fură înzecite, căci dânşii erau obligaţi să îndemne soldaţii la luptă! Dar nici edificiile şcolare n'au fost cruțate. In Sibiu este un frumos liceu (azi „Liceul Gheorghe Lazăr“) care ar fi putut fi întrebuinţat, în caz de nevoie, de spital militar. Spitalul cel mai mare fu însă instalat în localul Seminarului teologic român, fiind „foarte bun şi potrivit“ pentru scopul acesta. Din cauza aceasta militarii unguri nici nu l-au evacuat, decât cu o jumătate de an mai târziu decât toate celelalte clădiri publice.

Ar fi fost oarecum nelogic pentru Unguri ca să nu se atingă şi de catedrala din Sibiu, zidită din banul muncit al poporenilor săraci. Din turnul catedralei luară două clopote: învelişul de aramă al celor două turnuri deasemenea îl luară pentru fabricarea de tunuri. Demontarea acoperişului şi acoperirea turnurilor cu tinichea albă era tot atât de scumpă ca şi arama rechiziţionată...

III

Legea despre ajutorarea de către stat a bisericilor necatolice

(Art. XX ex 1848)

Dintâiu mitropolit pus de Unguri, apoi internarea unei mari părţi a preoțimii, lipsind credincioşii de împlinirea trebuințelor sufleteşti prin păstorii lor, în urmă disconsiderarea totală a bisericilor noastre naţionale, atât a celei ortodoxe cât şi a celei greco-catolice (unite) în legătură cu ajutorul ce era obligat sfatul să-l dea:

---

nelor singulare să se întoarcă, cu permis special, pe câteva zile în oraşele din Transilvania, doi profesori, P. Roşca şi autorul acestor rânduri, n'au avut nici această îngăduire. In schimb eram cu o deosebită solicitudine păziţi, cu toţii, de un agent secret. Iar în 1918 în Sibiu noi doi aveam un agent special, care ne însoţia şi „păzia“ pretutindenea.

acesta a fost mersul vremii în cursul celor 2 ani scurţi: 1916 şi 1917 în Ungaria.

Contele St. Tisza, energicul dictator al Ungariei, se retrage în anul 1917, pentru a dicta dela regimentul său din front sau din mijlocul marelui său partid, ales încă în vremuri de pace cu ajutorul baionetelor. In locul lui vine un guvern „democratic“, de o democraţie atât de îndoielnică, încât şeful cabinetului, Contele M. Eszterházy, om care umblase şi prin ţerile apusene, după foarte scurtă funcţionare abzice şi lasă locul în conducerea cabinetului format de d-sa vechiului bărbat politic totdeauna gata la orice compromisuri Wekerle Sándor, şvabul maghiarizat pe care l-au acoperit apoi ruinile Ungariei de eri. Cabinetul se schimbase în urma plecării lui Tisza; în cabinetul nou democratic portofoliul ministerului de culte fu dat unuia dintre cei mai reacţionari şi mai şovinişti unguri, lui Albert Apponyi, contele atât de iubitor de Iezuiţi şi aderentul hotărît al tuturor legilor menite să facă din neunguri — Unguri. Eszterházy plecă înainte de a-şi fi manifestat măcar dorinţa de a aduce dreptate: Wekerle veni, bătrân, zâmbind, isteţ, sceptic şi binevoitor, încercând a face cu cabinetul său toate experienţile posibile, fără să se gândească măcar la urmări: un vechiu pilot încercat care vrea să conducă vasul peste valurile înfuriate, gândindu-se numai la scăparea sa, nu a vasului primejduit. Cu cabinetul său zic, căci camera era tot în mâna lui Tisza, partidul acesta formând majoritatea covârşitoare, gata de a-l urma şi a aproba orice vorbire-decret a şefului temut. Semnul în care a lucrat de aici încolo guvernul ungar până la prăbuşirea lui atât de ruşinoasă, a fost semnul lui Tisza şi Apponyi. Firma se schimbase — negustorul şi marfa rămaseră aceiaşi. De ochii lumii din apus cabinetul democratic a adus proiectul de lege pentru votul universal. In cameră, unde nu puteau pătrunde ochii străinilor, l-au nimicit Tisza şi ceilalţi conţi întru democraţie. Nimic nu caracterizează mai bine sistemul medieval de stăpânire al Ungurilor ca schimbările de cabinete. Cabinet reacţionar până la ultima suflare — şi

te numeşti liberal ; se ivesc mari greutăţi — pleci şi laşi locul altui cabinet democratic, compus din aceiaşi conţi, latifundiari şi prigonitori ai naţionalităţilor, pentru a linişti vulgul flămând al Ungurilor să nu-ţi ceară şi pâne, ci să se mulţumească numai cu jocurile, ce i le oferi cu largă liberalitate de democrat autentic, aducând legi de desfiinţare a naţionalităţilor, înmulţind prin urmare cu forţa numărul Ungurilor, număr în realitate destul de mic.

Ţinta tuturor acestor conţi, începând cu Tisza, Andrássy şi Apponyi şi sfârşind chiar cu Károlyi, n'a fost alta, decât rămânerea la putere, fără a schimba ţara, fără a te lipsi de marile avantaje ale unei clase, sociale privilegiate, dar oricând gata a lovi în naţionalităţi, pentru a satisface astfel orgoliul naţional al Ungurilor. Aceştia au aprobat orice ticăloşie, au primit cu stâlpări şi osanale pe orice bărbat de al lor cu tendinţe hunice de nimicire şi, în sălbateca lor dorinţă de a zugruma într'o ţară, unde ei erau în minoritate, tot ce nu era maghiar, au urmat pe conducătorii lor orbiş, cu furie către abizul, în care era fatal să se prăbuşească. Aşa se explică faptul că dela anul 1868 încoace nici un cabinet maghiar — făcând abstracţie de frazele de contrafacere liberală, menite pentru străinătate — nu a avut nici cea mai mică îngăduire sau bunăvoinţă pentru naţiunile conlocuitoare. Aşa se explică cum tendinţa de desnaţionalizare forţată a ajuns la Maghiari o dogmă politică.

Conform acestei dogme şi conform politicii sale tradiţionale contele Apponyi încercă la finea anului 1917 de a-i da — nu făţiş, ci disconsiderând-o, bisericei române o lovitură dela care să nu se mai reculeagă.

Bisericile româneşti din Transilvania nu sânt şi nu erau bogate. Mai ales însă biserica noastră ortodoxă era una dintre cele mai sărace între bisericile creştine din fosta Ungarie. De fonduri, fundaţiuni, pământuri şi păduri nu dispunea aproape de loc. Lăcaşurile dumnezeeşti erau clădite şi susţinute de popor, şcoalele confesionale înălţate de popor, preoţii şi învăţătorii plătiţi de popor. Rareori a adus un popor jertfe atât de multe, atât de grele

cu atâta hotărîre şi din tot sufletul, cum au făcut-o Românii ardeleni. Dar exigenţele vremii erau tot mai mari; întreţinerea şcoalelor reclama cheltuieli enorme, iar poporul nu se îmbogăția.

Aşa se explică de ce biserica noastră a fost forţată să primească ajutorul dela stat pentru salarizarea preoţilor şi învăţătorilor şi pentru întreţinerea localurilor de şcoli. Dumnezeu ştie, cu câte umiliri sufleteşti s'a făcut lucrul acesta, şi cu câtă durere s'a plecat naţia noastră în faţa asprei realităţi şi cum tremura de teamă mâna care ţinea cu desperare steagul de luptă! Dar cum poporul nostru plătia biruri grele către statul maghiar, când acest stat era pe cale să creeze surse de venit pentru biserici din impozitele cetăţenilor, Românii aveau dreptul să-şi reclame partea cuvenită după numărul lor şi după dările multe ce le plătiau. Nu era o milogeală aceasta; era o cerere justă. Din al tău dădeai, din al tău cereai.

In 21 Decemvrie 1917 noul ministru de culte prezintă camerei un proiect de lege despre „executarea succesivă a articolului XX din legea dela 1848". Era vorba despre ajutoarea bisericilor necatolice prin stat. Conform proiectului acestuia, care se şi puse în discuţie în cameră, biserica reformată unguréască avea să capete odată pentru totdeauna suma de 126.600.000 cor., cea evangelică luterană din Ungaria 54.600.000 cor., bisericii evangelice luterane din Transilvania i se asigura suma de 12.000.000 cor., bisericii unitare 6.800.000 cor., (Art. 1), iar comunitatea israelită avea să capete 25.000.000 cor., (Art. 7). Despre biserica romano-catolică se făcuse un proiect special, menit să-i asigure celei mai bogate biserici din Ungaria o supremaţie peste celelalte biserici creştine. E adevărat că în Art. 8 al proiectului privitor la celelalte biserici din stat ministrul citează §-ul 2 din articolul de lege XX din 1848, unde se vorbeşte despre „absoluta egalitate şi reciprocitate" (tökéletes egyenlöség és viszonosság) între diferitele biserici, aceasta însă nu-l împiedecă pe nobilul conte de a explica — prin fapte — această egalitate într'un mod cu totul neaşteptat pentru

oamenii, cari cred că cuvântul redă şi un concept, o noţiune, şi nu este numai o frază goală.

Fireşte nici egalitatea din 1848 nu a existat totdeauna. Până la 1550 era numai biserica romano-catolică recunoscută de „religio recepta“ (articolul XII ex. 1550); bisericile protestante fură recunoscute numai dela păcile din Viena şi Linz (1606 şi 1645) încoace, formal declarate de recepte abia prin art. XXVI din 1791, cele române (ortodoxă şi greco-catolică) fură declarate de recepte prin art. XXVII 1791, cea unitară în 1848 (art. XX). Biserica israelită fu recunoscută în 1895 (art. XLII).

Dintre bisericile acestea biserica română ortodoxă are 2 milioane de credincioşi, iar biserica română greco-catolică peste 1 milion de suflete. Cu toate acestea despre biserica noastră nici nu se aminteşte măcar în proiectul sus numit. S'a făcut chiar încercarea de a contopi biserica românească unită cu desăvârşire cu biserica romano-catolică ungurească, ştergându-i deci celei dintâiu caracterul național. Episcopatul român greco-catolic a înaintat însă un protest bine întemeiat, cerând autonomie faţă de romano-catolici.

Despre ortodoxi abia în punctul IV din expunerea de motive se aminteşte, ministrul spunând că bisericile greco-orientale (română şi sârbească) n'ar avea nevoie de ajutor, având autonomie (!) şi credincioşii nefiind împovăraţi cu sarcini atât de mari ca cei protestanţi!

Altele au fost motivele adevărate ale contelui Apponyi. Biserica unitară, săcuiască este mult lăudată de ministru, fiindcă ea a făcut atât pentru „rasa maghiară“ cât şi pentru „idea de stat maghiar“ mult bine. Fireşte, dacă ministrul porneşte din acest punct de vedere, nu putea să aibă decât o atitudine dușmănoasă faţă de noi. Biserica noastră are să crească creştini adevăraţi, oameni buni şi cinstiţi; dar această educație o face românește şi pentru Români, fiind credincioşii ei români. Nimic mai firesc decât aceasta! „Ideea de stat maghiar“ (a magyar állameszme) însă nu recunoaşte decât Unguri: în Ungaria nu sunt decât Unguri sau dacă sunt şi alte naţiuni trebue prefăcute în Unguri. Aceasta era ideea de

cu aproape 4 milioane credincioşi ajutor din visteria statului, la care au contribuit Românii în aceeaşi măsură ca şi ceilalţi cetăţeni, când aceste biserici nu cresc unguri, nu maghiarizează, pecând biserica unitară cu numai 68.551 de suflete, îndeplinindu-şi rolul ei dat de Isus Hristos — maghiarizează! Prin urmare acesteia i se cuvine un capital de 6,800.000 cor. ca şi celorlalte biserici ungureşti şi de maghiarizare. Capitaluri mai mari, doar suprema lex în statul ungar nu era salus publica, ci înmulţirea artificială şi forţată a numărului Ungurilor! Cifrele acestea puţine, luate din actele oficiale ale consistoarelor noastre, arată atât de elocvent jertfele mari pe care le aduceau credincioşii.

Proiectul de lege al lui Apponyi pentru sprijinirea bisericilor „patriotice“ pe cât de nedrept şi umilitor a fost pentru noi, pe atât de glorios titlu de mândrie a rămas: am fost „pedepsiţi“ pentru duşmănia bisericii noastre, căreia cel mai înverşunat duşman al nostru i-a recunoscut astfel rolul de apărătoare şi păstrătoare a românismului nostru.

IV.

Comisar ministerial la sinoadele bisericeşti.

Lupta Ungurilor împotriva Românilor din Transilvania a fost, în cursul războiului mondial, deosebit de îndârjită, desperată chiar. Conducătorii Ungariei, ori-cât făceau pe nepăsătorii faţă de primejdiile ce-a le ameninţau ţara, şi oricât Tisza spuse mândru în toamna anului 1916 că nu va ceda României „nici măcar un salcâm“, necum un petec de pământ sau Transilvania întreagă, temerile lor au fost dintre cele mai mari şi mai motivate. N'ai decât să ceteşti scrisorile contelui Ştefan Tisza, publicate de Academia maghiară după încheierea păcii, ca să te convingi că dela 1 August 1914 încoace toate străduinţele politice ale premierului ungar de atunci se concentrau asupra unui singur lucru: România să fie împiedecată de a intra în război. Pentru a ajunge scopul aceasta, Tisza nu s'a sfiit să provoace un conflict cu

împăratul Wilhelm al II-lea şi să se înduşmănească cu întreg statul major austro-ungar. Bărbaţii de stat maghiari priveau încremeniţi spre Sudest de unde se ridicau nori ameninţători. Problema armamentului, problema înglobării trupelor austro-ungare în armata germană problema alimentării oraşelor, problema valutară, toate acestea ajunseră pe planul al doilea faţă de problema română. Toate mijloacele diplomatice, biruinţele inventate adesea cu deosebită virtuositate de generalul Höfer prin faimoasele sale buletine oficiale, tot patriotismul Ungurilor orbiţi de succese exagerate, răscolit până la trezirea instinctelor atavice, erau puse în serviciul aceleiaşi cauze: înlăturarea primejdiei româneşti. Oricât de anchilozată a fost Ungaria de eri în concepţia ei de distrugere a naţionalităţilor, totuşi este de mirat cum în capetele mândrilor feudali maghiari n'a licărit ideia că duşmănia împinsă până la paroxism faţă de Români va trebui să producă schimbări cari puteau însemna prăbuşirea unei monarhii. Bărbaţii de stat maghiari au mers fanatici spre această ţintă.

După retragerea armatelor române chibzuinţa omului care priveşte în viitor, i-a părăsit pe toţi. Printr'o orbire căşunată de orgoliul cel mai stupid, privind România de distrusă şi nebănuind imensele rezerve sufleteşti din care avea să răsară biruinţa dela Mărăşeşti, miniştrii ungari se pregătiau să nimicească cu desăvârşire, prin legi draconice, elementul românesc din Transilvania.

In fruntea acestor „înoitori ai Ungariei de mâine" păşia contele Apponyi. Ca ministru de culte şi instrucţiune publică, ţinta lui era prefacera şcoalelor româneşti în şcoale maghiare. Dealungul comitatelor locuite de Români se înfiinţă o „Zonă culturală". In această zonă toate şcoalele aveau să fie maghiarizate complect, cuvânt românesc n'avea să mai răsune în clasele lor. O uriaşă pătură de izolare sufletească trebuia să-i despartă pentru vecie pe Românii din Transilvania de fraţii lor de sânge. Acest plan era pus în aplicare cu necruţătoare energie şi grabă. Doar o singură spărtură avea acest sistem. Contele Apponyi ceruse, în 1917, într'o adunare din Cluj cu mult

zgomot pariotic anexarea, de către regatul Ungariei, a unei fâşii a României dealungul Carpaţilor; atunci ministrul ce se credea biruitor, ar fi trebuit să-şi mute zona!

Pe Apponyi îl puse pe gânduri dela început un fenomen, pentru dânsul foarte ciudat: vreo 400 de învăţători români trecuseră graniţa în România sau se predaseră armatelor ruse. Iată deci trădătorii cei ce sădesc în sufletele micilor odrasle valahe iredentismul! Din cauza aceasta trebuiau distruse şcoalele normale, susţinute de bisericile noastre. Pentru a le preface în spirit maghiar, ministerul de instrucţie trimise în vara anului 1917 chiriarhilor noştri o adresă prin care le făcea cunoscut că dela începutul anului şcolar 1917/18 în fiecare şcoală normală confesională va funcţiona un comisar permanent, însărcinat cu inspectarea şi supravegherea învăţământului, ca profesorii să nu mai crească elevii în spirit antipatriotic. Ministrul s'ar fi convins, spunea în adresa menţionată — că toate şcoalele noastre superioare ar fi devenit „Adevărate pepiniere de trădători de patrie". La Sibiu, unde era primejdia cea mai mare de „antipatriotism maghiar", fu trimis Barabás, directorul Şcoalei Normale de Stat din Deva, de altfel un bun pedagog, însă un Ungur atât de fanatic, că cerea dela noi să nu ne mai numim Români, ci „Maghiari greco-orientali". — „Dacă-l învăţaţi pe elevul din clasa I (egal cu a cincea liceală) sau pe micul copilaş din şcoala de aplicaţie să răspundă la întrebarea: Ce eşti? cu cuvintele: Sânt Român!, atunci în mintea lui fragedă îndată va răsări ideia: Român? Peste 20 chilometri, dincolo de munţi, sunt tot Români, atunci noi suntem acelaşi popor! Şi iată iredentismul încolţit în suflete!" Aşa argumenta omul stăpânirii, încercând să împiedice cu mijloace copilăreşti un lucru atât de firesc!....

Comisarii aceştia erau şi un fel de agenţi secreţi. Ei cetiau lucrările scrise ale elevilor, ei îi cercetau pe elevi acasă (atunci n'aveam internat), ei îi chestionau despre profesori, pecând profesorii n'aveau dreptul să stea de vorbă cu elevii în afară de oră! Ei asistau la prelegeri, şi uneori se strecurau ca furii, în vârful de-

getelor, zece minute înainte de sfârşitul orei la lecţia cutărui profesor pentru a-l surprinde. Iar în conferinţele didactice, foarte numeroase, stăruiau necontenit pentru maghiarizarea învăţământului. Din cauza aceasta profesorii, mai ales cei dela Sibiu, au fost în permanentă luptă, cu aceşti comisari [1]). Niciodată profesorii şcoalelor normale româneşti, dela înfiinţarea lor, n'au avut de îndurat astfel de torturi sufleteşti ca în anul 1917/18.

Şcoalele noastre, şi ca organizaţie, şi ca clădire şi igienă, erau cele mai bune şi cele mai frumoase din întreaga Transilvanie. A le lua cu forţa era o încercare atât de îndrăzneaţă, încât şi Apponyi s'a sfiit să o facă pe faţă. Din cauza aceasta ministrul de instrucţiune numi şi un comisar special pentru „statificarea," adică maghiarizarea şcoalelor româneşti.

Un avocat din Dej de origine armean, maghiarizat şi baronizat, un om căruia cancelaria nu-i prea mergea, care nu putea pierde nimic, un tipic reprezentant al feodalismului unguresc: baronul Emil Horváth Petrichevich primi acest rol şi se stabili la Sibiu. In parlamentul ungar lui Apponyi i s'au adus elogii pentru această operă „patriotică" începută; numai Ştefan Tisza regretă că ministrul nu a mers destul de departe, punând şi clerul român sub un „control sever!"

Dar cu toată îndrăzneala, uneori uimitoare, comisarul baron nu izbuti, cum ar fi dorit. Atunci· îşi luă refugiul la un mijloc care spera că-l va duce la un bun sfârşit. Fără să-l supere câtuşi de puţin legile noastre din Statutul organic despre care afirma că îl cunoaşte atât de bine, se amestecă direct în afacerile noastre bisericeşti. Nereuşind la început cu Consistorul, care nu avea competinţa de a hotărî asupra şcoalelor, încercă cu jandarmii, pretorii şi notarii la sate.

Pe învăţători, cei mai mulţi la front, îi întimidă prin inspectori şi le stoarse o declaraţie că trec în serviciul statului. Comitetele parohiale, care conform § 17 şi urm. din Statutul organic aveau îndatorirea de a se îngriji şi

[1]) O expunere asupra soartei şcoalelor a făcut-o colegul P. Roşca pentru acelaş scop pentru care erau menite şi rândurile de faţă.

de averea şcoalei confesionale, fură convocate în mod absolut ilegal, de pretori sau notari, cari au şi asistat la şedinţă, ba au luat chiar şi cuvântul, amenințând pe oameni că dacă nu vor da de bună voie şcoala, aceasta li se va lua cu puterea din partea statului. La comitetele parohiale nu puteau lua parte decât români ortodocşi şedinţele comitetelor nu le putea convoca decât preşedintele lor legal, iar persoană streină de naţia şi legea noastră nu putea fi toleratã în astfel de şedinţe. Dreptul acesta ni-l dădea legea sancţionată de Regele constituţional al Ungariei. Nu s'a ţinut cont de aceasta. Baronul Horváth Petrichevich ca şi patronul său, contele Apponyi, erau de părere că legile pentru naţionalităţi nu pot avea altă menire decât de a fi călcate în picioare.

Nici într'un sat n'a lipsit pretorele sau notarul comunal dela şedinţele comitetului parohial; nicăiri oamenii stăpânirii nu s'au sfiit a face presiune cu cele mai urîte mijloace. Biserica noastră ajunse de batjocură; autoritățile bisericeşti erau nesocotite. Mai mult, pretorii şi notarii veneau cu un formular de proces verbal tipărit în două limbi paralel, ungureşte şi româneşte, şi numai înprejurările speciale din fiecare comună şi condiţiile, pe lângă cari se dădea şcoala, aveau să fie introduse în partea lăsată albă. Dintâiu se încerca cu un neadevăr: Consistorul s'ar fi învoit a da şcoalele spre maghiarizare. Dacă ţăranii încăpăţinaţi nu se lăsau convinşi — veniau ameninţările. Cu toate acestea, cu toate că 600.000 dintre cei mai buni fii ai noştrii sângerau pe câmpul de luptă, bătrânii de acasă, chiar şi femeile şi-au apărat cu multă îndârjire, cu multă demnitate şi cu mult simţ de jertfă şcoalele. In arhiva Consistoriului din Sibiu se păstrează şi astăzi un document dintre cele mai emoţionante. Intr'un sat din protopopiatul Sighişoarei s'au întrunit în adunare femeile şi hotărîrile lor le-au adus la cunoştinţă Consistoriului. Bărbaţii lor erau la front; numai câţiva bătrâni mai erau pe acasă. De aceea ele, femeile, s'au sfătuit să nu dea cu nici un chip şcoala statului ungar. Vor munci, o vor susţinea

ele, până li se vor întoarce soţii din războiu, dar şcoală ungurească nu vor să aibă în sat! 80% dintre şcoalele ameninţate cu maghiarizarea se hotărîră ţăranii noştrii să le susţie. Şi nici restul n'au fost date, ci închiriate statului.

Cu adevărat — neînsemnat rezultat pentru nerăbdarea ungurească!

In primăvara anului 1918 avea să fie convocat în conformitate cu legea sinodul arhidiecezan, care ca suprem for bisericesc era în drept de-a lua o hotărîre definitivă şi cu privire la şcoale. Cu cinci zile înainte de începerea sinodului mitropolitul dela Sibiu şi tot aşa şi episcopii sufragani dela Arad şi Caransebeş primiră dela ministerul de culte o adresă „strict confidenţială“ (szigoruan bizalmas), prin care li se făcea cunoscut că ministrul a hotărît „în urma evenimentelor din urmă“ să exercite „dreptul de supremă inspecţiune“ la adunările noastre bisericeşti în mod mai intensiv, şi reprezentantul său în Sibiu va fi contele Petrichevich Horváth Emil! Dreptul de supremă inspecţiune îl are însă în conformitate cu Statutul organic (Art. 1) numai Regele Ungariei; firește Regele îşi poate trimite un reprezentant al său, dar cu *autograf regal*. In vreme de cinci zeci de ani nici când nu s'a exercitat dreptul acesta de inspecţiune în felul acesta, şi chiar în anul jubilar al statutului organic, fu trimis pe capul nostru un polițaiu în formă de comisar ministerial, şi nu este trimis nici măcar de guvern în numele Regelui, ci simplu de un membru din cabinet. Printr'un ordin confidenţial! Printr'o inexplicabilă orbire la Budapesta se credea că Românii se vor închina muți.

Comisarului ministerial i-se dădea o putere extraordinară; dânsul nu avea numai dreptul de a asista la şedinţele sinodului, ci avea dreptul de jignitoare ingerenţă: el putea retrage vorbitorilor cuvântul şi putea chiar disolva sinodul! Mitropolitul ca preşedinte de drept al sinodului nu mai avea nici un rost, şi Apponyi ar fi fost mai consecvent dacă îl numia pe baronul său de-a dreptul preşedinte!

Modul acesta brutal de a nesocoti şi cel din urmă drept al nostru, rămas încă intact, pricinui oarecare nedumerire şi în capetele unor Unguri, cari nu mai erau mulţumiţi cu durata războiului şi cari, orişicum, simţiau că din apus vine biruinţa, biruinţa şi răsplata! Până şi Tisza îi depeşă Mitropolitului că el ţine numirea de comisari la sinoadele noastre de „prisos, neducătoare la scop şi greşită“ („szükségtelen, czéltalan, elhibázott,“ vezi depeşa în arhiva Consistoriului din Sibiu; adresa ministerului este datată din 7 Maiu 1918 cu No. 4919 Pres.).

Dar scopul urmărit de Apponyi era lămurit: baronul Petrichevich Horváth dovedise prin şedinţele comitetelor dela sate, că nu se sfieşte nici de minciună şi nu este nici scrupulos în alegerea mijloacelor. Părea a fi cel mai indicat om pentru încătuşarea şi a sinodului. Se numiră comisari şi la sinoadele din Arad şi Caransebeş; lucrarea principală avea să o săvârşească cel dela Sibiiu. Cu forţă brahială avea să înăbuşe glasul de protest al sinodului. Dacă chestiunea „staticării“ şcoalelor ar fi trecut prin sinod, „zona culturală“ putea lua fiinţă şi astfel statul ungar s'ar fi putut mândri de a fi distrus o cetăţuie până atunci înexpugnabilă a românismului.

Din cauza aceasta câţiva profesori dela Seminarul Andreian din Sibiiu au pornit lupta pentru salvarea şcoalelor. Deoarece în Consistor, sub presiunea comisarului, se luase mai târziu în principiu hotărîrea de a da şcoalele statului, măcar sub formă de închiriere, noi profesorii tineri am crezut de datoria noastră de a apăra cu orice preţ aceste şcoale. Am candidat deci la alegerile sinodale cu programul acesta: salvarea şcoalelor cu orice preţ. In vremea celei mai grele censuri, când orice scrisoare ţi-o deschideau tot felul de autorităţi, într'o vreme când nu te puteai mişca din Sibiiu pentru a colinda satele, ne-am anunţat candidaturile. Preoţii, învăţătorii, notarii români (unde mai aveam) şi înainte de toate ţăranii credin-

cioşi, ne-au ajutat cu cea mai mare însufleţire. Sinodul fu constituit cu majoritate antimangristă [1]).

Au fost triste cele 4 zile, începând cu Duminica Tomii din 1918; au fost însă şi rodnice, fiindcă după mari opintiri şi discuţii de tot felul între membrii sinodului am izbutit în fine a ne prezinta cu o împunătoare solidaritate, respingând propunerile lui Mangra, apărate de unul din oamenii lui.

La deschiderea sinodului în catedrala din Sibiiu apăru baronul-comisar; în costum „naţional“, cu cisme de lac, cu pinteni, cu sabie încovoiată, plină de diamante, cu atilă ungurească cusută cu fir, cu căciulă de urs cu peniş dinainte, intră cu pasul mărunt, apăsat, cu aere de Cezar, în biserica creştină, unde omul se roagă la Dumnezeu de iertarea păcatelor şi nu vrea, pe câteva clipe măcar, să se gândească la nemiloasele nedreptăţi ale lumii acesteia. In ziua următoare comisarul apăru, cu tălmaciul său, în acelaş costum bogat de magnat ungur de provenienţă dubioasă, în sala de şedinţe şi ceti scurt şi apăsat actul său de împuternicire, ameninţând cu dizolvare, *interzicând orice cuvânt sau protest* cu privire la trimiterea sa aici. Dar în şedinţa de Mercuri din 2/15 Maiu 1918 i s'a dat frumos, liniştit, demn răspunsul cuvenit.

La Arad [2]) sinodul putu lua încă în şedinţa de Luni în 13 Maiu 1918 hotărîrea că el nu recunoaşte trimiterea comisarului, fiind ilegală, protestează la guvern şi de aici la rege; până atunci activitatea sinodului rămâne suspendată. La Caransebeş nu s'a putut într'uni sinodul,

---

[1]) Mitropolitul V. Mangra stăruia foarte mult pentru statificare. Din cauza aceasta s'a şi dus lupta impotriva lui. Ţăranii noştri, cu un admirabil simţ al realităţii şi al solidarităţii au ales — în ciuda presiunilor — în cele mai multe circumscripţii electorale deputaţi sinodali pe aceia cari se angajaseră să lupte pentru salvarea şcoalelor. Chibzuiţi şi înţelegători ai vremurilor, ţăranii aceştia ştiau şi felul cum să se manifeste. Un ţăran din Tălmăcel, judeţul Sibiiu, îmi spuse aşa că puteau auzi şi agenţii secreţi ai stăpânirii: „*D-zeu să dea izbândă gândurilor D-tale ascunse, Domnule!*“ Deoarece eu am fost unul din iniţiatorii acestei lupte în sinodul arhidiecezan dela Sibiiu din anul 1918, trec peste toate amănuntele, interesante de altfel, ale acţiunii noastre, nefiind locul de a le descrie aici.

[2]) Comisarul lui Apponyi la sinodul din Arad a fost Béla Barabás, astăzi membru în Senatul României mari . . .

fiind prezenţi numai 13 deputaţi. Mai grea era situaţia la Sibiu. Pe când la Arad episcopul Ignatie Papp a mers cu sinodul, la Sibiu mitropolitul Mangra avea interes să sprijine guvernul, deşi ceruse şi dânsul dela ministrul-preşedinte şi dela ministrul de culte revocarea adresei din 7 Maiu, angajându-se de a ţinea dânsul ordinea (!) în sinod şi de a lua *„toată răspunderea şi faţă cu statul“*. După multe frământări şi după multe lupte am izbutit să constituim o majoritatea neşovăitoare pentru primirea propunerii, votată de majoritatea comisiei de organizare. Punctul de căpetenie al moţiunii era protestul la guvern şi în caz de nereuşită, la rege contra comisarului ilegal şi suspendarea activităţii sinodului. până nu se va intra în legalitate [1]). Odată cucerit acest punct, avea să urmeze actul al doilea: respingerea statificării şcoalelor noastre. Aceiaşi majoritate care a votat propunerea de protest şi prorogare a sinodului era ferm hotărîtă să apere cu toate mijloacele şcoalele confesionale împotriva maghiarizării. Refuzul nostru de a recunoaşte pe comisar era echivalent cu respingerea propunerii de trecere a şcoalelor la stat. Şi atunci toată opera de maghiarizare a lui Horváth Petrichevich era zadarnică. Comisarul îşi vedea opera primejduită ; o împotrivire a sinodului era o lovitură dată guvernului, care putea să aibă cele mai neplăcute şi încalculabile urmări. Din cauza aceasta baronul Petrichevich în şedinţa a IV de Miercuri în 2/15 Maiu 1918 d. a. după cele dintâiu cuvinte de întroducere ale raportului propunerii comisiei de organizare îl ameninţă pe acesta cu luarea cuvântului şi într'un răsuflet declară sinodul de disolvat. In acelaşi moment îi spuse secretarului său: „îngrijeşte-te de forţă brahială!“ („Gondoskodjék karhatalomról.“) [2])

Intr'o clipită năvăliră din casa comitatensă din apropiere (prefectura de astăzi) un pluton de soldaţi şi un

---

[1]) Pentru a proceda, după putinţă, la fel am trimis pe un membru al sinodului, d. A. Buzdug, la Arad pentru a lua înţelegere cu oamenii de acolo. In drum Horváth-Petrichevich a voit să-l aresteze, n'a îndrăznit însă.

[2]) Cum eu ca secretar şedeam împreună cu ceilalţi membri din birou la masa prezidială, am putut deslusi cuvintele acestea ale comisarului unguresc, care avea o masă separată lângă cea a preşedintelui.

pluton de jandarmi în antişambra şcoalei centrale, unde se ţineau şedinţele ; pe lângă ei mai apăru şi un grup de pompieri. Iar în sala de şedinţe întrară grăbiţi vreo 12 agenţi secreţi, Unguri, Evrei şi Saşi, înarmaţi cu revolvere pe care le păstrau în mâna dreaptă în buzunare, să le inspire respect Valahilor acestora încăpăţinaţi, cari cu nici un chip nu voiau să esclame „Ave Apponyi, morituri te salutant!“ In astfel de împrejurări se continuă, cu toată oprirea din partea comisarului, şedinţa în care se hotărî să se facă protest la Regele apostolic (!) al Ungariei împotriva şirului nesfârşit de împilări şi să nu se recunoască încercările de a încălca autonomia bisericească, pentru a putea lua şcoalele [1]). Faţă cu demnitatea şi conştiinţa de datorie a deputaţilor sinodali mobilizarea forţelor poliţieneşti prin comisarul-jandarm al lui Apponyi a eşuat. Şi când deputaţii, mulţumiţi că au apărat demnitatea bisericii, au eşit din sală cu faţa senină, jandarmii ruşinaţi s'au retras.

Astfel se încheie o fază a războiului purtat de baronul Petrichevich-Horváth.

Din sinod s'a trimis protestul la ministrul de culte, dar şi urmaşul lui Apponyi, contele Zichy János, menţinu întru toate ordinul antecesorului său. In 20 August 1917 Impăratul-Rege habsburgic spuse episcopilor români: „Asigur pe fiecare membru al bisericii române ortodoxe, că doresc să respectez pentru totdeauna religia şi drepturile bisericii D-Voastre“. Apponyi, Tisza

---

[1]) Interesant este felul cum încercase Mangra prin omul său, Arsenie Vlaicu, reprezintantul minorităţii din comisiunea de organizare să întimideze deputaţii, cerând votare nominală asupra punctul III, adecă prorogarea sinodului, cu motivarea că „fiecare deputat avea să rămâie responsabil în faţa neamului şi a istoriei pentru votul său“!!! In realitate Mitropolitul, sfătuit de A. Vlaicu, credea că profesorii şi protopopii nu vor îndrăzni să voteze contra lui. Şi noi am dorit votare nominală tot pentru răspundere în faţa neamului, ne-am închipuit această răspundere însă într'un chip cu totul opus năzuinţelor d-lui Vlaicu! Şi astăzi mai păstrez cererea pe care aveam să i-o înaintez Mitropolitului, în caz că n'ar fi dispus dânsul votare nominală: „Subscrişii deputaţi cerem *votare nominală*. 1. Dr. Romul Cândea, 2. Dr Andrei Buzdug, 3. Dr. Pavel Roşca, 4. Dr. Gheorghe Dubleşiu, 5. Dr. D. Popp, 6. Dr. Petru Groza, 7. Dr. Nic. Bălan, 8. D. Comşa, 9. Dr. Ioan Fruma. 10. Victor Păcală“.

şi sluga lor credincioasă Petrichevich-Horváth au făcut un minunat cadru pentru acest cuvânt împărătesc al ultimului domnitor habsburgic.

După prăbuşirea vechii Ungarii, acelaş baron Emil Petrichevich-Horváth a fost numit, înainte de St. Apáty, comisar peste întreg Ardealul de guvernul contelui M. Károhyi!

Politica ungurească, cu tot democratismul ei de paradă, a rămas cunsecventă.

După votarea propunerii majorităţii cei 36 deputaţi, cari o votaseră, părăsiră sala de şedinţe, înlăturând astfel orice posibilitate de a mai continua lucrările în prezenţa jignitoare a comisarului ministerial. Un vot românesc pentru statificarea şcoalelor noastre n'a putut obţine guvernul ungar; oricâtă presiune a făcut, oricâţi jandarmi şi soldaţi a concentrat. Politica de opresiune întâmpină chiar în adunarea bisericească cea mai importantă un categoric refuz. A fost ultimul răspuns energic dat guvernului dela Budapesta. După câteva luni fură nimicite armatele bulgare de aliaţi, şi apoi veni prăbuşirea Ungariei, izbăvindu-ne de primejdii [1]).

---

[1]) La şedinţa din 2/15 Maiu 1918 au luat parte 48 de deputaţi. Treizeci şi şase au votat moţiunea de protest împotriva călcării autonomiei bisericeşti. Iată şi numele celor 36: 1. Vas. Almăşan, avocat; 2. N. Bălan, profesor; 3. Lucian Borcia, avocat; 4. N. Borzea, protop.; 5. Andr. Buzdug, prof.; 6. R. Cândea, prof.; 7. Z. Chirtop, avocat; 8. D. Comşa, profesor; 9. Vas. Dămian, protop; 10. G. Dubleşiu, avocat; 11. Vas. Duma, protop.; 12. R. Turdui, avocat; 13. I. Fulea. dir. de bancă; 14. I. Fruma, avocat; 15. P. Groza, avocat; 16. T. Herman, protopop; 17. I. Ivanoviciu, avocat; 18. N. Ivan, asesor consistorial; 19. I. Lapedatu, dir. de bancă; 20. N. Macrea, dir. de bancă; 21. I. Marghita, avocat; 22. Silv. Moldovan, avocat; 23. Val. Moldovan, avocat; 24. Ios. Morariu, protopop; 25 Jov. Mureşan, protopop; 26. Vict. Păcală, profesor; 27. I. Papp, avocat; 28. P. Popovici, protopop; 29. D. Popp, avocat; 30. N. Regman, profesor; 31. P. Roşca, profesor; 32. St. Rozvan, avocat; 33. O. Sglimbea, dir. de bancă; 34. I. Stroia, protopop; 35. A. Vlad, avocat; 36 D. Vulcu, dir. de bancă. — Şedinţele acestea ale sinodului din Sibiiu, precum şi faptul că a trebuit să votăm în felul descris au făcut o profundă impresie şi asupra Saşilor din Sibiiu. Ziarul „Siebenbürgisch-deutsche Tagespost" publică în No. 114 din 21 Maiu 1918 un articol de fond în care arătă că Românii fuseseră siliţi să voteze în faţa agenţilor secreţi, înarmaţi cu revolvere, şi stărui asupra aceleiaşi primejdii ce putea ameninţa a doua zi şi biserica săsească. Firește, articolul a fost cenzurat în întregime.

V.

Trecerile silite

Intr'un colţişor din sudestul Transilvaniei, aproape de granița României, s'a petrecut în anul 1917 o dramă, care n'a pasionat lumea, o mișcare care n'a aruncat valuri prea largi, dar care pune în adevărata lumină intoleranţa Ungurilor. In comitatul Treiscaune sunt mai multe comune mixte şi mai mici şi mai mari, unde Românii în urma vitregiei vremurilor, încăpuţi pe mâna unor maghiarizatori zeloşi, cu vremea şi-au pierdut în parte graiul, ba şi portul. Dar conştiinţa că sunt Români le-a rămas. In războiul acesta credincioşii aproape ai tuturor comunelor acestora au rămas fără păstori sufleteşti, preoţii lor fiind internaţi. Părăsiţi aşa cum au fost, în imediată apropiere a Regatului care trase sabia pentru liberarea tuturor Românilor, ei au avut să îndure foarte mult din cauza statorniciei în credința lor străbună. S'au năpustit asupra lor nu numai notarii şi învăţătorii şcoalelor ungureşti, dar chiar și populațiunea, în părţile acelea foarte turbulentă, forţându-i să se facă Unguri. Era o lege în Ungaria care opreşte trecerile în mase dela o biserică la alta pe motive politice; dar legea-i lege şi dela Budapesta unde se păstra, codificată, era cale lungă până în comitatul Treiscaunelor! Mişcarea ce se pornise în Șepsisângiorgiu, Micouifalău, Ozun, Budila, Teliu, Chichiş, Dobolii inferiori, Lisnău şi alte sate n'a avut de loc caracter religios. Oamenii n'au trecut din convingere religioasă la altă confesiune, nici n'au trecut de bună voie, ci de silă. Şi ce este mai caracteristic, nu au trecut numai la o confesiune, ci la mai multe! Aceiaşi oameni, notari şi învăţători dela şcoalele de stat i-au silit pe credincioşii noştri să treacă fie la biserica romano-catolică, fie la cea reformată, fie chiar la cea unitară. Motivul nu era cumva grija pentru mântuirea sufletească a Românilor de acolo, şi scopul nu era de a înmulţi numărul credincioşilor uneia sau alteia dintre biserici, ci maghiarizarea.

Au spus-o oamenii înşişi în sinceritatea lor naivă. Preotului Mihai Petru din Lisnău, unul din puţinii preoţi lăsaţi acasă, i-au declarat chiar credincioşii lui din filia Ozun că „s'au făcut Unguri". Nu, că au părăsit biserica străbună, ci că au trecut la altă naţie, primind confesiunea acestei din urmă naţiuni. Motivul: terorismul notarului şi al casierului comunal. O spun oamenii cu atâta sinceritate! Românii din părţile acestea au avut şi mai înainte de a suferi. Ungurii din Şepsisângiorgiu pururea întoleranți, încă la 1848 au strâns pe Români în piaţă şi i-au silit să treacă la una dintre bisericile ungureşti. Firea lor nu şi-au desminţit-o nici în 1917. Până şi copiii unde vedeau o Româncă pe stradă, se furişau pe ascuns până la ea şi o loviau cu bastonul peste spinare strigând „poftim România-mare", sau aruncau cu pietre după trecătorii români, lucru care i s'a întâmplat şi protopopului român din protopopiatul Treiscaune (Act. cons. Nr. 2222/917). Asupra poporului autorităţile maghiare exercitau cea mai mare presiune; dar ar fi dorit să fie şi preoţimea de partea lor; şi de aceea îi făcură preotului rămas văduv, care după legile bisericii noastre nu se poate căsători a doua oară, propunerea de a se recăsători şi a trece la biserica reformată ungurească, şi ei bucuros îl vor primi de preot al lor! (Act. cons. Nr. 1781/917). Fireşte, preotul nu le făcu această plăcere. Dar rămase singur, credincioşii fură siliți să treacă; biserica românească o luară Germanii, făcând spital din ea cu 3—4 rânduri de paturi (ibid).

In Micouifalău, comună în care majoritatea locuitorilor sunt ortodoxi, fu dintăiu internat preotul, un bătrân de 68 de ani, care de 45 ani servia acolo şi care era cunoscut pentru sentimentele sale împăciuitoare şi mai avea şi doi fii şi un ginere la front; apoi notarul şi învăţătorul de stat plecară din casă în casă, somând pe oameni să treacă la biserica ungurească, fiind ordin ministerial (!) să facă trecerea; cine nu se face

Ungur va fi excortat ca trădător de patrie în Serbia [1]). La fel au procedat în filiile Bicsad şi Bicouifalău. In Micouifalău închiseră chiar pe preoteasă cu fiică cu tot într'o casă şi le prezintară actul de trecere spre iscălire. Cu toate că aceste două femei nu se lăsară întimidate, ei vestiră poporului că şi aceste două femei au trecut dela bestiala religie a Valahilor („besztiális vallás") la biserica unguréască. (Act. cons. Nr. 5338/917). Credincioşii acestor sate au declarat apoi în faţa preotesei că au fost terorisaţi şi numai în urma terorismnlui au trecut.

In Dobolii inferiori, sat cu aproape 700 Români ortodoxi, a doua zi după internarea preotului notarul comunal i-a chemat pe credincioşi cu toba la cancelarie, unde le-a dat ordin să treacă în decurs de 8 zile la biserica romano-catolică sau la cea reformată. Cei-ce se împotrivesc vor fi duşi în Galiţia, iar averile le vor fi confiscate! (Act. cons. Nr. 5338/917). Deasemenea au fost terorizaţi Românii din Chichis (Kökös) cu deportarea „departe" şi somaţi să treacă la biserica unguréască, fie cea reformată, fie cea romano-catolică. Se poate un exemplu mai elocvent de maghiarizare forţată cu ajutorul bisericii! Cum îl va fi ividiat Apponyi pe micul satrap din Chichiş pentru meritele sale „patriotice"! Că ar putea avea oamenii aceştia şi suflet — poate că aceasta e o credinţă greşită; la ce le-ar şi folosi sufletul, dacă îl vântură dintr'o biserică într'alta atotputernicul stăpân al satului, notarul.

Dar nu numai notarilor şi învăţătorilor li se cuvine veşnică recunoştinţă pentru eroica lor activitate, ci şi preoţilor. Mai ales preoţilor reformaţi! Aceşti păstori sufleteşti în vremuri de pace n'au fost de loc îngrijaţi

---

[1]) Preotul acesta Augustin *Cosma* scrie: La două săptămâni după deţinere preotul rom. cat. Nagy Béla şi cantorul înv. Salamon Marton au adunat toţi Românii din sat peste o mie şi din filia Bikszád 750 şi li-au spus că este ordin ministerial ca să lepede „legea asta de nimica" şi să treacă la catolici. Cari se vor opune vor fi colonizaţi în Serbia. A circulat o listă de trecere pe care multe femei silite de antistia comunală au iscălit-o cu toate că ceruseră amânare până le vin bărbaţii acasă". S. Stanca, Contrib. preoţimii din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului Cluj 1925 p. 61/62.

de mântuirea sufletească a Românilor conlocuitori; acum deodată începură a desfăşura un zel atât de mare încât în Budila preotul reformat îl ameninţă pe preotul nostru că i va lua şi biserica şi averea bisericii, dacă nu va trece şi el. (Act. cons. Nr. 5338/917). Induioşător este actul oficial venit din Chichiş. E scris de preoteasă! Preotul era internat şi eroica femeie, care şi în momentele cele mai grele ştiindu-şi soţul internat şi văzându-se şi dânsa ameninţată, a rămas credincioasă legii strămunilor şi cu adâncă durere raportează Consistorului dânsa în locul poporului despre pasul nenorocit al parohienilor bărbatului ei, trecând parte la reformaţi, parte la unitari. (Act. cons. Nr. 4213/917). Dar a avut şi o mângăiere: unii bătrâni din Chichiş au declarat că rămân în legea cea veche până la moarte. Şi-or fi uitat ei limba, şi-or fi schimbat ei portul, dar bătrânii aceştia erau conştienţi că aparţin altei naţiuni şi doriau să-i aparţină până la moarte! Nu se lăsau ei intimidaţi atât de uşor, doar ştiau ei prea bine că preotul lor n'a avut altă vină, decât că a fost o piedecă a maghiarizării. Unul dintre aceştia i-a declarat chiar unui preot de al nostru că pe preotul lor l-au internat numai ca să poată maghiariza („semmi hibája nincs, csak azért mert másképpen nem tudták magyarositani a népet", Act. cons. Nr. 5338/917). Şi cei ce trecuseră la biserica ungurească au declarat ulterior că privesc trecerea de provizorie, până după războiu! In Teliu (Keresztvár, 1325 ortodoxi) a trecut la reformaţi numai un bărbat cu un copil al său de 5 ani, ceilalţi membri ai familiei şi restul satului au rămas în legea cea veche (ibid.) Cu ce ochi vor fi privit bărbaţii reîntorşi dela front cele întâmplate în satele lor! Să vii să-ţi vezi pe tatăl tău „făcut Ungur" — căci aceasta era înţelesul trecerilor —, să vezi cum ai tăi să ţin acum de altă naţie, pecând tu stăteai credincios în ploaia gloanţelor. Unde au fost preoţii acasă, notarii, cu „ordinele ministeriale" de trecere n'au prea isbutit, căci poporul avea razim şi mângăiere în păstorul său sufletesc. Dar aici cel puţin în altă formă au încercat Ungurii a jigni biserica noastră. Din mai multe comune jandarmii

au confiscat cărţile rituale, necesare pentru serviciul divin. Chiar şi odăjdiile preoţeşti le-au dus din mai multe comune; din Tărlungeni, Purcăreni şi Teliu au luat şi condicile epitropeşti şi matricolele, încât preotul n'a putut întroduce pe cei nou născuţi, pe cununaţi şi pe morţi! (Act. cons. Nr. 5338/917)...

Brutalizări, ameninţări cu deportare şi confiscarea averii, nesocotirea celor mai elementare drepturi cetăţeneşti, schimbarea cu forţa a credinţii păstrată cu atâta stăruinţă înduioşătoare — acestea au fost binefacerile pe cari le-a revărsat statul ungar asupra cetăţenilor săi din sudestul Transilvaniei. De câte-ori nu vor fi invidiat bătrânii cei de acasă pe fiii lor dela front, pe care guvernul unguresc nu a îndrăsnit să-i ameninţe cu confiscarea averilor, dacă nu trec la biserica ungurească. Căci oricum, la front omul poartă armă în mână! De câte ori s'au gândit credincioşii aceştia, sărmană turmă risipită, la preoţii lor duşi în locuri îndepărtate, şi ce înduioşătoare erau rugăminţile ferbinţi trimise la Consistor. Consistorul nu putea ajuta. Energicul protest trimis la minister a rămas fără răspuns, iar protopopului autorităţile civile şi militare nici nu i-au îngăduit măcar să călătorească prin părţile acelea. Colindat-a şi rugatu-s'a la primar, la pretor, la comandamentul militar — înzadar. Intervenit-a Consistorul şi la ministru — zadarnică încercare. De la ministru veni caracteristicul răspuns că nu-s vremurile potrivite pentru cercetări în afaceri religioase!

Şi oamenii, amărâţi, părăsiţi, rămaşi fără conducători au închinat steagul — au făcut pe voie deocamdată deţinătorilor de putere, păstrând tăcuţi nădejdea de mai bine în sufletele lor.

Iar afară, departe, la front sute de mii de Români sângerau şi la Viena Impăratul îi asigura pe episcopii noştrii că va respecta cu sfinţenie drepturile noastre...

R. Cândea

Chiliasmul (Milenarismul)

— Expunere şi critică dogmatică —

PARTEA I-A

CHILIASMUL (MILENARISMUL)

§ 1. Originea şi fiinţa chiliasmului (milenarismului)

Chiliasmul (χιλιασμός, χίλια ἔτη = o mie de ani) sau *Milenarismul* (milleni = câte o mie), concepţia falsă despre triumful împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ [1]), pe care au profesat-o în trecut, în veacurile prime ale creştinismului, diferiţi eretici şi chiar şi creştini adevăraţi, şi o profesează şi în zilele noastre multe din puzderia de secte răsărite din apele protestantismului, — este învăţătura rătăcită, că Mântuitorul după a doua sa venire (paruzia) [2]), înainte de judecata universală, va întemeia pe pământ o împărăţie văzută de o mie de ani, în care cei drepţi se vor bucura de tot felul de bunătăţi, mai ales pământeşti.

In înţelesul cel mai larg chiliasmul susţine, că lumea, de pe urma păcatului şi a mizeriilor răsărite din acesta, în situaţia ei prezentă este într'un hal de prăpădenie şi ruinare. Dar nu totdeauna a fost aceasta aşa şi nici va rămânea aşa, ci, dimpotrivă, epoca cea dintâiu, cea de aur a lumii, se va reîntoarce iarăşi după biruinţa asupra răului. In acest înţeles chiliasmul este atât de vechiu ca şi omenirea cea căzută în păcat. Dacă concepem acea epocă de aur ce se va reîntoarce, ca pe un restimp de o mie de ani (cu consideraţie la faptul, că zilei a şaptea,

---

[1]) Cf. *H. Schell*, Kath. Dogmatik, III, 1892, p. 814.

[2]) ἡ παρουσία de la πάρειμι, 1. Prezentul, prezenţa, 1. Cor. 16, 17; 2 Cor. 10, 10; Fil. 2, 12—2. Sosirea, 2 Cor. 7, 6; 7; Fil. 1, 26 (διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς = când voiu veni înc'odată la voi); 2. Tes. 2, 9—3. Cu *deosebire a doua venire* a lui Christos din ceriu, în opoziţie cu întâia sa arătare în corp pe pământ, când se va săvârşi învierea morţilor şi se va ţinea judecata universală, Mat. 24, 3 (τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας = semnul venirii tale); 27 (τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου = Fiului omului); 37; 39; 1 Cor. 15, 23 (αὐτοῦ = a lui); 1 Tes. 2, 19; 3, 13 (τοῦ κυρίου = a Domnului); 4, 15; 5, 23; 2 Tes. 2, 1; 8; Iac. 5, 7; 8; 2 Petr. 1, 16 (τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν = puterea Domnului nostru Isus Christos şi venirea lui); 3, 4; 12 (τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ θεοῦ ἡμέρας = venirea zilei lui Dumnezeu); 1 In. 2, 28 (Cf. *Schirlitz-Eger*, Griech.-Deutsch Wörterb. z. N. T., 1893, p. 320).

ca zilei de odihnă a Domnului i-ar trebui să-i corăspundă un mileniu, ca și celor șase zile de creare premergătoare: șase milenii), atunci avem chiliasmul într'un înțeles mai îngust, așa precum îi găsim la Iudaismul înainte de Christos și la Cabaliștii post-creștini [1]).

Teologia iudaică împreună cu Iudeii de pe timpul întrupării Mântuitorului, — poate că sub influința parsismului, ca un compromis între fariseismul național ingust şi între eshatologismul universal ce a îmbrățișat omenirea —, a crezut, că viitorul Mesia va întemeia o împărăție pământească, în care împreună cu poporul cel ales va domni peste păgâni și peste toți inamicii Ebreilor. Rolurile se vor schimba. Păgânii asupritori din alte vremi ei înșiși vor fi asupriți de acum înainte de poporul cel ales,. care-și va răzbuna amar și fără de milă pentru asupririle de altădată. Psalmii de blestem și alte locuri similare [2]) au fost explicate în sens literal și aplicate la aceste vremi și stări. Iar pentru cei aleși au pus în vedere tot felul de plăceri pământești, până și plăceri sensuale, păcătoase chiar, iarăși prin o crudă explicare literală a unor locuri profetice [3]).

Aceasta a fost credința iudaică greșită a așteptărilor mesianice fals înțelese, care credință, după cum vom vedea, prin intermediul gnosticismului iudaizant (Cerint), al ereziilor iudaizante (Ebioniții) şi cel al autorului „Testamentului celor 12 patriarhi“ (Testamentum duodecim patriarcharum), va trece și pe pământ creștin, și, explicând literal și aplicând locuri biblice din Testamentul Nou [4]) la acel timp, va da naștere:

1. Chiliasmului (milenarismului) eretic și sectar de direcție *vulgară*, și

2. Chiliasmului (milenarismului) creștin de direcție *spirituală* și moderată.

In creștinismul apărut odată, paralel cu desvoltarea

---

[1]) Cf. *Scheeben-Atzberger*, Handb. der Kath. Dogm., v. IV. 1903, p. 908.
[2]) Ca: Isaia 25, 6; Mal. 4, 1—3.
[3]) Ioel 3, 14; Is. 11, 6; 66, 18 ș. a.
[4]) Mt. 13, 12; 25, 28. Lc. 14, 16; 16, 19; 19, 11—17. Apoc. 6, 10, 19

formală a dogmelor *teologice* în cele dintâiu patru veacuri, se ivesc curând și zorii reflexiunilor asupra adevărurilor *soteriologice*, cari, tocmai din motivele de mai sus, în mod fatal duc la anumite rătăciri, cari privesc *biserica* ca instituție de mântuire. Și rătăcirea cea dintâiu în această direcție a fost, de sigur, chiliasmul cu învățătura sa rătăcită despre împărăția pământească de o mie de ani a lui Christos. Această rătăcire atingea așadară *situația bisericii în raportul ei cu lumea*. In această privință creștinismul avea înalta dar greaua chemare de a birui vechea ordine de lume, păgână, și a întemeia una nouă, creștină. La întrarea sa în lume, păgânismul ființă ca falșa religie a lumii. Precum își avea ea pe partea ei puterea statului care o sprijinea și-o susținea, tot așa și toate instituțiile ei religioase serveau numai ca mijloc pentru realizarea scopurilor statului. In oficiul ei public religia era o instituție a statului. Cu atât mai mult era așezată toată viața publică pe principiile păgânismului [1]).

Păsind acum creștinismul ca noua și singura adevărata religie a lumii, avea și chemarea, ca deodată cu renașterea omenirii prin adevărul și grația Mântuitorului, să săvârșească și o nouă formațiune în ordinea lucrurilor din viața publică a lumii, care ființă de acum înainte pe principiile fundamentale ale creștinismului. Deoarece naturalul nu stă în contrazicere cu ceea ce este supranatural, ci într'un acord armonic, trebuie și toate împrejurările exterioare și publice ale omului să steie în acelaș acord armonic cu chemarea lui religioasă-morală din lume; deci, spiritul creștinismului, trebuia să străbată toată ordinea cea nouă a lucrurilor. Dacă puterea de stat regulamenta după principiile de bază ale adevărului și dreptății toate împrejurările și condițiile naturale ale vieții, biserica la rândul ei, avea nu mai puțin sublima chemare de a nizui ca adevărul și grația Domnului nostru Isus Christos să străbată tot mai mult adâncurile sufletului omenesc. In *așa fel* avea să se realizeze împărăția Domnului pe pământ [2]).

---

[1]) Cf. *I. Zobl*, Dogmengeschichte der kath. Kirche, 1865, p. 85 s.
[2]) Ibid. p. 86.

§ 2. **Istoria chiliasmului**

1. *Chiliasmul (milenarismul) eretic și sectar de direcție vulgară.* Duhul Iudaismului cu așteptări pământești persistând, a trecut și în creștinismul primar prin creștinismul gnostic iudaizant, cel al lui *Cerint* [1]), și prin cel iudeu degenerat și sectar, așa zisul creștinism sau eres iudaizant, precum era cel al *Ebioniților* [2]).

El, acest duh al teologiei iudaice manifestat în secte iudaizante, nu putea să înțeleagă raportul mai sus amintit al bisericii lui Christos cu lumea, și l-a conceput în chip fals. Sectele nu se puteau desface de așteptarea generală între Iudei a unei împărății mesianice pământești, și deoarece ea la întâia arătare a lui Mesia nu se realiză, așteptau o a doua împărăție, prin care speranțele lor se vor îndeplini. Ei nu priveau dar, răscumpărarea omului de păcat și revelațiunea dragostei și milei celei coborîte pe pământ, ci întemeierea împărăției pământești și descoperirea puterii și măririi exterioare: drept scop și finire

---

[1]) *Cerint* sau *Kerint* (Κήρινθος), contimporan mai tânăr cu evang. Ioan, era gnostic creștin iudaizant (trăsătura de unire între gnostici și ebioniți), care învăța între rătăcirile sale și pe aceea, că Christos după a doua sa venire va înființa pe pământ o împărăție de o mie de ani. El credea că învățătura aceasta a sa o poate deduce nu numai din speranțele naționale ale Iudeilor, ci și din Apocalipsa lui Ioan. De aceea presbiterul *Caiu din Roma* și alți contrari ai chiliaștilor, într'o polemică exagerată contra acestora, consideră pe Cerint chiar de autor al Apocalipsei (Cf. *Eus. Popovici*, Ist. bis. univ., traducere de At. Mironescu, ed. II-a, 1925, p. 315).

[2]) Cu numele de *„Ebioniți“* se însemna partida riguroasă a creștinilor iudaizanți, care pe lângă că susținea obligativitatea continuă a legii mozaice pentru toți creștinii și condamna cu totul pe apostolul Pavel, mai târziu a recunoscut în Christos numai un Mesia om și a negat că el este Dumnezeu, precum și că s'a născut mai presus de fire ca om. Ei admiteau că Christos este cel din urmă și cel mai mare profet, însă, după învățăturile lor, el n'a fost Fiul lui Dumnezeu propriu zis, nici Dumnezeu. Această partidă avea și evangelia ei, ce era o modificare în fond a evangeliei lui Mateiu, și s'a numit evangelia celor 12 apostoli. Ambele partide, cea moderată — Nazareii, ca și aceasta cea riguroasă — Ebioniții, așteptau a doua venire a lui Christos, când va urma o împărăție *pământească* a lui Mesia, ce era pentru ei, ca Iudei, o speranță nestinsă... Cu acest nume (Ebioniți) se pare că la început Iudeii numiau pe creștini, fiindcă cuvântul „Ebion“ înseamnă sărac, și creștinii dintre Iudei nu numai că se trăgeau mai mult din păturile sărace ale populației, ci se numiau și „Săraci cu duhul“, adică „umiliți“ cum Christos i-a învățat să fie; mai târziu ambele nume, atât cel de Nazarei cu care la început Iudeii numeau chiar pe toți creștinii în genere, ca discipoli ai dascălului din Nazara (Nazaret), cât și cel de Ebioniți s'a dat numai creștinilor iudaizanți divizați în două tabere: moderați și riguroși (Cf. *Eus. Popovici*, o. c., p. 306 s.).

a prezicerilor şi drept chemare adevărată şi primordială a lui Mesia. Aşteptările chiliaste ale sectelor iudaizante îşi aveau deci bazele în falşele vederi mesianice ale fariseismului, necunoscând şi nesocotind prin aceasta întreaga fiinţă a răscumpărării [1]).

Condiţionând împărăţia pământească cea de o mie de ani de lucrarea lui Christos, şi punând durata ei în întretimpul de la a doaua venire a Domnului şi până la săvârşirea definitivă a lumii, avem îndată fiinţa *chiliasmului* ori *milenarismului creştin*. Aceasta o făcu gnosticul iudaizant şi sincretistul iudeo-creştin *Cerint*.

Între creştini el (Cerint) se socoteşte ca cel dintâiu chiliast care transplântă ideile corăspunzătoare din iudaism în creştinism, şi le fasonează după model creştin. Cu toate că venea din rândul gnosticilor, cari prin dualismul lor caracteristic respingeau din principiu orice armonie dintre spirit şi natură, şi voiau să spiritualizeze toate reprezentările simţurilor, constituind în acest chip extremul opus al chiliasmului, — Cerint, — în a cărui doctrină în genere se contopesc vederi gnostice şi ebionite —, totuşi admite şi pune în vedere o împărăţie de o mie de ani, în care oamenii cei buni după substanţă, se împărtăşesc de nemăsurată gustare vulgară a tuturor plăcerilor senşuale până la desfrâu. *Dionisie din Alexandria*, în scrierea sa „Περὶ τῶν ἐπαγελιῶν“ (Depre făgăduinţi), păstrată în fragmente la *Eusebie* [2]), descrie chiar cu preciziune în ce constau bucuriile din imperiul milenar al lui Cerint: în satisfacerea stomacului şi a plăcerilor sexuale, adecă: în mâncare şi beutură şi în plăceri nupţiale; exprimate aceste mai frumos şi mai cuviincios: în serbări somptuaose, sacrificii şi ospeţe sacrificiale [3]).

---

[1]) *I. Zobl*, o. c., p. 86.

[2]) Hist. eccl., III, 28 la *Migne*, Patrol. graec., XX, p. 275—276: „.... γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα πλησμονῶν τουτέστι σιτίοις καὶ ποτοῖς, καὶ γάμοις, καὶ ὅτι ὧν εὐφημότερον ταῦτα ᾠήθη πορισθαι, ἑορταῖς, καὶ θυσίαις, καὶ ἱερείων σφαγαῖς“. „.... in ventris, et earum quae infra ventrem sunt partium explenda libidine: hoc est in cibo et potu, ac nuptiis, adque ut honestiori vocabulo ejusmodi voluptates velaret, in festis et sacrificiis et hostiarum mactationibus“). Urmând presbiterului roman *Caiu* şi lui *Dionisie*, şi *Teodoret* (Haer. fab. II, 3) atribue lui Cerinit un chiliasm cras şi sensual. Comp. şi *Origen*, In Matth., Tom. XVIII, 35.

[3]) Cf. *Atzberger*, o. c., p. 180.

Impărăția milenară vizibilă a lui Christos în ordinea desfășurării momentelor eshatoligice se prezintă în lumina *chiliasmului eretic și vulgar,* de altfel, așa:

La a doaua sa venire pe pământ, într'un timp anume hotărît [1]), Mântuitorul va învia înainte de toate pe drepții cei adormiți: aceasta este *„întâia înviere“*. Cei înviați se vor grupa în jurul său, și el în luptă glorioasă va învinge pe toți dușmanii săi, și va frânge pentru o mie de ani puterea satanei, legându-l. Atunci va întemeia împărăția sa pământească, în care împreună cu drepții săi înviați și preamăriți va domni o mie de ani. *Ierusalimul* [2]) reînviat în toată mărirea lui de odinioară, va fi reședința acestei împărății de unde el și cu ai săi va domni peste toate bogățiile pământului. Cultul mozaic va fi restatornicit în toată splendoarea sa de mai nainte. El va introduce din nou îndeplinirea tuturor prescripțiunilor legii ceremoniale a lui Moise cu toate sacrificiile Vechiului Testament. Pentru toate meritele câștigate, pentru toate năcazurile și neajunsurile suferite în viața trecută în slujba sa, Christos va răsplăti pe drepții săi cu acordarea tuturor și supremelor bunuri pământești (spirituale și materiale) – incluziv plăcerile cărnii cu toate excesele lor. Drepților săi li va da dreptul de a domni asupra restului întregii omeniri. Fericirea acestei împărății mesianice, cu domnia poporului Israil sau a celor aleși peste păgâni sau peste ceealaltă generație a omenirii,— a cărei întemeiere, după Cerint, este singura chemare a lui Mesia —, este, după cum se vede, numai eudaimonistă, a plăcerilor pur materiale, cu excluderea totală a

---

[1]) Ca puncte de mânecare și regulatori de cronologie pentru calcularea timpului paruziei și a începutului împărăției milenare serviau ca izvoare principale: cartea lui Daniil și Apocalipsa, apoi calculul alfabetic iudaic, astronomia, fenomenele naturale ș. a. Timpul socotit și până azi neîmplinit, încă variază: 365; 500; 1785; 1816; 1836; la adventiști 21 Martie 1843—21 Martie 1844, apoi 22 Octomvrie 1844 (Cf. Ioh. *Kunze*, Symbolik, 1922, p. 241); 1847; restimpul dintre 1879—1887. (Cf. *Semisch*, Chiliasmus, în Realencykl. für prot. Theol, u. Kirch., ed. 3, v. 3., p. 813). Din partea Russelliștilor data paruziei Domnului Christos a fost fixată ultima dată pe anul 1925.

[2]) După împrejurări, chiliaștii își iau și alte localități ca reședință a acestei împărății: *Montaniștii,* orașul *Pepuza* din Frigia, leagănul ereziei lor, deasupra căruia se pretindea a se fi văzut plutind Ierusalimul cel ceresc; *Anabaptiștii*, după indicațiile lui Ioan de Leyden, orașul *Münster*, capitala Vestfaliei; *Mormonii*, orașul *Utah* din America ș. a. m. d. (Cf. Dr. I. H. *Oswald*, Eshatologie, 1893, p. 265).

devoțiunii închinate lui Dumnezeu în sfântă dragoste, şi prea aduce aminte de paradisul ceresc al lui Mohamed. Dar acest eudaimonism stă în directă şi desăvârşită contrazicere cu întreaga fiinţă a creştinismului.

După trecerea aeestui restimp, satana cel legat pe o mie de ani, va fi deslegat din nou şi împreună cu antichrist, unealta sa, va începe o luptă aspră cu biserica lui Christos, care se va termina cu nimicirea satanei şi a lui antichrist împreună cu adepţii lui, şi abia atunci va urma a „*doaua înviere*“ generală, sfârşitul lumii, judecata universală şi răsplata definitivă.

Un chiliasm asămănător cu al lui Cerint profesau *Ebioniţii*, *Apolinarie* cu urmaşii lui, diferite secte *medievale*, diferiţi *spiritualişti: Tanchelm, Amalrich din Bena*, Wilhelm *Postel* şi secte protestante unele din ele — *Adventiştii* — cu adausul chiliasmului iudaic, că pe timpul mileniului se va restabili din nou legea şi cultul Vechiului Testament, apoi şi cu alte particularităţi ca: *Taboriţii*, cari voiau să realizeze chiar cu forţa împărăţia milenară, *Anabaptiştii*, *Hugenoţii*, *Şvedenborgianii*, *Irvingianii* („Comunitatea ori biserica catolică apostolică“) *Mormonii*, *Darbyştii* („Sfinţii vremurilor din urmă“), *Comunitatea apostolică* ori (de la 1907) *neo-opostolică* şi *Russelliştii* („Secţia milenară“ ori „Secta studenţilor de biblie“), iar o direcţie mai spiritualistă a chiliasmului eretic şi vulgar reprezentau: *Montaniştii*, câţiva dintre *monofiziţii* veacului al 5-lea, în eviul mediu abatele *Ioachim din Florida* şi *Petru din Oliva* (la fel şi Apostolicii, Amalrich din Bena, Valdensii, Mormonii, Irvingianii) cu aşteptarea unui progres fiinţal în opera de revelare a lui Dumnezeu, a unei noui revărsări a Spiritului Sfânt pentru inaugurarea celui de al *treilea* period în istoria mântuirii, cel al împărăţiei Spiritului Sfânt, care se aduce în legătură cu Spiritul Sfânt în tocmai aşa ca şi Testamentul Vechiu cu Dumnezeu—Tatăl, şi testamentul Nou cu Dumnezeu — Fiul, ca şi diferiţi *teologi protestanţi* şi *secte mai nouă* [1]).

Idei chiliaste au la temeliile lor şi *legendele de împă-*

---

[1]) Cf. *Scheeben-Atzberger*, o. c. p. 820.

raţi din evul mediu (despre Carol cel Mare, Frideric Barbarosa ș. a.). Până și *războaiele cruciate* s'au adus în legătură cu așteptări chiliaste. Asemenea așteptări s'au ivit și la începutul celui de al *doilea mileniu* creștin, când voia să se întroducă o nouă periodă a bisericii creștine; ele se cuprind în feluritele pretinse viziuni ale lui Hildegard și cu deosebire în cărticica: *Onus Ecclesiae*, atribuită lui *Ioan din Chiemsee* [1]).

In vremurile mai nouă, chiliasmul și-a găsit reprezintanți în Franța și Germania în: *Rougeyron*, *Moglia*, *I. de Felicité*, I. B. *Pagani*, I. R. *Schneider*, I. *Waller*, Ph. *Krementz* [2]).

În *protestantismul* german chiliasmul a căpătat un nou avânt de la 1740 încoaci, de când I. A. *Bengel* l-a trezit la o noauă viață prin formă spiritualistă.

Milenarism (chiliasm) spiritualizat reprezintă între teologii *catolici* ai veacului al 19-lea și profesorul I. R. *Schneider*, amintit mai sus, în cartea sa despre doctrina chiliastă în raport cu învățătura de credință creștină.

Unii din scriitorii moderni (Monod) au început chiar a combina așteptările chiliaste cu concepțiile *sociologice*, ale *economiei politice* și cu mișcările *claselor muncitoare* din Apus. De către aceștia doctrina chiliastă se desfășură în acel sens, că la a doaua venire a Domnului se va introna pe pământ „dreptatea“, care constitue esența împărăției lui Dumnezeu, — dreptatea în acel sens cum se înțelege ea de către *socialism:* cu egalarea muncii și a capitalului, fericirea comună, o noauă orânduire o vieții sociale etc. [3]).

Păreri deosebite, dar înrudite cu ale chiliaștilor, au în scrierile lor C. A. *Chabauty*, *Rohling* ș. a. Ei învățau, că oamenii cei în viață de pe timpul paruziei Domnului se vor transforma, fără moarte, în starea în care a fost Adam înainte de păcat. Într'un timp anumit ei vor ajunge la privirea feței lui Dumnezeu, fără de moarte. Mai nainte

---

[1]) Cf. *Scheebcn-Atzberger*, o. c., p. 820.
[2]) Cf. *Scheeben-Atzberger*, o. c., p. 820.
[3]) Cf. N. *Malinovschi*, Pravoslavnoe Dogmaticescoe bogoslovie (Teol. dogm. ort.), v. IV, p. 661 în trad. (partea ref. la chiliasm) de N. Verbițchi.

însă vor crea o noauă generație sfântă de oameni, care se va perpetua în vecinicie fără păcat original și fără aplecări spre poftele trupului. Intre acești drepți cari nici când nu vor putea păcătui, Christos va domni în mod vizibil, din Ierusalim, capitala acestei împărății văzute [1]).

2. *Chiliasmul (milenarismul) creștin de direcție spirituală și moderată*. Din veacul al doilea începând, o găsim așteptarea împărăției de o mie de ani și printre rândurile *adevăraților* creștini. Dar reprezentările chiliaste ale învățătorilor creștini se deosebesc *esențial* de cele ale chiliaștilor ori milenariștilor eretici.

Esența chiliasmului creștin este aceasta:

Indată după apunerea imperiului roman va apare antichrist, restabilind cultul idololatriei și persecutând pe creștini în timpul domniei sale de trei ani și jumătate. Dar atunci Christos va veni iarăși și, împreună cu martirii înviați („*întâia înviere*“) și cu credincioșii săi devotați găsiți în viață, va întemeia o împărăție fericită pe pământ. Ierusalimul va fi reînviat din nou și de acolo va domni cu ai săi o mie de ani peste toate neamurile pământului, cari, petrecând în nevinovăție și dreptate, se vor bucura în această a sa împărăție de fericirile raiului. După o mie de ani, satana se va porni la cea din urmă luptă împotriva lui Christos, dar învins, va fi aruncat în adâncuri. Abia atunci va veni sfârșitul vremurilor și se va întâmpla a „*doaua înviere*“, la care toți oamenii vor învia; acestei îi va urma judecata universală și răsplata eternă [2]).

Foarte potrivit, spre deosebire de chiliasmul eretic și sectar, în această concepție chiliastă se întinde ca un fir roșu ideea fundamentală, că cei aleși vor gusta, de sigur, numai lucruri moral permise, numai *bucurii spirituale*.

Dar la desfășurarea mai de aproape a ideei se iviră îndată deosebiri cu privire la timpul în care se așeza împărăția de o mie de ani. In desfășurarea momentelor eshatologice *unii* o așezau între învierea morților și între judecata universală; *alții* (în vremurile mai noui: Rou-

---

[1]) Cf. *Scheeben-Atzberger*, o. c., p. 908.

[2]) Cf. *Ireneu*, Adv. haer., V, 24—36 la *Migne*, Patrol. graec., VII, p. 1186—1224.

geyron, Chabauty, I. M. Schneider, Rohling, Spirago ș. a.), între judecata universală ținută și între amânarea ori prelungirea cu o mie de ani a înălțării la ceriu a dreptilor, de sigur, fără nici un temeiu revelațional. O a *treia* direcție foarte moderată, cu aderență chiar în rândurile milenariștilor sectari din zilele noastre se mângăia cu visul, că înainte de paruzia (a doua) Domnului pentru biserica luptătoare de pe pământ se va ivi o epocă de o mie ori și de mai mulți ani a păcii și a liniștii, care, prin abaterea și căderea cea mare dela credință, se va surpa deodată, pe neașteptate, ca o prevestire sigură a venirii și prezenței lui antichrist [1]).

Vedem din acestea cum își închipuiau învățătorii creștini împărăția cea de o mie de ani: ca pe o stare de perfecțiune și fericire de raiu, în care a încetat posibilitatea păcatului. Dar ei n'o priveau ca pe o desăvârșire a împărăției lui Dumnezeu, ci ca pe un stadiu de trecere dintre starea prezentă a umilinții și durerii și dintre cea viitoare a preamăririi întru fericita privire a lui Dumnezeu. Așteptările lor chiliaste își aveau temeiul adânc în strâmtorările și prigonirile sângeroase ale bisericii din acel timp; căci cu cât era mai mare numărul martirilor cari cu o dragoste și un eroism unic își vărsau cu bucurie sângele și viața pentru credința în Christos, cu atât mai mult și mai mare creștea și dorința exaltată de a ajunge la domnie cu el. In această stare de suferință creștinii erau cuprinși de o parte de dorul fierbinte al apropiatei veniri a Domnului, de altă parte convinși de biruința sigură a creștinismului asupra lumii, și, cu aceasta, de noua orânduire a lucrurilor din lume. Insăși natura va fi deslegată de sub blestemul păcatului și perfecta armonie dintre spirit și natură se va restatornici [2]). Așteptările lor și le întemeiau pe diferite locuri biblice [3]) dar cu osebire pe interpretarea literală a celebrei pericope (20, 1—15) din apocalipsa sf. evangelist Ioan.

---

[1]) Cf. *I. Pohle*, Lehrbuch der Dogmatik, v. III, 1905, p. 725.
[2]) Cf. *Zobl*, o. c., p. 87.
[3]) Ps. 90, 4. Is 11, 30, 31, 54, 58, 65. Ezeh. 27, 37, Dan. 7, 12. Mt. 19, 29. 26, 29. 1 Cor. 15, 25. 26. Apoc. 13, 21.

Cu origine *sigură* [1]) din timpuri *post*apostolice, chiliasmul creştin îşi are întâiul său reprezentant în *Papia* (150—163), episcopul din Ierapole. In studiul său despre istoria eshatologiei creştine, dogmatistul Dr. Leonhard Atzberger [2]) zice despre Papia, că acesta, după relatarea sfântului *Ireneu* [3]) a fost un învăţăcel al lui Ioan împreună cu sfântul *Policarp*. După un fragment păstrat la istoricul *Eusebie* [4]), Papia spune că învăţăturile sale le-a primit de la prietenii apostolilor. Acest Papia a scris cinci cărţi numite „Explicarea cuvintelor Domnului“ („λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεις“), în care a amestecat multe lucruri adevărate şi multe neadevărate şi rău înţelese. In cartea a patra după un fragment păstrat la sf. *Ireneu* [5]) Papia îşi profesează chiliasmul său formulat după prototipul tradiţiilor iudaice [6]) în acest chip:

„Veni-vor zile în cari vor creşte buciumi de vie, fiecare cu 10.000 de crengi, şi fiecare creangă cu 10.000 de ramuri, şi fiecare ramură cu 10.000 de mlădiţe şi fiecare mlădiţă cu 10.000 de struguri, şi fiecare strugure cu 10.000 de boabe, şi fiecare boabă va da la stors 25 vedre de vin. Şi dacă unul din sfinţi va lua vreunul din aceşti struguri, striga-va altul: Eu sunt mai bun, ia-mă pe mine şi preamăreşte prin mine pe Domnul. Deasemenea şi un fir de grâu va avea 10.000 de spice, şi fiecare spic 10.000 de bobiţe, şi fiecare bobiţă va da 10 măsuri de făină albă şi curată, şi celelalte roade de pomi şi seminţe şi plante vor fi asemenea. Şi toate animalele cari vor mânca din aceste roduri ale pământului vor fi blânde şi pacinice între olaltă şi vor fi supuse oamenilor“.

In acest fragment nu se precizează mai de aproape dacă Papia aşteaptă această stare de fericire pentru o împărăţie cu o durată de o mie de ani, pentru a cărei gu-

---

[1]) Cf. *Dr. L. Atzberger*, Gesch. der christl. Eschat. innerh. der vornicän. Zeit, 1896, n-rii 82—84, p. 87 s.

[2]) Opul său mai înainte citat, p. 90 s.

[3]) Adv. haer., V, 33, 4 la *Migne*, Patrol. Graec., VII, p. 1214 s.

[4]) Hist. eccl., III, 39.

[5]) Adv. haer., V, 33, 3 la *Migne*, Patrol Graec., VII, p. 1212 s. (şi nu cum indică *Oswald*, Eschatologie, pag. 266: *Iren. adv. haer.* 3. (cap. ori. vers?) 33.

[6]) Cf. *R. Seeberg*, Lehrb. d. Dogmengesch., I3., 1922, p. 187.

stare vor fi sculați cei drepți ; întrucât sfântul *Ireneu* însă, se provoacă la Papia pentru învățătura sa cea de o mie de ani și pentru cea a învierii drepților, și aceste două puncte se consideră ca învățătură a lui Papia. Pe lângă aceasta *Eusebiu* mărturisește în locul citat mai sus din istoria sa bisericească, că Papia profesa câteodată și învățături cari se țineau în domeniul fabulei ; între aceste este și afirmarea, că după învierea morților va fi un răstimp de o mie de ani, în care, împărăția lui Christos, va fi vizibilă aici pe pământ. Cu provocare la *Eusebiu* ascrie și sf. *Ieronim* [1]) lui Papia lățirea tradiției iudaice despre o împărăție pământească de o mie de ani a lui Christos. Scriitori mai târzii spun chiar că Papia învăța și despre o gustare de mâncări după înviere, în împărăția cea cerească [2]).

Dar s. *Ireneu* nu roproduce fragmentul de mai sus *numai* ca învăţătură a lui Papia, ci el mai spune : că presbiterii cari l-au văzut pe Ioan, învățăcelul Domnului (și unul dintre aceștia a fost tocmai Papia), ar fi amintit, că ei au auzit de la Ioan, cum Domnul *însuși* a învățat cuvintele de mai sus despre acele timpuri. Insă câți presbiteri au fost aceştia și cine le-a mai aparținut afară de Papia, la s. *Ireneu* nu se mai amintește.

Se naşte acum întrebarea : Cum a ajuns Papia după toate acestea, să-și propovăduiască chiliasmul său ca pe o învățătură apostolică, ba chiar ca pe o învățătură a Domnului ?

Pentru răspunsul acestei întrebări ne dau puncte de orientare *Eusebiu* și *Ieronim*. Judecata istoricului bisericesc *Eusebiu* [3]) despre Papia este îndecomun cunoscută. Noi o știm aceasta din calificarea aspră ce i-o face întemeiat pe scrierile sale *tocmai* pentru chiliasmul său, numindu-l „foarte mărginit la minte“ (σφόδρα γάρ τοι

---

[1]) Cf. De viris illustribus, cap. 18 la *Migne*, Patrol. lat., Tom. XXIII, p. 669—670.

[2]) Aşa Maxim Mărt., Grigorie Pachimeres şi Stef. Gobarus la *Funk* : Patr. apost. II, 276 ss. : Papiae fragm. I, II, IX, X, XIV ; pentru aceasta și fragmentul din Ist. bis. a lui Fil. de Side (v. 5) în Texte u. Unters. V, 2. Heft (1888), p. 170.

[3]) H. E, III, c. 39 la *Migne*, Patrol. Graec., Tom. XX, p. 300.

σμικρὸς ὢντον νοῦν, fuit enim mediocri admodum ingenio praeditus). *Eusebiu* mai zice, că Papia a înțeles fals narațiunile auzite de la apostoli, întrucât n'a priceput înțelesurile adânci și tainice pe cari apostolii le-au îmbrăcat în icoane simbolice (τὰ ἐν ὑποδείγματα πρὸς αὐτῶν μυστικῶς εἰρημένα μὴ συνεωράκότα). *S. Ieronim* o numește doctrina chiliastă a lui Papia : *tradiție* (δευτέρωσις) *iudaică*. Narațiunile (διηγήσεις) sfinților apostoli, pe cari Papia le-a înțeles greșit, nu pot fi altceva decât expresiunile acestora despre schimbarea finală a întregului univers [1]) și despre învierea cea îndoită cu existența împărăției de o mie de ani în hotarele acestor două învieri, înțelesul unic pentru interpretarea pericopei vestite de la Apoc. 20. Asemenea expresiuni le-a înțeles Papia greșit, pentrucă le-a interpretat strict *ad litteram* în loc să le dea o interpretare alegorică, înțelegând și văzând întrânsele așteptările mesiance pământești ale iudaismului contimporan. Chiliasmul este dar o excrescență importată din iudaism în creștinism cu substituirea comunității sfinților, ori a comunității creștine în genere, în locul poporului iudeu, și cu contopirea întâmplătorului acestui chiliasm cu a doaua venire a Domnului în locul întâiei și unicei sosiri a lui Mesia cel așteptat de Iudei.

Pasul lui *Papia* a influințat în mod nefavorabil și pe unii din vechii părinți și scriitori creștini de mai târziu.

Sfântul *Iustin* (165) martirul și filozoful profesează asemenea idei chiliaste, dar, în *Dialogul* [2]) său cu iudeul Trifon, declară că aceasta este *numai* părerea sa *personală*, *nu dogmă*, și zice că *mulți* creștini adevărați și evlavioși au *altă* părere cu privire la această învățătură. Este evident deci, că Iustin deosebește două clase de credincioși adevărați : unii cari cred, alții cari nu cred în chiliasm, fără de ai califică însă pe cei din urmă ca eretici [3]).

Și s. *Ireneu* (202) pornește de la aceeaș tâlcuire literală a Apocalipsei (20, 1—10): că la a doaua venire a Domnului deocamdată vor învia numai cei drepți, cari îm-

---

[1]) Cf. Rom. 8, 20 s. 2 Petr. 3, 13. Apoc. 21 și 22 ș. a. l.

[2]) Dial. avec Tryph., LXXX, 2 (πολλοὺς δ'αὖ καὶ τῶν τῆς καθαρᾶς καὶ εὐσεβοῦς ὄντων Χριστιανῶν γνώμης τουτο μὴ γνωρίφειν ἐσήμανά σοι) la G. *Archambault*, Iustin Dialogue avec Tryphon, Paris, 1909, p. 31 s.

[3]) Cf. *Atzberger*, o c., nota subliniară, p. 140.

preună cu Domnul vor domni o mie de ani pe pamântul transformat într'un raiu în care curge lapte şi miere, iar puterea satanei şi a lor săi va fi pentru acest răstimp legată, şi abia după aceea va fi a doaua înviere universală şi judecata. El este un aderent al chiliasmului de direcţie creştină, spirituală şi moderată şi prin faptul că, în monumentala sa operă polemică împotriva gnozei false (Adversus haereses), a luat fragmente din scrierea lui Papia. Când apără învierea corpurilor în contra gnosticilor, s. Ireneu o face aceasta în cadre de idei chiliaste [1]) dar învaţă ca şi *Tertulian*, că martirii îndată după moartea lor se *bucură de fericita vedere* a feţii lui Dumnezeu.

Intre chiliaşti [2]) se numără de regulă şi presbiterul *Ipolit* (235) din Roma, învăţăcel al sfântului Ireneu. Controverse nerezolvite definitiv în jurul chiliasmului său, lasă întrebarea deschisă.

Tertulian (220—240), trecând la montanişti, devenise chiliast pronunţat. Indemn special pentru desvoltarea şi apărarea ideilor sale chiliaste i-a dat doctrina sectarului

---

[1]) Adv. haer. V, c. 32 ss. la *Migne*, Patrol. Graec., T. VII, p. 1210 ss.

[2]) Cf. *Zobl*, o. c., p. 87 şi Eus. *Popovici*, o. c., p. 362. *Döllinger*, Hipp. u. Kallist., p. 356. *Overbeck*, Quaest. Hippol. spec., p. 83 ss. *Harnack*, Dogmengesch., I, p. 526, Anm. 2. Dimpotrivă *Atzberger*, Eschat., p. 279 s. şi 287 ca şi C. G. *Hänell*, De Hipp. episcopo, p. 61 şi E. I. *Kimmel*, De Hippol. vita et script., I, p. 82 s. apără ortodoxia lui Ipolit în *acest* punct împotriva lui Döllinger, Overbeck şi Harnack. El zice: Cu toate acestea (Fragm. in Dan. 4—6) Ipolit nu se poate socoti între chiliaştii propriu zişi. Cu adevărat şi el socoteşte durata lumii de 6000 de ani, preînchipuiţi fiind aceştia de cele 6 zile ale creaţiunii iar sabatul creaţiunii fiind tipul odihnei (κατάπαυσις) finale. Dar el nici decum nu învaţă că acestui sabat îi va corespunde un răstimp de odihnă de o mie de ani. In acest răstimp de 6000 de ani cad, după *Ipolit*, diferite imperii ale lumii. După apunerea lor începe împărăţia lui Dumnezeu, care-şi are prototipul în sabatul creaţiunii. El nu învaţă însă, că această împărăţie ar consta în primul rând din aceea, că Christos va domni cu ai săi pe pământ pe o durată de o mie de ani; din contră el concepe împărăţia lui Dumnezeu totdeauna ca o împărăţie eternă, care coincide cu săvârşirea tuturor lucrurilor. Dar Ipolit aminteşte (4 Dan. 43, 21) şi despre o *înviere a sfinţilor* (ἀνάστασις τῶν ἁγίων) la paruzia Domnului, ce pare că ar contrazice învăţăturii despre învierea *şi* a păcătoşilor şi celei despre simultaneitatea învierii *tuturor* oamenilor la a doua venire a Domnului? Această întrebare se rezolvă însă, după *Atzberger* (o. c p. 287), prin faptul că Ipolit declară (Fragm. in Dan. 44) ziua învierii ca începutul *celeilalte lumi*. Se pare, cu toate acestea, că o uşoară nuanţă de chiliasm colorează şi eshatologia lui Ipolit. *Bonwetsch*, în „Stud. z d. Komment. Hippolyts", Leipzig, 1897, p. 50, — după ce în cartea sa „Hippol. Opr", Lips., 1892, p. 243 s. îl socotea pe Ipollt între chiliaşti —, îşi moderează părerea cu privire la chiliasmul lui Ipolit, când zice: „Dispoziţia eshatologică a lui Ireneu şi a lui Tertulian, Ipolit n'o mai are".

gnostic *Marcion*, care, fiind contrar al chiliasmului, învăța, că numai Christosul său (al lui Marcion) ofere împărăția cea cerească, pe când Christosul Dumnezeului creator promite numai restabilirea Iudeei, și după trecerea din această viață în lumea dedesubt, mângăieri în sânul lui Avraam. Despre „sânul lui Avraam“ promite să-i vorbească la timpul și locul potrivit, iar cu privire la restabilirea Iudeei zice, că expunerea aceasta alegorică, singură admisibilă, și nu cu o interpretare literală precum o făceau aceasta Iudeii,—se rapoartă la Christos și la biserică, la situația și la roadele ei. A vorbi în amănunte despre aceasta este superfluu și din simplul motiv că aici este vorba despre o făgăduință cerească, și nu de una pământească. Da altfel, așa continuă mai departe Tertulian, mărturisim necondiționat și aceea, că ne este făgăduit o împărăție pământească înainte de începutul celei cerești și într'o stare cu totul deosebită; și anume după învierea pentru o mie de ani în orașul Ierusalim, care apoi, întemeiat de Dumnezeu, va fi coborît din ceriu [1]).

În veacul al 3-lea, episcopul egiptean *Nepos* din Arsinoe, apără chiliasmul în opera sa „Ἔλεγχος ἀλληγοριστῶν“ („Combaterea alegoriștilor“, adecă a învățăceilor lui Origen) împotriva lui Origen și a interpretării alegorice din școala alexandrină, pledând și aducând în sprijinul chiliasmaului tâlcuirea literală a s. Scripturi. *Eusebiu* raportează [2]) că *Nepos*, bazat pe făgăduințele făcute sfinților în s. Scriptură, cu deosebire în Apocalipsă, învăța existența sigură a unui *mileniu* pământesc plin de bucurii fizice.

Commodian, (jum. a doaua a v. al 3-lea), poet creștin din Apus, crede, că durata lumii va fi de 6000 de ani. Urmează transformarea tuturor referințelor din lume, care începe îndată cu împărăția pământească de 1000 de ani a lui Christos. Iată zugrăvirea mai de aproape ce i-o face poetul în ale sale poezii apologetice („Instructiones per litteras versuum primas“) și în poema sa apologetică („Carmen apologeticum“):

---

[1]) Adv. Marc., III, 24 la *Migne*, Patrol. Lat., II, p. 384—386—în redactarea lui *Atzberger,* o. c., p. 309.

[2]) Hist. eccl., VII, c. 24 la *Migne,* Patrol. Graec. Tom. XX, p. 692 ss.

La întâia înviere se va coborî din ceriu, orașul (Ierusalimul cel ceresc). Vor învia atunci cei sfinți și ei nu se vor mai da stricăciunii, ci vor trăi fără de moarte; și nici o durere, nici suspinare, nici frică va mai fi în acel oraș. Toate făgăduințele de mai nainte le vor vedea aevea și se vor mira de mărirea, de care s'a învrednicit omul. Veni-vor aceia, cari sub antichrist au suferit apăsări grele; și vor trăi necontenit în bine, pentrucă au suferit multe neajunsuri, și se vor căsători și copii vor avea o mie de ani. Toate rodurile pământului vor fi unite acolo, pentrucă pământul înoit pe toate le reproduce cu îmbelșugare. Acolo nu va fi ploaie, nici îngheț; nici o urmărire, ca și acum, și nici o lotrie. Orașul acela nu va avea lipsă de lumină, pentrucă el strălucește prin creatorul său, și nici o noapte nu va fi întrânsul. De douăsprezecemii de stadii de lat, și de tot atâtea de lung și de înalt va fi acel oraș. Rădăcinele le va avea în pământ, iar vârfurile vor fi asemenea ceriului de înalte. Soarele și luna vor lumina în oraș prin porțile lui. Duhul cel rău va fi ținut în prinsoare pentru viața drepților. Această stare va ținea-o Dumnezeu o mie de ani. Și tot cel ce crede în cei trei și mărturisește că cei trei *una* sunt, se va renaște și va trăi în eternitate [1]).

Sfântul Ieronim socotește și pe *Victorin din Petavia* (303) între chiliaști. Ca atare ne apare în fragmentul său „De fabrica mundi“ (Despre zidirea lumii). După numărul de șapte al zilelor de la creațiune vrea să judece și să măsure noțiunea fiecărui număr din ciclul săptămânii. Ziua a șeasa o numește pregătire a împărăției. Ziua a opta este ziua judecății, iar ziua a *șaptea,* ziua *sabatului,* înseamnă *mileniul împărăției* pământești a lui Christos. Celor șapte zile ale creațiunii le corespunde după planul lui Dumnezeu câte o mie de ani. Sabatul adevărat va fi pentru aceea în al șaptelea mileniu, în care va domni Christos cu aleșii săi. Locul: Iudea, pentrucă de acolo s'a lățit cuvântul mântuirii și s'a întemeiat biserica de către apostoli [2]).

Aplecarea mare spre un chiliasm foarte moderat și

---

[1]) Cf. Instr. II, 3 și Apol. 791—804 la *Atzberger*, o. c., p. 563 s.
[2]) Cf. *Atzberger*, o. c., p. 566 și 571.

spiritualizat a lui *Metodiu din Olimp* (311) — nu din Tir - , derivă din influința ideilor lui Ireneu asupra sa şi din opoziția sa în contra lui Origen. El iasă la expresie în explicarea alegorică ce i-o face locului scripturistic [1]) în care se descrie sărbătoarea corturilor. Metodie mustră pe ludei, cari, sub cortul despre care se vorbeşte aici, înțelegau locuințele lor proprii şi n'au recunoscut bogăția bunurilor viitoare, întrucât sărbătoarea corturilor era numai umbra care preînchipuea învierea şi întărirea cortului (corpului) nostru căzut la pământ. Acest cort îl vom obține în al şaptelea mileniu iarăş în stare de nemurire şi atunci abia, în lumea cea noauă şi netrecătoare, vom serba sărbătoarea cea mai mare a ridicării adevăratului cort (ἡ σκηνοπηγία = ridicare de cort ; τὰ σκηνοπήγια = sărbătoarea corturilor), când roadele pământului vor fi săvârşite şi oamenii nu vor mai crea, nici vor mai fi creați, ci, mai mult, Dumnezeu se va odihni de lucrurile creării. Deoarece Dumnezeu în şase zile a făcut ceriul şi pământul, iar în ziua a şaptea s'a odihnit, — ni-se demândă prin aceasta şi în chip alegoric (figurat), că în luna a şaptea, când roadele pământului vor fi coapte şi săvârşite, să aducem serbare de închinare lui Dumnezeu, adecă atunci, când în al şaptelea mileniu lumea aceasta va fi săvârşită, când Domnul săvârşind lumea în adevăr, se va bucura întru noi [2]). Continuând să desvolte şi să întemeieze înțelesul ridicării corturilor cu aplicare la înviere, esplicările sale Metodie şi-le încheie aşa : Aceia, cari au sărbat sărbătoarea ridicării (adevărate) de corturi, pleacă din aşa numitele corturi în țara cea sfântă, până ce ajung în templul şi în oraşul lui Dumnezeu, înaintând la bucurii mai mari şi măi mărețe decât tipurile corăspunzătoare marcate la ludei. Ca şi aceştia,—dupăce se mutară din hotarele Egipetului şi în pribegia lor s'au sălăşluit în corturi, şi din acestea pornindu-se din nou la drum au ajuns în țara făgăduinții —, aşa şi noi. Pornind de-aici şi mutându-ne din Egipetul acestei vieți, ajungem mai întâiu la înviere ca la adevărata,

---

[1]) 3 Moisi 23, 37—43.

[2]) Cf. *Atzberger*, o. c., p. 480 şi G. N. *Bonwetsch*, Methodius von Olympus, I. Schriften, 1891 p. 236—237 şi 254—255.

ridicare de corturi. Ridicându-ne atunci cortul şi împodobindu-l în mod strălucit cu fructele virtuţii, serba-vom cu Christos, la întâia sărbătoare a învierii, la judecată, *mileniul* repausului (τὴν χιλιονταετηρίδα τῆς ἀναπαύσεως), aşa numitele şapte zile, sabaturile adevărate. Atunci urmând din nou lui Christos care a traversat ceriurile (Evr. 4, 14), ajunge-vom aşa ca şi Israiltenii ceice după odihna în locuinţe de corturi au ajuns în ţara făgăduinţii, în cer, nu rămânând în corturi, adecă corturile (corpurile) noastre nu-şi vor păstra constituţia de mai nainte, ci, după timpul mileniului, vor fi schimbate din chipul cel omenesc şi trecător în mărimea şi frumuseţa cea îngerească. De aici, din acest cort minunat, dupa plinirea sărbătorii învierii, vom trece în sfârşit la unul mai mare şi mai distins, suindu-ne în strigăte de chiot şi de laudă (Ps. 41, 5) la însăşi casa lui Dumnezeu, cea peste ceriuri. Despre *locul* împărăţiei milenare, Metodie, nu vorbeşte precis. Rămâne întrebarea deschisă, dacă a considerat el ca acest loc: pământul sau raiul sau altă regiune suprapământească? [1]).

Cel din urmă reprezentant al chiliasmului în seria părinţilor şi scriitorilor bisericeşti (se mai amintesc, dar fără siguritate, între chiliaşti şi Minuciu Felix, Melito din Sard şi Sulpiciu Sever) este *Lactanţiu* (340). Despre *epoca de aur* a lumii din vremea împărăţiei milenare înfiinţate după judeţul universal de către Christos, vorbeşte ca şi Commodian în colori foarte vii şi Lactanţiu în scrierea sa apologetic — dogmatică; „Institutiones divinae“. În această împărăţie de o mie de ani a drepţilor, sub conducerea lui Christos, va domni numai pacea şi dreptatea. Păgânii nu vor fi stârpiţi cu desăvârşire, ci unii vor mai fi lăsaţi pentru biruinţa lui Dumnezeu şi triumful drepţilor asupra lor. În acel timp şi căpetenia demonilor va fi legată şi ţinută o mie de ani în robie. Drepţii cei înviaţi vor fi căpeteniile tuturor drepţilor adunaţi din toată lumea după venirea lui Christos, şi după ţinerea judecăţii se va întemeia oraşul cel sfânt în mijlocul pământului, în care va locui însuş Dumnezeu cu drepţii săi. Atunci se va lua de pe

---

[1]) Cf. *Atzberger*, o. c., p. 481.

lume întunericul cu care a fost acoperit ceriul; luna va primi strălucirea soarelui și nu va mai scădea, iar soarele va fi de șapte ori mai strălucitor decât acuma (cp. Isaia 30, 26). Pământul va rodi de la sine roadele cele mai bogate. De pe stâncile munților va picura miere, în pâraie va curge vin, iar râurile se vor revărsa de lapte; toată lumea se va bucura și toate ființele vor jubila, eliberându-se de sub robia răului. În vremea aceea fiarele sălbatice nu se vor mai nutri din sânge, paserile nu din prăzi, ci liniște și pace va fi peste toate. Lei și viței împreună vor sta la iesle; lupul nu va mai răpi oaia, cânele nu va mai vâna, uliul și vulturul nu vor mai face stricăciuni, iar pruncul cu șerpi se va juca (cp. Isaia 11, 6 s.). Cu un cuvânt totul va fi așa, precum au spus-o aceasta poeții c'a fost cândva, în epoca de aur sub domnia lui Saturn. Oamenii vor trăi viața cea mai liniștită și împreună cu Dumnezeu vor domni; regii păgânilor vor veni de la marginele pământului ca să se închine cu daruri bogate marelui împărat, a cărui nume va fi preamărit de toate neamurile și domnii pământului. Cu întâia venire a lui Christos s'a reîntors pe pământ din nou lumina fericitei epoci de aur de demult; totuși nu în întregime, pentrucă răul mai există. Prin porunca celui prea înalt vremea răutăților de azi se va sfârși cândva, și locul ei îl va lua, după învierea drepților, epoca de aur a împărăției milenare în care va înflori pacea, liniștea și mulțumirea [1]).

Astfel se prezintă, în general, credințele chiliasmului creștin de direcție moderată, profesat de câțiva părinți și câțiva scriitori bisericești, la a căror mărturie de *tradiție*, pe lângă interpretarea siluită și rătăcită a anumitor locuri biblice, se provoacă toți milenariștii (chiliaștii) eretici și sectari răsăriți din sânul protestantismului, dar mai ales „adventiștii", „sfinții vremurilor din urmă", „neo-apostolicii" și „studenții de biblie" din zilele noastre, cari, printr'un serviciu de propagandă sistematic organizat, ostenesc atâta pentru răspândirea rătăcirei lor și în rândurile credincioșilor bisericii noastre strămoșești.

---

[1]) Cf. *Migne*, Patrol lat., Tom. VI, p. 1091 în redact. lui *Atzberger*, o. c., p. 605 s.

Examinându-o vom căutà să arătăm netemeinicia acestei dogmatici rătăcite în amândoauă formele sale şi, că chiliasmul sau milenarismul a fost totdeauna străin conştiinţii şi învăţăturii bisericii creştine.

PARTEA A DOUA

CRITICA DOGMATICĂ A CHILIASMULUI (MILENARISMULUI)

§ 3. Critica chiliasmului (milenarismului) vulgar şi eretic

In forma sa cea mai vulgară, aşa precum l-au reprezentat ludeii şi ereticii iudaizanţi, chiliasmul eretic şi sectar este *imoral*, şi cu aiurările şi fantaziile sale *antinomiste*, îşi poartă şi-şi rosteşte singur osânda. Pentru critica lui dogmatică ajunge simpla provocare la *legea morală* naturală şi creştină, care eschide pe toţi destrăbălaţii şi desfrânaţii din împărăţia ceriului şi-i predă condamnării iadului, pentrucă „*la înviere nici se vor* însură, *nici se vor* mărità, *ci ca îngerii lui Dumnezeu în ceriu vor fi*“, [1]) nici „ *nu este împărăţia lui Dumnezeu* mâncare şi beutură, *ci dreptate şi pace şi bucurie întru Duhul Sfânt*“, [2]) şi carnea *şi* sângele *împărăţia lui Dumnezeu să moştenească nu vor puteà, nici stricăciune pe nestricăciune nu va moşteni*“ [3]).

Dar ar fi şì o *blasfemie* grea împotriva Dumnezeu-omului, de a învăţà că Sfântul Sfinţilor Christos va mai întemeià pe pământ o împărăţie de libertinaj desăvârşit, un interegnu, în cadrele căruia „cei aleşi“ înc'odată şi-ar mai putea permite gustarea *deplină* a tuturor impudicelor, de viaţă risipitoarelor şi trecătoarelor plăceri pământeşti, înainte de întrarea solemnă şi definitivă a celor aleşi sub conducerea căpeteniei lor Christos în cuprinsurile ceriului. Admisă această detestabilă presupunere despre Christos, ea ar degenerà într'o ploclamare formată a *antinomismu-*

---

[1]) Mat. 22, 30.
[2]) Rom. 14, 17.
[3]) 1 Cor. 15, 50.

lui: a contrastului imoral față de legea morală, așa cum îl profesà atunci chiliasmul iudaic al vremurilor de demult și precum îl profesează azi milenarismul sectelor fanatice și exaltate din zilele noastre. Ramificația extremă a acestui antinomism ce alta este, decât tendința spre domnie mondială, universală a bolșevismului de azi, răsărit tocmai din amestecul vechiului și fanaticului mesianism politic ebraic cu elasticitatea morală și necredința saduceică? [1])

Nu este deci de mirare, când vedem că înșiși părinții și scriitorii bisericești cu ușoare înclinări chiliaste, respping de la dânșii, plini de indignare, un asemenea chiliasm, stigmatizându-l de o erezie pronunțată și formală [2]). Atitudinea de desavuare, unanimă, a sfinților părinți împotriva chiliasmului eretic și vulgar al lui Cerint și al altora, este cunoscută și hotărîtoare pentru soartea ulterioară a acestei rătăciri. Rădăcina și structura psihică a acestui fel de chiliasm ne-o schițează de minune *Eusebiu* [3]), când zice despre Cerint: „De poftele de care erà el cuprins ca om sensual, (în) asemenea (pofte) își visa și împărăția lui Dumnezeu".

Nici așteptarea acestui chiliasm vulgar și eretic: că Christos întemeind împărăția sa de o mie de ani va restabili Ierusalimul în toată strălucirea sa, și legea mozaică în întregime va ajunge iarăș la importanța sa de mai nainte [4]), — n'are temeiu, pentrucă legea lui Moisi a avut numai un caracter pregătitor (ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν [5]) și figurativ, și, venind Domnul, legea a încetat pentru *totdeauna*, înlocuită fiind cu legea dragostei lui Christos.

Temeiurile din cari au răsărit așteptările mesianice iudaice greșite sunt, după cum am văzut, diferite locuri din psalmi și profeți [6]). Ceea ce se preziceà acolo în

---

[1]) Cf. *A. Schütz*, Dogmatika, v. II, p. 505.

[2]) Pohle, o. c., v. III, 1905, p. 725 s.

[3]) Hist. Eccl., III, 28 la *Migne*, Patrol., Graec., Tom. XX, p. 275 și 276: „... καὶ ὧν αὐτὸς ὠρέγετο, φιλόσωματος ὢν καὶ πάνυ σαρκικὸς, ἐν τούτοις ὀνειροπολεῖν ἔσεσθαι... „Et quarum rerum cupiditate ipse flagrabat, ut pote voluptatibus corporis obnoxius carnique addictus, in iis regnum Dei situm fore somniavit".

[4]) Cf. Studiul nostru de față p.

[5]) Gal. 3, 24

[6]) Vezi la p. a 2-a notă subliniară din studiul nostru de față.

înțeles alegoric, s'a explicat aici în sens literal. Dar oricum se vor explică, în parte, locurile respective din Vechiul Testament, una rămâne, că nu poate fi vorbă că ele ar trebui să se explice în sens chiliast, [1]) pentrucă raportul profeților față de chiliasm este cu totul altul. Profețiile lor despre împărăţia lui Dumnezeu de multe ori s'au conceput și se concep în așa fel, ca și când, spre sfârșitul vremurilor, în locul împărățiilor păgânești ar întra împărăția pământească a poporului ales. Acea împărăție, care, după profeția lui Daniil (2, 44), va începe după apunerea celor patru împărății ale lumii, şi pe care sfinţii celui preaînalt vor moșteni-o după judecata asupra celor patru fiare (adecă cele patru împărății dușmane lui Dumnezeu 7, 18. 27), s'a conceput și se concepe cu osebire ca *împărăția pământească de o mie de ani* a lui Christos. Nici Daniil însă, nici altul dintre profeți nu vorbește nici când de vre-o durată de *o mie* de ani a vreunei împărății. Ba, mai mult, profeții nici nu fac nicăiri vre-o distincție preciză între vre-un grad pregătitor al împărăției lui Dumnezeu pe pământ și între încheerea acesteea în altă lume. Ei prezintă viitoarea împărăție mesianică ca o *încheiere finală* a lumii prezente, fără de împărțirea acestei împărății mesianice în diferite epoci: ale lumii acesteia și ale celei viitoare. Mai mult decât pentru o interpretare chiliastă a profeților s'ar putea aduce pentru întărirea acestui adevăr faptul, că profeții au prezis numai o împărăție eternă a măririi, *de aici*, întru cât ei de fapt multe din cele cerești și ale celeilalte lumi le prezintau ca pământești sau în icoane pământești. In realitate, firește, nu este nici una, nici alta. *Profeţii* zugrăvind viitoarea împărăție a lui Dumnezeu, *trec* pe neobservate *dela cele de aici la cele de dincolo*, nedeterminând nici odată cu preciziune și siguritate durata vremelnică a singuritelor perioade, chipul și modul succesiunii lor. Inaintea spiritului lor trece numai ideea cea desbrăcată de tot ce este întâmplător și secundar, contrastul dintre omenirea cea acoperită de păcate și cea desrobită

---

[1]) Cf. *Scheeben-Atzberger*, o. c., p. 908.

de păcat şi urmările lui, contrastul dintre omenirea cea nerăscumpărată şi cea răscumpărată şi fericită [1]).

Odată ce a apărut creştinismul, chiliasmul vulgar şi eretic îşi va căuta să-şi găsească îndreptăţirea şi în anumite locuri din canonul cărţilor Noului Testament, la fel cu chiliasmul creştin şi moderat. Examinarea şi considerarea acestor locuri se va face la critica chiliasmului creştin, şi rezultatele critice la cari vom ajunge acolo, vor avea valoare integrală şi aici.

Impotriva aşteptărilor chiliaste de tot soiul stă de altfel învăţătura limpede şi precisă a s. Scripturi, că revelaţiunea s'a încheiat cu sfinţii apostoli, şi prin pogorîrea Duhului Sfânt la sărbătoarea Rusaliilor s'a aşezat în biserică *toată plenitudinea* acelor puteri, mijloace şi serviri (oficii) graţiale, pe cari planul economiei divine, după îndeplinirea operei de mântuire, le-a rânduit şi le-a destinat genului uman (credincios) pentru vremea de desvoltare a bisericii luptătoare de pe pământ [2]) Cu alte cuvinte, chiliasmul în consecinţele sale ne-ar conduce la falsa presupunere, că prin revelaţiunea lui Dumnezeu în biserică n'a ajuns încă plenitudinea vremurilor, ci ar trebui să se mai aştepte încă o nouă formă a acesteea, împărăţia milenară, în care, în locul unirii mistice (sacramentale) a credincioşilor cu Christos efectuite prin mijlocirea bisericii, ar fi posibilă şi o altă, comuniunea *personală, nemijlocită* cu el, ceea ce ar fi contra dogmei, că până la sfârşitul veacului biserica rămâne aşa cum este. Mai clar zis, aceasta ar însemna negarea dogmei, că biserica este institutul cel desăvârşit de mântuire cu existenţă până la finea veacurilor, şi că comuniunea omenirii cu Christos în viaţa de aici, până la plinirea vremurilor, trebuie să fie o comuniune mistică (sacramentală) [3]). Dar revelaţiunea, harul şi biserica lui Christos sunt deplin şi *perfect suficiente* pentru realizarea faptică a împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ. Un progres se realizează numai în *valorificarea* spirituală a puterilor divine supranaturale

---

[1]) Cf. *Atzberger*, o. c., p. 95.
[2]) Cf. I. *Schell*, o. c., p. 814.
[3]) Cf. *Zobl*, o. c, p. 88.

cuprinse în comoara de credință și de grație a bisericii: în desvoltarea vie a unui spirit, care în privința priciperii și întemeierii, a expunerii și meditației, devine tot mai drept și mai adecvat (corăspunzător) plenitudinii adevărului și înțelepciunii revelațiunii (adecă Logosului) [1]).

Din nou, chiliasmul sau milenarismul vulgar și eretic n'are nici o justificare scripturistică sau patristică, ca și cel moderat și creștin, și prin extravagantele sale se condamnă singur.

§ 4. Critica chiliasmului (milenarismului) spiritual şi creştin.

Din natura lucrului urmează că pe lângă dogmele (δόγματα) sau articolele de credință precizate pe baza descoperirii clare a lui Dumnezeu, în concluziile trase din ele sau în detaliile lor se formează și *opinii* (socotințe) teologice, așa zise *teologumene* (θεολογούμενα); despre acestea se nasc în biserică diferinți și controverse chiar între învățătorii, — cari sunt de altfel de acord asupra dogmelor —, cum a fost cazul în chestiunea chiliasmului creștin (= opinie, socotință teologică sau teologumenon). Dar aceste controverse nu sunt dogmatice în sensul strâns al cuvântului, ci numai controverse teologice [2]). O atare controversă a fost în biserica creștină primară și chiliasmul creștin de direcție spirituală și moderată.

1. Chiliasmul (milenarismul) în fața s. Scripturi. Cu toate că așteptările chiliaste ale primilor creștini răsăriau dintr'un adânc sentiment creștinesc, totuși ele stăteau în contrazicere cu concepția creștină despre lume, care, potrivit cuvintelor *Domnului*, — prin cari a combătut și a respins așteptările mesianice pământești ale Iudeilor timpului său, că: „*Impărăția mea nu este din lumea* aceasta; [3])“ „*Dați Cezarului cele ale Cezarului și lui Dumnezeu* cele *ale lui Dumnezeu*“; [4]) „*Eu întocmesc pentru voi* împărăție, *după cum a întocmit Tatăl meu pentru*

---

[1]) Cf. I. *Schell*, o. c., p. 814 ss.
[2]) Cf *Eus. Popovici*, o. c. p. 360.
[3]) Ioan 18, 36
[4]) Mat. 22, 21.

mine“ în care „*veţi şedea pe scaune judecând cele doauăsprezece seminţii ale lui Israil*“ [1])—, culmina în principiul: *că puterea bisericii şi a statului sunt şi rămân diferite până când temporalitatea trece în eternitate.* Nici *apostolii* n'au trezit prin predica lor speranţe pământeşti, ci ei binevesteau pe Christos cel răstignit, şi îndreptau inima credincioşilor spre zarea celor supranaturale şi ale celor cereşti, cari se pot dobândi prin har numai prin sacrificiul învingerii de sine: „*Iar împăratului vecilor, celui nemuritor, celui nevăzut, unuia preaînţeleptului Dumnezeu* cinste şi mărire *în vecii vecilor*“, [2]) şi „*nimenea ostaş* (al lui Christos) *fiind, se amestecă cu* lucruri lumeşti, *ca celui ce strânge oaste să placă*“ [3]). Sfântul apostol Pavel consideră instituirea divină a puterii de stat pentru susţinerea şi apărarea dreptului şi a dreptăţii, ca o bază esenţială a ordinii divine din lume, necunoscând trecerea şi desfacerea acesteia într'o regalitate pământească a lui Christos [4]). De aceea zice el: „*Tot sufletul să se* supuie *stăpânirilor celor mai înalte, că nu este stăpânire fără numai de la Dumnezeu, şi stăpânirile care sunt,* dela Dumnezeu *sunt rânduite. Pentru aceea cel ce se împotriveşte stăpânirii, rânduelii lui Dumnezeu se împotriveşte; iar carii se împotrivesc, judecată sieşi vor lua*“ [5]).

Chiliaştii creştini însă au înţeles greşit acest raport dintre biserică şi ordinea de stat. Învăţând, că, în împărăţia de o mie de ani, Christos cu aleşii săi va orândui *toate* relaţiunile vieţii pământeşti, ei desfiinţează această deosebire, contopind regalitatea pământească cu preoţia, puterea vremelnică a pământului cu cea netrecătoare a ceriului.

Deci, numai din înţelegerea greşită a s. Scripturi s'au putut trage concluzii chiliaste în acest sens.

Bazele *scripturiste* şi de *tradiţie* pe cari se razimă *acest* chiliasm,—câte odată şi el cu înclinări pentru gustarea *nevinovatelor* plăceri pământeşti (Papia, Ireneu, Nepos)—, au numai *aparenţă* de adevăr. Şi rătăcirea lui este azi atât de evidentă şi neclătinată, încât orice apărare ce i-s'ar face din parte adversă, n'ar fi decât o nesocotită temeri-

---

[1]) Lc. 22, 29—30. [2]) 1 Tim 1, 17. [3]) 2 Tim. 2, 4. [4]) Cf. *Zobl*, o. c., 88 s
[5]) Rom. 13, 1 s.

tate ; pentrucă s'ar nesocoti faptul, că, profeția, mai pe sus de toate, ne descopere conexiunea supranaturală a diferitelor momente din istoria mântuirii, deci, urmărește pragmatism divin, și nu vrea să fie o istoriografie anticipată. Cine califică drept descrieri literale zugrăvirile apocaliptice și profetice ale viitorului, și nu vede întrânsele simboalele îndurării bogate și ale puterii nemărginite a lui Dumnezeu, acela lucrează împotriva *spiritului* s. Scripturi [1]).

Sfânta *Scriptură* nu știe nimic de plăcerile materiale de cari s'ar împărtăși cei drepți ca de o răsplătire a vieții lor virtuoase din această lume.

Dacă Domnul ne asigură, că : „*Tot cel ce-și va lăsa casa, sau pe fraţi, sau pe surori, sau pe tată, sau pe mamă, sau pe muieri, sau pe prunci, sau ţarinele*, pentru numele meu, însutit va lua *și viața de veci va moșteni*“, [2]) apoi, de sigur, aici are să se înțeleagă schimbul bunurilor pământești cu bunuri mai înalte *spirituale* pentru toți cei ce se ostenesc pentru Christos, pentrucă ar fi, după vorba s. *Ieronim* [3]), necuviință vădită, a ne cugeta, literal, la o sută de muieri cu cari am fi răsplătiți pentru neajunsurile de aici.

La fel sunt de a se înțelege și cuvintele Domnului despre vinul cel „nou“. După instituirea sfintei taine a euharistiei, Mântuitorul, adresându-și cu duioșie și cu durere cuvântul său de despărțire sfinților săi apostoli, le zice acestora : „*Dară vă zic voauă, că nu voiu mai bea de acuma dintru acest rod al viţei, până în ziua aceea*

---

[1]) *Schütz*, o. c., p. 506. [2]) Mat. 19, 29.

[3]) Lib. 3 in Matth. 19 la *Migne*, Patrol. lat., Tom. XXVI, p. 145 : „Ex occasione hujus sententiae (id est : „isti *centuplum* recipient“), quidam introducunt mille anos post resurrectionem, dicentes tunc nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus, et vitam aeternam esse reddendam : non inteligentes quod si in caeteris digna sit repromissio, in uxoribus appareat turpitudo ; ut qui unam pro Domino dimiserit, et centum recipiat in futuro. Sensus ergo iste est : Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritualia recipiet : quae comparatione et merito sui ita erunt, quasi si parvo numero centenarius numerus comparetur“. („Din prilejul acestei socotinţi, unii introduc o mie de ani după înviere, spunând că atunci ni se va da însutit din toate cele ce le-am lăsat, şi viaţă eternă : fără să-şi deie seamă, că dacă în alte lucruri restituirea poate fi deamnă, cu privire la femei ar apărea ca o turpitudine ; aşa ca şi când cel ce a lăsat una pentru Domnul să capete în viitor o sută. Sensul este deci acesta : cine lasă cele trupeşti pentru Mântuitorul, acela va primi cele spirituale : şi acestea vor fi în comparaţiune şi cu privire la meritele proprii ca şi cum un număr însutit s'ar compara cu un număr mic“).

când îl voiu bea acela cu voi nou *în împărăţia Tatălui meu* “ [1]). Deja adausul cuvântului „nou“ (καινόν) cu înțeles adiectival la „acela“ (αὐτό) scil. „rod al viței“ (γέννημα τῆς ἀμπέλου) indică un vin în înțeles mai *înalt*, și nu vinul pământesc de aici.

In simboalele de credință și în diferitele locuri din canonul cărților Noului Testament, cele patru mari evenimente eshatologice de la finea temporalității: învierea, judecata universală, sfârșitul lumii și răspiata de veci sunt în privința *timpului* așa de aproape înșuruite lângă olaltă, încât ele trebuie să se succeadă repede una după alta și, prin urmare, pentru o pauză intermediară mai îndelungată — cu atât mai puțin pentru un interegnu intercalat de o mie de ani — *nu mai rămâne loc.*

Intr'adevăr, învierii „din ziua cea de apoi“ îi stă *alături* judecata universală ținută în aceeaș „zi de apoi,“ căreia îi urmează *îndată* răsplătirea din altă viață [2]). Iată mărturia s. *Scripturi* pentru aceasta:

„*Și aceasta este voia celui ce m'a trimis* (pe mine, a Tatălui), *ca tot ce mi-a dat mie, să nu pierd dintrânsul, ci să-l* înviez *în ziua cea de apoi*“ [3]).

„*Cine se lapădă de mine, și nu primește cuvintele mele, îl are pe cela ce îl judecă pe el; cuvântul pe care l-am spus, acela îl* judecă *pe el în ziua cea de apoi*“ [4])

„*Și se va vesti această evangelie a împărăţiei în toată lumea spre mărturie tututor neamurilor, și atunci va veni* sfârșitul“ [5]).

Unde să așezăm deci, presupusa împărăție intermediară a lui Christos pe pământ?

Ci, împotriva opiniilor chiliaste stă ca dovadă ce nu se poate răsturna și credința universală a primilor creștini despre întrarea *imediată* a sfinților martiri în viața cea eternă, și participarea lor la împărăția lui Christos! Și aici, pentru o reapariție pe pământ cu o împărăție pământească, nu este loc [6]).

---

[1]) Mat. 26, 29.
[2]) Cf. *Pohle.* o. c., p. 726.
[3]) Ioan 6, 39.
[4]) Ioan 12, 48.
[5]) Mat. 24, 14. Cf. 1 Tes. 4, s.
[6]) Cf. *Heinrich-Gutberlet*, Dogmatische-Theologie, v. X, p. 914.

Chiliasmul creştin, în faţa acestor constatări de realitate, nu numai că nu se poate susţine, ci este şi o păgubitoare rătăcire pentrucă clatină sau chiar desfiinţează dogma despre ţinerea imediată — şi chiar şi existenţa ! — judecăţii particulare, semnificaţia religioasă — morală a morţii, şi importanţa vieţii şi-a ordinei de mântuire din această lume.

Mai vin apoi importante locuri din sf. Scriptură — exceptând deocamdată Apoc. 20 —, cari vorbesc numai despre *una* singură *înviere* universală şi simultană a tuturor oamenilor, şi a celor buni, şi a celor răi, şi nu de „întâia“ şi a „doua“ înviere în sensul chiliaştilor :

„*Nu vă miraţi de aceasta, că vine ceasul întru care* toţi *cei ce sunt în mormânturi vor auzi glasul lui* (Vulg : Fiului lui Dumnezeu), *şi vor* eşi *cei ce au făcut bine întru învierea vieţii, iar cei ce au făcut rele întru învierea judecăţii*“ [1]).

„*Iată taina zic voauă ; că nu toţi vom adormi, dar toţi ne vom schimba, într'o cirtă, în clipeala ochiului, în trâmbiţa cea de apoi ; pentrucă va trâmbiţa, şi* morţii (deci şi cei buni şi cei răi !) *se vor* scula *nestricaţi şi noi ne vom schimba*“ [2]).

„*Că aceasta grăim voauă cu* (în) *cuvântul Domnului, că noi cei vii cari vom fi rămas întru venirea Domnului, nu vom întrece pe cei adormiţi. Că însuşi Domnul întru poruncă cu glasul arhanghelului şi întru trâmbiţa lui Dumnezeu se va pogorî din ceriu, şi cei* morţi *întru Christos vor* învia *întâiu*“ [3]).

Sfânta Scriptură ne învaţă şi despre *una* singură *judecată* (universală) şi *răsplată* pentru toţi oamenii :

„*Că va să vie Fiul omului întru mărirea Tatălui său cu îngerii săi, şi atunci va* răsplăti *fieştecăruia după faptele lui* [4]).

„*Iar când va veni Fiul omului întru mărirea sa şi toţi sfinţii îngeri cu dânsul, atunci va şedea pe scaunul*

---

[1]) Ioan 5, 28. 29.
[2]) 1 Cor. 15, 51. 52.
[3]) 1 Tes. 4. 15. 16.
[4]) Mat. 16, 27.

(tronul) măririi sale; şi se vor aduna înaintea lui toate neamurile, şi va despărţi *pe ei unul de către altul, cum alege păstorul oile de capre . . . . Şi vor* merge *aceştia în munca* (chinul, pedeapsa, κόλασιν) *de veci, iară dreptii în viaţa de veci* [1]).

„*Şi vor eşi cei ce au făcut bine întru învierea vieţii, iar cei ce au făcut cele rele întru învierea judecăţii*“ [2]).

„*Pentrucă a pus zi în care va* judeca *lumea întru dreptate printr'un om pe care el l-a rânduit* (pentru ţinerea judecăţii), *credinţă* (în elca judecător) *dând tuturor înviindu-l pe dânsul din morţi*“ [3]).

„*Că pentru aceasta a şi murit şi a înviat Christos, ca să* stăpânească *şi pe cei morţi şi pe cei vii*“ [4]).

rica lEa, sfânta Scriptură, cunoaşte mai departe după biserire, uptătoare, numai biserica triumfătoare, cea întru măcăci :

„*Fieşte carele* (va fi adus la viaţă) *întru a sa rânduială : începătura Christos; după aceea cei ce sunt ai lui Christos, la venirea sa. Apoi* (va fi) *sfârşitul, când* îşi va da împărăţia *lui Dumnezeu şi Tatălui, când va strica toată domnia şi toată stăpânia şi puterea. Că se cuvine lui a împărăţi până ce va pune pe toţi contrarii săi sub picioarele sale*“ [5]).

După înviere nu va mai fi o viaţă pământească şi sensuală pentrucă :

„*La înviere nici se vor însura, nici se vor mărita, ci ca* îngerii *lui Dumnezeu în ceriu vor fi*“ [6]).

„*Că nu este împărăţia lui Dumnezeu mâncare şi beutură, ci* dreptate *şi* pace *şi* bucurie *întru Spiritul sfânt*“ [7]).

„*Se seamănă corp vieţuitor (ψυχικόν), se va scula corp* spiritual (πνευματικόν). *Dacă este corp vieţuitor, este şi corp spiritual*“ [8]).

---

[1]) Mat. 25, 31 ss.
[2]) Ioan 5, 29.
[3]) Fapt. 17, 31.
[4]) Rom. 14, 9.
[5]) 1 Cor. 15, 23. ss.
[6]) Mat 22, 30
[7]) Rom 14. 17.
[8]) 1 Cor. 15, 44. Σάρξ = corp; ψυχή şi πνεῦμα = unicul şi nedespărţitul principiu în om după laturi deosebite. ψυχή-ul principiul vital în om sensibilizează σάρξ-ul; πνεῦμα este principiul spiritual divin, ce luminează mintea şi

La paruzia Domnului oamenii nu vor mai umbla pe pământ, pentrucă :

„ . . . . *Noi cei vii, cari vom fi rămaşi* (în viaţă) *împreună cu dânşii* (cei înviaţi) *ne vom răpi în nori întru întâmpinarea Domnului în văzduh, şi aşa pururea cu Domnul vom fi*“ [1]).

Vremurile cele din urmă nu vor fi bune, ci rele, pentrucă :

„*Atunci va fi* strâmtoare (nevoie, suferinţă) mare, *care n'a fost de la începutul lumii până acuma, nici nu va fi*“ [2]).

Apoi, dacă chiliasmul ar fi justificat, îndată după trecerea îmdărăţiei de o mie de ani, ba chiar şi în decursul acestei împărăţii, s'ar şti cu preciziune timpul judecăţii universale, pe când noi ştim că ţinerea acesteia ca şi sfârşitul lumii şi a doua venire a Domnului, fapte eshatologice ce se amintesc totdeauna la olaltă,nu este cunoscută nimărui, căci :

„*Despre ziua şi ceasul acela nimeni* nu ştie, *nici îngerii* (ceriurilor = τῶν οὐρανῶν) *din ceriu*, (nici Fiul), *decât numai Tatăl meu singur*“ [3]).

„ . . . . *Nu este voauă* a şti *anii sau timpurile pe cari Tatăl le-a pus în a sa stăpânire*“ [4]).

„*Pentru aceasta şi voi fiţi gata, pentrucă în ceasul* în care nu gândiţi, *va veni Fiul omului*“ [5]).

Dar razimul de căpetenie al *tuturor* aberaţiunilor chiliaste sau milenariste (sectare şi creştine) se cuprinde, de sigur, în celebra pericopă : *V. 1—15* din capitolul *20* al *Apocalipsei.*

---

sfinţeşte voinţa în om. După cădere ψυχή-ul a rămas dominant în om, şi deci şi noi prin naştere : *psihici.* Renăscându-ne în Christos, prin graţia sfinţitoare, iarăşi *pnevmatici.* Sfântul ap. Pavel ne spune aici, că precum îşi are ψυχή-ul drept organ al său : σαρξ-ul, aşa va trebui şi spiritul cel renăscut din Christos, desfăcându-se de corp, şă-şi primească corpul său corăspunzător Existând dar σῶμα-ul ψυχικόν pentru omul cel *natural*, trebuie să existe şi σῶμα-ul πνευματικόν pentru omul cel *renăscut* din Christos (Cf. Com. *Bisping* la ep. 1 Cor., p. 287 s)

1) 1 Tes. 4, 16
2) Mat. 24, 21.
3) Mat. 24, 36.
4) Fapt. 1, 7.
5) Mat. 24, 44.

Aici i-se arată în viziune sfântului văzător o *„întâie înviere“*, care urmează după legarea satanei pe o mie de ani și la care învie numai „sufletele“ martirilor tăiați și ale sfinților, nu și ceilalți morți, și împărățesc cu Christos o mie de ani ; după această mie de ani satana se desleagă iarăși pe scurt timp și amăgește popoarele (pe Gog și pe Magog, numiți la Ezechiil cap. 38, Magog amintit și în 1 Moisi cap. 10) și le adună la războiu în contra cetății celei sfinte, însă foc din ceriu le nimicește, satana se aruncă în lacul cel de foc pentru vecie și urmează *„învierea a doua,“* după care toți morții se înfățișează înaintea scaunului de județ universal al lui Christos, și cei ce nu sunt scrișsi în cartea vieții se aruncă în lacul cel de foc carele este „moartea a doua.“ Unii din părinții bisericești mai vechi (ca Papia, Iustin, Ireneu) au dedus din acest loc învățătura lor (opinia, socotința teologică) despre o împărăție pământească de o mie de ani a lui Christos ce o va întemeia acesta la a doua sa venire și în care va împărăți el cu sfinții înviați, până ce după trecerea celor o mie de ani va urma învierea tuturor celorlalți, județul universal, finitul lumii și răsplata de veci [1]). Ea, această învățătură (opinie, socotință) admite două învieri, una cu o mie de ani înainte de finitul lumii ; apoi recunoaște încă două veniri ale Domnului, deși cuvântul lui Dumnezeu învață, că Domnul a venit odată în *înjosire „chip de* rob *luând întru asămănarea oamenilor făcându-se“* [2]) ca să mântuiască ; iar a doaua oară va veni *„intru* mărirea *Tatălui său cu îngerii săi“* [3]) ca să judece universul, viii și morții. In urmă se învață că înainte de împărăția gloriei va fi o altă domnie a lui Christos care va fi de o mie de ani [4]).

Pentru înțelegerea deplină a *unicei* interpretări dogmatice ce i-se poate da acestui loc din Apocalipsă, îl reproducem în traducere ca și celelalte citate din T. N.

---

[1]) Cf. La *A. Comoroşan.* Dogm. ort. Part. spec., p. 712: „adăugările“ şi îndreptările Prof. *Eus. Popovici* (1896) în exemplarul *unic*, păstrat în biblioteca Facultăţii de Teologie sub. Nr. I 6351.

[2]) Fil. 2, 7.

[3] Mat. 16. 27 cf. 24, 27 30 ; 25, 31—42 Mc. 8, 38. Lc. 12, 40. 1 Cor. 4, 5. 1 Tes. 5, 2-6

[4]) Cf I. *Olariu*, Teol. Dogm Ort., 1907, p 792.

după textul original (ediția mică a lui Tischendorf, 1899) în întregime. Iată-l:

„v. 1. Şi am văzut înger pogorându-se din ceriu, având cheia adâncului și lanț mare în mâna sa.“

v. 2 „Şi a prins pe balaur șarpele cel vechiu, carele este diavolul și satana, și l-a legat pe el o mie de ani.“

v. 3. „Şi l'a aruncat pe el în adânc și l-a închis și a pus pecete peste el, ca să nu înșele (rătăcească), mai mult pe neamuri, până ce se vor împlini o mie de ani; și după aceasta trebuie el să se deslege puțină vreme.“

v. 4. „Şi am văzut scaune, și au șezut pe ele, și li s'a dat lor judecarea, și (am văzut) sufletele celor uciși pentru mărturisirea lui Isus și cuvântul lui Dumnezeu, și cei ce nu s'au închinat fiarei, nici chipului ei, și nu au luat semn pe fruntea și pe mâna lor; și au viețuit și au împărățit o mie de ani.“

v. 5. „Ceilalți morți nu au înviat până nu se vor sfârși cei o mie de ani. Aceasta *este întâia înviere“.*

v. 6. „Fericit și sfânt cine are parte în întâia înviere; asupra acestora a doaua moarte nu are putere, ci vor fi preoți ai lui Dumnezeu și ai lui Christos, și vor împărăți cu el o mie de ani“.

v. 7. „Şi când se vor sfârși cei o mie de ani, se va deslega satana din închisoarea sa“.

v. 8. „Şi va eși să înșele (rătăciască) neamurile din cele patru unghiuri ale pământului, pe Gog și Magog, ca să-i adune la război, al căror număr este ca nisipul mării“.

v. 9. „Şi s'au suit pe fața pământului, și au încunjurat tabăra sfinților și cetatea cea iubită; și s'a pogorît foc din ceriu și i-a mistuit pe ei“.

v. 10. „Şi diavolul care-i înșeală (rătăcește) fu aruncat în lacul focului și pucioasei, unde este și fiara și prorocul cel mincinos și vor fi munciți ziua și noaptea în vecii vecilor“.

v. 11. „Şi am văzut scaun mare alb și pe cel ce șade pe el, de a cărui față a fugit pământul și ceriul, și nu s'a aflat loc lor“.

v. 12 „Şi i-am văzut pe cei morţi, pe cei mari şi pe cei mici, stând înaintea scaunului şi cărţile s'au deschis ; şi altă carte s'a deschis, care este a vieţii ; şi s'au judecat morţii din cele scrise în cărţi după faptele lor".

v. 13 „Şi marea a dat din sine pe cei morţi si s'a judecat fiecare potrivit cu faptele lor".

v. 14. „Şi moartea şi iadul fură aruncate în lacul focului. Aceasta este moartea a doaua, lacul focului".

v. 15. Şi dacă cineva nu s'a găsit scris în cartea vieţii, fu aruncat în lacul focului".

Cetind cu atenţie aceste versuri — aşa de delicate pentru justa lor interpretare —, ca şi întreaga Apocalipsă cu părţile ei picturale eshatologice, ne răsare şi ne obsedeaza cu stăruinţă gândul : că ele *sunt* şi *vreau* să rămână îmbrobodite în văl de *mister*.

Tot ce profeţia Vechiului Testament ne-a creat în icoanele şi perspectivele ei profetice, în schiţarea iperbolică a viitoarelor evenimente şi în alegoriile ei entuziaste, şi înflorite, toate acestea, întrecându-le chiar, sfântul evangelist Ioan le uneşte ca într'un mănunchiu în Apocalipsă. Graiurile Apocalipsei chiar şi după structura şi coheziunea lor internă, par a nu favoriza chiliasmul. Intreg capitolul precedent (19) nu este decât o alegorie. El tratează în chip figurat despre surparea păgânătăţii (a fiarei) romane ; nimic mai firesc dar, ca autorul şi în capitolul 20 să continue să vorbească în acelaş fel alegoric. De ce atunci necontenitele repetate încercări de a da revelaţiunilor apocaliptice o strictă interpretare istorică şi a prezice din ele viitorul, şi tocmai viitorul cel mai apropiat ! Numai prin abandonarea complectă a caracterului mistic—profetic al Apocalipsei şi a felului ei de expunere alegorică, se poate ajunge la concepţia şi interpretarea chiliastă—istorică a împărăţiei milenare a lui Christos, pe care autorul Apocalipsei o desenează în chip alegoric aşa de plastic şi atât de intuitiv în această pericopă [1]).

Ci, chiar dacă această viziune a lui Ioan s'ar lua şi în înţeles literal, măcar că alte locuri ale Noului Testament

---

[1]) Cf. *Heinrich—Gutberlet*, o. *c*. p. 911.

exclud cu siguritate o asemenea exegeză — totuşi i-ar lipsi acelei împărăţii, — în descrierea căreia nu se face amintire, în chip surprinzător, nici chiar de Ierusalim: reşedinţa imperiului milenar, nici de templu —, toate formele palpabile şi decoraţiile fantastice. De câte ori numai se vorbeşte în s. Scriptură a N. T. despre venirea Domnului, nici odată nu se amiteşte despre o împărăţie *vizibilă* pământească a lui, ce şi-ar lua fiinţă de aci înainte, ci numai despre o împărăţie a sa, de sigur, *spirituală*, *fără de sfârşit* în casa lui Iacob [1]). Dimpotrivă, venirea (a doaua) Domnului stă în nedesfăcută legătură cu învierea, judecata din urmă şi sfârşitul lumii [2]). Deci unde *locul* împărăţiei pământeşti şi, unde *timpul* pentru împăratul acestei visate împărăţii de pe pământ? – când ştiut este că pe acest Isus înălţat la ceriu, „*trebuie ceriul să-l primească* până la vremile aşezării tuturor (ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων“ [3]). Acest Isus *acolo*, şi *nu* în alt loc, va sta, la dreapta Tatălui, până ce imperiul întunericului va fi cu desăvârşire învins prin biserica sa. Abia atunci vor începe „vremile aşezării tuturor“, adecă readucerea tuturor [4]) lucrurilor în starea lor originală: *restitutio ad integrum*, care lucrare se refere *la*, şi este indentică *cu* sfârşitul vremurilor de la paruzie.

Deci împărăţia dintre paruzie şi sfârşitul lumii, cade!

Fără indoială, această pericopă este una din locurile cele mai mistice şi mai grele ale sfintei Scripturi, şi până azi nedeplin limpezită încă. Şi tocmai pentru aceasta rămâne neutilizabilă pentru scopurile chiliasmului sau mile-

---

[1]) Lc. 1, 33.
[2]) Oswald, o. c., p. 268.
[3]) Fapt. 3, 21.
[4]) Christos nu este numai răscumpărătorul neamului omenesc, ci şi restauratorul întregii creaţiuni căzute împreună cu omul cel dintâiu (Efes. 1, 10), căci şi natura sufere (Rom. 8, 19 ss.) de pe urma căderii omului, dureri şi suspină, aşteptând schimbarea fiilor lui Dumnezeu. Îndată ce aceasta se întâmplă, adecă de îndată ce *întreaga* răscumpărare a omului, după suflet şi *corp*, se îndeplineşte, vine şi întinerirea şi schimbarea naturii. Acesta este sensul cuvintelor: „aşezarea tuturor“ (ἀποκατάστασις πάντων), şi *nu* sensul de extensiune ce i-o dădu Origen şi alţii, care explicare a dus la cunoscuta învăţătură rătăcită a lui Origen: că restatornicirea stării originale se întinde şi asupra spiritelor rele, cu iertarea finală a acestora, negând prin aceasta dogma despre *vecinicia* muncilor din iad. (Cf. Bisping, Erkl. d. Apstgesch., p. 73).

narismului, pentrucă o învățătură cu proporții atât de mari, ca cea chiliastă, trebuie demonstrată cu locuri biblice clare în așa fel, ca să nu steie în contrazicere cu doctrina scripturistică privită în totalitatea ei [1]).

Dar, noi am văzut mai sus, pas de pas, că aici nici pe departe nu este cazul dat, ci e tocmai contrarul.

Hotărît, chiliasmul sau minenarismul n'are razim scripturistic!

Analizând cuprinsul pericopei, la prima ochire trebuie să constatăm, că autorul distinge o îndoită *înviere* și o îndoită *moarte:* cea dintâiu (înviere) întră cu legarea balaurului înainte de cei o mie de ani și-i privește numai pe martiri (v. 4), ceilalți vor învia abia după cei o mie de ani; atunci vor fi judecați, și după judecată urmează a doaua moarte (v. 14), la care cei drepți nu participă (v. 6).

Este evident, că sub „*întâia înviere*“ autorul vrea să înțeleagă: învierea *spirituală* (sufletească) cea întru Christos, iăr sub a „*doaua înviere*“: învierea *corporală* cea propriu zisă, precum are să se înțeleagă sub a „*doaua moarte*“: condamnarea cea *eternă*, iar sub „*întâia moarte*“: moartea cea *corporală*. Sfinții și drepții, cari participă la „întâia înviere“ (v. 6), nu vor gusta a „doaua moarte“ (condamnarea eternă), pentrucă ei împreună cu Christos „împărăţesc“ (v. 4) și judecă în cei o mie de ani de dinaintea celei de a doaua învieri [2]).

---

[1]) *Pohle*, o. c., p. 726

[2]) Cf. *Augustin.*, De civ. Dei, XX. c. 6, 2 la *Migne*, Patr. lat., Tom. XLI, pag. 666: „Sicut ergo duae sunt regenerationes, de quibus jam supra locutus sum, una secundum fidem, quae nunc fit per Baptismum; alia secundnm carnem, quae fiet in ejus incorruptione atque immortalitate per judicium magnum atque novissimum: ita sunt et resurrectiones duae, una *prima*, quae et nunc est, et animarum est, quae venire non permittit in mortem secundam; alia *secunda*, quae nunc non est, sed in saeculi fine futura est, nec animarum, sed corporum est, quae per ultimum judicium alios mittet in secundam mortem, alios in eam vitam, quae non habet mortem“. („Precum sunt deci doauă renașteri, despre cari am vorbit mai sus, una după credință, care este acuma prin botez, alta după trup, care va fi odinioară prin judecata cea mare și cea din urmă în nestricăciunea și nemurirea corporală, — astfel sunt și doauă învieri: una *întâia*, care este acuma și este (înviere) spirituală, și scutește de a doaua moarte, alta a *doaua* care nu este acuma, ci la finea vremurilor și nu este (înviere) spirituală, ci corporală, care (înviere) prin judecata din urmă pe unii (cei răi) îi va trimite în moartea a doaua, pe alții (cei drepți) în acea viață care n'are moarte“).

Ca reprezentanți ai sfinților sunt numiți sfinții martiri și mărturisitorii numelui lui Christos (v. 4), cari se numesc (v. 4) apriat „*suflete*“ (τὰς ψυχάς τῶν· πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ). Dânșii, deci, nu și-au primit încă corpurile; învierea lor poate fi numai o înviere spirituală, care se poate referi numai la întâia lor înviere: învierea cea prin *grație* și la întrarea lor în viața cea fericită din ceriu, unde domnesc deja împreună cu Christos, căpetenia lor cea harică. În lumina adevărului acestei exegeze, cei „o mie de ani“ (χίλια ἔτη, mille anni, v. 4 s.) în decursul cărora Christos va domni cu sfinții săi, nu se vor putea concepe în sensul doctrinei chiliaste ca strictă noțiune matematică, ci vreau să însemne cu o cifră rotundă un restimp mai îndelungat și nederminat, adecă timpul de la întâia venire a lui Christos pentru mântuirea neamului omenesc până la a doaua venire a Domnului la judecată, cu alte cuvinte, durata lungă nedeterminată a bisericii și a împărăției lui Christos până la județul universal, în decursul căreia Mântuitorul cel preamărit domnește în chip spiritual în biserica triumfătoare a ceriului și în cea luptătoare de pe pământ. Șarpele cel vechiu, care în împărăția Domnului și-a pierdut puterea de mai nainte, stă legat (v. 2). După o mie de ani șarpele se va deslega iarăsi pentru un timp anumit, pe timpul lui antichrist, pentruca împreună cu acesta să fie aruncat definitiv și pentru totdeauna în focul cel de veci [1]).

Explicarea *aceasta*, cea mai rezonabilă de până acum, ce i-o dă acestui loc fericitul *Augustin* în cartea a XX-a, capitolele 6—9, a valorosei sale scrieri: *De civitate Dei* [2]), se urmează cu preferință de cei mai mulți comentatori ai Apocalipsei, și și de dogmatiști.

În *sinteză*, aplicarea dogmatică a acestei interpretări, pe scurt este aceasta:

Îngerul pogorît din ceriu, având cheile iadului (v. 1), este îngerul alianței, Domnul nostru Isus Christos, care vine să zdrobească pe diavol [3]). Espresiunea „*a-l lega*

---

[1]) Cf. *Heinrich—Gutberlet* o. c, 912 s.
[2]) La *Migne*, Patrol. lat., Tom. XLI, pag. 665—675.
[3]) Evr. 2, 14 cf. 1 Ioan 3, 8.

pe diavolul și a-l pune în închisoare“ (v. 2 și 3) înseamnă *că* Domnul prin predica sa, prin vindecarea îndrăciților, în deosebi prin moartea sa pe cruce a alungat pe demoni, a legat pe cel tare (τὸν ἰσχυρόν [1]) scil. pe diavol), și a desarmat începătoriile și puterile iadului. Răutatea și imperfecțiunea singulară din viața socială a creștinismului este numai apariție sporadică și efemeră. Dogma rămâne și stă întreagă în picioare: puterea diavolului nu mai este asupra noastră! In biserică: împărăția *vizibil* — spirituală, tronează Christos cu sfinții și îngerii săi. Împărăția de o mie de ani a lui Christos este lățirea și dominația bisericii sale pe pământ, și preamărirea sfinților și martirilor bisericii în ceriu este timpul cuprins între începutul domniei harului pe pământ până la finitul lumii, până la venirea lui antichrist și a lui Christos, cuprinzând toate neamurile, căci o mie de neamuri [2]) înseamnă toate neamurile omenești până la sfârșitul lumii. *Invierea întâia* este învierea oamenilor în creștinism, învierea spirituală a celor ce au crezut în Christos, sau învierea din moartea spirituală la viață spirituală adecă la viața sfântă, prin care se asigură viața sau fericirea cea de veci, care începe cu întoarcerea, îndreptarea (mântuirea=sfințirea) și regenerarea omului [3]), și se încheie cu timpul, când sufletele creștinilor adevărați trec din viața prezentă la adevărata viață cu Christos, la continuarea vieții spirituale a drepților în ceriu, cari, după cum știm, participă la împărăția cea cerească a lui Christos. Și dacă de această „întâie înviere“ nu se împărtășesc toți cei adormiți, aceasta nu vrea să zică alt ceva, decât că petrecerea *păcătoșilor* trecuți din această viață în locul chinurilor și suferințelor, tocmai nu se poate concepe în sens adevărat ca *viață*, și prin urmare și moartea lor cea fizică nu se poate considera ca o înviere spre viață, ci, dimpotrivă, ca o condamnare la moarte în înțeles mai înalt. *Deslegarea diavolului* și încuviințarea ce i-se dă ca să amăgească popoarele puțin timp (v. 7 și 8), înseamnă arătarea lui antichrist pe pământ cu puțin timp

---

[1]) Mat. 12, 29.
[2]) Cf. Ps. 104 resp 105, 8.
[3]) Efez. 5, 14 cf. Ioan 5, 24.

înainte de sfârşitul lumii. — După textul Apocalipsei însă (20, 4), la „învierea întâia" învie şi împărăţesc în împărăţia de o mie de ani cu Christos „*sufletele*" martirilor tăiaţi şi ale sfinţilor ; prin urmare — în înţeles antichiliast — *învierea întâia* nu poate fi decât întrarea sufletelor martirilor şi sfinţilor după moartea trupurilor lor sau după „*moartea întâia*" la viaţa fericită în ceriu ; *împărăţia* cea de o mie de ani împreună cu Christos nu poate fi decât *petrecerea* sufletelor şi sfinţilor repausaţi împreună cu Christos în ceriu până la învierea trupurilor, iară **învierea a doaua** nu poate fi decât învierea comună, universală a trupurilor *tuturor* morţilor, atât a celor sfinţi cât şi a celor păcătoşi, pentru răsplata cea de după judecata universală [1]).

Dar poate că ne putem împropria mai bine şi mai sigur înţelesul adevărat al acestui loc greu al revelaţiunii, şi-i vom da o apreciere justă şi reală sâmburelui celui *adevărat* al învăţăturii despre o împărăţie de o mie de ani, ce perzistă cu o uimitoare tenacitate *şi numai cu aparenţă de adevăr* în atmosfera revelaţiunii, — dacă în istoria bisericii deosebim două epoci: *întâia*, pe care o caracterizează lupta pe întreaga linie, cu factori şi direcţii contrare lui Christos, având ca prototip pe războinicul rege David; de prezent suntem încă în această epocă; a *doaua,* pe care o caracterizează biruinţa, ridicarea şi înălţarea bisericii deasupra tuturor vrăjmaşilor ei, şi culminează în gustarea pacinică a superiorităţii sale intelectuale-morale, când adecă satana, tocmai din pricina biruinţii istorice a evangeliei, continuă să steie legat. In această epocă de pace, al cărei prototip este regele Solomon, principele păcii, evangelia se va desfăşura în întregimea ei aşa precum este ea prinsă în programa, în crezul ideal al decalogului şi al oraţiei muntene: cu încetarea pedepsei de moarte şi a războiului, cu simplitatea superioară a felului de a fi, cu luminatul spirit de jertfă în inimă şi gând, cu intensivă slujbă de Christos etc. Atâta este elementul de îndreptăţire în speranţele chiliaştilor moderaţi

[1]) Cf. Aceleaşi adăugări şi îndreptări ale Prof. *Eus. Popovici* la *A. Comoroşan,* Dogm. Ort., Part. spec., p. 712 şi *I. Olariu*, o. c., p. 792.

și de direcție spirituală. *Dar nimic mai mult!* Nu revelație nouă, nici trimiterea și pogorîrea nouă a Spiritului sfânt „pentru inaugurarea celui de al treilea period în istoria omenirii“ [1]) să se aștepte, ci creșterea, pârguirea și întraurirea țarinilor evangelice sub razele de lumină și de căldură a soarelui istoriei creștine. Biruința evangeliei trebuie să izbucnească ca un izvor de apă vie din adâncimile zăcămintelor sufletului omenesc, revărsate în luptă, probă morală și progres prin desvoltarea liberă a minunatelor puteri ale acestuia, și nu să ne asalteze prin surprindere și pe neașteptate ca un „Deus ex machina“.[2])

Aceasta să se aștepte!

Abia după toate acestea va sosi vremea lui antichrist cu războiul fărădelegilor sale cumplite și a doaua venire (paruzia) a Domnului.

Oricum ar fi însă acest lucru, un fapt este cert, că, — după locurile scripturistice clare de la Mat. 5, 10—21 ; 13, 25—50 ; 16, 27 ; 25, 31—46 ; Ioan 5, 28—29 ; 1 Cor. 15, 51 în cari se vorbește despre a doaua venire a Domnului și despre județul universal, și dintre cari pe unele le-am considerat pe larg și mai sus [3]) —, interpretarea chiliastă sau milenaristă a cap. 20 din Apocalipsă este *imposibilă*.

După învățătura limpede a s. Scripturi, învierii îi urmează așa de repede judecata, încât pentru o împărăție pământească de o mie de ani — precum am mai spus-o aceasta — nu mai rămâne loc [4]). Incercarea unora [5]) ca să așeze împărăția de o mie de ani după judecata universală, se face fără temeiuri revelaționale și împotriva adevărurilor teologice tratate mai sus [6]).

Raiul celor o mie de ani cu posibilitatea pogorîrii empirice a acestuia pe pământ și fixarea lui într'o epocă a istoriei, — crez fundamental al tuturor chiliaștilor —, nu se împacă cu adevărul dogmatic și moral : că nici o ge-

---

[1]) Cf Studiul nostru de față, p.
[2]) Cf. *A. Schütz*, o. c., p. 506.
[3]) Pag. ss. și *Oswald*, o. c., p. 268 s.
[4]) Cf. Studiul nostru de față, p.
[5]) Cf. Stud nostru de față, p.
[6]) Cf. A. *Schütz*, o. c., p. 506.

nerație de oameni nu poate fi cruțată de sacrificiul grelelor încercări de tot soiul și a riscului de poticnire în zborul spre lumină de pe tărâmul credinței [1]), pentrucă *„prin multe suferinţi trebuie să trecem noi pentru ca să putem întra în împărăţia lui Dumnezeu“* [2]).

Deci, prin osteneli și suferinți la biruință!

2. *Chiliasmul (milenarismul) în lumina s. Tradiţii.* Intrucât chiliasmul creștin de direcție spirituală și moderată n'are tendinți antinomiste, nu-l putem judeca ca o erezie, ci ca o simplă rătăcire, emanată dintr'o regretabilă exegeză *subiectivă* a locurilor scripturistice pe cari se bazează.

De aceea nici biserica nu l-a condamnat chiliasmul în chip special, ci în general și la olaltă cu toate rătăcirile lui Apolinarie, — dar a fost cu hotărîre respins prin scrisul învățaților ei părinți și scriitori bisericești, răsăriteni ca și apuseni, ca o opinie (socotință) teologică neîntemeiată și străină conștiinței și învățăturii bisericești, cu toate că — deși în scrierile părinților apostolici nu găsim nici o urmă de speranțe chiliaste! — chiliasmul spiritual cu învățătura sa explicabilă, răsărită fiind din mediul prigonirilor creștine [3]), numără în rândurile sale, mărindu-și și întărindu-și prin aceasta autoritatea și perspectivele de viitor, și bărbaţi de talia sfinților părinți cum erau: *Ireneu* și *Iustin*. Dar noi am văzut, mai sus [4]), în ce consistă ființa chiliasmului acestor doi sfinți părinți: cel dintâiu, explicând literal Apoc. 20, a cărei exegeză era deschisă și luând fragmente din scrierea lui Papia, — aprobă cel mult la aparență chiliasmul; iar al doilea ca ca și cel dintâiu, *nu ridică* la **dogmă** chiliasmul, ci vorbește de el ca despre o părere *personală* a sa, neuitând să amintească în „Dialogul său cu Iudeul Trifon“, că mulți alți creștini *ortodocși* și *evlavioși* sunt de *altă* părere cu privire la această opinie teologică [5]). Căci numai pretinsa și ușoara înclinare spre un chiliasm spiritual și ne-

---

1) Cf. A. *Schütz*, o. c., p. 505.
2) Fapt. 14, 21.
3) Cf. Studiul nostru de faţă p.
4) Ibid. p.
5) Ibid. p.

vinovat a acestor doi părinți interesează, — pentru sfințenia vieții, martiriul și aureola numelui lor —, nu și a celorlalți scriitori bisericești cari, ca și s. părinți cu bună credință, dar cu risc, puteau reprezenta și păreri (opinii, socotințe) deosebitoare de consensul comun de credință întru lămurirea chestiunilor și întrebărilor teologice curente și neînchise încă de autoritatea în drept. Prin urmare, mărturia de *tradiție* pentru chiliasm a scriitorilor: *Minuciu Felix, Lactanțiu, Metodiu, Nepos, Commodian, Victorin din Petavia* și *Sulpiciu Sever* (s. Ieronim îl socotește și pe el între chiliaști), stigmatizată ca incompetentă și fără de valoare și prin decretul gelasian [1]) (494), *nu se poate invoca!* Despre *Papia* cunoaștem părerea lui *Eusebie* [2]): că a fost „foarte mărginit la minte“ (σφόδρα γάρ τοι σμικρὸς ὢν τὸν νοῦν, fuit enim mediocri admodum ingenio praeditus), iar *Tertulian* [3]) a îmbrățișat chiliasmul *după* trecerea sa la montaniști. Chiliasmul lui *Melito din Sard* este dubios [4]). Tot așa și cel al lui *Ipolit* [5]). Nici aceste mărturii de tradiție nu justifică deci, chiliasmul.

Câtă vreme chiliasmul via ca părere personală și particulară în liniște, fără tendinți și chipuri de agresiune, era pace, și viața bisericească nu era tulburată de nouă frământări atât de păgubitoare pentru consolidarea internă și apărarea din afară ce trebuia să și-o facă biserica în drumul ei spre biruință.

De îndată ce însă chiliasmul în formă *montanistă* căută să se impună ca un articol de credință, ca *dogmă* a bisericii creștine, lupta împotriva chiliasmului se începu pe la începutul veacului al 3-lea, și dură până la stângerea lui în veacul al 4-lea.

La Roma o făcea aceasta presbiterul *Caiu* († pe la 220) în polemica sa ce o ducea împotriva montanistului *Proclu*, dela care învățase să cunoască mai în amănunte periculoasele aberații și exaltații ale chiliasmului, iar în Alexandria, focarul științii și culturii teologice de atunci,

---

[1]) *Mansi*, Coll. Concil. VIII, 150. 170 la *Pohle* o. c., p. 727.
[2]) Cf. H. E. III, 39 la *Migne*, Patrol. Graec., Tom. XX, p. 300.
[3]) Cf. Adv. Marcion. III, 24 la *Migne*, Patrol. Lat., Tom II, p. 384 s.
[4]) Cf. *O. Bardenhewer*, Gesch. d. altkir. Lit., v. I, Freib. 1902, p. 551.
[5]) Cf. Studiul nostru de față, p.

Climent Alexandrinul († pe la 215), *Origen* († 254) şi vestitul discipol al acestuia: episcopul Alexandriei şi mitropolitul intregului Egipt (247—264) *Dionisie ce Mare* [1]).

In polemicile brodate în jurul problemei chiliaste, se iviră şi se cristalizară de la început şi repede, două întrebări fundamentale: *una* cu privire la auctoritatea (originea) Apocalipsei, *alta*, principială, cu privire la felul cum au să se explice locurile în chestie şi în genere Apocalipsa: alegoric sau literal?

Caiu din Roma declară că autorul rătăcirii chiliaste este Cerint, şi, fiindcă chiliaştii îşi fundamentau învăţătura lor pe cunoscutul loc din Apocalipsă, urmează că şi autorul Apocalipsei este un eretic contimporan cu evangelistul Ioan, adică gnosticul Cerint, acceptându-se în această întrebare punctul de vedeee al *Alogilor* [2]), cari afirmau că scrierile sfântului apostol Ioan sunt scrise sub numele sfântului apostol Ioan, de Cerint.

Dionisie cel mare († 264) şi *Eusebiu* († 340), — cari, de altfel, admiteau Apocalipsa, de sigur, cu inimă împărţită, pentru chiliasmul lor, între cărţile canonice (acest din urmă, este adevărat, spune în locul [3]) unde înşiră scrierile autentice ale Test. Nou incluziv Apocalipsa, că *unii* o leapădă) —, voiau a-i da Apocalipsei de autor, *Dionisie:* pe unul din creştinii din Asia, care a purtat deasemenea numele de Ioan, deci *pe alt Ioan*, — deosebit de persoana apostolului şi presbiternlui Ioan: singurul autor adevărat şi real al Apocalipsei, pentrucă presbiterul Ioan nu este diferit, ci *identic* cu Ioan [4]) —; *Eusebiu*, — făcând, pe bază de interpretare greşită a unui loc din întroducerea de la cartea lui Papia „Κυριακῶν

---

[1]) Cf. *Eus. Popovici*, o. c., p. 362.

[2]) Eterodocşi din Asia mică (pe la 170—180) cari negau pe Logos şi respingeau învăţătura evangeliei despre Logos, numiţi astfel (Alogi) două veacuri mai târziu de scriitorul bisericesc Epifanie († 403). Cf. *Eus. Popovici*, o. c., p. 186 şi 325 — şi *Dr. Vasile Gheorghiu*, Tradiţia despre apost. şi presb. Ioan până la Eus. din Cesarea, 1926, p. 21.

[3]) Cf. *Eus.*, H. E., III, c. 24 şi 25 la *Migne*, Patrol. Graec., Tom. XX, p. 263—270. „.... ἔτι τε, ὡς ἔφην, ἡ Ἰωάννου Ἀποκάλυψις, εἰ φανείη, ἣν τινες, ὡς ἔφην ἀθετοῦσιν, ἕτεροι δὲ ἐγκρίνουσι τοῖς ὁμολογουμένοις“ (p. 269).

[4]) Cf. *Gheorghiu*, o. c., p. 21 ss., unde discuţia asupra acestei chestiuni se rezolvă pe baza „celor 3 sec. dintâiu ai bis. creştine“.

λογίων ἐξήγησις", deosebire între apostolul Ioan şi presbiterul Ioan : *pe presbiterul Ioan* [1]).

Dar împotriva acestei păreri se ridică cu toată autoritatea ce i-o dà faima sa de mare învățat şi de cel mai strălucit dintre rectorii academiei teologice din Alexandria, un alt adversar al chiliasmului : *Origen* († 254). El declară că Apocalipsa este opera *autentică* a apostolului Ioan, iar chiliasmul este o eroare, ce s'a ivit din cauză că unii expiicau literal, ceea ce Apacalipsa zice *alegoric* [2]). Origen combătea acum concepția chiliastă şi din motivul că ea era diametral opusă cu idealismul său platonic. Autoritatea şi argumentarea în combatere a lui Origen avu efectul dorit, căci ceata antichiliaştilor se înmulți.

Totuşi chiliasmul încă nu fu răpus. Partizani noui se ridicară, şi de astădată în frunte cu învățatul episcop egiptean, contimporan şi duşman al interpretării preconizate de Origen de la catedra sa din Alexandria : *Nepos din Arsinoe*. Intru sprijinirea apărării chiliasmului el combătu explicarea alegorică a lui Origen prin o scriere prie „Ἔλεγχος ἀλληγοριστῶν" („Confutatio Allegoristarum" = „Combaterea (nu, „contra") alegoriştilor"), pledând pentru explicarea literală a Apocalipsei. In lucrarea sa, Nepos desvoltă atâta artă şi dibăcie dialectică, încât află în eparhia din Arsinoe mulțime de aderenți, iar după moartea sa, clerul din Arsinoe, sub conducerea urmaşului său în apărarea chiliasmului, a presbiterului *Korakion*, nu numai perzistă în chiliasm, combătând părerile antichiliaste ale bisericii din Alexandria, ci din această cauză chiar se şi despărți de ea pentru câtva timp. In faţa acestor stări, *Dionisie cel Mare*, — după ce scrie pentru liniştirea spiritelor agitate opera sa amintită mai sus („Περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν", „Despre făgăduinți") —, se duse chiar în persoană într'o călătorie la Arsinoe pe la anul 255. Aici, după discuții de trei zile cu toți presbiterii bisericii din Arsinoe (din cetate şi dela sate) în frunte cu amintitul presbiter Korakion, reuşi să-i convingă că n'au drept şi

---

[1]) Cf. *Gheorghiu*, o. c., p. 28.
[2]) Cf. *Eus. Popovici*, o. c., I, 1926, p. 362.

a le respinge opiniile lor chiliaste, încât aceştia, la urmă, îi mulţumiră chiar că i-a scăpat de rătăcirea lor [1]).

Deci, 1. *auctoritatea apostolului Ioan* pentru originea Apocalipsei şi 2. *numai* interpretarea *alegorică* a acesteia, au ieşit învingătoare!

După încetarea *persecuţiunilor* cu tot comvoiul lor de suferinţi, cari, precum am văzut, predispuneau pentru aşteptări chiliaste, — chiliasmul, în genere, se *stânge* cu toate închipuirile ciudate ce le mai aveau încă în veacul al 4-lea Victorin din Petavia şi Lactanţiu despre împărăţia vizibilă a Domnului.

In *Orient* cel din urmă reprezentant al chiliasmului (cerintian, sectar şi de direcţie vulgară), a fost *Apolinarie din Laodicea* [2]) († 390).

Având chiliasmul încă şi în veacul al 4-lea pe alocuri aderenţi (Apolinarie şi urmaşii lui), se exprimară împotriva lui şi marii dascăli ai acestui timp din *Răsărit: Vasile cel Mare* [3]) şi *Grigorie din Nazianz* [4]), iar în *Apus* lucrară cu mare succes la stângerea lui: s. *Ieronim* şi fer. *Augustin*.

Cel mai cu temeiu i-a combătut, după cum am văzut, fer. Augustin, printr'o exegeză corectă, coräspunzătoare spiritului învăţăturii bisericeşti, a locurilor biblice la cari se provocau chiliaştii, dar cu osebire a locului cap. 20 din Apocalipsă [5]), că adecă, „întâia înviere“ şi împărăţia sfinţilor despre care se vorbeşte acolo, înseamnă fericirea spirituală a sufletelor lor în ceriu.

---

[1]) Cf. *Eus. Popovici*, ibid.

[2]) Cf. *A. Harnack*, Dogmengesch., v. 2, 1887, a 2-a notă subliniară de la pag. 65.

[3]) Epist. 265 la *Migne*, Patrol. Graec., Tom XXXII, p. 985 ss.

[4]) Epistola 1-a şi a 2-a către Cledonie la *Migne*, Patrol. Graec, Tom XXXVII, p. 175—200.

[5]) Interesant este, că fer. *Augustin*, — carele, la început după propria sa mărturisire, şi el înclină spre reprezentări chiliaste —, judecă, că chiliasmul *spiritualizat* s'ar puteà tolera, ci, totuşi, el se hotăreşte precis pentru o interpretare contrară a locurilor scripturistice pe cari se baza chiliasmul. Iată ce zice el despre acest chiliasm în scrierea sa: *De civ. Dei*, XX, cap. 7, 2 la *Migne*, Patrol. Lat., Tom. XLI, p. 667: „Ouae opinio esset utcumque tolerabilis, şi aliquae deliciae spirituales in illo sabbato adfuturae sanctis per Domini praesentiam crederentur. Nani etiam nos hoc opinati fuimus aliquando“. („Care opinie s'a putea admite, dacă s'ar primi, că în acel sabat li s'ar împărtăşi sfinţilor prin prezenţa Domnului bucurii spirituale. Doar'aveam şi eu *cândva* această părere“).

Netemeinicia presupunerilor şi aşteptărilor chiliaste despre posibilitatea a doauă date pentru învierea morţilor, în doauă grupuri, şi a doaua venire (paruzia) a Domnului cu o mie de ani înainte de finitul lumii, despre o nouă oarecare împărăţie a lui Christos, diferită de împărăţia harului (bisericii) şi cea a măririi, — este evidentă din învăţătura bisericii despre adevărurile temeluitoare ale dogmei eshatologice creştine. Biserica condamnând la sinodul al doilea ecumenic din a. 381 (Constantinopol) toate rătăcirile lui Apolinarie, a condamnat, bine înţeles, implicit şi învăţătura lui despre împărăţia de o mie de ani a Domnului nostru Isus Christos. Finea articolului al VII-lea al simbolului niceno-constantinopolitan, complectat la acest simod ecumenic: „. . . a cărui împărăţie nu va avea sfârşit", arată că sinodul al doilea ecumenic a avut în vedere tocmai această rătăcire de chiliasm vulgar a lui Apolinarie şi a aderenţilor săi [1]) şi, deci, închide orice discuţie pentru posibilitatea invocării sfintei Tradiţii în sprijinul chiliasmului.

Concluzia limpede şi întemeiată ce se desprinde din studiul nostru critic: Chiliasmul *nu-şi poate fixa* rădăcini nici în s. Scriptură, nici în s. Tradiţie!

*

Aşa se stânge chiliasmul veacurilor prime, pentru ca să mai pâlpăe din când în când în câte-o sectă medievală şi'n aprinsele fantezii ale diferiţilor spiritualişti din acelaş timp, iar în protestantism, — de-acum înainte cu denumirea apuseană predilectă de *milenarism* —, să cucereasca nou teren între teologi protestanţi de diferite direcţiuni şi în rândul câtorva secte răsărite din el, şi pe cari noi le-am amintit în partea întâia a studiului nostru.

Asemenea încercări de dinafara bisericii vor înceta cu greu cândva, pentrucă ele îşi au izvorul în pornirea, — în fondul ei respectabilă, dar bolnavă [2]) — de a restatornici deja aici pe pământ, plinirea ideală a bisericii nevăzute, — pornire religioasă, care, fără de vigilenţa şi

---

[1]) N. *Malinovscht*, o. c, p. 662 în trad. lui N. Verbiţcki.
[2]) *Oswald*, o. c., p. 271.

conducerea povățuitoare a autorității bisericești, degene rează totdeauna într'un îngrozitor misticism distrugător de pace şi de liniște întru Domnul.

Biserica noastră ortodoxă care nu ştie nimic de chiliasm sau milenarism, are toate mijloacele *harice* hărăzite ei de Intemeietorul ei divin, şi în afară de hotarele ei nu este mântuire !

V. Loichita

Recensii

Arhim. Titu Simedrea, *Patriarhia românească. Acte şi documente. Tipărită cu cheltuiala Ministerului Cultelor Bucureşti, Tipografia Cărţilor bisericeşti 1926. 226 pag.*

A fost o ideie foarte nimerită de a da un istoric al înfiinţării patriarhiei noastre, prin publicarea actelor oficiale. Această carte binevenită conţine declaraţiile fostului ministru de culte, d-l Al. Lapedatu, care a alcătuit proiectul de lege pentru înfiinţarea patriarhiei ; mai multe articole lămuritoare ca cel al d-lui N. Iorga sau Memoriul Facultăţii de Teologie din Cernăuţi care a fost cetit în şedinţa Sf. Sinod. Mai departe sunt reproduse desbaterile Senatului şi ale Camerei în legătură cu ridicarea Mitropolitului-Primat la rangul de Patriarh, discursurile emoţionante ale reprezintanţilor guvernului şi ale diferitelor partide politice.

Foarte bine s'a făcut că s'au publicat scrisoarea irenică a Sf. Sinod către bisericile ortodoxe relativ la înfiinţarea patriarhiei şi răspunsurile patriarhilor din Constantinopole, Ierusalim şi Antiohia, felicitările bisericilor din Elada, Serbia, Bulgaria, Cipru, Polonia, Chiev, Canterbury (bis. anglicană), Berna (bis. veche catolică). Totaşa este de mare importanţă publicarea Procesului verbal al consfătuirii bisericilor ortodoxe străine cu Sf. Sinod român. La fine este descrisă şi ceremonia învestirii noului patriarh.

Ridicarea bisericii noastre la rangul de patriarhie a fost unul din cele mai emoţionante momente din viaţa bisericii contemporane. Cetind această broşură, retrăieşti clipele acelea de înfrăţire şi însufleţire sinceră. Semnificativ şi îmbucurător este faptul că la Senat a vorbit în numele partidului poporului păr.

protopop I. Dăianu, un unit, iar la Cameră alt unit, d-l Iuliu Maniu în numele partidului naţional, proslăvind amândoi distincţia dată bisericii noastre strămoşeşti. Păr. Protopop Ilie Dăianu a spus între altele: „Sunt sigur, că nu este nici un partid, că nu este, peste tot, nici un român, care să nu se bucure de actul care se constitue astăzi legalmente. Şi sunt sigur, că în toată ţara, în toate inimile, acest fapt îşi va găsi un ecou frăţesc, care doreşte şi nădăjdueşte, din aşezarea acestei mari instituţiuni bisericeşti, la o presperitate mai puternică pentru ţară, prin ridicarea prestigiului bisericii şi prin ridicarea, astfel, a principiului de autoritate, fundamental în orice Stat, şi care atât de mult este ameninţat astăzi în toate părţile lumii! Iar d-l Iuliu Maniu a ştiut să rostească aceste frumoase cuvinte: „Salut cu sinceră bucurie hotărârea sinodului Bisericii Ortodoxe Naţionale Române de a ridica pe şeful ei la rangul de patriarh, şi primesc în numele partidului naţional român, cu sinceră recunoştinţă Mesagiul regal, prin care se prezintă acest proiect de lege menit să ridice în demnitate această biserică naţională şi să dovedească încă odată legătura strânsă, care a fost totdeauna între Statul român şi biserică".

A fost aceasta o biruinţă morală a bisericii noastre.

* * *

Preot Gr. Popescu. *De ce serbăm Duminica? Studiu apologetic. Roman 1926. 36 pag.*

Părintele Gr. Popescu, harnicul misionar al Eparhiei Romanului, pe care am avut prilejul să-l mai apreciem în această revistă pentru o broşură în chestiunea calendarului, a publicat acum broşura de mai sus în scopul de a combate pe adventişti. Se ştie că sectele încep a prinde şi la noi, prin farmecul noutăţii şi — prin altele, mai ales între oamenii analfabeţi cari totdeauna sunt mai fanatici. Părintele Gr. Popescu arată, în 11 mici capitole, cum Sâmbăta n'a fost zi obligatoare de odihnă nici pentru Mântuitorul nici pentru ucenicii lui, ci era numai o zi de odihnă a Vechiului Testament, impusă Evreilor. Creştinii s'au deprins să ţie Duminica drept zi de odihnă din iubire şi recunoştinţă faţă de Mântuitorul. Citatele din Sf. Scriptură sunt bine alese, uneori prea multe. Partea istorică ar fi putut fi mai desvoltată. Se pare că autorul a avut în vedere pe preoţi ca

cetitori. Ar fi de dorit să i-se dea broşurii o formă mai populară, mai ales în ce priveşte limba ca să o poată ceti şi ţăranii cărturari. Ar aduce atunci şi mai multe foloase.

* * *

Sebatian Stanca, *Contribuţia preoţimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului.* Cluj, Cartea Românească 1926. pag. 179. Preţul 60 lei.

Iată o carte emoţionantă, nu prin forma ei, căci stilul lasă uneori de dorit, ci prin fondul ei. Este vorba în această extrem de utilă cărticică de suferinţele nenumărate ale preoţilor români din răstimpul anilor 1916—1919. Dintre fruntaşii ardeleni nici o categorie n'a suferit atât de mult ca preoţimea. Preoţii erau sufletul sătenilor şi nădejdea de mai bine. Din cauza aceasta n'a rămas aproape preot român, în Ardeal care să nu fi stat direct sau indirect sub paza jandarmilor sau a detectivilor unguri. Incă de prin 1915, decând Ungurii se temeau de un război cu România, satele dela graniţa Transilvaniei înspre România erau înţesate de jandarmi sau detectivi civili, cari aceştia din urmă se deghizau în învăţători, ciobani etc. şi căutau să intre în tainiţele sufletului preoţilor şi celorlalţi fruntaşi dela sate, cari cu adâncă religiozitate şi nestrămutată credinţă, ca creştinii cei vechi, aşteptau ceasul mântuirii. Dacă unul sau altul în entuziasmul său lăsa la o parte orice precauţiune, era trecut în cartea neagră şi pe neaşteptate era pornit pe calea suferinţelor în temniţele din Cluj, Oradea-Mare, Seghedin şi Budapesta sau în faimosul comitat al Şopronului, unde se concentrau deţinuţii politici. Mai ales dupăce România declarase războiul de liberare, o mare parte din preoţii bisericii noastre fură deţinuţi, batjocoriţi, duşi în lanţuri alături de ţigani, aruncaţi în temniţi cu tâlhari de rând şi prostituate. Unii au fost osândiţi la moarte, alţii au fost internaţi la Şopron, expuşi batjocurii de tot felul, foametei şi boalelor. Ungurii îşi pierdură orice cumpăt. Parcă o nebunie grozavă îi orbise cu desăvârşire şi trezise în ei instinctele cele mai sălbatice. Când ceteşti micile, dar atât de elocventele expuneri făcute de fiecare preot deţinut, parcă te afli în faţa unui capitol modernizat de tortură medievală. Când ceteşti cuvintele părintelui Teodor Sasu din Fărău: „Dus la Alba Iulia am fost înşiruiţi 54 de deţinuţi în frunte cu o teleagă

trasă de doi măgari şi purtaţi prin oraş“, oare nu-ţi aduci aminte de batjocurirea călugărilor din timpul iconoclasmului din secolul al VIII-lea ? Până şi preoţii octogenari au fost duşi; legaţi în lanţuri, zeci de km. pe jos.

Fiecare Ungur, fiecare Evreu se simţia dator să-i insulte pe deţinuţi, să-i ameninţe cu spânzurătoarea, să-i scuipe. Intr'o Vineri m'au scos legat în lanţuri la gară, fiind zi de târg o mulţime imensă m'a batjocurit, *hainele îmi erau albe de scuipat*“ scrie păr. Ion Toma din Doboli inferiori. Alţi preoţi ca Dr. Nicolae Stinghe din Braşov, elev al facultăţii noastre, din biserică au fost luaţi de jandarmi, pe când împărţiau femeilor sf. cumine-cătură. Alţii au fost ţinuţi în temniţă şi osândiţi la moarte. Şi preotesele au fost pe alocurea deţinute şi pedepsite; altele cu vitejie au suportat toate mizeriile. Văduva după preotul Ioan Coman din Sita Buzău, osândit la spânzurătoare, eliberat de revoluţie şi săvârşit apoi dintre cei vii în urma suferinţelor în 6 Nov. 1918, scrie atât de simplu şi de mişcător: „Nu i-a fost dat să vadă şi să se bucure de realizarea idealului pentru care a suferit trei ani temniţă ucigătoare; eu cu cei doi copii m'am refugiat în vechiul regat, îndurând multe mizerii. Ni s'a prădat şi pierdut tot ce am avut, din datorii am ajutat pe soţul meu în temniţă şi tot din datorii m'am susţinut pe mine cu cei doi copii“. Dar cine ar putea să citeze toate cazurile! Cartea trebue cetită pentru a-ţi putea imagina grelele suferinţe prin care au trecut atâţia preoţi. Şi câţi dintre ei n'au trebuit să ia toiagul pribegiei, ajungând cu mizeria lor până în Ucraina. Dacă şi preoţii aceştia şi-ar descrie peripeţiile prin care au trecut, am putea avea o icoană completă a îndurărilor păstorilor sufleteşti cari au fost siliţi să-şi lese credincioşii în părăsire şi fără nici o mângâiere sufletească.

Cei ce s'au întors acasă, au găsit numai ruini: „Am rămas pustiu în lume după 40 de ani de preoţie“ scrie păr. Ioanichie Neagoe din Petrovaselo, închis întâiu de Unguri apoi de Sârbi. Peste 250 preoţi au fost internaţi, 86 închişi în temniţă, 160 au plecat în pribegie, 4 au fost omorîţi, 4 osândiţi la moarte, 16 preotese internate, 3 în închisoare. Intr'adevăr, elocventă statistică! Ce bine ar fi, dacă s'ar însărcina cineva să facă istoricul şi al deţinuţilor români din Bucovina, trimişi la Thalerhof etc. de generalul Fischer, ajutat de spioni şi confidenţi de toate naţiile.

N. Bonwetsch, *Kirchengeschichte Russlands im Abriss. Leipzig 1923, Quelle und Meyer 89 pag. (Wissenschaft und Bildung 190).*

De când s'a răspândit bolşevismul în Rusia papalitatea şi Germanii au un deosebit interes pentru biserica rusă, cea dintâiu din motive de proseletism, cei de al doilea din motive de impresialism economic. Această atenţie ce se dă Rusiei a prilejit însă şi multe cărţi despre Rusia şi biserica rusă, unele deosebit de folositoare. D-l N. Bonwetsch, profesor la Universitatea din Göttingen, Germano-Balt dacă nu mă înşel, ne dă o bună schiţă a istoriei bisericii ruse, pe care o cunoaşte mai bine decât mulţi alţi apuseni. A scrie pe 89 pagini istoria unei biserici aşa de mari este, evident, un lucru greu şi Bonwetsch n'a voit să dea decât o schiţă cronologică. Lucrarea trebuia să fie şi scrisă foarte concis, unele părţi, mai ales dela Petru cel Mare încoace sunt mai mult numai o înşirare succintă de întâmplări istorice. In cinci capitole (I. Intemeierea bis. ruse; II. Bis. rusă în epoca principatelor. III. Bis. rusă în epoca Tătarilor până la Stoglav; IV. Epoca patriarhatului şi V. Dela reformele lui Petru cel Mare) d-l Bonwetsch se încearcă să ne arate desvoltarea bisericii ruse în legătură cu istoria statelor şi apoi statului rusesc. Influenţa grecească în epoca dintâiu este mai bine şi mai obiectiv expusă decât la unii apuseni şi autorul nu comite greşala lui A. Brückner care punea toate păcatele vieţii bisericeşti ruse din evul mediu în sarcina influenţei bizantine. Bine este caracterizată şi viaţa şi activitatea politică a chiriarhilor în epoca mongolă. Doar influenţa mitropoliţilor greci trebuia mai accentuată. Precaut, cu privire, la mitropolitul din Galiţia şi Litvania, disproporţional de lung discută chestiunea cu „secta jidovilor“ (p. 29—31). Mitropolitul Ciprian la pag. 26 e prezintat ca Bulgar, la pag. 41 ca Sârb, deci nepotul său Grigorie Ţamblac ar putea fi şi Sârb. Insă sunt şi Greci Ţamblac, aşa că în această privinţă nu s'a spus încă ultimul cuvânt. Autenticitatea Stoglavului pentru Bonwetsch este nediscutabilă; dacă cu acest prilej autorul constată că creştinismul, mai ales în regiunile nou creştinate, era mai mult exterior, să nu uităm că şi în apus creştinismul este mai mult de formă la început, b. o. în Germania de nord. Foarte bine este expusă situaţia religioasă culturală în epoca a treia în legătură cu analiza cărţii „Domostroi“, scrisorile prinţului Kurbskij etc. Petru Movilă, bine apreciat, a făcut

„prin Doctorul în teologie Iesaia Kozlovski un catehism“ (pag. 49; sc. Mărturisirea ort.); ni se pare prea redus în această privinţă rolul mitropolitului din Chiev. Cel mai frumos capitol este cel despre patriarhul Nicon; numai chiar problema depunerii acestui mare patriarh este prea puţin precis descrisă. Insuficiente rândurile despre Petru cel Mare şi reformele sale, mai ales că rascolul şi câteva secte au fost mai abundent tratate. Foarte folositoare şi bine aleasă bibliografia ştiinţifică la sfârşitul cărticelei, care are şi un indice.

* * *

F. Haase, *Russische Kirche und Sozialismus. Leipzig şi Berlin, Teubner 1922. 44 pag.*

Această broşură a profesorului dela Breslau urmăreşte scopul de a ne arăta că biserica rusă a fost surprinsă de socialism şi nu a fost pregătită pentru combaterea lui. Este adevărat că biserica târziu a intrat în luptă împotriva socialismului, abia după constituţia din 1905. Dar tot Haase în partea dintâiu a broşurii sale arată cât de mult au combătut Ruşii mai ales teoreticeşte socialismul, în esenţă ireligios şi ateist. In pravoslavnica Rusie mişcarea socialistă de import străin trebuia să întâmpine opoziţie energică, fiindcă socialismul îşi îndrepta lupta şi toată ura lui contra bisericii ortodoxe, menajând în schimb toate sectele (un lucru de reţinut şi pentru noi!), iar pe ţărani îi îndemnau să nu facă serviciu divin. Babuschkin, Berdiaiev şi Bulgakov, energici combatanţi ai socialismului au cerut însă şi dela biserică mai multă activitate în domeniul social; biserica ar trebui să intervie activ pentru mărginirea capitalismului prin lege, ea ar trebui să ridice conştiinţa valorii personale la fiecare lucrător etc. In 1908 la al patrulea congres misionar, ţinut la Chiev, protoiereul Vostorgov a atras cel dintâiu atenţia asupra socialismului, care este ireconciliabil cu învăţătura creştină. Tot dânsul a propus şi mijloacele de luptă teoretice şi practice. Prin literatură, cuvântări şi predici trebuie combătută anarhia ce răspândesc socialiştii în poporul de rând, analfabet. Tot aşa se indică mijloacele practice pentru creşterea sentimentului de iubire între oameni. Semnificativ este că Vostorgov spunea că socialismul creştin, importat din apus, strică creştinismului. Broşura conţine şi o predică a Mitropolitului din

Petrograd Vladimir, din anul 1913. Biserica rusă principial s'a opus dela început socialismului pe care-l consideră de ateist. Atunci se va spune: cum de această puternică biserică n'a putut birui bolşevismul? Haase nu-şi pune problema. Răspunsul pare însă a ni-l da Werner Sombart în marea sa operă „Der proletarische Sozialismus“: „Evreii au iscodit sistemul (bolşevismul), Tătarii l-au tradus în faptă şi Slavii până acum — l-au suportat“ (II 517).

* * *

Erich Beck, *Die russische Kirche. Ihre Geschichte, Lehre und Liturgie. 1922. Unitas. Bühl i. Baden. 112.*

Nu este vorba de o lucrare ştiinţifică, nici de ştiinţă popularizată. Broşura este o broşură de propagandă pentru papism. Unilaterală şi subiectivă, nu aduce nimic nou, nici nu concretizează anumite perioade din istoria bisericii ruse. Totul este privit prin prisma romano-catolicismului. Ruşii au fost creştinaţi de Bizantini, când imperiul bizantin era decăzut. Deci: creştinismul grecesc o nenorocire. Altă nenorocire supunerea bisericii sub ţar, care ar fi tiranizat-o. Călugării nu prea au avut rol cultural. Pentru autor mitropolitul Gherman se pre-face în „Hermann“. să fie mai popular german! Lui Isidor, care a semnat unirea, i se consacră un capitol separat. Statul a încătuşat biserica. Acum bolşevicii au nimicit statul, deci biserica este liberă. Dar cine să-i dea infuziune de sânge nou bisericii ruse martirizate şi de bolşevici? Biserica romano-catolică, firește! Quod erat demonstrandum. Şi prin prisma aceasta este văzută istoria. In acelaşi sens este explicată şi învăţătura bisericii *ruse* (nu a celei ortodoxe!). Să te mai miri că autorul ajunge la concluzia că biserica răsăriteană opt secole dearândul a recunoscut primatul papal! (pag. 67). Am semnalat această broşură apărută deja în ediţia a doua, lipsită de orice importanţă ştiinţifică mai mult ca un semn de propagandă şi proselitism.

R. Cândea

Anul XXXVII, No. 12 Decemvrie 1926

V. 1937
V 1974

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie şi profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Şesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos, Dr. V. Loicihiţă şi Dr. Domiţian Spânu

SUMARUL:

	Pag.
Apărarea învățământului religios	329
R. Cândea, Falimentul unei ireligiozități: al marxismului . . .	331
D. Spânu, Paraneză de Naşterea Domnului	357
V. Gheorghiu şi R. Cândea, Recensii	360
R. Cândea, Bibliografie	363

CERNĂUŢI, 1926
Editura Facultăţii de Teologie

7909
Pentru sala de lectură

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Adiministraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXVII DECEMVRIE 1926 No. 12

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICESCĂ

Apărarea învăţământului religios

Proiectul de lege a roformei învăţământului secundar, alcătuit de actualul ministru al instrucţiunii publice, prevede eliminarea învăţământului religios din clasele superioare ale şcoalelor secundare şi predarea lui într'o singură oră săptămânală în clasele inferioare. Aceasta ar fi o păgubire a vieţii noastre morale. Din cauza aceasta **Sfântul Sinod** a fost convocat, la 16 Noemvrie 1926, în sesiune extraordinară şi a luat cu unanimitate următoarea hotărîre:

„Religia a fost şi este în istoria popoarelor în centrul tuturor preocupărilor de ordin sufletesc, de aceea şcoala a înţeles din cele mai vechi timpuri să-şi completeze programa de învăţământ cu religia, care interesează în măsura cea mai mare viaţa obştească. Piedestalul pe care a fost ridicat cu timpul învăţământul religios în cadrul învăţământului obligator de stat, e dovada importanţei pe care toţi îndrumătorii de şcoală au recunoscut-o religiei.

Religia nu poate lipsi dintre cunoştinţele generale ce se predau în şcoală cu scopul de a da o concepţie de viaţă viitorilor cetăţeni, pentru că nici o ştiinţă nu poate inocula viitorului cetăţean: simţul de datorie, jertfirea de sine şi virtutea iubirii aproapelui — fără de care o societate nu poate exista, — în măsura în care o face religia, care nefiind supusă fluctuaţiunilor omeneşti are caracterul dumnezeesc al veşniciei. Religia nu ascute numai inteligenţa, ci activează sentimentul şi voinţa, făurind caractere cu facultăţi sufleteşti armonice.

Religia creştină, în special, e cea mai sublimă filosofie aplicată la viaţă. Invăţământul religiei creştine îmbină

instrucțiunea cu educația, având ca pildă neîntrecută pe dumnezeescul educator: Hristos. De aceea toți pedagogii reformatori cari au recunoscut că școala pe lângă instrucțiune e datoare să facă și educație, au admis religia ca cel mai operant factor educator.

Biserica creștină are datoria impusă de dumnezeescul ei întemeietor, de a învăța pe credincioșii săi adevărul divin, dela leagăn până la mormânt. In timpul vieții omenești intră și copilăria, timpul cel mai priincios pentru îndrumarea vieții. Tineretul școlar nu poate fi sustras fără mari pierderi morale dela învățământul religios sistematic organizat, precum se predă azi în școlile secundare.

Invățământul religios își are și el trecutul său, în decursul căruia s'au cristalizat anumite metode de predare, un program de învățământ, ținând seamă de preceptele generale pedagogice și psihologice ale tineretului. Reducerea actualelor ore de religie face imposibilă predarea sistematică a tuturor cunoștințelor ce formează complexul învățământului religios, iar suprimarea orelor de religie în cursul superior de liceu înseamnă a nu ține seamă de evoluția tinerească a tineretului și a-l lăsa fără răspuns lămuritor, tocmai în epoca când sufletul său începe a fi preocupat de rostul său în lume și raportul său cu lumea și creatorul ei.

Ca orice reformă așa și reforma învățământului secundar proectată de ancheta ministerului instrucțiunii trebue să aibă în vedere individualitatea poporului căruia i se adresează, precum și necesitățile sociale ale epocii. Ori, reforma proectată, cu reducerea respectivă și suprimarea învățământului religios din școlile secundare, nu corespunde nici caracterului adânc religios al poporului românesc, nici necesității sociale de a asana cu toate mijloacele operante criza morală din epoca noastră.

Din toate aceste considerațiuni Sf. Sinod consideră reforma proectată relativ la reducerea orelor de religie în învățământul secundar ca o știrbire a drepturilor câștigate ale Bisericei în învățământul de stat și ca o primejduire a educației creștinești a viitorilor cetățeni, și va lupta cu toate armele legale împotriva înfăptuirii acelei reforme.

In consecință, Sf. Sinod roagă pe d. ministru al instrucțiunii, ca la redactarea definitivă a proectului de lege pentru reforma învățământului religios, să aibă în vedere motivele invocate mai sus, menținând în programa învățământului secundar câte două ore pe săptămână în fiecare clasă, pentru studiul religiunii, iar între materiile de învățământ, religiei să i se dea locul de frunte.

Mai departe, să se asigure Bisericei drepturile de până aci în privința pregătirei și numirei profesorilor de religie, precum și asupra aprobării manualelor de religie și a programei pentru învățământul religios".

Falimentul unei ireligiozități: al marxismului

I.

In ziua de astăzi un om care vrea să fie modern nu pregetă să vorbească — fără să-și dea totdeauna sama dacă înțelege lucrurile — de „oligarhie", „clase stăpânitoare", „exploatare", „luptă de clasă", „capitalism", „reformă socială", „democrație" etc. Dar dacă l-ai întreba de unde vin terminii aceștia curenți nu ți-ar putea da nici o deslușire. Cum cultura veacului nostru este încă în mare parte înăbușită prin tehnicism și cum ea este în păturile largi mai mult extensivă decât intensivă, lumea confundă viața socială cu reformismul social, realitățile vieții cu utopii, societatea cu socialismul, libertatea cu libertinajul și alunecă adesea pe panta unui socialism vag (fiindcă este la modă!), fără să-și dea silința să examineze puțin realitățile sociale și să deosebească tendințele sănătoase de reformă de teoriile de ură de clasă care nu pot însănătoși viața omenirii oricât de bolnavă ar fi ea. In ofensiva a tot felul de democratism revoluționar și neîntemeiat, democratism care nu seamănă de loc cu democrația adevărată, lumea încearcă a substitui elemente noui concepțiilor de viață vechi și durabile. Mulți sunt de părere că omenirea nu trebuie să mai creadă în mântuirea ei prin religie, ci prin acea „umanitate", atât de vagă, atât de nedeslușită

şi pasibilă de atâtea interpretări, că fiecare se crede îndreptăţit de a-i da o definiţie proprie. Şi Ruşii sau—cei ce sunt acolo în Rusia şi cari conduc, tiranizează şi sunt toleraţi de o imensă turmă nevolnică, au încercat fericirea lumii prin bolşevism. Bolşevismul comunist nu este însă altceva de cât concluzia logică şi dusă până la sfârşit a socialismului.

Cum social-democraţia ca şi bolşevismul, izvorît din ea, are pretenţia de a da şi o concepţie de viaţă, înlăturând deci şi religia, cartea d-lui Werner Sombart despre socialism este foarte bine venită. Werner Sombart a publicat încă înainte de războiu o carte „Socialismul şi mişcarea socială“, care a apărut în mai multe ediţii şi în foarte multe traduceri. Acum această operă apare cu desăvârşire refăcută şi augmentată, crescând dela un volum obişnuit la două respectabile volume de câte 500 pagini şi tratând în capitolul final şi mişcarea cea mai nouă a bolşevismului rus, ca concluzia în extremis a marxismului [1]). De aceea autorul şi numeşte socialismul „socialism proletar“ sau „marxism“. Lucrarea d-lui W. Sombart este foarte documentată şi se bazează pe o sumedenie de citate din autori socialişti, citate reproduse des şi în extenso, un lucru foarte folositor, oricât ar îngreuia lectura.

In cele ce urmează vom analiza câteva din capitolele ce stau în mai strânsă legătură cu concepţia despre viaţă, ne vom lăsa deci conduşi, prin labirintul teoriilor socialiste de tot felul şi prin imensele repetiţii de teorii şi afirmări nedocumentate, de un specialist, care nu se sfieşte să arate în lumina faptelor şi spuselor riguros examinate că asistăm la falimentul scrialismului marxist.

Creştinismul are un mare rol în viaţa socială a popoarelor. Biserica noastră, în trecut în mare parte pavăză a naţionalismului, va trebui să-şi îndeplinească de aci încolo importantul său rol de refacere socială. Insănătoşirea morală a societăţii noastre este o chemare atât de frumoasă a ei ! De aceea preoţimea va trebui să cunoască

---

[1]) *Werner Sombart*, Der proletarische Sozialismus („Marxismus“), I. Band, Die Lehre, Jena 1924, G. Fischer, 488 pag.; II. Band, Die Bewegung. Jena 1924, G. Fischer, 523 pag.

bine toate problemele sociale, precum pentru orice cetățean este de mare valoare să nu se lase rătăcit de teorii atât de mult răspândite, atât de impetuos impuse și atât de puțin examinate din punct de vedere științific și practic. Pe de altă parte nu trebuie pierdut din vedere că religia este mai presus de toate credință care, numai respectându-și baza și originea, poate influența și din punct de vedere social.

Ca concepție de viață socialismul marxist trebuie să se conducă și de un ideal sau o credință. Ideal are: cel al urii, credință n'are socialismul marxist; adecă socialismul adevărat este necredincios, ateist. Semnul caracteristic și distinctiv al socialismului modern este necredința sa [1]). Sombart nu cere credință numai dela teologi și poporul de rând. Pentru dânsul credincios este acela „care crede în Dumnezeu și întrebuințează credința aceasta în Dumnezeu drept normă pentru viața sa pe pământ. Credincioși în sensul acesta sunt nu numai cei ce cred în revelație, ci toți cugetătorii și poeții idealiști“ [2]). Prin urmare credința se poate împăca foarte bine cu civilizația modernă. Ba această civilizație, în ce are ea mai ales, și postulează credința! La început chiar nici socialismul nu era lipsit de credință [3]). Și în zilele noastre s'a făcut în Olanda încercarea de a crea o „internațională creștină“ (1920), dar aceasta este un caz izolat și se poate considera ca „o defecțiune dela ideile dominante în socialismul proletar“ [4]). Căci mai ales dela Marx încoace ideia religioasă este izgonită din socialism. „Cu Marx necredința devine o dogmă nerăsturnabilă a bisericii social-democrate“ [5]). Aceasta stă în legătură și cu concepția despre viață care tot mai mult își impunea stăpânirea pe vremea când și-a „fundamentat“ socialismul teoria. „Inainte de toate trebuie să ne gândim că apostasia dela Dumnezeu coincide cu schimbarea concepției de viață idealiste cu una naturalistă în

---

1) „Dass der moderne Sozialismus *ungläubig* ist, ist sein erstes und wichtigstes, für sein ganzes Wesen grundbestimmendes Merkmal“. I 116.
2) I 117.
3) Exemple I 117—119.
4) I 120.
5) I 120.

general: o lume fără Dumnezeu este şi o lume lipsită de idei“ [1]). Marx, se inspiră din filosofia raţionalistă şi materialistă a lui Helvétius, Holbach, Mandeville. Mai târziu are asupra lui o influenţă covârşitoare Ludwig Feuerbach cu materalismul său cras. Toţi teoreticienii socialişti sunt adepţi ai lui Feuerbach, dela Marx până la Lenin şi Bucharin. Acest materialim masiv, pe care Sombart îl arată cu diverse citate, trebuia să devină ateism. Filosofia lui Feuerbach culmineză în cuvintele: „Keine Religion — ist meine Religion“ [2]). Socialismul rus este deasemenea dependent de Feuerbach, cum a arătat-o Masaryk; Dostoievschi cu drept cuvânt putea spune că fiinţa socialismului este ateismul [3]).

Este adevărat că Marx a pornit dela filosofia lui Hegel; emancipându-se de ea, a devenit însă materialist, cum a rămas viaţa lui întreagă. Şi el şi Engels. Sombart îi caracterizează foarte bine: „Cei doi n'au rămas viaţa lor întreagă alta decât materialişti în cel mai îndrăzneţ şi mai larg sens—deci şi în sens metafizic“ [4]). In prefaţa la ed. a 2-a a „Kapital“-ului său (1873) Marx scrie: „Metoda mea dialectică este în fond nu numai deosebită de cea a lui Hegel, dar chiar diametral opusă. Pentru Hegel procesul gândirii, pe care sub numele de idee îl preface chiar într'un subiect de sine stătător, este demiurgul realului care formează numai apariţia sa externă. La mine invers idealul (das Ideelle) nu este nimic alta decât materialul transpus şi transformat în capul omului (das im Menschenkopf umgesetzte und übersetzte Materielle)“ [5]). Metoda „materialistă“ este pentru Marx „singura metodă ştiinţifică“ [6]). „Engels îl urmează pe Marx, şi din declaraţiile sale filosofice pline de platitudini resultă acelaş materialism care, dacă la Feuerbach este numai naturalistic, la Marx progresează, devenind istoric. Acesta în prefaţa scrierii „Kritik der politischen Ökonomie“ (1839) arată ce este teoria

---

[1]) I 120.
[2]) I 122.
[3]) I 123.
[4]) I 123.
[5]) I 125.
[6]) I 125.

istorică materialistă: „In producția socială a vieții lor oamenii intră în anumite relații determinate, necesare, independente de voința lor, relații de producțiune, care corespund unei anumite trepte de desvoltare a puterilor lor materiale de producție“ [1]). Deci dacă ceea ce este spiritual în omenire nu are totdeauna aceași înfățișare, aceasta se datorește exlusiv deosebirii de tehnică economică. Totul este stăpânit de materie.

Această idee de altfel nu este nouă, a fost adesea rostită în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Important este că Marx face din ea centrul cugetării sale într'o vreme care era potrivită pentru desvoltarea proletarismului [2]). Consecința acestei teorii nu putea fi decât ateismul. Marx scria: „Pentru Germania critica religiunii în general s'a sfârșit .... Fundamentul criticei ireligioase este: omul face religia, religia nu-l face pe om“. Engels declară răsboiu la tot ce este supraomenesc sau supranatural și nu-i pasă dacă e numit ateist. Astfel amândoi stau înrădăcinați în filosofia lui Feuerbach. Sombart zice: „Acesta a fost încă Feuerbachianism nefalsificat sau, după felul de exprimare al lui Feuerbach, „antropologism“, care mai târziu apoi s'a unit cu „materialismul istoric“ și a creat acel lucru ciudat, pe care-l putem numi filosofia sau mai bine sociologia religioasă a lui Marx și care și astăzi încă se strecoară ca o stafie prin toate tratatele socialismului proletar, care ultima dată s'a arătat în mărime înspăimântătoare în „principiile“ teoreticianului bolșevist Bucharin, dar care pretutindenea umblă ca strigoii“ [3]). Exemplele date de Sombart sunt foarte semnificative. Reproducem și noi unul deosebit de caracteristic: „In societatea comunistă organizată nu va mai fi în domeniul producțiunii și al împărțirii pentru muncitori nici o taină ... Nu va mai fi nimic tainic, nimic neînțeles, neașteptat în mecanismul producției sociale și nu va mai fi nevoie de interpretări mistice și de superstiție. Deaceea chiar și numai faptul organizațiunii și al întăririi ordinei socialiste îi dă religiei

---

[1]) I 126.
[2]) I 126.
[3]) I 127.

o lovitură din care nu se poate reculege. Trecerea socialismului la comunism va aduce cu sine moartea firească a oricărei religiuni și a oricărei superstiții". (A. B. C. des Kommunismus, § 92). W. Sombart scrie semnificativele cuvinte: „La întâia cetire a unor astfel de absurdidăți ești gata să crezi că autorul și-ar fi permis față de cetitor o glumă de prost gust: repetarea uniformă a aceluiași nonsens exclude însă această interpretare" [1]).

O a doua consecință a materialismului istoric este respingerea credinței în nemurire. „Divinitatea este premisa pentru nemurire — zicea Feuerbach — fără Dumnezeu, nici o nemurire . . . natura aduce moartea, nemurire dă numai Dumnezeu". Această ideie o răspândesc până la saturație toți teoreticienii, mari și mici, ai proletarismului. Și cât de mult încurcă mințile teoria despre producțiune, valoare, plusvaloare etc. se vede din următorul citat al filosofului oficial de astăzi (cel puțin în Germania) al proletarismului, Iosef Dietzgen. Dânsul spune: „toată religia și toată credința în supraumân se bazează pe speculațiune fantastică, care aceasta și ea este determinată prin gradul de desvoltarea puterilor productive sociale și a condițiilor de viață" [2]). Am putea repeta cuvintele lui Sombart despre absurdidăți . . .

II

Prin urmare materialismul istoric, amvonul de pe care predică Marx și urmașii, centrul filosofiei socialiste, are două consecinți grave înainte de toate: ateismul și negarea nemuririi. Va să zică excluderea oricărei credinți religioase, nimicirea oricărei nădejdi într'o răsplată a binelui și a răului în cealaltă lume și restrângerea omenirii exlusiv la lumea aceasta a bunurilor materiale. Mai ales Engels nu se satură destul să cânte ireligiositatea și ateismul. Dar și aici, ca și în alte aspecte ale socialismului marxist, este și o ficțiune. Engels și după el ceilalți, prezintă întreaga muncitorime ca ateistă, ca lipsită de orice idei religioase; însă aici nu este vorba de realitatea unei

---

[1]) I 129.
[2]) I 130.

ireligiosităţi conştiente şi generale, ci de o dorinţă a teoreticienilor proletari să fie aşa. Dânşii în tendinţa de a izgoni religia din suflete confundă dorinţa cu realitatea. De altfel ce este mai uşor decât să nu-i impui omului nici un fel de obligaţie morală şi nici măcar una de a judeca cu mintea proprie, ci numai ascultarea teoriilor celor „mari“ ! Teoria ireligiosităţii s'a ivit la socialişti într'o vreme de înflorire a ştiinţelor exacte. Ştiinţele luând un mare avânt, au exercitat în secolul al XIX-lea o influenţă aşa de mare, că s'a născut credinţa naivă în atotputernicia ştiinţei, s'a ajuns, cum zice Sombart, la o „canonizare“ a ştiinţei. Ştiinţa putea (şi în capul socialiştilor mai poate) toate. Religia odată izgonită — lasă un gol. Şi atunci repede a venit teoria : religia este înlocuită prin ştiinţă. Ştiinţa-i credinţă, ştiinţa-i religie, ştiinţa-i minune. Iată ce spun socialiştii : „Clasa muncitorilor renunţă la credinţă, fiindcă are ştiinţa“ ! (H. Wendel) ; sau : „Nu ştie fiecare om, în stare de a cugeta, care ştie ce este ştiinţa că ştiinţa şi religia sunt două contraste ce nu se pot reconcilia ?“ „Prin caracterul ştiinţific al partidului nostru orice suspiciune de religie este înlăturată“. (W. Liebknecht [1]).

Ateismul acesta coincide cu epoca în care concepţia mecanicistă despre viaţa era în floare, când chiar burghezimea bogată era robită de această concepţiune. Iată ce scrie Sombart : „Este (dacă e vorba să facem o paralelă cu sistemele economice) chiar acea concepţie despre lume specific *capitalistă*, care era predomnitoare la oamenii culţi între anii 1850 şi 1880 : Real este ceea ce poate fi măsurat şi cântărit, lumea se materializează, tehnicizează şi cantitatizează. Proletismul întoarce acum hainele acestea vechi şi le schimbă puţin, ca proletariatul să le poată purta mai departe“ [2]). Atmosfera în care s'a născut proletarismul, sau cum îi zice Sombart, proletismul teoretic nu putea fi decât una de materialism practic. Lucrul acesta îl spune şi Feuerbach : „Aşa pierdu şi omenirea în timpul mai nou organele pentru lumea supranaturală şi tainele

---

[1]) I 132.
[2]) I 133.

ei numai fiindcă cu credința în ea pierdu și sensul pentru ea, fiindcă tendința ei principală a fost anticreștină. anti-teologică, adică o tendință antropologică, cosmică, realistă, materialistă“ [1]).

Și atmosfera intelectualismului închinător atotputerniciei științei este un factor care a ușurat răspândirea ideilor acestora [2]). Părerea lui W. Sombart în această legătură despre Marx și adepții lui nu este de loc măgulitoare. „Trebue să te miri când observi lipsa de simț filosofic și religios la creatorii socialismului proletar și, firește, și mai mult la răspânditorii acestei învățături. Unde mai pui împrejurarea importantă că cele două spirite conducătoare : Marx și Engels au fost firi absolut areligioase și afilosofice. Ei, cu atât mai mult dii minores, nici nu *vedeau* problemele. Este de a dreptul penibil să vezi la ce nivel a ajuns „filosofia“ acelor oameni, chiar a eroilor lor, când cetești b. o. capitolul final din „Ființa creștinismului“ a lui Feuerbach sau studiile lui Engels despre acesta. Și apoi în chestiuni religioase, ce lipsă totală de înțelegere ! Ei vorbesc într'una de „originea religiei“ și se gândesc la *religiuni.* Vorbesc de „mântuire“ și înțeleg „emanciparea“ proletariatului prin socialism etc.[3]).

Ceea ce s'a observat până acum prea puțin în cercurile nesocialiste este faptul, relevat de Sombart, că cugetarea proletară este absolut ostilă oricărui transcendentalism ; orice transcendentalism, fie că se manifestă în filosofie sau în religie, este suspectat ca fiind protivnic „intereselor“ socialiste și un fel de „Bauernfängerei“. Iată cum caracterizează involuntar proletarismul teoretic, combătând ideile transcendentale, chiar Dietzgen : „Idolatria, religia și filosofia sunt trei feluri, puțin deosebite, ale aceleiași chestiuni, care se numește metafizică sau adevăr smintit (übergeschnappte Wahrheit). Adevărul smintit a avut în istoria universală un rol mare... în fine în timpul acesta de socialdemocrație am ajuns la punctul când

---

[1]) I 133.

[2]) Intelectualismul acesta este după Sombart „fast immer Begleiterscheinung einer Verkümmerung alles Phantasievermögens und aller Gemütseigenschaften im Menschen“.

[3]) I. 133–134.

filosofia, ultimul mohican al metafizicei, trebuie să se prefacă în fizică rezonabilă". Sau: „Interesele (!) socialdemocrației pretind ca ea . . . să împartă specia întreagă de cugetări în două feluri, cel ce are nevoie de credință, flecărie idealistă, și în lucrare de gândire trează, materialistă" [1]). Mai clar și mai elegant nici că se poate!

Religia după concepția socialiștilor (și aici o concepție utilitaristă!) este o piedică împotriva absolutei libertăți. Individul trebue să tindă spre libertate; câtă vreme există însă credința în Dumnezeu, și într'o lume dincolo, individul se simte strâmtorat, nu se poate deda la absoluta libertate din toate punctele de vedere. Și cum socialismul este compus dintr'o sumă de indivizi dornici de emancipare, religia este piedeca cea mai mare. Concepția pur materială despre viață trebuie să elimine credința! In tonul acesta continuă „filozofii" de opt decenii încoace! Feuerbach vrea să facă din oamenii, cari ar fi lachei religioși și politici ai monarhiei și aristocrației cerești și pământești, cetățeni liberi și conștienți de sine ai pământului. Apoi Marx: „Religia este . . . opiul poporului. Desființarea religiunii ca a fericirii ilusorii a poporului este postulatul adevăratei fericiri. Postulatul de a renunța la ilusiile despre o stare este postulatul de a renunța la o stare care are trebuință de ilusie. Critica religiei este deci în sâmbure critica văii plângerii, a cărei aureolă de sfânt este religia" [1]). Din 1917 încoace în fața Capelei Iverskaia din Moscova stăpânitorii de azi ai Rusiei au pus pe placarde mari inscripția din pseudoevangelia lui Marx: „Religia este opiu pentru popor!" . . .

Și cu sinceritate cinică Bakunin îl complectează pe Marx: „De religie și de stat îmi este mai greață ca de moarte". „Dacă Dumnezeu există, omul este sclav; dar omul poate, trebuie să fie liber, deci — Dumnezeu nu există". „Ca sclavi ai lui Dumnezeu oamenii trebuie să devie sclavi ai bisericii și statului în măsura în care acesta este sfințit prin biserică" [2]). Strașnică logică! Și cu astfel de lucruri se întemeiază o concepție de viață!

---

[1]) I 134.
[2]) I 136.

Și așa sau aproape așa îi auzi glăsuind și pe Proudhon, și Bucharin, și Dietzgen și Vandervelde, marxistul moderat [1]). Și toate acestea de ce? Fiindcă bunurile din lumea aceasta sunt prețuite până la exagerare, și pentru a fi comozi trebuie să desființeze pe Dumnezeu . . . Dar nici față de filosofie proletarii nu arată mai multă dragoste. Dintâiu filosofia are o mare vină: îi vine în ajutor religiei. Și cum toți socialiștii nu sunt adepți ai eleganței și ai bunei cuviințe în discuție iată ce zice Dietzgen: „Es ist namentlich durch Ludw. Feuerbach konstatiert (!), dass sie (filozofia) eine Betschwester der Theologie ist. Mit diesen alten Jungfern wird die Sozialdemokratie räumen“ [2]). Filosofia este a „claselor stăpânitoare“, fiindcă recunoaște o lume ideală, o viață superioară. De aceea pentru Fr. Mehring Plato, Aristotel și Hegel sunt filosofi „reacționari“. Metafizica este metoda care oglindește societatea cea veche, ea este „aristocratică,“ „autoritativă“ și lucrează „după metoda statelor centralizate“ (Bakunin), încercând să prescrie legi științelor exacte, care sunt — democratice! [3]). idealismul trebuie înlăturat, fiindcă nu poate fi înțeles de lucrătorii manuali și crează o clasă privilegiată a gânditorilor . . .

Dar pentru toate există surogate; în locul religiei — știința în locul filosofiei — filosofia „pozitivă“ materialistă. Această filosofie este de luptă și de ajutor lucrătorilor manuali! Și apoi să vedeți numai ce filozofie înaltă și stringent logică: „Burghezii vor să-i facă pe muncitori să creadă că spiritul ar sta peste ființa materială, socială, că spiritul ar stăpâni și ar avea din sine materia. Ei au întrebuințat până acum spiritul ca mijloc de stăpânire; ei dispun de știință, de lege, de drept, de politică, de artă, de biserică și stăpânesc cu toate acestea. Acum bucuros ar prosti pe muncitori că așa ar cere firea lucrurilor, ca spiritul din fire să stăpânească ființa materială socială, munca lucrătorului în fabrică, în mine, la câmp, în tren și pe vapor. Lucrătorul care crede aceasta, acela crede că spiritul

---

[1]) Exemple I 136—137.
[2]) I 137.
[3]) I 138.

creează din sine producția, creează munca și clasele sociale, acela se va supune burgheziei și ajutătorilor ei, preoților, învățătorilor etc., fiindcă burghezia are partea cea mai mare de știință, are biserica, are deci spiritul și trebuie, dacă acesta este adevărul, să stăpânească“ [1]). Să te mai miri de ura proletarilor contra celorlalte clase sociale după astfel de specimene de filozofie? Concluzia lui W. Sombart este pregnantă, și totodată o sentință: „a face din muncitorul manual pe creatorul și suveranul gândirii, pe stăpânitorul filozofiei și teologiei; aceasta mi s'ar descoperi ca sensul cel mai adânc și din urmă, ca ideia propriu zis motrice în concepția istorică materialistă. Aceasta s'ar prezinta deci de fapt ca *idealogia proletariatului,* și anume în massele lui compacte, ca lucrători manuali necalificați [2]).

III

Cum se explică acum cruciada aceasta contra religiei? Religia cere dela om jertfe, cere renunțare la atâtea plăceri, o disciplină severă a spiritului; religia cere dela oameni să nu intre robi la plăcerile materiale. Or, socialismul consideră lumea și lucrurile după valoarea lor practică-materială. Lozinca lui: să le fie multor (tuturor) oamenilor bine și să trăiască mult pe pământ. Acesta este așanumitul „Massenlebenswert“. El se caracterizează așa. Valoarea ca atare a vieții: viața este bunul suprem, și anume viața individuală, empirică, naturalistă, viața, fiindcă este [3]). Această valoare a vieții se cantifică. Cantificarea (Quantifizierung) valorilor hedonsite și utilitariste se pune în centrul intereselor; deci bogăția materială și bunul traiu se ridică la rangul de valori morale [4]). O cantificare personală a aces-

[1]) I Gorter la Somb. 139
[2]) I 141.
[3]) In această privință iată ce ne spune Sombart: „Această teză despre valoarea absolută a vieţii empirice, cât văd, n'a fost apărată de nimeni cu atâta fanatică patimă ca de reprezintanţii spiritului *evreesc*, aşa că avem dreptul să o numim o ideie specific evreiască. Nici un popor la cei vechi, nici un popor din lumea nouă n'a făcut cu aceeaşi uniformitate şi tenacitate profesiunea acestei valori fundamentale I. 87.
[4]) Acest materialism utilitaristic Sombart îl vede iarăşi mai ales la Evrei şi la Englezi I. 88.

tei concepții despre valoare ar fi accentuarea, din punct de vedere de valoare morală, a faptului ca un număr cât de mare de indivizi (sau măcar foarte mulți) să fie „fericiți“, să aibă bunuri materiale, sau, cum zice Sombart: „dass die Masse satt werde“[1]). Se mai adauge „eticizarea“, adecă ideia de a face din procurarea unei stări de fericire un postulat moral. Și aceasta, firește, numai în domeniul sensualului și materialului. „Idealul socialist al vieții — scrie Sombart — apare totdeauna cu pecete naturalistă ca dreptul de juisanță al fiecăruia (das Sichauslebensrecht des einzelnen). Și aici conținutul acestei juisanțe este totdeauna determinat în chip *sensual*; deoarece este vorba, în prima linie, de satisfacerea instinctelor naturale, „de emanciparea cărnii“, cum se zice dela Enfantin încoace, e nevoie totdeauna și de o însemnată porție de mijloace materiale; o îngrijire bogată cu bunuri materiale aparține totdeauna domeniului de dorinți (Wunschbilde) al socialismului proletar“[2]). Autorul stăruie asupra acestui fapt și în următoarele cuvinte: „Și într'adevăr nu cunosc nici o declarație, venită din cercul de idei al socialismului proletar, care să nu prețuiască cultura materială și care ar accentua — ca valoare morală — sobrietatea sau chiar asceza“[3]). Fiecare socialist s'a întrecut în a proslăvi bunurile materiale, valoarea lor și dorința de a le poseda. In scrierile fiecăruia afli, mai mult sau mai puțin iscusit, mai mult sau mai puțin caracteristic, imnuri cântate înfloririi materialiste, dela Owen până la Bernstein care acesta din urmă spune că cu cât este mai mare cultura din punct de vedere material, cu atât dă mai multe posibilități de viață. Citatele aduse de Sombart sunt nenumărate și foarte caracteristice. Nu lipsește, nu putea lipsi

---

[1]) Sombart aduce iarăși exemplul englez. La Englezi s'a răspândit Benthamismul, „ideia fundamentală a filozofiei engleze“. I 98. In timpul războiului W. Wundt într'o cărticică „Die Nationen und ihre Philosophie“ susținea că filozofia cea mai populară (în Anglia deci utilitarismul lui Bentham) Este cea mai caracteristică pentru spiritul unui popor. Teoria în întregimea ei nu se va putea susținea; în Germania era și este foarte răspândită filozofia lui Nietzsche, dar și socialismul, chiar la modă, dar nici Wundt nu trage concluziile ca pentru Anglia...

[2]) I 90.

[3]) I 90.

nici sinceritatea cinică a lui Bakunin: „Republicanul exclusiv politic este un stoician; el nu-şi recunoaşte drepturi, ci numai datorii sau ca în republica lui Mazzini el nu admite decât un singur drept: acela de a se devota şi de a se jertfi totdeauna pentru patrie, netrăind decât pentru a o servi şi a muri cu plăcere pentru ea . . . Socialistul, dimpotrivă, se sprijină pe drepturile sale positive la viaţă şi la toate puterile atât intelectuale şi morale cât şi fizice ale vieţii . . . El iubeşte viaţa şi vrea să o guste deplin . . . Socialistul se distinge faţă de republican exclusiv prin egoismul său franc şi uman, trăind deschis şi neapărat pentru sine însuşi“ [1]). Mai lămurit nici că se poate!

Şi toate acestea întemeindu-se pe ştiinţă. Socialiştii au mirajul ştiinţei. In Rusia bolşevică inscripţii şi placarde vestiau biruinţa ştiinţei cu diferite inscripţii: „Cartea este omul care vorbeşte public“; „Cartea este sanctuarul comunismului“; „să trăiască alianţa revoluţionară a ştiinţei cu munca“ [2]). Dar ştiinţa se confundă cu ştiinţele exacte; numai acestea află har în faţa proletarilor. Mai bine se vede lucrul acesta la Ruşi, începând cu nihiliştii şi sfârşind cu bolşevicii de astăzi. „Politica ştiinţifică“ a bolşevicilor este un fel de fetişism al ştiinţelor naturale [3]). Socialiştii visează un fel de ştiinţă generală care să se potrivească la toate împrejurările vieţii şi la toate manifestările acestei vieţi; ei ajung la proclamarea ştiinţei absolute („Verabsolutierung der Wissenschaft“). Ideile acestea le găsim la St. Simon şi se repetă necontenit. Unii le exprimă mai clar, alţii mai colţuros şi mai puţin lămurit. Un socialist francez spune că idealul lor este o societate „unde ştiinţa să satisfacă toate, teologia, morala, educaţia ca şi industria“ [4]). Este adevărat că spiritul timpului era „ştienţifist; socialismul s'a înecat apoi, aşa zicând, în ştiinţele exacte, fiindcă ştiinţele acestea erau privite ca

[1]) I 93.
[2]) I 228.
[3]) I 229.
[4]) I 230. Dietzgen este mai grobian: „Fraţii mahmuri (Duselbrüder) ai celorlalte partide mai vorbesc de adevăruri divine, morale. logice etc. Noi nu cunoaştem adevăruri divine şi umane, noi cunoaştem numai adevăruri empirice . . . Adevărurile, oricum s'ar numi, se bazează numai pe experienţa psihică, corporală, materială“. Somb. I 230.

democratice în deosebire de metafizica aristocratică şi fiindcă dela ştiinţele exacte se mai aşteptau şi efecte vindecătoare. Ştiinţa se organizează de jos în sus, conform cu democraţia ; ea se adresează tuturor, având valoare egală pentru toţi, ea operează cu o masă de fapte, ea stă la dispoziţia criticei publice, ea este egalitară şi revoluţionară. Şi Sombart adauge sarcastic : „Pentru a înlătura neînţelegerile trebuie să mai adaugem că toate calităţile lăudate nu trebuie să fie în realitate inerente ştiinţei, ci că este suficient, dacă se află în închipuirea socialiştilor proletari.“ [1]) Ştiinţa mai uşurează „desfăşurarea puterilor productive“. Socialiştii, şi vechi şi noi, mai nădăjduiau şi nădăjduesc dela ştiinţă crearea unei ordine sociale noui care să le aducă tuturora fericirea. „Lucrul şi ştiinţa vor birui toate. Ştiinţa şi munca vor lămuri iarăşi haosul vieţii“, zice chiar M. Gorki [2]). Descoperirea „legilor naturale“, aceasta avea să aducă fericirea. Ştiinţa este divinizată ; ea nu mai are nevoie de Dumnezeu !

Dar acest socialism „ştiinţific“ în realitate nu este alta decât aplicarea concepţiei istorice materialiste la problema însaşi a socialismului [3]). Sombart analizând teoria despre socialismul ştiinţific, arată că din tendinţele teoreticienilor de a arăta „ştiinţificismul“ socialiştilor a rămas vie numai „credinţa în necesitatea, dictată de legi naturale, a venirii socialismului. *Credinţa* aceasta, care este chiar contrarul cunoaşterii ştiinţifice, i-au făcut fericiţi“ [4]). Deci, am putea vorbi mai mult de o „motivare mitică a socialismului“. „Intr'adevăr — continuă la alt loc Sombart — fundamentul cel mai adânc pe care se razimă convingerea socialistă nu este valorizarea etică, cu atât mai puţin cunoaşterea ştiinţifică este, cum am mai spus odată, *credinţa* că socialismul *va veni*, o credinţă care era cu atât mai vie şi înlătura cu atât mai mult toate celelalte procese psihice, cu cât mai lipsit de idei religioase adevărate devenia sufletului proletar. Credinţa în socialism

---

[1]) I 234
[2]) I 236.
[3]) I 291.
[4]) I 305

s'a înfăşurat în forma unui *mit*, care dela începutul gândirii proletice trece prin aceasta şi se repetă în chip uniform în învăţăturile diferite, oricât de deosebite ar fi între olaltă în ce priveşte dogma. Este mitul despre paradisul pierdut, care trebuie recucerit" [1]).

IV

Pentru recucerirea acestui paradis pierdut însă trebuie înlăturate atâtea dintre piedecile opuse de burghezie, b. o. concepţia veche despre familie. Este adevărat că mulţi socialişti au apărat cu căldură şi convingere viaţa familiară; nu este mai puţin adevărat că mulţi din proletari trăiesc o viaţă familiară, să zicem aşa, după „prejudecăţile burgheze". Insă lupta s'a dat şi în această privinţă: la congresul din Bâle (Basel) au biruit ideile lui Marx asupra lui Proudhon.

Tendinţa de a disolva familia avea un sprijin în începuturile de disoluţie încă în epoca burgheziei: să libereze femeia de „sclăvia" întreită a bărbatului, a copiilor, a gospodăriei [2]). Programul socialiştilor urmăria în vederea alcătuirii societăţii celei plină de fericire — încheierea şi desfacerea uşoară a căsătoriei, predarea copiilor „societăţii", şi al treilea înlăturarea gospodăriei casnice şi înglobarea femeii în munca economiei comune în afară de căsnicie [3]). Marea industrie cu rolul decisiv ce l-ar da femeilor, tinerilor şi copiilor de ambele sexe în procesele producţiunii organizată social în afară de căsnicie ar crea — baza economică pentru o formă superioară (!) a familiei şi a relaţiilor între ambele sexe [4]). Dacă Marx spunea aşa, să ne mai mirăm că urmaşii lui întru teorie cântă imnuri de slavă nouii iubiri „libere"? Mizeria cea multă ce rezultă din întrebuinţarea femeii şi a copiilor în fabrici, legislaţia de protecţie a acestora, făcută de burghezi, nu-i împiedecă pe aceşti imnologi în exaltările lor de fericire teoretică cu privire la lumea cea

---

[1]) I 317. Exemple în această privinţă vezi I 317—330l
[2]) Comunismul femeilor nu era cerut însă de sociaişti.
[3]) I 273.
[4]) I 274.

nouă, și concluzia este foarte elocventă și semnificativă: „Lucru liber — amor liber — căsătorie liberă — în sfârșit, în sfârșit! — oameni liberi, cu adevărat liberi.“ [1]) In consecință și școala trebuie să fie altfel decât până acum. De 150 de ani teoreticienii proletarismului predică același program școlar; educație egală pentru toți, fără mijloace de constrângere (făcându-le celor ce au să fie educați numai plăcere), și libertate desăvârșită pentru toți. Cum se vor uni aceste toate cu individualismul oamenilor este un lucru secundar, am putea spune că aceasta este chiar o chestiune inexistentă, căci socialiștii pornesc dela concepția că toți oamenii au egale dispoziții intelectuale și morale [2]). In consecință și noțiunile de școală liberă, unitară, activă au altă nuanță de cât în pedagogia burgheză. Cât de mare este acest miraj al egalitarismului în civilizație ni-l arată programul bolșevicilor de a da „comorile artei și ale științei“ muncitorimii, într'un stat cu 80 % de analfabeți.

De altfel și așa numita fundamentare etică a socialismului proletar este sui generis. O teorie etică propriu zisă nu afli în socialism. Până și teoreticienii proletarismului admit că etica științifică este copilul vitreg al teoreticei proletar — socialiste. „Cercetările științifice pe care le posedăm din aceste cercuri — spune Sombart — sunt de o sărăcie care-ți inspiră milă.“ [3]) Sombart încearcă să scoată din considerațiile de tot felul ale socialiștilor concepția lor etică și aduce un exemplu foarte interesant, examinând noțiunea „exploatării“, punctul central al eticei proletare. Bazard a caracterizat răul principal al societății prin „exploatarea omului prin om“, înlăturarea acestui rău (identificat cu înlăturarea stăpânirii de clasă) este apoi problema tuturor socialiștilor. Dar ce este această exploatare din punctul de vedere științific, odatăce socialismul jură în știință? Părerea lui W. Sombart nu este de loc măgulitoare pentru „știința“ atât de pretențioasă a socialiștilor. Iată ce spune: „ Oamenii au făcut eroarea

---

[1]) Rühle la Sombart I 274—275.
[2]) I 283.
[3]) I 307.

de a ținea noţiunea etică despre valoare de o noțiune a experienței, căreia îi corespunde în empirie o stare faptică ce poate fi constatată prin experiență şi care poate fi măsurată şi cântărită în ce priveşte extensiunea ei. Toate numeroasele teorii despre valoare şi plus-valoare, pe care le aflăm în literatura socialistă isvorăsc din ilusia aceasta.

Toate categoriile ce fură create: muncă productivă, popor muncitor, muncă necesară, plusvaloare, clasă parasitară de antreprenori etc. trebuiau să ajute la stabilirea faptului şi măsurii exploatării, căreia îi este expus proletariatul. Şi oamenii se complăcură de fapt în închipuirea că toate acele categorii, încărcate cu valori, ar fi noțiuni de empirism curat. Se încercau de a da soluția cvadraturii cercului. Toate acestea din tendința de a învălui noțiunea de „exploatare“ în demnitatea „științei“. Şi când apoi Marx publică al său „Kapital“ în trei volume, al cărui sens adevărat numai puțini îl puteau pricepe, era mai presus de orice îndoială că faptul eploatării ar fi fost dovedit „științificeşte“ [1]). De aci încolo lumea socialistă a fost convinsă că clasa capitalistă îşi trăieşte traiul ei bogat din munca nerăsplătită a proletariatului. Şi această teorie a eploatării şi-a găsit apoi ecoul şi în literatură, în diversele „marseillaise“ muncitoreşti.

Motivarea aceasta este însă mai mult eudaimonistă -utilitaristă. Ai putea trage chiar concluzia că „întrucât „fericirea“ este o stare a conştiinții (ein Bewusstseinszustand), ar fi suficient ca închipuirea de a fi exploatat să fie înlăturată, ca să se mărească quantumul fericirii, fără ca şansele reale (materiale) să se fi îndreptat! Proletarul rus se simte mai „fericit“, fiindcă nu mai este silit să producă „plus-valoare“ pentru trântorul de antreprenor, pe când cantitățile aceleaşi sau probabil mai mari ale plusvalorii, consumate de comisarul poporului, nu-i pricinuesc nici un năcaz“ [2]).

In aceste considerații se amestecă şi ideologia libertății şi egalitarismului care capătă forma de postulate morale, aşa că lumea s'ar pune şi pe punctul de vedere că

---

[1]) I 308.
[2]) I 311.

exploatarea n'ar trebui să fie, simțul dreptății ar cere înlăturarea ei etc. Un al treilea fel este cel realizat de bolșevismul rus, este concepția politică de putere ; astfel realizarea fericirii proletariatului nu este atunci altceva decât o chestiune de putere brutală. Sombart ajunge sau mai bine zis își păstrează aceași convingere ca acum treizeci de ani că marxismul științific este absolut „a-etic“ [1]).

V

Religia eliminată, știința întronată ca ceva făcător de minuni, etica confundată cu o ideologie, răsărită din concepția despre atotputernicia științelor exacte, care i arată și șubrezenia — dar poate avem a face cel puțin cu o umanitate nouă ?

Să vedem. Concepția despre umanitate o găsim la filosofii stoici cu statul lor universal, cosmopolit ; umanismul acesta istoric îl găsim, esteticizat, și la Cicero. Intensificată apare această ideie a omenirii și a iubirii de om în creștinism. Impărăția despre care vorbește Hristos este cu totul alta decât „statul universal“ al stoicilor, care este rezultatul unei comunități de viață universală ivite pe urmă înlăturării individualităților etnice. Impărăția propovăduită de Mântuitorul nu este din lumea aceasta, ea este transcendentală. Iubirea creștină este cu totul alta. Omul, creștinul, ca membru al împărăției lui Dumnezeu, iubește umanitatea, dar o iubește în Dumnezeu și prin Dumnezeu. Această iubire nu este legată de bunuri materiale ; creștinul nu iubește de dragul de a face bine sau de a întări bunăstarea materială a cuiva, ci iubește din bogăția sufletului său ca un rezultat al conștiinței că este fiu al lui Dumnezeu. Această iubire se produce deci în numele divinității și nu are a face nimic cu rezultatele materiale ; originea ei nu este din lumea aceasta [2]). Am citat numai acest exemplu cu creștinismul, că este cel mai elocvent. Acum, ce este „umanismul real“ predicat de socialiști ? Acest umanism „naturalizează concepția

---

[1]) I 313 : „das Marxsche System enthält keinen Gran Ethik“.
[2]) I 240—241.

omenirii și proletarizează valorile acesteia“. [1]) Comunitatea omenească este numai cu Dumnezeu și în Dumnezeu, socialiștii descreștinează umanitatea și o lipsesc de divinitate. Inainte vreme oamenii se simțeau una în credința lor în Dumnezeu, socialiștii pretind că această unire în omenire se face prin circulație și producție.

Valoarea omului era în învierea lui prin Dumnezeu. Nu, zic socialiștii! Ceea ce este de valoare este „lucrarea împreună pentru producerea, în comun, de bunuri“ (materiale). Deci specia om se bazează pe soïidaritate numai prin producerea de bunuri materiale [2]). Atunci și „iubirea de oameni“ este cu totul altceva. Inainte iubirea în baza preceptelor divine, acum iubirea omului ca specie. Dar nu toți socialiștii sunt de aceiași părere. Pe când unii fantazau de un fel de religie a iubirii umanității, Marx și Engels o combăteau. Marx vorbia despre „Nonsensul unei iubiri universale a omului“. Cei mai mulți l-au urmat în teoriile lor.

Insă iubirea nu se poate explica numai din aparținerea la aceiași specie sau din legătura socială. O „Werkverbundenheit“, o legătură din cauza aceleiași munci ar produce iubire. Sombart arată cu drept cuvânt, cum socialiștii confundă noțiunile. „Ce m'ar face la urma urmelor să iubesc pe cellalt care face împreună cu mine o masă? Ce fel de iubire produce „Werkverbundenheit“, cum se relevă în legăturile internaționale între popoare, a dovedit doar la evidență războiul mondial“ [3]). Dar „religia“ cea nouă, bazată pe considerații atât de șubrede, nu s'a putut menținea în socialism; și ceeace este caracteristic, iubirea aceasta vagă s'a prefăcut în *ură*.

Numai ca mijloc de luptă a mai rămas iubirea. Iubirea de specie, „fraternitatea“ înseamnă acum nivelarea socială: nici unul nu-i mai bun decât „fratele“ său. Iubirea umanității se exagerează pentru a se scădea valoarea familiei, a națiunii, a patriei. Dar mai ales această iubire s'a concentrat ca un fel de „camaraderie“ asupra

---

[1]) I 242.
[2]) I 243.
[3]) I 250.

„proletariatului luptător“, luând înfățișarea celei mai nestăpânite uri. „Umanitatea“ este identică cu „proletariatul“, „toată omenirea“ este egală cu „proletarii tuturor țărilor“ în lupta lor contra celorlalți. „Intrebuințarea noțiunii de „umanitate“ a devenit deci aici un truc în luptele de interese ale unui anumit partid politic, și ideiă, la început positivă, s'a prefăcut chiar în contrar“ [1]). Când nu ești proletar se pare că-împotriva tuturor teoriilor despre umanitate ai încetat a mai aparținea omenirii. Căci iată cât de lămurit glăsuește filosofia cea adevărată: „Dacă adversarii se revoltă contra oricărei morale (bineînțeles socialiste!), contra ordinei adevărate și a rațiunii, cu pumn îi vom culca la pământ!“ [2])

VI

Bolșevicii ruși au pus în aplicare această frumoasă filosofie umanitaristă! Lege și morală în înțelesul vechi (burghez!) al cuvântului pentru dânșii nu există. „Greutatea de plumb a legalismului cu orice preț nu ne atârnă de picioare. Fetișismul legalității nu s'a putut naște la noi“ [3]). Și pumnii filosofiei umanității au intrat în aplicare: după o statistică oficială a sovietelor din 1920 iată cari „adversari ai filosofiei umanismului real“ au fost omoriți prin Ceca: 28 de mitropoliți și episcopi, 1215 preoți, 6575 de profesori și învățători, 8800 de medici și personalul lor de ajutor, 54.650 de ofițeri, 250.000 de soldați, 10.500 ofițeri de poliție (!) și jandarmerie, 48.500 de agenți ai poliției și jandarmi, 12.950 de agricultori, 355.250 de oameni cu profesiuni libere, 192.350 de lucrători și 815.000 de țărani [4]).

Engels vorbia de „fluviile de lavă roșie“; acum nu s'au revărsat asupra Rusiei într'un chip atât de înspăimântător încât întrec orișice închipuire chiar și a tânărului Engels [5]). Toată „știința“, tot „idealismul“ prole-

---

[1]) I 253.
[2]) *Jos. Dietzgen*, Sozial-demokratische *Philosophie* p. 19, la Sombart I 316.
[3]) Declarațiile lui Zinoviev și Lenin; vezi Sombart II 465.
[4]) Vezi statistica la Sombart II 470.
[5]) II 269.

tarului, toată „umanitatea“ s'au pus în aplicare în Rusia prin bolșevici. S'a exemplificat marxismul în toată întinderea lui. Rezultatul? Rusia o mare de ruine.

Sovietele s'au impus în Rusia prin revoluție. De altfel nici o mișcare socială în Rusia n'a avut alt caracter decât cel revoluționar. Istoria mișcării sociale în Rusia este istoria atentatelor, revoltelor și revoluțiunilor [1]). Revoluția rusă din 1917 a trecut prin trei faze una burgheză, când burghezii umblau după libertate, alta țărănească, unde toți s'au dedat la prădăciunea pământului și a treia „proletară“, unde această umanitate specifică se îndură să ia dictatura [2]). In Rusia sovietică sunt comitete, subcomitete și paracomitete fără număr, de fapt însă dictează un număr extrem de redus de revoluționari vechi. „Constituția adevărată — spune Sombart — a fost pe vremea lui Lenin o monarhie absolută; acum poate fi numită o constituție a unui directoriu autocrat. Directoriul care guvernează fără nici o restricțiune este format din două comitete ale partidului comunist (K P R), așanumitul biurou politic și cel al organizației, care sunt în astfel de relații că în cazuri îndoelnice decide biuroul politic. In comitetele acestea șed șefii, cunoscuți în toată lumea, ai comuniștilor, încunjurat de un stat major de pretendenți mai tineri la șefie. E vorba de cu puțin mai mulți decât o duzină de oameni, cărora, pe lângă aceasta, le mai impun voința lor vreo trei sau patru. Această duzină de potentați stăpânesc în sens dictatorial partidul comunist ai cărui mandatari sunt fictiv. Dar nici chiar în cadrele partidului comunist nu este vorba de loc de o stăpânire democratică. Șefii hotărăsc, membrii aprobă (deși uneori după o discuție anterioară violentă, care însă este numai ficțiune)“ [3]). Câțiva revoluționari de profesie conduc cum vor; aceasta se cheamă în teorie „dictatura proletariatului“. Masa comunistă este compusă din funcționarii regimului sovietic și constă din „trântori“ — după însași terminologia lui Marx. Poporului „muncitor“ aparțin abia 30%,

---

[1]) II 454.
[2]) II 456—457.
[3]) II 460.

restul se lasă hrăniți de ceilalți și nu mai sunt proletari propriu zișI ; abia cu prilejul morții lui Lenin s'a făcut o foarte intensivă propagandă care a schimbat procentul în favoarea poporului de rând. Dar într'un stat-model socialist 85%, țăranii, din totalul populațiunii nu iau aproape de loc parte la conducere. „Reprezentarea poporului“ pentru țărani este mai mult o ficțiune și alegerile în toate comisiile și comitetele sunt conduse de faimoasa poliție secretă „Ceca“.

Scopul bolșevicilor, singurul scop a fost de a pune mâna pe putere. „Pentru descrierea operei lor este indiferent ce au urmărit (subiectiv) cu ea și prin ea : crearea unui imperiu universal evreesc, facerea unei revoluții naționale sau realizarea altui ideal umanitar sau socialist sau urmărirea de scopuri personale : distrugerea regimului odios țarist și burghez, potolirea poftei de răzbunare, satisfacerea de ambiții personale și dorinți de putere etc. Toate aceste scopuri subiective au fost subordonate scopului obiectiv : câștigarea puterii în stat“ [1]). Toate măsurile bolșevicilor au fost luate exclusiv din acest punct de vedere, fie că erau comuniste, fie că erau capitaliste. Șefii în diferite rânduri au declarat că nu-i neliniștesc nici un fel de considerații morale sau juridice ; exclusiv interesul îi conduce. Bucharin mărturisește că încă înainte erau hotărîți să nu admită pentru ceilalți nici libertatea presei, nici a adunării, nici a asociării, deși predicau libertatea ca ideal [2]).

In consecință și mijloacele pentru a ajunge la putere și a o păstra erau caracteristice. Concepția de drept : judecata o fac „muncitorii și țăranii“ după concepții de drept care „corespund intereselor de clasă ale lucrătorilor și țăranilor“. Themis a bolșevicilor este un lucrător cu ciocanul cu inscripția „Judecătoria proletară este scutul revoluției“ [3]).

Acest scop îl servește și imensul aparat funcționăresc, cu mult mai mare decât pe vremea țarilor. Lângă fiecare

---

[1]) II 464.
[2]) II 464, în programul lor.
[3]) II 466.

funcționar este și un controlor al sovietelor, pentru a-l supraveghia [1]). Cel mai bun scut însă este tot armata. Aceasta îndeplinește dintâiu serviciul de siguranță. Iată cum îl descrie pe acesta din proprie experiență un ziarist. Era o adunare în care Lenin a vorbit ultima dată în public. „Cele mai întinse măsuri de siguranță au fost luate. Afară înaintea teatrului gonesc, emoționați, cechiști călări în dreapta și'n stânga și împing înapoi cu blesteme și sudalme proletariatul curios. Noi jurnaliștii suntem conduși prin pivnițele Operei unde literalmente stau tot la doi pași soldați cu baioneta în pușcă. (Frica de eventuale atentate trebuie să fi fost imensă. Așa nu era, înainte vreme, nici țarul păzit)“ [2]).

Cel mai strașnic mijloc de siguranță însă sunt comisiunile extraordinare, Ceca, poliția politică, desvoltată într'o cruzime cum nu s'a mai văzut. Ceca sub alt nume există și astăzi încă. Părerea tuturor este aceiași: că Ceca e înfiorătoare. Un anarhist o descrie astfel: „Un dispreţ și o batjocorire imensă, nemaipomenită și barbară a celor mai elementare drepturi ale omului s'a prefăcut într'un axiom al guvernului comunist. Cu o consecință logică comisiunile extraordinare s'au desvoltat și prefăcut cu vremea într'un monstruos mecanism autocratic, care este independent și iresponsabil și care deține în mâna sa puterea asupra vieții și morții. Un apel contra lui este imposibil, nu există. Chiar şi organele cele mai înalte ale autorității de stat sunt neputincioase față de aceste comisiuni extraordinare“ [3]). Membrii acestei „Ceca“ sunt propriu zis administratorii satelor.

Acest aspect egalitar îl are socialismul cu știință și fără de Dumnezeu. Armata este pe cale de a deveni o armată de clasă, bineștiind comuniștii că, desfăcându-se armata, dispare și stăpânirea proletară.

Ca mijloace economice: prădarea averilor, luarea locuințelor, rechiziționarea lor pe seama proletarilor. Apoi urmează: socializarea băncilor, industriilor și a pămân-

---

[1]) II 467.
[2]) G. Popoff în a. 1924. Somb. II 467—468.
[3]) II 468.

tului şi centralizarea întregei economii printr'un aparat complicat. Burghezii după acest foarte amănunţit, exagerat şi nesincer program de muncă sunt ameninţaţi să moară de foame, căci leafă în natură nu primesc decât cei ce „muncesc“, fără a se defini undeva ce este „munca“. In realitate tot programul acesta, unde nici nu se arată măcar după ce norme se stabileşte contribuţia „muncitorului“ la venitele sociale, nu este alta decât exploatarea nemiloasă a burgheziei pentru a o nimici. Bolşevicii în parte au nimicit-o, au culcat-o la pământ, dar au distrus totodată bogăţia naţională dela oraşe, pe când de ţărani n'au prea îndrăznit să se atingă, fiindcă aceştia au făcut grevă, nesămănând grâul necesar oraşelor . . .

Dar întreaga economie bolşevică a dat faliment: din 1921 (semne se văd însă în 1918) începe desfacerea de politica economică a comunismului şi reîntoarcerea la capitalismul atât de urgisit“. Toate încercările de a învălui în fel de fel de fraze acest faliment n'au putut însă distruge realitatea.

Şi ce este mai interesant: chiar ştiinţa — şiboletul socialismului marxist — n'a adus fericirea! Câteva indicaţiuni numai. Toate şcoalele dela grădinile de copii până la Universităţi urmăresc un singur scop: crearea unei concepţii de viaţă comunistă. Toate reclamele în trenuri, pe vapoare, în câmp, la sate, în oraşe, în adunări servesc acelaşi scop. Mai interesantă este reforma egalitaristă a Universităţilor. Din vechile Universităţi au fost goniţi profesorii burghezi („aristocraţi“ prin ştiinţa şi inteligenţa lor!) şi au fost înlăturate „studiile nepractice“. S'au primit profesori fără studii şi fără pregătire, numai dacă îndepliniau o „muncă liberă ştiinţifică“. In consecinţă n'au mai fost primiţi cu vremea nici alţi studenţi decât cei din clasele de muncitori. Dar într'un stat unde toţi sunt egali şi ştiinţa este singura mântuitoare trebuiau să fie pregătiţi pentru Universităţi şi ţăranii şi muncitorii manuali. Aceasta se face prin „Facultăţile de lucrători“.

Aceste miraculoase facultăţi, în care se primesc lucrătorii, ţăranii şi soldaţii gărzilor roşii, sunt ataşate pe lângă

[1]) II 477.

Universități, școale tehnice superioare sau și pe lângă școale normale. „Studenții“ sunt adulți trebuie să știe scrie și ceti și cele patru operațiuni matematice. Cursul e de trei ani, în care li se face toată știința ca și educația după normele marxiste, ca să poată intra apoi în Universitate.

Dar există și Universități comuniste; deocamdată patru. Aici se face mai ales educația politică. In Universitatea de acest fel din Petrograd 67% dintre „studenți“ aveau o cultură de școală primară completă sau necompletă, 15% o cultură de școală secundară necompletă, 2% o cultură de școală secundară completă, iar restul de 16% nu fusese de loc la școală. Acum s'a făcut un progres: s'a oprit primirea de studenți cari vin cu mai mult de școala primară. Firește că este și un institut de fabricare de docenți roșii după aceleași norme [1]). Iar copiii mici sunt ținuți să învețe papagalicește că „religia este opiu pentru popor“.

N'ar fi marxism adevărat, dacă nu li s'ar permite elevilor să conducă și dânșii. Elevii au dreptul să-și spuie cuvântul cu privire la alegerea materiei de învățământ, firește în cadrele comunismului. Există întruniri serale ale elevilor, unde părinții n'au ce căuta, iar băieții și fetele stau până noaptea târziu [2]).

Iată marile progrese realizate pentru fericirea omenirii prin — știința atotputernică și proletară!... Dușmanul cel mare al comunismului este religia, biserica. Din cauza aceasta biserica a fost persecutată în cel mai strașnic chip. S'au întrebuințat toate mijloacele, oricât de sălbatice ar fi, pentru a distruge credința. Un exemplu ne va arăta de ce sunt capabili marxiștii ruși. S'a construit așanumitul „film al exhumării“ și l-au făcut să ruleze pretutindenea la sate și în orașe. In acest film se arată cum se exhumează osemintele sfinților mai cunoscuți și venerați; se arată fiecare parte a trupului, însoțit fiind acest procedeu „cultural“ de observări cinice și glume de prost

---

[1]) II 483 și urm.
[2]) II 510.

gust. O ruditate a sufletului mai perversă şi mai fără de gust nici nu s'a pomenit [1]).

Biserica o consideră bolşevicii de cea mai mare piedecă a lor; deaceea o şi urăsc mai mult.

Dar decăderea totală a vieţii din Rusia, murdăria morală şi trupească pe comunişti nu-i înspăimântă. Dimpotrivă, ei se laudă cu această operă a lor. Cam aşa spun dânşii: „Chiar aceasta am urmărit-o: totul ce era, în sens „burghez", sfânt, nobil, frumos şi de seamă a fost nimicit, nu mai este nimic mare şi înălţător, nu mai este sus şi jos: totul este jos. Aşa trebuie să fie, fiindcă noi nu putem lua parte la ceea ce nu este în josime. Deci nimeni să nu ia parte. Nu puteam fi toţi savanţi, deci nu trebuie ştiinţă; nu puteam fi toţi conţi, deci nu ne trebuie conţi; nu puteam locui toţi în castele, deci nu ne trebuie castele; nu puteam ţinea toţi curăţenie, deci toţi să fie murdari; noi nu puteam crede în Dumnezeu, atunci nici ceilalţi să nu creadă în el!" [2]). La acest abiz sufletesc a dus marxismul. Dar minciuna merge mai departe. Armata este armată de clasă, menită să terorizeze toată lumea necomunistă. Ţărănimea rusă, care şi-a împărţit pământul în tăcere îndură acest regim, între altele şi fiindcă se teme ca altă guvernare să nu-i ia pământul înapoi.

Insă mijloacele culturale de propagandă a socialismului comunist au început a slăbi. Politica economică a dat greş; comuniştii revin la capitalism, oricât căptuşesc această întoarcere cu fel de fel de minciuni şi „motivări" proletare. Bolşevicii sunt pe calea capitalismului şi a naţionalismului rus, presumţios şi intolerant. In Rusia tot mai mult se desprind urmele sigure ale politicii celei noui, politica naţionalistă—imperialistă—burgheză—prolelară [3]).

---

[1]) II 489—490.

[2]) II 491.

[3]) II 497. Interesantă este de altfel concluzia lui Sombart care este totodată o problemă: „Le dau de gândit cunoscătorilor problemelor naturale şi de rasă, dacă la crearea bolşevismului n'au contribuit în egală măsură cele trei popoare: cel evreesc, cel tatar şi cel slav. Vreau să mai adaug cum îmi închipui contribuţia fiecăreia din aceste trei rase la opera comună: dela Evrei vine raţionalismul, dela Tatari activismul, dela Slavi pasivismul. *Evreii au iscodit sistemul, Tatarii l-au tradus în faptă şi Slavii până acum l'au suportat*". (II 517).

Și cine știe câtă vreme va mai rămânea, în realitate, latura „proletară“. Deci: religia au eliminat-o, dar fericirea n'a venit; „știința“ nu le-a folosit și nu i-a mântuit, sistemul s'a prăbușit. Pe Dumnezeu nu l-au putut desființa nici teoriile de 150 de ani nici fluviile de lavă roșie. Societatea însă nu s'a făcut fericită prin teoria urii. Nu-i păcat de atâta „știință“ cheltuită pentru a prăbuși ce nu poate fi nimicit? . . .

Cu atât mai viu, cât atât mai activ trebuie să fie de aci încolo creștinismul pentru a mântui de rele în semnul iubirii și a umplea golul rămas în suflete, prin răpirea credinței și a iubirii adevărate și a unei conștiinți morale care-i face pe oameni să știe că au să răspundă pentru faptele lor.

R. Cândea

Pareneză de Naşterea Domnului

„Iată . . . Vă binevestesc Vouă bucurie mare care va fi pentru tot poporul, căci astăzi s'a născut Vouă Mântuitor care este Christos Domnul“ (Lc. II. 10).

Iubiţi Creştini!

I. Prorocia patriarhului Iacov „că se va lua sceptrul din Iuda“ [1]), s'a fost împlinit. Era pe vremea domniei lui Irod peste ţara jidovească [2]), şi Irod era Idumeu, el nu era din fiii lui Iuda. Iar domnia lui Irod era atârnată şi plătia bir împărăţiei romane, al cărei stăpânitor era pe atunci împăratul August [3]). Şi acest puternic împărat dete poruncă că toţi locuitorii ţărilor întinsei sale împărăţii să meargă să se înscrie, fiecare în locul de baştină al neamului său, pentru-ca să se poată face numărarea noroadelor, conscripţia cum am zice noi sau cenzul cum se zicea pe atunci din pricina că deodată cu înscrierea se întocmeau şi izvoadele birnicilor [4]).

---

[1]) 1 M 49, 10.
[2]) Lc. 1, 5.
[3]) Lc. 2, 1.
[4]) Lc. 2, 2.

Urmând această aspră poruncă împărătească, un biet stoleriu din Nazaretul Galileei se porni cu soţia sa Maria la drum spre Vifleemul Iudeei [1]), cetatea lui David. Amândoi soţii erau din neamul regelui David [2]) şi trebuiau să meargă în cetatea de obârşie a neamului lor ca să se înscrie după poruncă. Vârstnicul Iosif şi tânăra Marie erau aceşti doi călători — de faţa lumii bărbat şi femeie, căci după tălmăcirea prin arătarea îngerului a sarcinei logodnicei sale Iosif luase pe Maria de nevastă, deşi ea a rămas „Pururea Fecioară“ [3]). Era vreme de earnă, nu earnă geroasă, căci Palestina este o ţară dela ameazăzi pe unde nu sânt geruri, dar era earnă şi prin părţile acelea vremea ernii este ploioasă şi posomorâtă. Călătoria pe aşa vreme, pe drumuri neîngrijite şi pentru oameni săraci, cine nu ştie cât este de anevoioasă? Dar încă pentru o femeie îngreunată şi aproape de sorocul ei?! Şi pe aşa vreme merse Maria şi Iosif cale destul de lungă, dela Nazaret până la Vifleem. Uzi de ploaie, plini de noroi şi obosiţi de cale, iată-i ajunşi la ţintă! Vifleemul gemea de lume, căci neamul lui David era numeros şi răspândit în toate părţile ţării; erau din neamul acesta oameni cu dare de mână, dar şi săraci, căci dela David până la Maria şi Iosif au fost trecut, după mărturia ev. Mateiu, 28 de veleaturi [4]). Din pricina mulţimei norodului adunat, în micul Vifleem, Iosif, sosit cătră seară în târg, căuta zădarnic un adăpost pentru slăbita sa soţie, care începu să simtă că i-a sosit ceasul să nască. In căutarea adăpostului înserase deabinele. Nimene nu mai avea loc de primire nici prin clădirile de pe lângă casă nici în curte măcar. Nu mai aveau ce face, Iosif şi Maria s'au dus şi s'au aciuat cum au putut într'un grajdiu dela marginea orăşelului. Era adăpostul unei turme — păstorii cu turma erau pe câmp, se înseninase şi în asemenea nopţi păstorii petrec sub ceriul înstelat. Să nu vă miraţi, în Palestina în vremea ploioasă a iernii este cea mai frumoasă păşune, arşiţa verii totul usucă. — Şi aici, la stâna săracă, în lipsa turmei şi a păstorilor, pe rogojina din iesle, Preacurata Fecioară naşte pe Mântuitorul lumii, pe Isus Christos [5]).

---

[1]) Lc. 2, 4.
[2]) Mt. 1, 16; Lc. 3, 23.
[3]) Mt. 1, 18,—24.
[4]) Mt. 1, 17.
[5]) Lc. 2, 6

II. Plină era cupa amarului, greu gemeau inimile oamenilor — căci multe mii de ani au fost trecut dela cea dintăi făgăduinţă până la venirea celui Făgăduit. Dar în sfârşit, timpul s'a împlinit — Christos s'a născut! Ceriul se deschide, cântare de cor îngeresc se aude: „Mărire într'u cei de Sus lui D-zeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire“ [1]). Păstorii cad în genunchi şi mai apoi, urmând spuselor îngerului, ei aleargă la stână [2]). Turma aleargă şi ea, mânată de stăpâni. Ajunşi, vitele întră mai întâi în grajdiu şi, apropiindu-se de iesle, ochiilor — a oilor şi a mieluşeilor, a boului şi a asinului văd cei dintâi pe Noul Născut. Firea necuvântătoare priveşte în adorare mută pe Fiiul lui D-zeu!

Păstorii cu cugetele şi inimile curate, oameni trăiţi departe de relele lumii, vin în rândul al doilea şi-şi pleacă genunchii în faţa Pruncului D-zeesc, dând mamei lui după vechin obiceiu daruri din săraca lor bogăţie, lapte brânză şi unt. In păstori, mulţimea cea mare a poporului de rând aduce la Ieslele din Vifleem ofrandele sale. Dar iată că sosesc şi trimişii din albastre îndepărtări ca să se închine lui Christos în numele învăţaţilor, a boierilor şi a crailor [2]). Magii măeştri, înţelepţii Răsăritului, cetitorii de stele, de luni de zile au plecat dela casele lor şi urmând stelei celei luminoase ce se arătase pe ceriu, au trecut râuri mari, pustiuri şi munţi, încredinţaţi fiind că acea stea îi va conduce la o minunată întâmplare. Şi numai puţin în urma păstorilor s'au oprit şi ei în faţa stânei cu Pruncul. Magii I-au aşternut la picioare bogăţiile lumii — aur, şi mirezmele morţilor — smirnă şi tămâie [3]).

Aşa desemnându-I înainte viaţa, minune după minune s'a întâmplat la Naşterea lui Christos!

Priviţi icoana cu chipul Pruncului d-zeesc, aşezat în iesle! Vedeţi cum oaia, boul şi măgarul, lumea, supusă şi necuvântătoare Îl priveşte? Vedeţi cum i se închină păstorii şi cum au îngenunchiat magii, bogăţia şi înţelepciunea lumii acesteia? Umilinţa, sărăcia şi înjosirea Ieslelor pe nimene nu-l ruşinează! Deschideţi largi porţile inimii şi ale sufletului vostru şi lăsaţi să între umilinţa! Alipiţi-vă şi voi grupului de pe icoană, căci

---

[1]) Lc. 2, 13.
[2]) Mt. 2, 1, 11, 12.
[3]) Giovanni *Papini*, Istoria lui Christos.

umilinţa Naşterii lui Christos, a Ieslelor din Vifleem, a fost începeputul mândriei noastre creştine! Umilinţa a început şi a desăvârşit mântuirea neamului omenesc, fără umilinţă nici un om nu poate să se mântuiască. Umiliţi-Vă şi Vă închinaţi umilei Naşteri alui Christos! Amin!

Gălăneşti, în ziua Naşterii Domnului 1923.

D. Spânu

Recensii

Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos, I, *Cele patru Evangelii traduse de Episcopul Nicodem, Stareţul Monastirei Neamţu, tipografia sfintei Monastiri Neamţu, 1925*, Preţul 40 Lei şi *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos tradus de Episcopul Nicodem, Stareţul Monastirei Neamţu, ediţia II, Editura tipografiei sfintei Monastiri Neamţu, 1926.*

Acestea sunt cele mai noui ediţii ale Noului Testament în traducere românească. Faţă de propaganda tot mai intensă şi mai îndrăzneaţă a sectarilor din zilele noastre o ediţie nouă a traducerei româneşti a cărţilor sfintei Scripturi şi cu deosebire a celor ale Testamentului Nou corespunde unei necesităţi imperioase. Din acest punct de vedere trebuie să fim recunoscători P. S. Episcop Nicodem, că ne-a dăruit nouă aceasta traducere. După cari principii a făcut-o şi care text i-a servit ca bază, nu ni spune. O predoslovie sau un cuvânt către cititori, precum îl întimpinăm în traducerile mai vechi româneşti, lipseşte. Probabil că autorul ne va lămuri în această direcţie atunci, când va publica, precum aud că intenţionează, în traducere românească şi cărţile sfinte ale Testamentului Vechiu.

Spicuind unele locuri constat, că traducerea făcută a cărţilor Noului Testament pe unele locuri nu se aseamănă cu traducerile româneşti de până acuma. Autorul traduce în mod liber. Am în vedere mai ales felul, cum autorul crede, că trebue să redea înţelesul locului din epistola către Romani 5, 7 s. Preste tot însă se nevoieşte să redea cugetările cât mai mult pe înţelesul graiului românesc şi din această tendinţă se explică

şi faptul, că dânsul adaugă adeseori în propoziţiunile eliptice acele cuvinte, cari i se par, că lipsesc.

In ce pviveşte înşirarea singuritelor cărţi ţin să relevez, că autorul pune cele 7 epistole sobornicești imediat după Faptele sfinţilor Apostoli şi apoi urmează cele 14 epistole ale sf. apostol Pavel. Dreptcă această înşirare era uzitată în biserica veche dela sec. 4 înainte, dară toate traducerile românești de până acuma fără excepţie înşiră epistolele Pauline după Faptele Apostolilor, iară după ele urmează cele 7 epistole catolice.

Dealtcum cele 4 Evangelii (ed. 1), cât şi ediţia II, care cuprinde întreg Testamentul Nou, se prezintă bine prin forma lor exterioară şi tiparul e destul de curat şi n'ar trebui să lipsească din casa nici unui creştin bun.

Prof. Dr. Vasile Gheorghiu

* * *

Gh. Ciuhandu, *Propaganda catolică-maghiară dela Macău, în coasta diecezei ortodoxe a Aradului (1815—1864). Arad 1926, Tipografia diecezană. 63 pag. Preţul 15 Lei.*

Părintele protopop şi consilier eparhial Gh. Ciuhandu îndeplineşte, la marginea ţării, un serviciu preţios pentru biserica noastră ortodoxă. Nu o apără numai, ci descopere cu ajutorul actelor oficiale şi silniciile prin care a trecut ortodoxismul, pierzându-se atâtea suflete pe sama străinilor. Zic a străinilor, căci trecerea la biserica greco-catolică nu se face numai cu ajutorul acţiunii acestei biserici, ci mai ales cu ajutorul bisericii romano-catolice şi a administraţiei ungureşti. Trecere la unire adesea însemna şi maghiarizare. Aşa la Macău: la 1776 se înfiinţează o parohie greco-catolică printre Români, dar numărul Românilor scade. La 1838 vorbiau cei mai mulţi locuitori românește, la 1900 sunt numai 62 de suflete Români, deşi sunt 1506 creştini greco-catolici! Maghiarizarea progresase deci. In satele unde era şi populaţiune sârbească uniţii au exploatat nemulţumirile unora contra preotului, aşa la Şeitin (1846—1847) unde s'a dovedit că au fost numai intrigi, iar la Nădlac şi Cenade în anul 1847, în preajma revoluţiei după ani de foamete uniţii agitau pe chestiunea birurilor şi a stolei, ba chiar a venitelor episcopale. Deasemenea se exploata nemulţumirea poporului nostru, care ar fi dorit ca să nu se mai predice atâta

sau de loc sârbeşte. Uniţii se făceau a sprijini limba noastră, pe când episcopul lor din Oradea-Mare coresponda cu parohiile româneşti unite din judeţul Arad ungureşte! (pag. 31). Proselitismul uniţilor îl făcu pe episcopul Aradului Gherasim Raţiu să se plângă împăratului. In această plângere găsim următoarele semnificative cuvinte: „După o experienţă de 12 ani m'am convins că apa nu este atât de duşmană focului, pe cât de duşmani sunt uniţii neuniţilor".

De câtă duşmănie au fost capabili propagandiştii uniţi ca şi organele administrative ungureşti se vede din cazurile de la Semlac (1856) şi Şeitin (1863—64), unde oamenilor li s'au făgăduit izlaz de la groful, păşune pentru cei săraci etc. şi se făcea propagandă şi prin cârciumi. Broşura părintelui Ciuhandu descopere lucruri noui şi este o elocventă şi binevenită mărturie a drepturilor noastre.

* * *

Gh. Ciuhandu, *Cei ce strică sufletul poporului românesc, Arad 1926. Tipografia diecezană. 32 pag. 8 Lei.*

Propaganda romano-catolică, nu unită, a unor Români mai ales din episcopia Lugojului a prilejit şi această broşură de polemică aspră şi necruţătoare. La 1848 Lugojenii au cerut înlăturarea bisericii unite, fiind aceasta un element de vrajbă. Vrăjbile ce le-au trezit acum inoportunii „misionari" catolicizanţi, cari ar putea sluji biserica unită mai bine şi mai cuviincios decât o fac, ueuitându-şi de rolul ce-l are biserica noastră la Români, a provocat răspunsuri de felul broşurii de faţă. Broşura este vie, polemică şi foarte necruţătoare faţă de broşura de propagandă papistă a „misionarului" G. Fireza („Ţine minte"), care aceasta din urmă conţine pe lângă „lucruri de edificare sufletească" şi „o seamă de lucruri cari deadreptul otrăvesc sufletul poporului de rând şi tind către închegarea solidarităţii catolice pe ruinele morale ale unităţii sufleteşti" a neamului nostru. Intr'adevăr păr. Fireza se aventurează la afirmaţia că a eşi din sânul bisericii papale „înseamnă a te arunca de bună voie în focul cel vecinic al iadului". Să te mai miri de răspunsul pe care l-a primit?...

R. Cândea

Bibliografie

Cărţi

A. S. Alivisatos, Οἱ ἱεροὶ κανόνες. Atena 1924. 410 pag.

Jacques Ancel, Manuel historique de la Question de l'Orient (1792—1925). Paris, Delagrave in 16.

N. v. Arseniew, Ostkirche und Mystik. München, Reinhardt 1925. 115 pag. 2·50 mc.

N. v. Arseniew, Die Kirche des Morgenlandes. Berlin u. Leipzig 1926, 104 pag. 1·50 mc. (Sammlung Göschen 918).

N. v. Arseniew, Dostojewskijs Ringen um Gott. Wernigerode 1925, „Licht im Osten" 29 pag. 0·60 mc.

M. Aubert, L'Art religieuse en Rhénanie. Paris 1924. Picard 8⁰ 414 pag.

A. Aulard, Le christianisme et la révolution française. Paris 1925, Rieder et Cie. 6·50 fr.

D. M. Balanos, Σίλβεστρος, Συρόπουλος καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐν Φλορεντίᾳ Συνόδου. Ierusalim 1923. 123 pag.

E. Barker, The crusades. Oxford 1923, University Press.

P. Batiffol, Catholicisme et papauté. Les difficultés anglicans et russes. Paris 1925, Gabalda, 127 pag. 4 fr.

P. Batiffol, Le catholicisme de Saint Augustin. Paris 1920, V. Lecoffre.

P. Batiffol, Le siège apostolique (359—451). Paris, Gabalda 1924 in 12, 624 pag.

N. H. Baynes, The Byzantine Empire. London, Williams and Norgate, 1926 in 16. 256 pag. 2 s. 6 d.

G. K. A. Bell, Documents on Christian Unity (1920—1924). Oxford, University Presse; London, Humphrey Milford, 1924. 382 pag.

Biblioteca creştinului ortodox: Tiparul Tipografiei Diecezane, Arad.

No. 1. *Dr. Gh. Ciuhandu:* Un neam şi-un suflet.
„ 2. *Dr. Grigorie Gh. Comşa:* Pruncii trebuesc botezaţi, dar numai odată.
„ 3. *Pr. N. Popovici:* Legea ortodoxă în trecutul nostru.
„ 4. *Pr. Ignatie Dihor:* Lupta pentru cruce.
„ 5. *Dr. Gh. Ciuhandu:* Calea vieţi şi calea morţii.

No. 6. *Dr. Grigorie Gh. Comşa:* Luptele baptiştilor împotriva preoţimii române.
„ 7. *Pr. Caius Turicu:* Primiţi sf. taină a cuminecăturii.
„ 8. *Pr. Cornel Magier:* De ce cinstim noi icoanele şi sfânta cruce.
„ 9. *Protosincel Iustin I. Suciu:* Să ne mărturisim Preotului (Spovedania).
„ 10. *Dr. N. Iorgovan*: Despre păcatul beţiei.
„ 11. *Protosincel Policarp P. Moruşca*: Sfânta Scriptură şi tradiţia Sfântă.
„ 12. *Pr. Ştefan R. Lungu:* Posturile şi insemnătatea lor.
„ 13. *Emilian Căpitan:* Oglinda Pocăiţilor.
„ 14. *Dr. Grigorie Gh. Comşa:* Credinţa şi Botezul.
„ 15. *Dr. Ioan Felea:* La Hristos fără Pocăiţi.
„ 16. *Dr. Ştefan Cioroianu:* Cinstiţi, ascultaţi şi iubiţi biserica voastră strămoşească.
„ 17. *Preot F. Codreanu:* Despre căsătorie.
Preţul 3 lei de număr.

K. Bihlmeyer, Die apostolischen Väter. Neubearbeitung der F. X. Funk'schen Ausgabe. Teil 1: Didache, Barnabas, Klement I und II, Ignatius, Polycarp, Papia, Quadratus, Diognetbrief. Tübingen, Mohr. 4·50 mc.

G. N. Bonwetsch, Die Theologie des Irenäus. Gütersloh, Bertelsmann 1925, 8⁰ 162 pag.

K. Bornhausen, Der christliche Aktivismus Nordamerikas. Giessen Töpelmann 1925, 51 pag. 1·20 mc.

A. Boudou, Le Saint-Siège et la Russie. Les relations diplomatiques au XIX e siècle. Tome I: 1814—1847. Paris, Plon-Nourrit. 20 fr. 8⁰.

A. Boulanger, Orphée. Rapports de l'orphisme et du christianisme. Paris 1925, Rieder et Cie, 16—171 p. 7 fr.

J. Braun, Liturgisches Handlexikon, 2. Aufl. Regensburg, Kösel und Pustet 1924. 8—399 pag.

CANDELA

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți: Dr Vasile Tarnavschi, Dr Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr Valerian Șesan, Dr Romul Cândea, Dr Nicolae Cotos, Dr Vasile Loichiță și Dr Domițian Spânu

ANUL XXXVII

1926

CERNĂUȚI 1926

EDITURA FACULTĂȚII DE TEOLOGIE

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Adiministraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

Cuprinsul Anului XXXVII

I. Studii

	Pag.
Mitropolitul Nectarie, Pastorală	1
V. Gheorghiu, Anul şi ziua morţii Domnului nostru Iisus Hristos . .	5
Stefan, Mitropolitul Sofiei, Cuvântare	28
D. Spânu, Norma morală	31
I. Zugrav, Schitul Mănăstioara	45
Ş. Ionescu, Importanţa moralei creştine în viaţa socială	55
D. Ieremiiv, Despre persoana păstorului de suflete	59
V. Gheorghiu, Tradiţia despre Apostolul şi Presbiterul Ioan până la Eusebie al Cesareei	73
V. Loichiţă, Bucuria învierii	98
R. Cândea, Mitropolitul Vladimir	107
N. C., Funerariile I. P. S. Mitropolit Vladimir de Repta	110
P. Procopovici, Instrucţia şi educaţia religioasă în şcoalele secundare de băieţi	153
R. Cândea, Clement Constantin Popovici	225
R. Cândea, Biserica ardeleană în anii 1916—1918	232
V. Loichiţă, Chiliasmul (Milenarismul), expunere şi critică dogmatică	276
Sf. Sinod, Apărarea învăţământului religios	329
R. Cândea, Falimentul unei ireligiozităţi: al marxismului	331

II. Recensii

R. Cândea, Arhim. Tit Simedrea, Patriarhia românească	321
R. Cândea, Gr. Popescu, De ce serbăm Duminica?	322
R. Cândea, Sebastian Stanca, Contribuţia preoţimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului	323
R. Cândea, N. Bonwetsch, Kirchengeschichte Russlands im Abriss .	325
R. Cândea, F. Haase, Russische Kirche und Sozialismus	326
R. Cândea, Erich Beck, Die russische Kirche	327
V. Gheorghiu, Noul Testament tradus de Episcopul Nicodem . . .	360
R. Cândea, Gh. Ciuhandu, Propaganda catolică-maghiară dela Macău	361
R, Cândea, Gh. Ciuhandu, Ce-i ce strică sufletul poporului românesc	362

III. Predici şi cuvântări

P. Procopovici, Predică pentru Duminica lăsatului de carne	101
I. Puiul, Cuvânt rostit la înmormântarea protopresviterului Dimitrie Cărbune	104

Pag.

I. Bucevschi, Predică populară despre beţie 215
I. Zugrav, Predică de ziua natală a M. S. Regina Maria 222
D. Spânu, Pareneză de naşterea Domnului 357

IV. Comunicări

I. Zugrav, Atanasie Gherman 221

V. Bibliografie

R. Cândea, Bibliografie 363